

oikos

ISSN 1822-5152 (spausdintas)

ISSN 2351-6461 (internetinis)

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS

oikos

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

2015 Nr. 2 (20)

VERSUS AUREUS

REDAKCIJOS KOLEGIJA

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS vyriausiasis redaktorius

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Dalia KUIZINIENĖ redaktoriaus pavaduotoja

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vida MONTVYDAITĖ

(Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės, Lietuva)

Tomas BALKELIS

(Stanfordo universitetas, JAV)

Daiva DAPKUTĖ

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Mykolas DRUNGA

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Alfonsas EIDINTAS

(Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Lietuva)

Violeta KELERTIENĖ

(Vašingtono universitetas, Sietlas, JAV)

Kaja KUMER-HAUKANÕMM

(Tartu universitetas, Estija)

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vėjas Gabriel LIULEVIČIUS

(Tenesio universitetas, JAV)

Saulius PIVORAS

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Juozas SKIRIUS

(Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuva)

Giedrius SUBAČIUS

(Ilinojaus universitetas, Čikaga, JAV)

Romas VAŠTOKAS

(Trento universitetas, Kanada)

Lietuvių išeivijos institutas

S. Daukanto g. 25, Kaunas LT-44249, Lietuva

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2015

© Lietuvių išeivijos institutas, 2015

© „Versus aureus“ leidykla, 2015

TURINYS

CONTENTS

ŠIUOLAIKINIAI MIGRACIJOS PROCESAI TRENDS OF CONTEMPORARY MIGRATION

Karolina URBONAITĖ	Etninio tapatumo pokytis: Gervėčių krašto lietuviai. 7
	Ethnic Identity Change: Lithuanians of the Gervėčiai District 17

DIASPOROS ISTORIJA IR KULTŪRA HISTORY AND CULTURE OF DIASPORA

Arūnas ANTANAITIS Valdas DUMČIUS	Lietuvių išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai 1990–1993 metais 19
	Help Received from Lithuanian Catholic Diaspora Organizations during 1990–1993 36
Juozas SKIRIUS	BALF'o parama Lietuvai 1990–2008 metais 37
	BALFAS' Assistance to Lithuania from 1990 to 2008. 54
Asta PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ	JAV Lietuvių bendruomenės informacinis biuletenis 1956–1963 metais 55
	Newsletter of the Lithuanian-American Community Executive Committee (1956–1963) 67
Dalia KUIZINIENĖ	„Pasaulio lietuvių“ leidybos JAV pradžia: nuo biuletenio iki žurnalo 69
	<i>Pasaulio lietuvis</i> : its Evolution from Newsletter to Journal. 79
Jolita GUDŽIŪNAITĖ	Lietuvos įvaizdis JAV spaudoje 1988–1991 metais 81
	Image of Lithuania in the American Press 1988–1991. 106
Sigita ŽEMAITYTĖ	<i>Pažadėtoji žemė</i> : Izraelis – sakrali vieta ir tautos namai. 107
	<i>The Promised Land</i> : Israel, Sacred Place and Nation's Home. 116

Egidijus BALANDIS	Ižymybių konstravimas, jų palaikymo praktikos ir JAV lietuvių bendruomenė XX a. I pusėje: kovinio sporto herojų atvejais.117 Lithuanian-American Combat Sports heroes in the early 20 th Century138
IŠ ARCHYVŲ FROM THE ARCHIVES	
Gintarė LUKOŠEVIČIŪTĖ	Antano Vaičiulaičio XX a. 7–9 dešimtmečių dalykinė korespondencija profesoriui Broniui Vaškeliui141 Antanas Vaičiulaitis's Correspondence with Bronius Vaškelis from the 1960s to the 1980s
RECENZIJOS BOOK REVIEWS	
Vytis ČIUBRINSKAS	Kalba ir identitetas lietuvių diasporoje.....153 Language and Identity in the Lithuanian Diaspora
Andžela MARTINKEVIČ	Paroda ir pirmoji knyga apie Hamburgo menininkę Aliutę Mečys157 Aliutė Mečys: Exhibition and First Book about this Hamburg Artist
KRONIKA EVENTS	161
APIE AUTORIUS ABOUT THE AUTHORS	177
REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS SUBMISSION GUIDELINES	179

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Karolina URBONAITĖ

Etninio tapatumo pokytis: Gervėčių krašto lietuviai

Vos už 70 km į rytus nuo Vilniaus įsikūrę Gervėčiai yra tankiausiai lietuvių gyvenama teritorija Baltarusijoje, apie kurią per mažai žinoma Lietuvos viešojoje erdvėje. Gervėčių miestelyje ir aplinkiniuose Rimdžiūnų, Gėlių, Gudininkų, Gaigalių, Petrikų, Girių, Pelegrindos, Knystuškių, Kerplėšinos, Morkų, Milcėjų kaimuose gyvena maždaug devyni šimtai lietuvių¹, kurie yra atskirti nuo Lietuvoje gyvenančių tautiečių vizos režimo ir išorinės Europos Sąjungos sienos.

Tenykščių lietuvių skaičius ir tautinės charakteristikos bėgant metams keitėsi. Nuo 1970 m. iki 1992 m. lietuvių kilmės gyventojų Gervėčių saloje sumažėjo perpus (nuo 2120 iki 1080)². Į krašte įsteigtus žemės ūkio kooperatyvus buvo nuolat atsiunčiami dirbti žmonės iš kitų Baltarusijos vietovių; tarp dabar ten gyvenančių lietuvių dominuoja vyresnio amžiaus žmonės, dauguma jų vaikų ir anūkų išvyko gyventi į Lietuvą arba Baltarusijos miestus. Lietuvių skaičius, tankumas ir bendra proporcija Gervėčiuose mažėja, o kartu mažėja ir lietuvių kalbos vaidmuo. 1959 m. lietuvių kalba buvo gimtoji 77 proc. Baltarusijos lietuvių, iki 1999 m. šis rodiklis

nukrito iki 52 proc., o 2009 m. lietuvių kalbą savo gimtąja kalba laikė vos trečdalis Baltarusijos lietuvių³. Taip pat vis mažiau Baltarusijos lietuvių vartoja lietuvių kalbą namuose: 1999 m. namuose lietuviškai kalbėjo 30 proc. kaime ir 3 proc. mieste gyvenančių lietuvių, o per dešimt metų šis rodiklis nukrito iki atitinkamai 13 ir 2 proc.⁴

Tokios tendencijos leidžia mąstyti apie galimus Gervėčių lietuvių etninio tapatumo pokyčius. Kyla klausimas: kodėl žmonės save laiko lietuviais, nors lietuvių kalbos nelaiko gimtąja ir vis mažiau lietuviškai kalba namuose? Ar galima teigti, kad Baltarusijoje gyvenančių lietuvių lietuviškumas yra pasikeitęs, o gal jis niekada nebuvo apibrėžiamas per lietuvių kalbos, kaip gimtosios, vartojimą? Galbūt žmonės save laiko lietuviais dėl kitų priežasčių, visiškai nesusijusių su kalba? Tyrimo tikslas – pasitelkus pusiau struktūruotus interviu ir atliekant dalyvaujamuosius stebėjimus išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis vyksta etninio tapatumo pokyčiai Gervėčių krašte ir kaip kinta Gervėčių krašto lietuvių tapatumas išvykus iš lietuviškos salos Baltarusijoje.

Teorinė dalis

Tyrimui svarbus sąvokų – *etninio tapatumo* ir *etninio tapatumo pokyčio* – apibrėžimas bei šių reiškinių teorinių aiškinimų apžvalga.

Etninio tapatumo pokytis

Etninio tapatumo pokyčius konceptualizuoja daug sąvokų: asimiliacija, etninių ribų peržengimas (angl. *passing*), etninis mobilumas, transkultūracija, kurios čia glaustai aprašomos.

Etninis mobilumas apibrėžiamas kaip etninio tapatinimosi pokytis bėgant laikui; nustatomas, remiantis atsakymu į klausimą „Kuriai etninei grupei save priskirate?“⁵. Toks matavimas tyrimuose vyrauja, duomenys gaunami iš gyventojų surašymų ar panašių apklausų. Etninis mobilumas tarp kartų apibūdina reiškinį, kai mišrių etninių grupių šeimose tėvai ir vaikai priskiria save skirtingoms grupėms; pokyčiai matuojami, lyginant vaikų ir tėvų tapatinimosi reikšmes individo lygmeniu⁶.

Transkultūracija yra greitas narystės etninėje grupėje pakeitimas, kai individas pakeičia svarbias savo tapatumo charakteristikas ir naujos grupės yra priimamas kaip saviškis⁷. Tai atviras, individualus veiksmas, pagrįstas sąmoningu pasirinkimu. Etninių ribų peržengimas (angl. *passing*) – tai paslėpta transkultūracijos forma, slapta priimant kitos grupės tapatumą ir narystę⁸. Ši sąvoka apibūdina procesus, vykstančius su individualais, kurių fenotipo bruožai leidžia priklausyti kelioms grupėms. Peržengti etnines ribas siekia užguitų grupių nariai, kurie stengiasi išvengti žemesnio statuso padarinių, diskriminacijos. Šio reiškinio esmė – išoriškai atrodyti panašiu į kitos etninės grupės narius, imituoti priklausymą grupei, tuo tarpu transkultūracija yra atviras viešas narystės grupėje pakeitimas be baimės būti išaiškintam. Todėl etninių ribų peržengimui toks svarbus išvykimas iš gimtosios vietos

ten, kur individas nėra pažįstamas kaip tam tikros grupės narys⁹.

Akultūracija yra procesas, kurio metu dėl ilgalaikių tiesioginių kontaktų tarp skirtingų kultūrinių grupių viena iš jų arba ir abi perima dalį kitos grupės kultūros¹⁰. Akultūracija apibūdina tam tikrų elementų integraciją į kultūros recipientės kultūrinę sistemą iki to momento, kai jos nariai nustoja laikyti tą elementą svetimu¹¹. Asimiliacija remiasi prielaida, kad grupės laikui bėgant priims viena kitos papročius ir vertybes. Asimiliacija laikoma galutinai įvykusia, kai vienos visuomenės nariai tampa neatskiriami nuo kitos etninės grupės narių¹².

Etninio tapatumo pokyčio aiškinimai

Šiame tyrime etninis tapatumo pokytis tiriamas iš konstruktyvistinių pozicijų, laikantis prielaidos, kad tapatumai yra formuojami išorinių priežasčių, įvairių socialinių normų, praktikų. Tyrėjai, sekantys konstruktyvistine paradigma, vadovaujasi teiginiu, kad etninis tapatumas yra dinamiškas, daugialypis procesas, o ne statiška būklė – laikui bėgant, patiriant skirtingus kontekstus ir patirtis, tapatumas keičiasi, vystosi, stiprėja ar silpnėja¹³.

Vienas iš etninio tapatumo pokyčio aiškinimų susijęs su etniniu kontekstu arba aplink individą esančios etninės grupės narių tankumu. Remiantis šiuo aiškinimu, individo tapatumas gali kisti, pakeitus aplinką, o kartu ir joje esančių „panašių į save“ ir „kitokių“ proporciją. Kaip etninis kontekstas veikia tapatumo vystymąsi, nėra vienareikšmiškai aišku. Adriana Umana-Taylor tyrė Lotynų amerikiečių kilmės moksleivių etninį tapatumą trijose mokyklose, rengiančiose skirtingą Lotynų amerikiečių skaičių. Paaikškėjo, kad mokiniai, lankę kitų etninių grupių dominuojamą mokyklą, pasižymėjo stipresniu etniniu tapatumu nei paaugliai, lankę Lotynų amerikiečių dominuojamą ar etniškai labiau subalansuotą mokyklą¹⁴. Elizabeth S. Saylor

ir Elizabeth Aries, apklausę etninių mažumų pirmakursius viename JAV universitete, atrado, kad jų etninis tapatumas sustiprėjo pirmaisiais studijų metais. Autoriai aiškina, kad, studijuojant išskirtinai europietiškos-amerikietiškos kilmės studentų dominuojamame universitete, etninių mažumų studentai labiau jautė savo išskirtinumą, ir tai lėmė pastangas stiprinti savo tapatumą¹⁵. Kita vertus, yra studijų, rodančių, kad etninis tapatumas ir kontekstas neturi tiesioginio ryšio. Lina P. Juang, Houngas H. Nguyenas ir Yunghui Linas atrado, kad nėra tapatumo stiprumo skirtumo, lyginant azijiečių etninės grupės jaunimą dviejuose universitetuose, besiskiriančiuose pagal azijiečių etninės grupės tankumą¹⁶. Moinas Syedas, Margarita Azmitia ir Jean S. Phinney, apklausę Lotynų amerikiečių studentus dviejuose pagal etninę sudėtį skirtinguose universitetuose, taip pat nustatė, kad etninis kontekstas esminių tapatumų skirtumų nesukūrė¹⁷.

Antrasis etninio tapatumo pokyčio aiškinimas remiasi prielaida, kad etninis tapatumas yra veikiamas imlumo-atsparumo priimančios visuomenės įtakoms ir šių įtakų patyrimo. Ši prielaida leidžia išvesti keletą nepriklausomų kintamųjų: atvykimo į priimančią visuomenę amžius (karta), išsilavinimas, lytis, gyvenamojo rajono etninė kompozicija, šeimos glaudumas¹⁸. Lloydas H. Rogleris, Rosemary S. Cooney ir Vilma Ortiz rėmėsi šia prielaida, nagrinėdami tapatumo pokyčius tarp kartų imigrantų puertorikiečių šeimose, gyvenančiose Niujorke. Paaiškėjo, kad išsilavinimas ir atvykimo į svetimą šalį amžius yra reikšmingi ir atskirai susiję su etninio tapatumo pokyčiais šeimoje. Labiau išsilavinę tėvai buvo linkę mažiau vartoti ispanų kalbą ir geriau kalbėjo angliškai. Tėvų kartos asmenys, atvykę į priimančią šalį vyresnio amžiaus, buvo linkę kliautis ispanų kalba, o jų anglų kalbos žinios buvo prastesnės. Vaikai, įgiję žemesnį nei vidurinis išsilavinimą, labiau buvo linkę laikyti save

išskirtinai puertorikiečiais nei tie, kurie baigė vidurinę mokyklą ir mokėsi toliau. Vaikų karta buvo mažiau linkusi kalbėti ispaniškai su kitais žmonėmis, žiūrėti ispanišką televiziją ir klausyti radijo, fiksuojamos prastesnės ispanų, geresnės anglų kalbos žinios. Jaunimas rečiau teikė pirmenybę Puerto Riko kultūrai, rečiau nei jų tėvai buvo linkę laikyti save išskirtinai puertorikiečiais¹⁹.

Kai kuriais atvejais tapatumas gali būti keičiamas instrumentiškai dėl pragmatinių motyvų. Individas pakeičia etninį tapatumą atlikęs tam tikrą „kaštų-naudos analizę“, dažniausiai siekdamas ekonominės naudos arba norėdamas išvengti diskriminacijos²⁰. Tokių atvejų užfiksuota tarp Lotynų Amerikos indėnų, kurie prisiima kitą tapatumą instrumentiškai – pakeitę savo išorines kultūrines charakteristikas (šukuoseną, drabužius, gyvenimo būdą), taip supanašėdami su dominuojančios kultūros nariais. Linda S. Belote, Jimas Belote ir Pieras van den Bergas nustatė, kad instrumentiniu būdu tapatumą keisti labiausiai linkę žemiausio socialinio statuso individai²¹. Pastebėta, kad kai kurių indėnų pasirinkimas svyruoja (angl. *commute*) kultūrinėje ir socialinėje erdvėje²². Tai būdinga iš gimtinės išvykusiems dirbti Gvatemalos indėnams, kurie didmiesčiuose vartoja ispanų kalbą, rengiasi kaip „ladinos“, nėra atpažįstami kaip indėnai, o grįžę į namus dėvi įprastus drabužius ir identifikuojami kaip indėnai.

Etninis tapatumas

Apžvelgta literatūra leidžia išgryninti tris etninį tapatumą apibūdinančius elementus. Pirmas – tai subjektyvus savęs priskyrimas etninei grupei; antras – kultūrinių praktikų laikymasis ar kiti išoriniai požymiai, kurie apibūdina etninės grupės narį, pavyzdžiui, kalba, tam tikri papročiai, kartais – išvaizdos atributai ar gyvenimo būdas. Trečias elementas yra santykis su „kitais“ – kas yra priimami kaip „savi“, o kas identifikuojami kaip „svetimi“. Pastarasis elementas apibūdina dviejų

krypčių santykį: ar individas atpažįsta kitus savo bendruomenės narius ir ar kiti individą atpažįsta kaip savo bendruomenės narį.

Etninio tapatumo pokyčius apibūdinančias sąvokas siejant su autorės siūlomais etninio tapatumo elementais svarbu apibendrinti, kad etninis mobilumas pabrėžia saviidentifikacijos pokytį; transkultūracija ir etninių ribų peržengimas išryškina kultūrinių charakteristikų pokytį, po kurio seka ir trečiojo elemento pokytis – kitų individų (ne)priėmimas į savo bendruomenę; akultūracija susijusi su antrojo elemento perėmimu iš kitos grupės; asimiliacija reiškia dviejų arba visų trijų etninio tapatumo elementų kaitą. Tyrime *etninio tapatumo pokyčio* sąvoka naudojama apibūdinant reiškinių, kai keičiasi bent vienas iš trijų etninio tapatumo elementų (saviidentifikacija, kultūrinės charakteristikos, santykis su *kitais*). Remiantis šiuo modeliu ir aptartais tapatumo pokyčių aiškinimais, ir nagrinėjami Gervėčių krašte vykstantys etniniai procesai.

Metodologija

Lauko tyrimas buvo vykdytas Gervėčių krašte, trijų duomenų rinkimo ekspedicijų metu – 2014 m. rugpjūčio 20–27 d., spalio 27 – lapkričio 3 d., lapkričio 13–23 d. Taip pat dėl atskirų interviu buvo vykstama į Minską, Smurgainis, Varnionis ir Astravą. Duomenys buvo renkami derinant pusiau struktūruotus interviu ir atliekant stebėjimus Gervėčių krašte.

Empirinius duomenis sudaro 35 pusiau struktūruoti interviu. Informantai pagal gyvenamosios vietos kriterijų buvo suskirstyti į tris grupes. Pirmiausia apklausti Gervėčių krašte gimę ir šiuo metu ten gyvenantys žmonės. Antroji informantų grupė buvo žmonės, gimę ir augę Gervėčių krašte, o vėliau išvykę ir šiuo metu gyvenantys Lietuvoje²³. Trečioji grupė – tai žmonės, užaugę Gervėčiuose, bet gyvenantys Baltarusijoje už lietuviškos salos

ribų. Informantai buvo pasirenkami „sniego gniūžtės“ ir tikslinės grupės sudarymo metodais, siekiant kuo didesnės jų įvairovės pagal išsilavinimą, profesiją, amžių, lytį, gyvenamąją vietą, išvykimo iš Gervėčių laikotarpį.

Interviu papildoma dalyvaujamojo stebėjimo duomenys, surinkti Gervėčių krašte. Ši vietovė pasirinkta kaip tankiausiai lietuvių gyvenamas kraštas, kur lietuviškumas palaikomas ne tik šeimose, bet ir per institucijas – mokyklą, darželį, bažnyčią. Ekspedicijų metu susiklostė palankios aplinkybės pavieniams stebėjimams atlikti: tyrėjai pavyko susibūliuoti su keliomis šeimomis, dalyvauti pasisėdėjimuose; apsigyvenus mokyklos bendrabutyje, buvo paprasčiau susipažinti su paaugliais, išgirsti jų pokalbių apie politiką, karą, ateities planus; apsistojus pas vietinę vyresnės kartos moterį, tyrėja galėjo stebėti žmogaus kasdienį gyvenimą, buitį, įpročius, santykius su kaimynais. Interviu vyko informantų namuose, tad buvo galimybė regėti namų aplinką, nuotraukas, užrašus, paveikslus. Tokios situacijos buvo ne tik palankios stebėti socialinę aplinką, bet ir įžvelgti įvairias etnines praktikas, kurios parodo platesnį kontekstą ir papildoma interviu.

Tyrimo rezultatai

Pristatant tyrimo duomenis, pirmiausiai aptariama Gervėčių lietuvių lietuviškumo samprata. Tai būtina, norint pažinti tiriamą grupę ir apie tapatumo pokyčius spręsti ne tik arbitraliai, bet ir atsižvelgiant į pačių gyventojų supratimą, kas yra „lietuviškumas“. Remiantis šia samprata ir empiriniais duomenimis, plačiau pristatomas tapatumo pokytis Gervėčių bendruomenėje ir aptariama etninio konteksto įtaka išvykusių iš Gervėčių lietuvių etninei tapatybei²⁴.

Gervėtiška lietuviškumo samprata

Informantų buvo klausama, kuo lietuviai skiriasi nuo baltarusių. Akivaizdžiausiu lietuvių ir baltarusių skirtumu įvardinta kalba,

arba „liežuvis“. Dažniausiai minėta lietuvių savybė – skonio pojūtis, savita grožio samprata, taip pat dažnai įvardintas lietuvių tvarkingumas, darbštumas, švarumas. Keletas informantų teigė, kad Gervėčių lietuviai laikosi tradicijų ir gerbia savo kultūrą. Vyresnės kartos lietuviams labai svarbu lankyti Šv. Mišias. Tai – ne tik katalikiškos pareigos atlikimas, bet ir pagrindinė socializacijos vieta: po mišių žmonės pasišneka, sužino naujienas, vieni kitus paveža namo. Šv. Mišių lankymas, anot vyresniųjų, demonstruoja išsiliejimą į bendruomenę: „Pas mus mokytoja iš Alytaus, tai ir ant maldų ateina ir pasišneka. Baltarusių niekada nepamatysi [...] nei bažnyčioj.“

Pastebėtina, kad taip lietuviškumą suvokia ir įvardija daugiau vyresnioji karta ir išsilavinę vidurinės kartos atstovai. Jaunesnė karta mano, kad lietuviai yra visi žmonės, kurių abu ar vienas iš tėvų yra lietuviai; vaikams atrodo, kad lietuviškos mokyklos lankymas lemia jų priklausymą etninei grupei. Jaunesnė gervėtiškių karta taip pat nesureikšmina lietuvių kalbos vartojimo. Jiems atrodo natūralu, kad, gyvenant Baltarusijos valstybėje, viešojoje erdvėje vis daugiau kalbama rusiškai, o ne lietuviškai. Taip pat, daugėjant mišrių šeimų, rusų ir baltarusių kalbos vis dažniau vartojamos namuose, nes taip patogiau: „Ir aš dabar kalbu rusiškai su savo vaikais, nes man nemalonu, kad mano vyras nesupranta [...]. Nepatogu, kad žmonės kiti nesupranta manęs, man atrodo, kad čia nepagarba kitam.“

Tapatumo pokytis bendruomenėje

Nagrinėjant tapatumo pokytį bendruomenės lygmeniu, svarbu susipažinti su vieno kaimo erdvine schema ir jos reikšme gyventojų sąmonei. Vadovaudamiesi kaimo erdviu suskirstymu, dalis gyventojų aiškiai atskiria saviškius ir *kitus*. Toliau bendruomenė analizuojama žmonės suskirsčius į kartas ir atskirai nagrinėjant etninio tapatumo pokyčius tarp kartų ir kartų viduje.

Rimdžiūnų kaimo centre stovi didelis šviesus pastatas, kur įsikūrusi mokykla, bendrabutis ir lietuvių kultūros centras. Šalia – namas, kuriame apsistoja iš Lietuvos atvykstantys mokytojai. Kitoje gatvės pusėje priešais mokyklą – paštas, parduotuvė, abiejose kelio pusėse – autobusų stotelės. Du kartus per dieną čia atvažiuoja autobusas iš Astravo, keturis kartus per savaitę – autobusas iš Vilniaus. Daugelio žmonių sąmonėje mokykla yra riba, dalijanti kaimą į dvi dalis. Vienoje pusėje, Centrinėje gatvėje, stūkso senos medinės trobelės, kuriose gyvena kaimo senoliai, dauguma jų – lietuviai. Priešingoje pusėje pastatyti santykinai nauji, mūriniai namai. Kai už mokyklos pamažu pradėjo kurtis kaimo naujakuriai, tuo metu daugiausiai – baltarusiai, susiformavo nauja gatvė, kurią gyventojai praminė „Komsomolska“. Gyventojų teigimu, ilgainiui šis pavadinimas prigijo ir tapo oficialus, o šiandien šioje gatvėje gyvena ir baltarusiai, ir lietuviai.

Rimdžiūnuose gyvena apie du šimtus penkiasdešimt žmonių. Nėra oficialių duomenų, kokią jų dalį sudaro lietuviai, o kaimo gyventojai nurodo vis kitokias proporcijas. „Senajame“ kaime gyvenanti vyresnioji karta skaičiuoja tik *savo pusėje* gyvenančius lietuvius: „čia va iki mokyklos vien lietuviai gyvena, už mokyklos – jau baltarusiai“. Kitapus mokyklos įsikūrę lietuviai priskaičiuoja daugiau žmonių – vieni teigia, kad „turėtų būti pusė kaimo“, kiti sako, kad lietuvių kaime – „apie dvidešimt procentų.“

Šis skirtingas lietuvių skaičiavimas Rimdžiūnų kaime ypač išreikštas dėl erdvinio pasidalijimo, tačiau būdingas ir kitiems Gervėčių krašto lietuviams. Lietuviai čia skiriasi ne tik pagal tai, kaip skaičiuoja savo tautiečius, lietuvių kartos skiriasi savo tapatumu, jo išraiška, nuostatomis ir patirtimis. Toliau analizėje vyresniajai gervėtiškių kartai priskiriami informantai, gimę iki Antrojo pasaulinio karo, vidurinijai kartai priskirti

gimę 1945–1980 m., o jaunajai kartai – visi, gimę po 1980 m.

Vyresnioji gervėtiškių karta

Tiek Rimdžiūnuose, tiek kituose kaimuose gyvenanti vyresnioji karta oriai išpažįsta savo lietuviškumą: „kap klegėjau, taip klegu, nygdi liežuvio nemygu“²⁵. Vyresnieji lietuviai – dauguma našliai, gyvenantys po vieną ir laukiantys karts nuo karto iš Lietuvos atvykstančių aplankyti vaikų. Jų ryšiai su Lietuva gana glaudūs – jie skaito lietuvišką spaudą, klauso radijo, beveik visų vaikai ir anūakai gyvena Vilniuje. Vis dažniau vyresnieji atsidūsta – „kiek čia tų lietuvių beliko, tuoj nebus kam eiti į mišias“.

Sekmadieniais vyresnieji skuba į Gervėčius ir dalyvauja Šv. Mišiose. Vyresnioji karta palaiko religines tradicijas – susirenka į gegužines ir birželines pamaldas, per Vėlines ir aštuonias dienas po jų susirenka kapinėse drauge melstis už kaimo mirusiųsios, sekmadieniais ir švenčių dienomis nedirba sunkių darbų. Šių žmonių kiemai nugrębti, tvoros gražiai nudažytos, vasarą žydi gėlynai. „Gerajame“ kambaryje pakabinti šventųjų paveiksai, pamerкта gėlių, šalia kabo ir vaikų, anūkų nuotraukos. Kambariai švarūs ir tvarkingi, pagalvės iškedentos ir apdengtos, močiutės tvarkingai *apsisegusios* tarsi būtų pasiruošusios bet kurią minutę priimti svečius.

Vyresnioji karta lietuvių ir baltarusių santykius apibūdina kaip draugiškus. Dauguma vyresniųjų mano, kad lietuviai ir baltarusiai nesiskiria – „visi mes Dievo vaikai“. Nors įkyriau paklausinęjus ir pažadinus prisiminimus, močiutės įvardija, kaip anuomet lietuviai ir baltarusiai pavadindavo vieni kitus, tačiau šiandien tokių vardų negirdėti, o ir progų bendrauti su baltarusiais kasdien nepasitaiko.

Vidurinioji karta

Kalbantis su vidutinio amžiaus gervėtiškiais, jaučiasi jų nuostatų ir patirčių

skirtumai, priklausantys nuo išsilavinimo ir užimamo statuso.

Dirbantieji lietuvių mokykloje ir aktyvūs lietuvių bendruomenės nariai savo lietuvišką tapatybę jaučia stipriai. Jiems svarbu, kad yra lietuviai, jie didžiuojasi savo tautybe, džiaugiasi, kad gali darbe kasdien kalbėti gimtąja kalba, su savo vaikais kalba lietuviškai, norėtų lietuviškai kalbėti ir su anūkais: „Su savo vaikais aš kalbėjau savo kalba, labai jau būtų sunku jei su anūkais reikėtų svetima kalbėt. Tai automatiškai tampa jau svetimas.“ Jie dažniau pasako, kad Gervėčių kraštas jiems yra brangus, dažniau pabrėžia gervėtiškių išsaugotas tradicijas ir unikalią tarmę.

Mokytojai dažniau išreiškia rūpestį kaimo vyresniąja karta, baiminasi dėl lietuvių išnykimo. Šie gervėtiškiai labiau linkę įvardinti skirtumus tarp lietuvių ir baltarusių, dažniau linkę papasakoti apie situacijas, kai ryškiai pajuto savo etniškumą ar savo stiprią tautinę tapatybę paliko įspūdį kitataučiams: „Va mano kaimynė pasakoja. Sako eina du vyrai baltarusiai, grynai baltarusiai, šiek tiek pagėrę nu ir išeina mūsų šuo. Gal jis du kartus ir užlojo, o gal šiaip sau ir jie taip sustojo, gal šiek tiek prisibijo. Vienas sako kitam baltarusiškai: „palauk jam reikia sakyti va taip“, ir lietuviškai sako „eik namo“. Vat kodėl visi galvoja, kad mūsų šeimoj šuo kalba tik lietuviškai? Mano vyras tai ne lietuvis.“

Fizinį darbą dirbantys²⁶ gervėtiškiai kalbėti gimtąja lietuvių kalba turi mažiau progų. Tarp informantų pasitaikė nemažai tokių, kurie Lietuvoje sovietmečiu mokėsi amato, dėl įvairių priežasčių grįžo į gimtinę ir Lietuvoje po Nepriklausomybės atgavimo nesilankė. Žmonės neįsivaizduoja savęs šiandieninėje Lietuvoje: „Kū Lietuvon daryt? Ne nevažiuočiau. [...] Lietuvoj tai kolchozų nėra. Jeigu aš negaliu dirbti to, ką aš galiu. Kur aš nueičiau. Nu aš ant traktorio dirbu. Lietuvoj tokio darbo nėra.“ Nepaisant to, šie informantai jaučia nostalgiją Vilniui, norėtų pasivaikščioti pažįstamomis gatvėmis,

aplankyti giminaičius. Į klausimą, ar svarbu būti lietuviais, neretai atsako „nežinau“, tačiau paklausus, ar jiems svarbu, kad vaikai ar anūkai kalbėtų lietuviškai, visi pasako, kad to tikrai norėtų. Paklausti, kuo skiriasi lietuviai nuo baltarusių, paprastai atsako, kad svarbu ne tautybė, o žmogaus būdas. Jie neprisimeina konfliktų ar neigiamų patirčių su baltarusiais, vis tik pripažįsta, kad kartais būna juokais pavadinti *girkūnais*²⁷, tačiau neišsikeičia.

Jaunoji karta

Atliekant lauko tyrimą, pasitaikė progų užmegzti neformalų pokalbį su vaikais ir paaugliais, tačiau nuosekliai jaunimas apklausiamas nebuvo. Kalbinti lietuviškos mokyklos auklėtiniai save laiko lietuviais. Jie tarmiškai nesupranta, tarpusavyje dažniausiai bendrauja rusiškai, įterpdami į sakinius ir lietuviškų žodžių, sako, kad rusiškai kalbėti jiems patogiau, nereikia apgalvoti gramatikos ir žodžių linksnių. Užkalbinti lietuviškai, daugelis kalba sklandžiai, be akcento. Paklausti apie ateities planus, teigia, kad norėtų važiuoti į Vilnių. Motyvuodamas šį pasirinkimą, vienas paauglys paaiškino labai *nevaikiškai* – esą Baltarusijoje nėra perspektyvos, kolūkyje dirbti nenorėtų. Nors abi – lietuviška ir baltarusiška – mokyklos veikia viename pastate, jų auklėtiniai teigia beveik nebendraujantys. Kitokia situacija mokyklos bendrabutyje: čia gyvenantys lietuvių ir baltarusių vaikai yra kaimynai, turintys progų būti kartu po pamokų, vakarais kartu sportuoti.

Trijų lietuvių kartų tapatumų analizė rodo, kad Gervėčių krašto lietuvių generacijos skiriasi. Vyresnioji karta nuosekliausiai atitinka *gervėtiškąją* lietuviškumo sampratą – jie jaučiasi lietuviais, kalba tarmiškai, palaiko tradicijas, tiki Dievą ir lanko mišias, gražiai tvarkosi namuose. Vidurinioji karta skiriasi pagal užimtumą ir išsilavinimą. Šios kartos asmenys, dirbantys mokykloje, stipriau išreiškia savo lietuvišką tapatumą, jaučia lietuvių ir baltarusių pasidalijimą. Tai – ne tik išsilavinimo skirtumų ir įvairesnių patirčių, bet

ir konkurencijos dėl mokinių tarp lietuviškos ir baltarusiškos mokyklų padariny. Žemės ūkio kooperatyve fizinį darbą dirbantys žmonės savo lietuviškumo stipriai neišreiškia, jie nemato skirtumų tarp etninių grupių ir nėra patyrę aplinkinių pastabų dėl vartojamos kalbos. Jaunimui įprasta kalbėti rusiškai, tarmiškai jie beveik nesupranta, eilinį sekmdienį jų mišiose nebūna, tačiau mokydamiesi mokykloje jie susipažįsta su lietuviškąja kultūra ir dauguma sieja ateitį su Lietuva.

Aptariant tapatumo pokytį bendruomenėje, svarbu išryškinti tapatumo elementus. Visų trijų kartų atstovai save identifikuoja kaip lietuvius, tačiau skirtumus galima išvelgti jų tapatumo raiškoje, t. y. kultūrinėse charakteristikose. Senoliai aktyviausiai laikosi lietuviškųjų praktikų, ir tai galima paaiškinti ilgamečiu ir autentiškesniu jų santykiu su lietuvių kultūra (tarmiška kalba, archaiškos tradicijos, tautosaka). Atsižvelgdami į tai, kiek kitos kartos puoselėja kultūrinės charakteristikas, senieji lietuviai priskiria juos *savo* arba *kitų* grupei. Negirdėdami lietuvių kalbos, savo kaimo pusėje nesutikdami jaunesniųjų kartų lietuvių, nematydami jų bažnyčioje, vyresnės kartos gyventojai skaičiuoja lietuvius ant vienos rankos pirštų. Tuo tarpu kitų kartų atstovai save priskiria lietuviams, tačiau lietuviškumą kasdieniniame gyvenime įprasmina kitaip. Jų tapatumas formuojasi gerojai heterogeniškesnėje aplinkoje. Laikui bėgant tapatumai keičiasi, nes bendruomenę papildė nauji nariai, kurie padeda formuoti naują tapatumą.

Etninio tankumo įtaka gervėtiškiams

Lietuvoje ir Baltarusijoje

Tikrinant etninės grupės tankumo įtaką etniniam tapatumui, buvo atlikti septyni interviu su Lietuvoje gyvenančiais gervėtiškiais ir septyni su Gervėčiuose gimusiais, bet kitur į Baltarusiją gyventi išsikelusiais žmonėmis. Buvo prašoma reflektuoti patirtus iššūkius, aplinkinių reakciją ir pokyčius, su kuriais susidurta etniškai kitoje aplinkoje.

Lietuvoje gyvenantys gervėtiškiai

Lietuvoje kalbinti gervėtiškiai teigė, kad jie visuomet save suvokė ir jautėsi lietuviais – tiek gyvendami Gervėčiuose, tiek Vilniuje. Kai kurie pabrėžė, kad lietuviškumas jiems ypač svarbus būtent dėl to, kad užaugo ne Lietuvoje. Nors Lietuvoje sutikti gervėtiškiai teigė niekuomet nesijaučiantys baltarusiais, pripažino, kad jaučia solidarumą su Baltarusija – čia gyvena giminės, šeimos nariai, todėl norisi, kad šalyje būtų stabili politinė ir ekonominė situacija.

Vilnius gervėtiškiams yra artimiausias didmiestis. Sovietmečiu, kai nebuvo sienos, gervėtiškiai čia atvažiuodavo įvairiais reikalais, todėl vyresni informantai pažino Vilnių dar iki čia atvykstant mokytis ar dirbti. Jie teigė, kad Vilnius buvo savaime suprantama kryptis: „Visi žinojo – pabaigsiu mokyklą, ten aštuonias klases ar dešimt, kur važiuosiu? Į Vilnių. Todėl, kad aš lietuvis.“

Tiek vyresnieji, tiek jaunimas nepažįstamoje kompanijoje sulaukia dėmesio ir klausimų apie savo šaknis, apie tokio gero lietuvių kalbos mokėjimo priežastis. Sovietmečiu užaugusių gervėtiškių karta mokykloje mokėsi rusiškai, namuose kalbėjo tarmiškai. Nors daugelis lankė lietuvių gimtosios kalbos pamokas, gramatikos žinių nepakako, todėl atvykę į Vilnių jautė tam tikrą kalbos barjerą. Paklausti apie didžiausią iššūkį, patirtą vos tik atvykus gyventi į Lietuvą, informantai minėjo lietuvių kalbos gramatiką ir persiorientavimą nuo rusų prie lietuvių kalbos: „Dabar jau galvoju lietuviškai, bet kai tik atvažiavau į Vilnių, man tekdavo viską išverst į lietuvių kalbą, nes mokiausi tai rusiškoj mokykloj, tai kadangi jinai dominavo, tai ir tas mąstymas, gal kokiam trečiam kurse įvyko lūžis ir aš suvokiau, kad verčiu atvirkščiai iš lietuvių kalbos, kai man kažką rusiškai reikia suformuluot.“

Vos atvykus į Vilnių, aplinkiniai pastebėdavo gervėtiškių tarmę. Patys gervėtiškiai

sako, kad „į Vilnių atvažiavus, stengiasi šnekėt švariau, ne taip prastai, kaip kieme [kaime – aut. past.] šneka.“ Informantai prisimena, kad pradžioje stebėjosi, kad vietoj jų įprastų tarmiškų žodžių bendrinėje kalboje naudojami kitokie: „Aš ant grindų norėjau pasakyti, kad reikia patiesti kilimėlį, tai žodis grindys man buvo naujiena, aš sakiau ant padlagos, tai niekaip nesuprato.“

Sugrįžus į Gervėčių kraštą, čia likę šeimos nariai ar kaimynai pastebi pasikeitusius kalbos įgūdžius: „Aš kaip kadu sūnui pasakau, jau labai čystas lietuvis pasdarei.“ Kai kuriems informantams bendrinės kalbos vartojimas Gervėčiuose atrodo dirbtinas ir erzinantis: „Labai neliūbiju, kai atvažiuoja kaimietis pragyvenęs du metus Vilniuje ir pradeda klegėt ne rimdžiūniškai, o vilnietiškai, tai tokių nekenčiu iš toli. Nu, gerai tu Vilnių gyveni, tai ten ir kalbėk lietuviškai, o atvažiavai į Rimdžiūnus, tai klegėk kaip ir klegėjai iš pačios gimimo dienos. Ne, aš jau vilnietis, tai ir važiuok į savo Vilnių, pas mus sostinė Gervėčiai.“

Kitų kultūrinių charakteristikų pokyčio Lietuvoje gyvenantys gervėtiškiai nereflektuoja. Jie švenčia tas pačias šventes kaip ir Gervėčiuose, valgo tą patį maistą. Kita vertus, Lietuvoje jie yra apsupti lietuviško informacijos lauko. Žiūrėdami lietuvišką televiziją, jie seka lietuviškas aktualijas, domisi Lietuvos politiniais ir ekonominiais reikalais, sužino populiariosios kultūros naujienas, ir to pagrindu gali laisviau bendrauti, dalydamiesi tomis pačiomis prasmėmis su kitais lietuviais.

Gervėtiškiai, gyvenantys Baltarusijoje

Visi kalbinti informantai, gyvenantys už Gervėčių krašto ribų, teigė save laikantys lietuviais. Dauguma informantų teigė, kad išvykus iš Gervėčių į Ašmeną, Astravą, Minską ar kitur jokių sunkumų nepatyrė. Vieni iš Gervėčių išvyko būdami paaugliai, tad Baltarusijos miestuose greitai prisitaikė, kitiems teko pagyventi ir Lietuvoje. Kai kurie

informantai jaučia apmaudą, kad neišvyko gyventi į Lietuvą. Tik vienas iš septynių informantų pasikeitusią kalbinę aplinką įvardijo kaip iššūkį: „Su broliu ten mes pastoviai lietuviškai šnekam, tai visi žiūri kaip ne ant savų, kaip iš kitos šalies. [...] Sako pastoviai, kad jūs prie mūsų nors rusiškai šnekėkite. O mums neišeina kitaip šnekėti, nes pripratome iš vaikystės šnekėti lietuviškai, tai neišeina, jausmas ne tas.“

Išvykus iš Gervėčių salos, lietuvių kalbos vartojimas tampa ribotas. Vienas kitas turi lietuvių sutuoktinį, pavieniai mišrioje šeimoje kalba lietuviškai su vaikais, telefonu su artimaisiais. Sumažėjusio lietuvių kalbos vartojimo informantai taip pat neįvardijo kaip iššūkio adaptuojantis naujoje vietoje, tačiau visi tvirtino, kad lietuvių kalbai teikia pirmenybę, šia kalba galvoja, šią kalbą moka geriausiai: „Man kažkaip tai lengviau kalbėti lietuviškai. Ir su mama, kai paskambina, jeigu, kur yra ir žmonių, aš kažkaip su mama negaliu rusiškai kalbėti. Ir su dukra stengiamės, kad mokėtų lietuviškai.“

Daugelis Baltarusijoje gyvenančių informantų yra sukūrę mišrias šeimas. Jie teigia, kad konfliktų dėl kalbos pasirinkimo šeimoje nekyla, dažniausiai kalbama rusiškai, o kitataučiai sutuoktiniai neprieštarauja, jei su vaikais kalbama lietuviškai. Išvykus iš Gervėčių, lietuviai laikosi tų pačių tradicijų ir papročių kaip ir tėviškėje – švenčia Velykas ir Kalėdas, vyksta į atlydus Gervėčiuose, lanko mirusiųsias per Vėlines, ruošia tuos pačius patiekalus per didžiąsias šventes. Kita vertus, Baltarusijoje gyvenantys informantai turi gerokai mažiau sąlyčių su lietuvių kultūra – informantai neturi galimybės matyti lietuviškų televizijos programų, klausytis radijo, lankyti renginiuose.

Baltarusijoje gyvenantys lietuviai nuolat sulaukia aplinkinių klausimų apie jų akcentą, kalbant rusiškai. Astravo rajone, kuriame baltarusiams įprasta sutikti lietuvių, visi žino apie Gervėčių salą, šiame rajone gyvenantys

lietuviai kartais pavadinami *girgūnais*, *labusais* ar *jonusais*, tačiau to nelaiko įžaidimu. Kituose Baltarusijos miestuose žmonės nuštemba išgirdę apie vietinius lietuvius ir lietuviškas žemes pasienyje.

Abiejose valstybėse Gervėčių lietuviai net ir pakeitę aplinką išlaikė saviidentifikaciją ir pagrindinius kultūrinius papročius. Į Lietuvą persikėlę gervėtiškiai savo tapatumą praturtino įvairesnėmis kultūrinėmis-socialinėmis reikšmėmis ir taip tapo panašesni į lietuvius Lietuvoje. Akivaizdžiausias pokytis, susijęs su lietuvių kalba – ji tapo dominuojančia mokykloje, asmeniniame gyvenime, darbe, o rusų kalba pasitraukė į antrą planą. Baltarusijoje gyvenantys lietuviai, savo gyvenamojoje aplinkoje turėdami ribotas galimybes susidurti su lietuviškąja kultūra ar sekti naujienas apie Lietuvą, neturi galimybių praturtinti savo tapatumą naujomis reikšmėmis, o palaiko jį tik grįždami į Gervėčius aplankyti artimųjų. Baltarusijoje gyvenantys gervėtiškiai neįvardija jokių buvimo lietuviais sunkumų kitoje kalbinėje aplinkoje. Vis tik šie žmonės nuolat patiria savo išskirtinumą kitakalbėje aplinkoje – dažnai sulaukia klausimų apie akcentą ir kilmę, nuostabos dėl lietuvių etninių kraštų gyvavimo Baltarusijos pasienyje. Aplinkinių reakcija kasdien tarsi primena ir parodo, kad gervėtiškiai baltarusių visuomenėje yra *kiti*.

Išvados

Tradiciškai etninio tapatumo pokytis individo lygmeniu fiksuojamas, klausiant respondentų, su kuria etnine grupe jie tapatinasi. Sudarant klausimyną, buvo įtraukti klausimai „Kokios tautybės atstovu save laikote?“; „Ar savęs suvokimas keitėsi bėgant laikui?“. Beveik visi informantai, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos, teigė save laikantys lietuviais ir tvirtino, kad saviidentifikacija niekada nesikeitė. Tad, matuojant šiuo matu, tapatumo pokytis fiksuotas nebuvo.

Lyginant kartas vieną su kita, pastebėta, kad kultūrinių praktikų laikymasis menks- ta, judant nuo vyresnės link vidurinės ir jau- nosios kartų. Vyresnei kartai būti lietuviais reiškia kalbėti tarmiškai, laikytis tradicijų, tikėti Dievą, gražiai ir tvarkingai gyventi. Jaunajai kartai svarbiausias veiksnys, lemian- tis priklausymą lietuvių bendruomenei, yra kilmė. Kintant kultūrinėms charakteristi- koms, pamažu keičiasi ir trečiasis tapatumo elementas. Skirtingos kartos savo tautiečius skaičiuoja skirtingai: vyresnioji karta, ma- tydama, kad atskiri individai ar bendruo- menės grupės nesilaiko jiems įprastų kul- tūrinių charakteristikų, jų nelaiko visiškais saviškiais; jaunesniosios kartos lietuviškumo samprata nereikalauja laikytis visų kultūri- nių charakteristikų, tad jie lietuvių bendruo- menei priskiria daugiau žmonių.

Aptariant išvykusius gervėtiškius, pa- grindinis skirtumas taip pat yra antrojo elemento intensyvumas: Baltarusijoje gy- venantys lietuviai neturi galimybių suteikti savo tapatumui naujų reikšmių, o Lietuvoje gyvenantys gervėtiškiai, patirdami lietuviš- ką kultūrą, plečia savo tapatybę naujomis reikšmėmis, kuriomis gali dalytis su kitais Lietuvoje gyvenančiais tautiečiais. Nors visi kultūrinės charakteristikos įgijo vaikystėje, tačiau tik gyvenantieji Lietuvoje praturtino jas įvairesnėmis reikšmėmis, dėl kurių ar- timieji, gyvenantys Gervėčiuose, juos ima laikyti „čystais“ lietuviais. Baltarusijoje gy- venimą kuriantys gervėtiškiai teigia nepa- tiriantys jokių buvimo lietuviais sunkumų kitoje kalbinėje aplinkoje, tačiau aplinkinių nuostaba dėl jų kilmės ir neįprasto akcento kasdien primena, kad gervėtiškiai baltarusių visuomenėje yra *kiti*.

Naudotas etninio tapatumo pokyčio mo- delis atskleidė lietuvių etninio tapatumo pokyčius Gervėčiuose, labiausiai siejamus su kultūrinių charakteristikų pasikeitimu. Tradicinis etninio tapatumo pokyčio mata- vimas yra ribotas, nes tikrina vieną etninio

tapatumo elementą. Matuojant šiuo principu, tapatumo pokyčių Gervėčiuose neapčiuopta. Išplėsta etninio tapatumo pokyčio samprata leidžia vykstančius pokyčius identifikuoti anksčiau, kultūrinių charakteristikų keiti- mosi stadijoje, kai Lietuvos Respublikos ins- titucijos, atsakingos už lietuvių bendruome- nių užsienyje stiprinimą dar gali atitinkamai reaguoti.

Nuorodos

- ¹ Pokalbis su Gervėčių bendruomenės pirmi- ninke Sveta Petrik, 2014 11 18.
- ² *Lietuvių godos*, prieiga internete: <http://www.gerveciai.is.lt/lgodos/archyvas/archyvas.php>.
- ³ Lokotko A. I. et al. *Kto zhyviot v Belarusi?*, Minsk: Belaruskaja Nauka, 2012, p. 556. Ci- tuota iš *Asmenų, priklausančių lietuvių tau- tinei mažumai užsienyje teisių būklės apžval- ga*, Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2012, p. 72.
- ⁴ *Ten pat*, p. 557.
- ⁵ Carter K. N., Hayward M., Blakely T., Shaw C., How much and for whom does self-identified ethnicity change over time in New Zealand? Results from a longitudinal study. *Social Policy Journal of New Zealand*, nr. 36, 2009, p. 32–45.
- ⁶ Robitaille N., Guimond E., Boucher A., In- tergenerational Ethnic Mobility among Canadian Aboriginal Populations in 2011, *Canadian Studies in Population*, nr. 37 (1–2), 2001, p. 154.
- ⁷ Belote L. S., Belote J., Drain from the Bo- ttom: Individual Ethnic Identity Change in Southern Ecuador, *Social Forces*, nr. 63 (1), 1984, p. 27.
- ⁸ Simpson G., Yinger J., *Racial and Cultural Minorities: An Analysis of Prejudice and Dis- crimination*. Harper & Row, 1972, p. 208.
- ⁹ Belote L. S., Belote J., *min. veik.*, p. 28.
- ¹⁰ Redfield R., Linton R., Herskovits M. J., A Memorandum for the Study of Accultura- tion, *Man*, nr. 35, 1935, p. 145–148.
- ¹¹ Stone B. J., The Philistines and Acculturati- on: Culture Change and Ethnic Continuity in the Iron Age, *Bulletin of the American School of Oriental Research*, nr. 298, 1995, p. 8.

- ¹² Marshall G., Cultural assimilation. *A Dictionary of Sociology*, prieiga internete: <http://www.encyclopedia.com/doc/1O88-culturalassimilation.html>.
- ¹³ Erikson E., *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton, 1968 in Phinney J. S., Stages of ethnic minority development in minority group adolescents. *Journal of Early Adolescence*, nr. 9 (1–2), 1989, p. 34–49.
- ¹⁴ Umaña-Taylor A., Ethnic identity and self-esteem: Examining the role of social context. *Journal of Adolescence*, nr. 27, 2004, p. 139–146.
- ¹⁵ Elizabeth S., Aries E., Ethnic identity and change in social context. *The Journal of Social Psychology*, nr. 139 (5), 1999, p. 549–566.
- ¹⁶ Juang L. P., Nguyen H. H., Lin Y., The ethnic identity, other-group attitudes, and psychosocial functioning of Asian American emerging adults from two contexts. *Journal of Adolescent Research*, nr. 21, 2006, p. 542–568.
- ¹⁷ Syed M., Azmitia M., Phinney J. S., Stability and Change in Ethnic Identity among Latino Emerging Adults in Two Contexts. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, nr. 7 (2), 2007, p. 155–178.
- ¹⁸ Rogler L. H., Cooney R. S., Ortiz V., Intergenerational Change in Ethnic Identity in the Puerto Rican Family. *International Migration Review*, nr. 14 (2), 1980, p. 193–214.
- ¹⁹ *Ten pat*, p. 199–208.
- ²⁰ Belote L. S., Belote J., *min. veik.*, p. 24–50; Van den Berghe P., Pierre L., Ethnic Membership and Cultural Change in Guatemala. *Social Forces*, nr. 46 (4), 1968, p. 514–522.
- ²¹ Belote L. S., Belote J., *min. veik.*, p. 30.
- ²² Van den Berghe P., *min. veik.*, p. 520.
- ²³ Natūraliai susiklostė, kad visi informantai gyveno Vilniuje. Absoliuti dauguma į Lietuvą „migravusių“ gervėtiškių atvyko būtent į Vilnių kaip į patį arčiausią didmiestį.
- ²⁴ Lauko tyrimo metu taip pat nagrinėta tapatumo pokyčiai individo lygmeniu – lyginta pavienių individų tapatumo raiška ir jos skirtumai, nagrinėta naudos kriterijaus įtaka tapatumo formavimuisi ir kaitai. Dėl ribotos straipsnio apimties šie aspektai čia neįtraukti.
- ²⁵ Baltėnas A., Matulevičienė S., Vaitkevičius V., *Gervėčių Lietuva*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2013, p. 29.
- ²⁶ Baltarusijoje tebeveikia žemės ūkio kooperatyvų sistema. Gervėčiai yra nuolat augantis agromiestelis, Girių kaimas taip pat turi vietinį kolūkio padalinį.
- ²⁷ Girgūnai – lietuvių pavadinimas, paplitęs Gervėčiuose. Vyresni informantai samprotauja, kad šis pavadinimas atsiradęs, nes kitataučiams lietuvių kalba skamba kaip paukščių gajenimas.

Karolina URBONAITĖ

ETHNIC IDENTITY CHANGE: LITHUANIANS OF THE GERVĖČIAI DISTRICT

Summary

The paper analyzes the ethnic identity change that took place in the Lithuanian community of the Gervėčiai district now in Belarus. The empirical data consist of thirty-five semi-structured interviews and data collected through participatory observation during a field study carried out in 2014 in Lithuania and Belarus. Ethnic identity change is defined as a change in one of the three components

of ethnic identity: self-identification, external cultural characteristics, and relationship with others. Following this model, the paper examines ethnic identity change of Lithuanians in the Gervėčiai district; reconstructs the local conception of being Lithuanian; examines identity change at the community level; and discusses the influence of the ethnic context on ethnic identity.

Diasporos istorija ir kultūra

Valdas DUMČIUS, Arūnas ANTANAITIS

Lietuvių išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai 1990–1993 metais

Nepriklausomybės atgavimo laikotarpis Lietuvos ir lietuvių išeivijos istorijoje užima ypatingą vietą. „Geležinės uždangos“ griūtis, žvelgiant iš lietuvių emigracijos istorijos perspektyvos, ženklina dviejų tautos dalių – diasporos ir gyvenančiųjų Lietuvoje – suartėjimą. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį Lietuvoje lydėjo išeivių sąjūdis Lietuvai paremti, ir ta parama po nepriklausomybės atkūrimo 1990-ųjų Kovo 11-ąją įgavo labai didelį mastą. Išeiviai organizavo pagalbos Lietuvai telkimo akcijas, siuntė pinigines perlaidas, konteinerius medikamentų ir vaistų, kompiuterius, kitą techninę įrangą. Jie patys vyko į Lietuvą ir vežėsi bendradarbius, siekdami perduoti profesinių žinių kolegoms Lietuvoje, kvietėsi lietuvius atvykti mokytis ir semtis vakarietiškos patirties. Bendraujantieji su savo šalių politikais, rengė Lietuvos atstovų susitikimus, viešino politinę Lietuvos situaciją, traukė žiniasklaidos ir visuomenės dėmesį. Išeivijos parama Lietuvai apėmė visas valstybės gyvenimo sferas – politiką, kultūrą, mokslą, švietimą, mediciną, verslą, netgi sportą.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti lietuvių išeivių katalikiškų organizacijų ar su Katalikų bažnyčia išeivijoje glaudžiai susijusių

asmenų paramą Lietuvai 1990–1993 m. Darbe tiriama katalikiškų organizacijų veikla, paramos teikimo tikslai, mastai, administravimo ypatumai, santykiai su paramos gavėjais, pagalbos Lietuvai raidos pokyčiai per pirmuosius nepriklausomybės metus.

Straipsnyje aprašoma Lietuvių katalikų religinės šalpos (toliau – LKRŠ), Ateitininkų, Bendrojo Amerikos lietuvių fondo (toliau – BALF) parama. Privačioms iniciatyvoms atskleisti parinkta Amerikos lietuvių vienuolės Barbaros Valuckas veikla.

Darbas parengtas remiantis nestruktūruotų interviu metu surinkta medžiaga, to meto išeivijos ir Lietuvos žiniasklaidos apžvalga. Tyrimui buvo svarbūs pokalbiai su kunigu Salvijumi Kungiu, Lietuvos Respublikos ambasadore Ginte Bernadeta Damušis, kunigu Rimantu Gudeliu, Vidu Abraičiu, seserimi Barbara Valuckas ir kitais pašnekovais. Darbui naudingos informacijos suteikė išeivijos dienraščio „Draugas“ medžiaga.

Išeivijos parama Lietuvai istorikų rate tampa vis populiariesne tema. Tačiau katalikiškų organizacijų veikla atskirai netyrinėta. Daugiausiai dėmesio skirta vadinamajai liaudies diplomatijai, kai tiriami išeivijos organizacijų bandymai pakreipti JAV, Kanados,

Didžiosios Britanijos užsienio politiką Lietuvai palankia linkme.

Negausios istoriografijos pristatymą verta pradėti istoriko Egidijaus Aleksandravičiaus lietuvių emigracijos istorijos sinteze „Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija“⁴¹. Paminėtina Vidos Bagdonavičienės disertacija „Lietuvos diasporos politikos formavimasis ir raida 1990–2009 m.“⁴², kurioje rašyta apie emocines paramos Lietuvai priežastis. Smulkesni išeivijos paramos Lietuvai klausimai aprašyti ankstesniuose šių eilučių bendraautorius tyrinėjimuose³.

Katalikiškų organizacijų parama Lietuvai sovietmečiu

Išeivijoje veikė nemažai organizacijų, kurių veikla buvo glaudžiai susijusi su paramos telkimu, o vėliau ir jos skyrimu Lietuvai. Viena iš tokių organizacijų – Lietuvių katalikų religinė šalpa (LKRŠ). LKRŠ buvo įsteigta 1961 m. JAV, Niujorko valstijoje. Pagrindiniai LKRŠ uždaviniai buvo susiję su tikėjimo reikalų SSRS okupuotoje Lietuvoje gynimu, pagalbos Lietuvos bažnyčioms ir religiją palaikantiems teikimu, taip pat LKRŠ padėjo būsimiems dvasininkams laisvajame pasaulyje⁴. 1979 m. LKRŠ įsteigė Lietuvių informacijos centrą (toliau – LIC), kuris platino iš Lietuvos pagrindžio gaunamą žinias, daugiausiai – akcentuojant tikinčiųjų padėtį. Biuras tapo pirma įstaiga lietuvių diasporoje, kurioje dirbo pilnai apmokami profesionalai, o ne savanoriai visuomenininkai. LIC centre nuo jo įkūrimo dirbo Gintė Damušis. Centras atliko reikšmingą vaidmenį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metu, informuodamas laisvojo pasaulio žiniasklaidą ir visuomenę apie Lietuvos politinius įvykius⁵.

Kaip buvo minėta, LKRŠ materialinę paramą teikė dar iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Ši parama dažnai susidurdavo su sunkumais. SSRS valdžios organai ją riboję ir buvo nusiteikusi priešišškai, tačiau,

kaip rašoma viename „Draugo“ straipsnyje, „Religinė šalpa, <...>, Lietuvos parapijų bažnyčioms pagelbėjo tik keliems vadovams žinomais būdais, negalimais dėl daugelio priežasčių atskleisti visuomenei“⁶. Taigi galima teigti, kad LKRŠ teikė paramą Lietuvai jai vis dar esant okupuotai. Lietuvos bažnyčioms buvo siunčiami liturginiai rūbai, reikmenys, religiniai simboliai. Taip pat labai vertinga buvo parama knygomis – Lietuvos kunigai savo laiškuose dažnai užsimindavo ir prašydavo religinių knygų, kurios padėtų „nureligėjusiems ir nukultūrėjusiems tautiečiams“⁷.

Reikia paminėti, kad LKRŠ nebuvo fondas ir pinigų nekaupė, visos surinktos lėšos buvo skiriamos paramos reikalams. LKRŠ organizuodavo aukų rinkimo vėjus, kurių metu surinktos lėšos būdavo skiriamos LKRŠ veiklai remti, ir tai sulaukdavo gausaus aukotojų skaičiaus. LKRŠ stengėsi pritraukti aukų iš lietuvių bei lietuviškų parapijų. Renkant aukas buvo stengiamasi supažindinti lietuvių parapijų tikinčiuosius su informacija apie tikinčiųjų padėtį Lietuvoje, kunigų ir Bažnyčios narių persekiojimu. Aukotojai žinojo, kad jų parama prisideda prie tikinčiųjų situacijos Lietuvoje gerinimo.

LKRŠ veiklai vis labiau augant, aukotojų skaičius pasiekė net 15 000. Daugiausiai pastovių aukų buvo gaunama iš užsienyje esančių lietuviškų parapijų, lietuvių dvasininkų ir rėmėjų būrelių. LKRŠ reikalų vedėjas Salvijus Kungys taip pat akcentuoja, kad „*Stambesnę paramą LKR Šalpa gaudavo iš privačių fondų – National Endowment for Democracy fondas (NED); Oak Tree Foundation, kurie daug metų LKR Šalpai paskirdavo nuo 25 000 dolerių iki 100 000 dolerių paramą; Combined Federal Appeal programa ir kiti*“⁸. Kaip galima pastebėti, LKRŠ savo lėšas gavo ne tik iš pavienių katalikų lietuvių, bet ir iš stambių fondų, organizacijų. Be to, reikia paminėti ir tai, kad LKRŠ galiojo ir tebegalioja narystės mokestis, kuris siekia 100 dolerių – šie pinigai taip pat skiriami Lietuvos paramai. LKRŠ

surinkti pinigai buvo skiriami Lietuvos našlaičių, vaikų, senelių, ligonių rūpinimui, naujų bažnyčių statybai ir senųjų bažnyčių remontui⁹. Interviu su Ginte Damušis metu taip pat buvo gauta informacijos, kad LKRŠ į Lietuvą siuntė šiltus drabužius politinių kalinių šeimoms¹⁰. Gintė Damušis atskleidė, kaip parama pasiekdavo okupuotą Lietuvą. Jos teigimu, parama Lietuvoje sklido dėka bendradarbių pasauliečių, kurie paimdavo LKRŠ siunčiamus krovinius ir juos išplatindavo. Tokie asmenys buvo labai saugomi ir vertinami, nes, jei juos būtų susekusi KGB, grėstų dideli nemalonumai. Kalbėdama apie paramą ir jos formas iki 1990-ųjų, ji teigė, kad buvo siunčiami pinigai ir daiktai, skirti asmenims, nukentėjusiems nuo okupantų. Siuntiniai buvo siunčiami net į lagerius¹¹. Taigi LKRŠ veikla labai padėjo ir skurstančioms Lietuvos šeimoms bei asmenims, tiesiogiai nukentėjusiems nuo okupanto represijų.

LKRŠ dar iki Lietuvos nepriklausomybės rūpinosi Lietuvos tikinčiųjų reikalais. Pasinaudodama pagrindiniu tinklu Lietuvoje, siųsdavo materialinę paramą, bažnyčios reikalams naudingus daiktus, literatūrą. LKRŠ įkūrė LIC, kuris rūpinosi informacijos apie Lietuvos tikinčiųjų padėtį sklaida laisvajame pasaulyje. LKRŠ pagalbos Lietuvai bare buvo sukaupusi nemenką įdirbį ir patirtį. Tai leido *šalpai* greitai reaguoti į pasikeitusią politinę situaciją ir rūpintis didesnių paramos kiekių atvežimu.

Dar vienas fondas kurį yra būtina paminėti – Bendras Amerikos lietuvių fondas. Jis veikė kaip JAV lietuvių šalpos organizacija, tačiau kartu prisidėjo ir prie paramos Lietuvai teikimo. JAV lietuvių spaudoje galima rasti pranešimų, kad BALF šelpia Lietuvoje vargstančias šeimas. Vienas iš tokių paramos būdų buvo siuvamųjų mašinų siuntimas Lietuvos šeimoms, taip joms sukuriant papildomą pajamų šaltinį. Jis taip pat padėdavo iš SSRS pabėgusiems lietuviams, paremdavo lietuvių pastangas pargabenti Lietuvoje

likusias šeimas į JAV¹². BALF, kaip ir LKRŠ, ir JAV lietuvių bendruomenė (LB), Lietuvai teikė paramą jai vis dar esant okupuotai. BALF rėmė lietuvius Lietuvoje ir netgi Sibire, kaip ir LKRŠ, BALF dažnai veidavo slapta, siųsdavo į Lietuvą daiktus per tarpininkus, dažnai paramos gavėjai net nežinodavo kas juos parėmė. Prof. dr. prelatas Vytautas Steponas Vaičiūnas pastebi, kad būtent BALF iki 1990 m. Lietuvai padėdavo daugiausiai¹³. Po nepriklausomybės paskelbimo įsikūrus Lietuvos tremtinių sąjungai, didelė dalis BALF lėšų buvo nukreipta šiai organizacijai. Tačiau ir kitais kanalais buvo siunčiama medicininė pagalba tremtiniais, ligoniams, vaikams, seneliams ir politiniams kaliniais. Pagalba buvo teikiama ir politiniams kaliniais, atvykusiems į JAV. Pastebima, kad vienos iš didžiausių BALF rėmėjų buvo seserys kazimierietės: jos ne tik rėmė BALF, bet ir per BALF siųsdavo paramą į Lietuvą. Glaudų BALF ir kazimieriečių bendradarbiavimą patvirtina ir tai, kad 1990 m. liepos mėnesį BALF siųstą medikamentų siuntą parūpino Šv. Kazimiero vienuolyno seserys ir Šv. Kryžiaus ligoninės administratorė sesuo Teresa Mery. Reikia paminėti, kad vaistus aukodavo ir paprasti lietuviai išeiviai¹⁴.

Galima daryti išvadą, kad BALF buvo dar vienas aktyvus veikėjas remiant Lietuvą ne tik jai atkūrus nepriklausomybę, bet ir prieš nepriklausomybę. Tiesa, šios paramos kiekiai buvo nedideli, nes ji buvo siunčiama slapta, bet ir ji pagelbėjo skurstančioms lietuvių šeimoms ir smarkiai prisidėjo prie pagrindžio veiklos.

LKRŠ parama Lietuvai po 1990 m.

Lietuvai paskelbus apie nepriklausomybės atkūrimą, LKRŠ parama Lietuvai suaktyvėjo, nes ją buvo galima siųsti atvirai. LKRŠ, bendradarbiaudama su kitomis organizacijomis, ėmė įgyvendinti įvairius projektus. Vienas iš

tokių – „Gyvybė Lietuvai“, kurio tikslas buvo teikti vaistus ir medicininius reikmenis. Į Lietuvą buvo gabenamas insulinas, penicilinas vaikams, anestetinas, švirkštai, adatos, chirurginės pirštinės, kaukės, intraveniniai lašelių vamzdeliai ir kiti svarbūs medicininiai reikmenys¹⁵. Reikia pabrėžti, kad dėl didėjančio tokios pagalbos poreikio LKRŠ įsteigė Medicininės pagalbos komitetą, kuris organizavo ir koordinavo šios pagalbos teikimą¹⁶. Aptariant vaistų ir medicininių instrumentų tiekimą, dėmesį reikia atkreipti į tai, kad JAV vaistų kompanijos ir medicininių reikmenų bendrovės, į kurias buvo kreiptasi dėl paramos Lietuvai medikamentais ir mediciniais reikmenimis, sutiko dirbti tik su katalikiškomis organizacijomis, ir būtent tai įgalino LKRŠ kurti naują komitetą, kuris užsiimtų šiuo reikalu. Be to, LKRŠ glaudžiai bendradarbiavo su Lietuvos katalikų moterų sambūriu „Caritas“, kuris ir koordinavo vaistų skirstymą Lietuvoje¹⁷.

Medicininė pagalba Lietuvai po nepriklausomybės atkūrimo tapo prioritetine LKRŠ sritimi. 1990 m., Lietuvai gyvenant ekonominės blokados sąlygomis, Lietuvos sveikatos apsaugos sistema atsidūrė sudėtingoje padėtyje. Šalyje buvo jaučiamas didelis vaistų ir medicininių reikmenų trūkumas. LKRŠ per „Gyvybė Lietuvai“ akciją nusiuntė Lietuvai medikamentų, kurių vertė siekė 250 000 JAV dolerių. Reikia pastebėti, kad LKRŠ aktyviai ieškojo kelių, kaip šias siuntas kuo greičiau ir kuo pigiau nugabenti į Lietuvą. LKRŠ pradėjo dirbti su Lenkijos oro linijomis LOT, kurios suteikė nemažą nuolaidą krovinių pergabėnimui į Lietuvą. LKRŠ aktyviai naudojo siųstą lietuvių pagalbą, kviesdama juos ne tik aukoti, bet ir padėti paruošti siuntinius kelionei į Lietuvą. 1990 m. lapkričio mėnesio duomenimis, Lietuvą LKRŠ dėka buvo pasiekę 20 tonų vaistų ir medicininių reikmenų, LKRŠ įsigijo rentgeno aparatūrą, kuri taip pat buvo išsiųsta į Lietuvą. Skaičiuojama, kad 1990 m. pabaigoje LKRŠ tiesioginė parama

Lietuvai siekė apie pusę milijono dolerių¹⁸. Taigi LKRŠ teikiamos paramos Lietuvai mastai sparčiai augo.

Po 1991 m. Sausio 13-osios įvykių Lietuvos medicininės pagalbos prašymų tik padaugėjo. Lietuvos Raudonojo kryžiaus pirmininkas Juozas Šapoka ir Sveikatos apsaugos ministras Juozas Olekas kreipėsi į Vakarų valstybes pagalbos, nes Lietuvai reikėjo pirmosios pagalbos, intensyvios priežiūros ir chirurgijos reikmenų, analgetikų, antibiotikų, chirurginių pirštinių, kraujo, vaistų. Dauguma J. Oleko prašytų vaistų ir reikmenų LKRŠ rūpesčiu pasiekė Lietuvą dar sausio pabaigoje. LKRŠ užmezgė ir palaikė kontaktus su Raudonojo kryžiaus būstine Ženevoje ir JAV gydytojų organizacijomis. Jų buvo prašoma siųsti savo delegacijas į Lietuvą, nes čia reikėjo skubios ir profesionalios medicininės pagalbos. Taip pat buvo prašoma į delegacijas įtraukti ir psichikos specialistus, nes Lietuvos žmonės (ypač vaikai) skaudžiai išgyveno to meto įvykius. Be įvairių organizacijų, LKRŠ palaikė glaudžius ryšius su lietuvių bendruomenėmis kitose šalyse ir prašė jų pagalbos, buvo kreipiamasi į vaistų gamintojų įmones ir šalpos grupes JAV, siekiant gauti Lietuvai reikalingos paramos¹⁹.

LKRŠ aktyviai bendradarbiavo su JAV LB ir kitomis lietuviškomis organizacijomis būtent medicininės paramos teikimo tikslais. JAV LB Filadelfijoje telkė lėšas vaistams ir medicinos priemonėms pirkti, taip pat kreipėsi į vaistų kompanijas, vaistines, gydytojus, prašydami paaukoti Lietuvai medicininių įrengimų, medikamentų ir gydymo priemonių. Medicininės pagalbos siuntos iš Filadelfijos buvo siunčiamos LKRŠ Medicininės šalpos komitetui²⁰, kuris rūpinosi siuntos patekimu į Lietuvą. Kita organizacija, kuri bendradarbiavo su LKRŠ, buvo „Lietuvos Vyčiai“. Vienas jos narių – Robertas Stasys Boris, verslininkas ir JAV lietuvių visuomenės veikėjas, – inicijavo kreipimąsi į „World Medical relief“ organizaciją, kurios pagrindinė veikla sritis

buvo parama vaistais ir medicinos reikmenimis neturtingiems kraštams. Gavus paramą, reikėjo apmokėti tik siuntimo ir pakavimo išlaidas. „Lietuvos Vyčiai“ nusprendė, kad šis projektas nemenkai prisidėtų prie Lietuvos padėties gerinimo. Jie kartu su LKRŠ ėmė rinkti pinigus šio projekto išlaidoms padengti, numatyta suma buvo apie 10 000 dolerių²¹. Viena iš „Draugo“ numerių rašoma, kad „Lietuvos Vyčiai“ ir LKRŠ sėkmingai renka šiam projektui finansuoti skirtas lėšas ir kad „World Medical relief“ skyrė Lietuvai keturis konteinerius medicinos reikmenų, kurių vieno vertė siekia 500 000 JAV dolerių²². LKRŠ dosniai prisidėjo prie vieno iš konteinerių išsiuntimo, o „Lietuvos Vyčiai“ toliau tęsė pradėtą projektą ir ėmėsi naujų sumanymų, susijusių su medicinine parama Lietuvai. Šiuose projektuose buvo bendradarbiaujama ne tik su LKRŠ, bet ir su kitomis išeivijos organizacijomis, taip pat Vyčiai savo iniciatyva rinkdavo lėšas siuntinių gabenimo į Lietuvą išlaidoms padengti.

1991 m. duomenimis, LKRŠ Lietuvai vien per tuos metus parūpino 3 500 000 JAV dolerių vertės skiepų, vaistų ir medicininės aparatinės. Pagrindiniai vaistų ir aparatūros aukotojai buvo didžiosios Amerikos vaistų gamybos firmos bei ligonių ir šalpos organizacijos.

Gauti ir persiųsti į Lietuvą tokio kiekio ir tokios vertės paramą nebuvo paprasta. LKRŠ reikėdavo įveikti kitų nevyriausybinių organizacijų konkurenciją, kurios stengdavosi gauti paramos tokioms šalims, kaip Etiopija ar Tailandas. Atsirasdavo ir tam tikrų biurokratinių ir politinių kliūčių, susijusių su paramos persiuntimu į Lietuvą. JAV valdžia žadėjo padengti persiuntimo išlaidas, bet dėl nepastovių santykių su Rusija apmokėdavo tik už kai kurių siuntų pristatymą.

Paaukota ar nupirkta medicininė aparatinė buvo nusiųsta Lietuvos „Caritas“ įkurtai Diagnostikos klinikai, Marijampolės miesto centrinei ligoninei ir Kauno antrajai

klinikinei ligoninei. Marijampolės miesto centrinei ligoninei buvo perduotos dvi pilnos komplektacijos monitorių sistemos, skirtos sekti sunkiai sergančių pacientų širdies darbą. Minėtas ligonines taip pat pasiekė ultragarso mašinos, sterilizatoriai, kompresoriai ir kita įranga. Tuo tarpu vaistai buvo skirti ne tik pacientams su gydytojų išrašytais receptais, bet ir vargingai gyventiems asmenims, kurių valstybė tiesiogiai negloboja. LKRŠ kartu su „AmeriCares“ ir „Catholic Medical Mission Board“ į Lietuvą atsuntė net kelias siuntas skiepų, skirtų apsaugoti nuo tymų, raudonukės, kokliušo, difterito ir stabligės²³. Tai buvo labai naudinga, nes Lietuva skiepus gaudavo tik iš SSRS, o ir tie nebuvo geros kokybės – todėl skiepų siuntos Lietuvoje buvo labai vertinamos. LKRŠ ir „AmeriCares“ bendradarbiavimas neapsiribojo viena vaistų į Lietuvą siunta, parama buvo organizuojama ir toliau. 1991 m. rugpjūčio 28 d. Lietuvą pasiekė dar viena bendra LKRŠ ir „AmeriCares“ siunta, kurios pagrindą sudarė vaistai, maistas ir medicininiai reikmenys. Bendra siuntos vertė siekė 1 400 000 JAV dolerių²⁴. Maždaug tada Lietuvą turėjo pasiekti dar viena LKRŠ ir „Project Hope“ koordinuojama siunta, kurios daugumą sudarė antibiotikai, finansuota JAV valdžios. Šios siuntos bendra vertė siekė 1 488 000 JAV dolerių²⁵. Kaip galima pastebėti, nepaisant didelės konkurencijos ir kitų veiklos niuansų, su kuriais LKRŠ tekdavo susidurti, LKRŠ Lietuvai teikiama parama vaistais ir medicinos įranga buvo labai didelė.

LKRŠ taip pat aktyviai tęsė paramos veiklą kitose srityse, pradėtą prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, ir tokios paramos mastai gerokai išaugo. Buvo pradėtas vykdyti „Knygos Lietuvai projektas“, kurio metu Lietuvai buvo nusiųsta beveik 25 000 mokslinių, religinių ir grožinės literatūros knygų. LKRŠ ne tik rinkdavo ir siųsdavo knygas, bet ir padėdavo kitoms organizacijoms siųsti knygas

į Lietuvą, padengdama siuntimo išlaidas. Labai opus buvo religinių knygų ir vadovėlių klausimas, nes Lietuvos mokykloms ir kunigų seminarijoms trūko svarbiausių religinių knygų, pvz., Šv. Rašto.

LKRŠ bendradarbiavo su Soroso ir Sabre fondais. Sabre fondas Lietuvai paaukojo knygų, kurių vertė siekė daugiau nei 500 000 dolerių. Tai buvo naujos, specializuotos knygos, daugiausiai – anglų kalbos vadovėliai, skirti sustiprintam anglų kalbos mokymuisi. LKRŠ suorganizavo jų siuntimą į „Caritas“, iš kur knygos buvo paskirstytos Vilniaus ir Kauno universitetams, Žydų kultūros draugijai, Kauno technikos institutui, Lietuvos valdymo akademijai, AIDS centrui, Kauno medicinos akademijai ir Kretingos kolegijai. Katalikiško pobūdžio knygų buvo skirta Kauno Jėzuitų, Marijampolės Marijonų, Kretingos Pranciškonų ir Rietavo bei Telsių katalikiškoms mokykloms, dalis knygų – Švietimo ministerijai²⁶. Pastebėtina, kad LKRŠ ne tik rengdavo knygų rinkimo vėjus, bet ir rėmė religinių knygų leidybą. Vienas iš svarbiausių LKRŠ remtų projektų buvo Šventojo Rašto išleidimas lietuvių kalba, šiam tikslui LKRŠ skyrė daugiau nei 217 000 JAV dolerių²⁷. Taigi LKRŠ ne tik ieškojo fondų ar organizacijų, kurios galėtų paremti Lietuvą įvairaus pobūdžio knygomis, bet ir pati aktyviai rėmė religinių knygų leidybą, jų vertimą į lietuvių kalbą ir siuntimą į Lietuvą.

LKRŠ aktyviai dalyvavo remiant krikščioniškosios spaudos leidimą. Po nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje trūko ne tik popieriaus, bet ir spaustuvių. Šioje situacijoje Lietuvai pažadėjo pagelbėti „Kirchein-Not“ labdaros fondas – jis buvo pasiruošęs Lietuvoje įrengti modernią spaustuvę, kuri priklausytų Vyskupų konfederacijai, tačiau iškilo dvi opios problemos: buvo sunku rasti seną spaustuvę, kurią būtų galima modernizuoti, ar vietą naujai spaustuvei. Ir reikėjo surasti žmogų, tinkamą eiti spaustuvės vedėjo pareigas, galintį vykti į Vokietiją susipažinti

su naujausiomis darbo technologijomis. Tokį asmenį buvo sudėtinga rasti ne tik Lietuvoje, bet ir tarp išeivių²⁸.

LKRŠ taip pat aktyviai dalyvavo atstatant Lietuvos bažnyčias bei remiant Lietuvos dvasininkiją. Yra žinoma, kad LKRŠ teikė paramą bažnyčių, sugriautų karo metais, atstatymui. Paskaičiuota, kad vien Vilkaviškio vyskupijoje reikėjo atstatyti apie 20 per karą suniokotų bažnyčių, įskaitant ir Vilkaviškio Švenčiausiosios Mergelės Marijos Apsilankymo katedrą²⁹. Taigi galima teigti, kad LKRŠ, nepaisant to, kad įsitraukė į naujas paramos teikimo sritis, labai aktyviai tęsė veiklą, kuri buvo aktuali dar Lietuvai esant okupuotai.

1993 m. spalio 10–11 d. vykusiam LKRŠ metiniame susirinkime buvo išsakytos pagrindinės organizacijos veiklos gairės tolesnės paramos Lietuvai srityje. Akcentuota, kad LKRŠ misija – kelti tautos dvasinį ir moralinį lygį bei skatinti krikščioniško socialinio teisingumo, etikos atnaujinimo ir įtvirtinimo procesus. Atsižvelgiant į tai buvo nuspręsta, kad LKRŠ savo pastangas kreips į katalikiško švietimo, auklėjimo ir evangelizacijos projektus. Suvažiavime buvo apžvelgti ir jau atlikti darbai. Siekiant atkurti katalikišką švietimą Lietuvoje, buvo išsiuntinėtos apklausos anketos Lietuvos katalikiškoms mokykloms, kad būtų surinkta informacija apie jų specifinius poreikius ir po metų būtų pradėtos formuoti tuos poreikius atitinkančios programos. Buvo finansuojamos stipendijos 33 katalikiškų mokyklų mokytojams dalyvauti APPLE vasaros kursuose, surengta mokyklinių reikmenų, skirtų Lietuvos katalikiškoms mokykloms, rinkimo kampanija, trims katechizacijos studentėms iš Lietuvos paskirtos 12 000 JAV dolerių dydžio stipendijos, skirtos sumokėti už vieno semestro studijas Pranciškonų universitete³⁰. Buvo siekiama daugiau sužinoti apie Lietuvos karitatyvinių organizacijų specifinius projektus, kad būtų lengviau ieškoti finansavimo, pasitelkiant JAV organizacijas ir fondus. Taip pat

kartu su organizacija „Faithinaction“ buvo vykdomas projektas, sukuriantis galimybę amerikiečiams vykti į Lietuvą savanoriauti. Kalbant apie paramą krikščioniškai kultūrai, daugiausiai dėmesio buvo skiriama Lietuvos krikščioniškosios krypties spaudai. LKRŠ finansavo popieriaus pirkimą trims leidiniams – „Naujasis dienovidis“, „Caritas“ ir „Tremtinys“. LKRŠ ir toliau nenuilstamai rūpinosi parama Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir jos institucijoms ir sambūriams, tai labiausiai pasireiškė finansine pagalba ir tarpininkavimu. Dar viena svarbi naujiena buvo tai, kad 1993 m. rugsėjo mėnesį Vilniuje buvo įsteigta LKRŠ atstovybė, taip siekiant palengvinti ryšį su bendradarbiais Lietuvoje. Ji buvo įsteigta Vilniaus arkivyskupo Audrio Juozo Bačkio suteiktose patalpose Vilniuje, Universiteto gatvėje. Taip buvo siekiama efektyvesnio paramos teikimo ir geresnės kontrolės, nes paramos skirstymas ir priežiūra buvo perduota LKRŠ atstovybei, o ne „Caritas“, kaip anksčiau. Metinio susirinkimo pabaigoje buvo paskelbta, kad LKRŠ iki 1993 m. spalio 1 d. Lietuvai perdavė 262 459 JAV dolerius³¹. Metinis susirinkimas nustatė ir apibrėžė tolimesnes LKRŠ veiklos sritis.

Metiniame susirinkime nubrėžti veiklos planai netrukus buvo pradėti įgyvendinti. Buvo surengta planuota katalikiškųjų mokyklų (jų tuo metu Lietuvoje buvo 10) ir katalikiškų darželių (jų buvo 15) apklausa, kuri parodė, kad šių įstaigų materialiniai poreikiai yra labai dideli. Jų inventorių buvo minimalus, o pačioms mokykloms reikėjo remonto. Mokykloms trūko vaizdinės medžiagos, sportinio inventoriaus, žaislų, spalvinimo pieštukų ir kitų mokymo priemonių. Siekiant pakeisti šią situaciją ir surinkti bent dalį reikalingo inventoriaus, buvo pradėta kampanija Amerikos katalikiškose mokyklose³². Pasak LKRŠ reikalų vedėjo S. Kungio, šio vajaus metu buvo „surinkta įvairios aparatūros, vaizdinių priemonių, magnetofonų, žemėlapių ir gaublių, anglų kalbos vadovėlių,

kreidos, spalvojimo pieštukų, žaislų ir kitų priemonių <...> LKRŠ aukotojų dėka buvo nupirktą naują aparatūrą ir daug mokymo priemonių, kurių pageidavo Lietuvos katalikiškų mokyklų mokytojai ir administratoriai“³³. Galima pastebėti, kad nuo 1993 m. LKRŠ parama Lietuvai ėgavo kitokį atspalvį. Neteko turėto aktualumo parama medicininiais reikmenimis, be to, didesnis dėmesys imtas skirti būtent katalikiškajai visuomenės daliai, labiausiai akcentuojant krikščionišką spaudą, mokyklas ir Bažnyčią. Taigi galima teigti, kad LKRŠ veikla tapo labiau specializuota.

Aukščiau įvardytas LKRŠ veiklos tendencijas patvirtina ir Salvijus Kungys, patikslinęs kuriojamų sričių sąrašą. Jo teigimu, LKRŠ suvokė, kad Lietuvos ateitis yra jaunimas, todėl nuspręsta ypatingą dėmesį skirti būtent jaunimo auklėjimui. Jis pakartoja 1993 m. metiniame suvažiavime išsakytus teiginius, kad buvo dosniai remiami vyskupijose ir parapijose veikiančių Jaunimo centrų projektai, katalikiškų mokyklų ir darželių veikla, katalikiškos krypties organizacijų renginiai, stovyklos, kultūrinės ir socialinės programos, jaunimui skirti katalikiškos tematikos leidiniai ir panašūs dalykai. Be viso to LKRŠ rėmė ir teberemia daugiavaikes šeimas, našlaičius, šeimų centrus ir bendruomenes, šeimų dvasiinio ugdymo centrus, išsiskyrusių sielovados centrus, šeimos stovyklas ir kt.³⁴. Taigi LKRŠ nuo 1990 m. pabaigos iki 1993 m. laikėsi keleto prioritetinių veiklos sričių. Viena iš jų buvo vaistų ir medicininių reikmenų siuntimas Lietuvai, kitos veiklos sritys buvo katalikiškas švietimas, knygų siuntimas, Bažnyčių rėmimas ir atstatymas.

Bendro Amerikos lietuvių fondo pagalba Lietuvai

Po nepriklausomybės atgavimo BALF atstovai ėmė lankytis Lietuvoje ir domėtis, kokios paramos Lietuvai labiausiai reikia.

Vykdavo susitikimai su Lietuvos valdžios atstovais, Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos nariais, spaudos atstovais³⁵. Reikia pastebėti, kad BALF iš karto suskato domėtis, kaip Lietuvoje naudojama gauta parama. Buvo prašoma viską skaičiuoti ir rengti ataskaitas, kiek ir ko gauta bei kaip visa tai paskirstyta.

Nagrinėjant BALF paramą, galima išskirti kelias pagrindines paramos sritis. Daug BALF dėmesio sulaukdavo iš Sibiro grįžę tremtiniai, Suvalkų trikampio lietuviai ir Lietuvos našlaičiai. 1990 m., BALF pateikiamais duomenimis, iš Sibiro grįžusiems vargstantiems seneliams ir ligoniams buvo skirta kiek daugiau nei 62 000 JAV dolerių³⁶. Taigi galima teigti, kad parama šiai visuomeninei grupei buvo viena iš prioritetinių sričių. Didžioji paramos dalis buvo siunčiama į Lietuvos tremtinių ir politinių kalinių sąjungų skyrius, iškūrusius įvairiuose Lietuvos miestuose, o ten paskirstoma asmenims, kuriems to labiausiai reikia. Kaip jau buvo minėta, BALF sekė, kaip buvo skirstomos paramos lėšos, todėl siūsdavo laiškus su prašymais nurodyti, kaip ir kam buvo skirta parama. Remiantis gautais atsakymais, 1993 m. duomenimis siuntos, skirtos Politinių kalinių ir tremtinių sąjungai, buvo paskirstytos taip: 4 hemodializės ir 2 kvėpavimo aparatai perduoti Lazdijų, Kauno Raudonojo kryžiaus, Panevėžio infekcinių ligų ligoninėms, Vilniaus Santariškių respublikinei vaikų ligoninei ir Šiaulių respublikinei ligoninei. Visa kita aparatūra buvo perduota Vilniaus Šv. Jokūbo ligoninei – pirmajai katalikiškai ligoninei Lietuvoje. Dauginimo aparatūra buvo naudojama pačios sąjungos, o visos vardinės siuntos išdalytos asmenims ir įstaigoms³⁷. Taigi buvo stengiamasi laikytis detalios atskaitomybės.

Kita svarbi BALF veiklos sritis buvo parama vaistais, kurių poreikis Lietuvoje buvo labai didelis. BALF rinko aukojamus vaistus, antibiotikus, vitaminus bei medicininę įrangą ir siuntė į Lietuvą. Taip pat buvo renkami ir siunčiami maisto produktai: džiovinti

vaisiai, mėsos ir žuvies konservai, riešutinis sviestas, kakava, saldainiai. Šie siuntiniai būdavo skirstomi rajoniniams Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos skyriams³⁸.

BALF rėmė ne tik politinius kalinius ir tremtinius, bet ir našlaičius bei senelius. Buvo siunčiami konteineriai su daiktais, skirtais senelių ir vaikų globos namams. „Drauge“ galima rasti pranešimų apie tokias siuntas. Pavyzdžiui, aprašoma 1992 m. viena iš tokių siuntų, išsiųsta Telšių vyskupijos ribose veikiantiems senelių ir vaikų namams. Siuntą sudarė drabužiai, žaislai ir vaistai, o bendra siuntos vertė buvo 800 000 dolerių. Panašūs siuntiniai pasiekė ir Vilkaviškio bei kitų Lietuvos vyskupijų senelių ir vaikų namus. Atkreiptinas dėmesys, kad siuntas bendrai organizuodavo keli BALF skyriai³⁹, o tai iš dalies skiriasi nuo JAV LB darbo tvarkos, kai skirtingos bendruomenės ir padaliniai organizuodavo skirtingas siuntas. Šiuo aspektu BALF pasižymi geresniu organizuotumu.

BALF, organizuodamas ir rinkdamas siuntas Lietuvai, bendradarbiaudavo ir su kitomis išeivijos organizacijomis. 1992 m. liepos mėnesį buvo suorganizuota siunta, kurią sudarė modernios medicinos mašinos, invalidų vėžimėliai, ramentai, 3 000 chalatų medikams ir kiti reikmenys ligoninėms. Taip pat buvo siunčiamos dovanos seneliams ir našlaičiams, buvusiems politiniams kaliniais ir tremtiniais, mokykloms, gimnazijoms ir universitetams bei privatiems asmenims. Siunta buvo suruošta su Lietuvos laisvės komiteto, Lietuvių namų bendrovės valdybos ir Baltimorės lietuvių muziejaus pagalba⁴⁰. Galima teigti, kad BALF, siekdamas efektyvesnio paramos teikimo, kaip ir kai kurios kitos išeivijos organizacijos ir fondai, vykdė aktyvų tarporganizacinį bendradarbiavimą.

BALF atsiliepdavo ir į pavienius pagalbos prašymus. Fondas prisidėjo prie Vilniaus televizijos stoties įrangos remonto ir tobulinimo, kai gavo įstaigos administracijos

prašymą. Šiuo tikslu buvo surinktos aukos, parūpinta aparatūros ir viskas išsiųsta į Lietuvą⁴¹. Iš Varnių žemės ūkio mokyklos buvo gautas prašymas paremti siuvimo klasės įrengimą. BALF atsiliepė į šį prašymą ir surinko bei persiuntė Varniams suaukotą paramą pinigais, siuvimo mašinomis, medžiagomis, iškarpomis, siuvimo ir mezgimo siūlais ir kitais siuvimui reikalingais daiktais⁴². BALF siūsdavo aukas ir „Caritas“ skyriams, pavyzdžiui, rėmė „Caritas“ valgyklą Vilniuje⁴³. Tad galima teigti, kad BALF orientavosi daugiausiai į socialinius projektus.

Ateitininkų federacijos iniciatyvos

Ateitininkų vaidmuo paramos Lietuvai procese taip pat yra labai svarbus, tačiau iš aptariamo laikotarpio duomenų galima pastebėti, kad ateitininkai iki nepriklausomybės atkūrimo neteikė paramos Lietuvai, o buvo labiau orientuoti į savo veiklos finansavimą ir įgyvendinimą. Dar tarpukario Lietuvoje buvo įsteigtas Ateitininkų šalpos fondas, tačiau, Lietuvą okupavus, fondo lėšas pasisavinavo sovietų valdžia. Vėliau buvo nuspręsta šį fondą atkurti, jo vadovybė buvo perkelta į Čikagą ir ten ėmė aktyviai telkti lėšas⁴⁴. Laikraštyje „Draugas“ galima rasti užuominų apie Ateitininkų federacijos fondą, kurio paskirtis, pasak vieno straipsnio, yra rūpintis ateitininkijos veikla, bet taip pat užsimenama, kad pagrindinis fondo kapitalas bus panaudotas tik tada, kai ateitininkai grįš į Lietuvą⁴⁵. Galima daryti išvadą, kad ateitininkai buvo nusprendę paramą teikti tik nepriklausomai Lietuvai, nors pirmosios ateitininkų kuopos Lietuvoje atsikūrė dar 1989 m. Tais pačiais metais buvo pradėta rinkti parama, nes atsikūrusiems ateitininkams reikėjo rašymo priemonių ir elektroninės aparatūros. Taip pat buvo gana konkrečiai pasakyta, kad jų parama, net ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, daugiausiai bus skirta būtent

Lietuvos ateitininkams, nes „reikia remti savas organizacijas“⁴⁶. Ateitininkų federacija labiausiai rėmė atsikuriančią Lietuvos ateitininkiją, palaikydama su ja glaudžius ryšius ir siūsdama finansinę paramą. 1990–1991 m. ši parama jaučiama mažiau, bet 1992 m. ateitininkai ėmė vis aktyviau veikti. 1992 m. Ateitininkų federacijos vadovas Juozas Polikaitis buvo atvykęs į Lietuvą, ir šis vizitas turėjo keltą tikslų. Visų pirma, buvo siekiama ištirti stovyklaviečių klausimą bei aptarti galimybę derinti Lietuvos ir JAV ateitininkų veiklą. Taip pat buvo siekiama išspręsti ar bent pajudinti ateitininkų namų Kaune klausimą, apskritai įvertinti Lietuvos ateitininkijos galias. Vienas iš svarbiausių tikslų buvo aptarti Ateitininkų federacijos valdybos perkėlimo į Lietuvą klausimą⁴⁷. Iš to matyti, kad ateitininkija buvo nusprendusi persikelti į Lietuvą ir ten tęsti savo veiklą, ten įkurti organizacinę bazę. J. Polikaitis, JAV besidalydamas kelionės įspūdžiais, labai džiaugėsi, kad Lietuvos ateitininkai vis labiau stiprėja. Iš jo pasakojimo galima suprasti, kad ateitininkija Lietuvoje buvo labai aktyvi ir užsiėmė įvairia veikla, susijusia su katalikybės puoselėjimu ir skleidimu.

Ateitininkai, siekdami padėti savo bendraminčiams Lietuvoje, kaip ir jau minėtos organizacijos, rengdavo vėjus. Kampanijų metu surinkti pinigai buvo skiriami išskirtinai Lietuvos ateitininkijai. Finansinė parama buvo skiriama Lietuvos ateitininkų vasaros stovyklai Berčiunuose, jos pastatams remontuoti ir įrengti. Kiti surinkti pinigai turėjo būti skirti ateitininkų rūmų Kaune remontui, o 1994 m. buvo nuspręsta Lietuvoje rengti pasaulio ateitininkų kongresą⁴⁸. Be šių veiklų, dar buvo remiami neturtingi studentai, Palangos namai, akademinė veikla ir laikraštis „Lietuvos ateitis“⁴⁹. Detalesnės medžiagos apie ateitininkų Lietuvoje remtus projektus pateikė Lietuvos ateitininkijos atstovai, kurie detalčiai nupasakojo JAV ir Lietuvos ateitininkų santykius.

Buvęs Lietuvos ateitininkų federacijos vicepirmininkas, kun. Rimantas Gudelis, papasakojo apie Berčiūnų stovyklavietės atstatymą, prie kurio išeivijos ateitininkija labai nemažai prisidėjo. Lietuvos ateitininkai buvo remiami per Ateitininkų federacijos fondą, tačiau neretai sulaukdavo ir privačių ateitininkų piniginės paramos. Atstatant Berčiūnų stovyklavietę ir Berčiūnų bažnyčią, išeivijos ateitininkija paaukėjo apie penktadalį visos atstatymui reikalingos sumos. Ateitininkų paramos fondas skyrė apie 200 000 JAV dolerių, o pavieniai ateitininkai – dar apie 120 000 dolerių paramą. Likusi reikiamos sumos dalis buvo gauta iš kitų fondų: Austrijos „Hillsfond“, Vokietijos „Kircheinnot“, Amerikos vyskupų konfederacijos fondo ir Pietų Korėjos fondo. Taigi galima spręsti, kad ateitininkai tik iš dalies prisidėjo prie šio projekto, tačiau Rimantas Gudelis taip pat išskiria metodinės ateitininkų paramos svarbą, nes, kaip jis teigia „*pas mus niekas per daug nežinojo, neturėjo praktinių įgūdžių, kaip reikia dirbti su jaunimu stovyklose*“⁵⁰. Ateitininkai prisidėjo, siųsdami į Lietuvą literatūrą, patys atvykdavo skaityti paskaitų ir dalytis su lietuviais savo patirtimi. Taip buvo ugdoma Lietuvos ateitininkų ir vadovų karta, kuri vėliau sugebėjo sėkmingai vadovauti organizacijos veiklai Lietuvoje. Kun. Rimanto Gudelio teigimu, didžiausia ateitininkų parama Lietuvai buvo po nepriklausomybės atkūrimo ir išliko aktyvi iki 1997 m.⁵¹. Tačiau kiti Lietuvos ateitininkai, kalbėdami apie išeivijos ateitininkų piniginę paramą Berčiūnų stovyklavietei ir Bažnyčiai, įvardija ją buvus kur kas didesnę.

Berčiūnų stovyklavietė ir bažnyčia buvo tik vienas iš keleto ateitininkų finansuotų projektų. Ateitininkų federacijos vadovas Vidas Abraitis papasakojo apie Berčiūnių stovyklavietės remontą, kuris buvo finansuojamas ateitininkų šalpos fondo lėšomis. Be remonto darbų finansavimo, V. Abraičio teigimu, į Lietuvą ateitininkai siųsdavo įvairią literatūrą ir organizacinę techniką – 1992 m.

Lietuvos ateitininkams buvo atsiųsta kompiuterių. Buvo remiami ir studentai – šiuo tikslu buvo įsteigtas Prano Dovydaičio paramos fondas, skirstęs stipendijas studentams ateitininkams, išgyvenantiems sunkią finansinę padėtį. Taip pat atskiri JAV ateitininkai asmeniniu sprendimu paremdavo vieną ar kitą Lietuvos studentą. V. Abraitis taip užsiminė apie Ateitininkų rūmus, kuriuos ateitininkai turėjo dalintis su Kauno technologijos universitetu (toliau – KTU), nes po nepriklausomybės atkūrimo šie rūmai Lietuvos vyriausybės buvo atiduoti būtent KTU, ir tik KTU parodyta gera valia ateitininkai ten galėjo vėl įsikurti⁵². Respondentas Vidas Abraitis savo interviu papildė informaciją apie ateitininkų paramą Lietuvai, paminėdamas techninę paramą bei stipendijų studentams ateitininkams finansavimą.

„Marijos radijo“ Vilniaus studijos programų koordinatorius, ateitininkas Liutauras Serapinas suteikė kiek detalesnės informacijos apie Berčiūnų bažnyčios statybas ir ateitininkų paramą šiam objektui. Tačiau ir jis negalėjo tiksliai pasakyti, kokio dydžio auką ateitininkai skyrė šios bažnyčios statybai. Jo žiniomis, ateitininkų aukos bažnyčios statybai buvo didžiulės, „ne vienas šimtas tūkstančių dolerių“⁵³, taigi galima teigti, kad patikimų duomenų apie konkrečią ateitininkų paramą Berčiūnų bažnyčios statybai neišlikę, tačiau žinoma, kad ši parama esmingai prisidėjo prie bažnyčios statybos. L. Serapinas taip pat paminėjo, kad JAV ateitininkai teikė paramą Telšių vyskupijai ir Panevėžio ateitininkams, tačiau detaliau šios paramos pobūdžio įvardyti negalėjo⁵⁴.

Sprendžiant iš interviu metu surinktos medžiagos, galima teigti, kad ateitininkai daugiausiai paramos skyrė Berčiūnų stovyklavietės atstatymui ir infrastruktūrai bei Berčiūnų bažnyčios statybai. Tačiau, kaip pastebima, nepavyko sužinoti, kokio dydžio parama šioms darbams buvo skirta. Skirtingi respondentai skirtingai interpretuoja šios

paramos dydį. L. Serapino teigimu, ši parama siekė „ne vieną šimtą tūkstančių dolerių“⁵⁵, ir sudarė didžiąją dalį lėšų, skirtų Berčiūnų stovyklavietės remontui ir bažnyčios statyboms. Tuo tarpu Rimantas Gudelis tvirtina, kad ši parama sudarė ne daugiau kaip 20 proc. visų lėšų⁵⁶. Kita didelė paramos dalis buvo skirta Ateitininkų rūmų remontui, kurie nuosavybės teise priklausė KTU. Likusi parama į Lietuvą keliavo knygų ir organizacinės technikos pavidalu, taip pat buvo skiriamos stipendijos studentams ateitininkams. Tačiau reikia pabrėžti faktą, kad ši parama buvo orientuota tik į ateitininkus, o ne į kitų organizacijų narius.

Žvilgsnis į individualias iniciatyvas: Barbaros Valuckas „Anglų kalbos pamokėlės“ ir pagalba moterų vienuolijoms

Dalis paramos Lietuvai buvo organizuota paskirų žmonių, veikusių atskirai nuo diasporos organizacijų. Todėl, rengiant šią publikaciją, dera pristatyti vieną pavyzdį – atskiros asmens iniciatyvas prisidėti prie geresnio gyvenimo Lietuvoje kūrimo. Tuo tikslu atskleisime vienuolės sesers Barbaros Valuckas pastangas. Ši tyrimo dalis paremta dviem nestruktūruotais kokybiniais interviu. Visų pirma buvo kalbėtasi su pačia B. Valucka. Apie straipsniui naudingas vienuolių gyvenimo detales pirmaisiais metais po nepriklausomybės atkūrimo informacijos suteikė vienuolė sesuo Daiva Kristina Kuzmickaitė, savo pasakojime šviesiai prisiminusi B. Valuckas darbus ir jų reikšmę vienuolių pokyčiams.

Sesuo B. Valuckas „išėivijos talkoje“ veikė kaip individuali žaidėja, nes nebuvo jokios lietuvių organizacijos narė. Ji taip pat priklausė nelietuviškai Noterdamo seserų vienuolijai. B. Valuckas gimė JAV ir yra pirmosios lietuvių emigrantų kartos palikuonė. Jos

tėvai ir seneliai buvo lietuviai, į Konektikutą atsikėlę XX a. pradžioje, apie 1905 m. Seneliai iki gyvenimo galo kalbėjo tik lietuviškai, bet B. Valuckas, jos broliai ir seserys protėvių kalbos neišmoko. „Tėvai kalbėjo su mumis lietuviškai, bet kai mes jiems ėmėme atsakinėti angliškai – jie pasidavė ir lietuviškai kalbėjosi tarpusavyje, kai norėdavo nusišnepti ką nors nuo vaikų.“ Tačiau tautinės tradicijos, muzika, patiekalai, kiti akcentai nebuvo pamiršti. Sesuo B. Valuckas į lietuviškas veiklas taip pat neįsitraukė – „tėvai ir mes nebuvome aktyvūs [lietuviškose organizacijose – A. A.], tačiau žinojome nemažai apie Lietuvą. Tėvas ypač daug apie ją kalbėjo karo metu, o vėliau buvau labai užsiėmusi vienuolyno reikaluose“, – prisiminė ji⁵⁷.

Pirmą kartą B. Valuckas į Lietuvą atvyko 1990 m. Ji turėjo dalyvauti vyresniųjų seserų susirinkime, kuris pirmą kartą vyko Rytų Europoje, Vengrijoje. Siekiant geriau pažinti gyvenimą posovietinėje erdvėje, vadovybė ragino dalyves prieš susirinkimą apsilankyti ir kitose okupuotose šalyse. Ta proga B. Valuckas pasinaudojo galimybe nuvažiuoti į Lietuvą.

Apibendrinant, B. Valuckas iniciatyvos veikė keliomis kryptimis. Platesnė visuomenės dalis pažinojo šią vienuolę iš televizijos programos „Anglų kalbos pamokėlės“, tačiau tai – ne vienintelė jos veiklos kryptis. Pirmiausiai, tik susipažinusi su Lietuvos seserimis vienuolėmis, ji organizavo pagalbą Lietuvos moterų vienuolijoms. Vėliau parama moterims vienuolėms peraugo į pagalbos moterims organizavimą ir moterų lyderystės programą.

Atvykusi į Lietuvą ir susipažinusi su vienuolių narėmis, B. Valuckas suvokė sunkią seserų dalį. Vienuolės Lietuvoje dirbo „trimis etatais“⁵⁸. Jos kas dieną eidavo į savo pasaulietišką darbą – buvo medicinos seserys, mokytojos, ar kitų sričių profesionalės. Greta to, be finansinio atlygio prižiūrėdavo ir rūpindavosi garbingo amžiaus seserimis

vienuolėmis. Ir, šalia viso to, jos užsiimdavo religiniu mokymu – rengdavo vaikus Pirmajai komunijai (sovietmečiu – slapta nuo valdžios ir platesnės visuomenės, po nepriklausomybės paskelbimo – viešai). Susipažinusi su vienuolėmis Lietuvoje, ji nutarė, kad šios visai neturi laiko sau. Todėl pirmiausiai B. Valuckas ėmė organizuoti neformalias vienuolių seserų rekolekcijas. Sovietmečiu tokie susibūrimai buvo reta praktika, apskritai vienuolės gyveno atskirus ir slaptus gyvenimus. Klausydama seserų pokalbių, B. Valuckas perprato vienuolių rūpesčius ir ėmė ieškoti būdų problemoms spręsti. Rekolekcijoms B. Valuckas organizavo JAV seserų vienuolių vizitus į Lietuvą, kur buvo kalbama teologijos, psichologijos temomis, keliama vienuolynų administravimo klausimai. Vienuolynams grįžtant iš pogrindžio, smarkiai padaugėjo kandidačių tapti vienuolėmis. Iš vienuolių plėtos perspektyvos tai atrodė sveikintinas reiškinys, tačiau vienuolių priėmimo praktikos neturinčios Lietuvos vienuolės, anot B. Valuckas, priimdavo netinkamus žmones. „Spėjome, kad dalis kandidačių, vienuolyne ieškojo prieglobsčio nuo smurto artimoje aplinkoje, jos manė, kad gyvenimas vienuolyne jas išgelbės. Joms reikėjo pagalbos, tačiau tos merginos netiko būti vienuolėmis“⁵⁹. Dėl šios priežasties B. Valuckas suorganizavo vienuolėms psichologo, specialiai atvykusio iš JAV, mokymus⁶⁰. Rūpestis moterų vienuolių reikalais vėliau peraugo į pagalbos moterims bendrąją prasmę paieškas, apvainkuotas centro „Moters pagalba moteriai“ atidarymu⁶¹.

B. Valuckas konsultavo vienuolių nares įvairiausiais klausimais. Reikėjo atnaujinti senas, dar tarpukarių menančias regulas, tuo tikslu iš JAV atvyko kanono teisininkai. B. Valuckas seserims atvežė knygą su paramą teikiančių fondų sąrašais ir mokė seseris rengti projektus⁶². Ji netruko pajusti, kad vienuolėms reikalingi kompiuteriai. Per trejus metus B. Valuckas iš projektinių lėšų atsiuntė 30 kompiuterių skirtingoms Lietuvos

kongregacijoms, rado galimybę apmokėti jų priežiūrą, programinės įrangos įdiegimą, interneto ryšį bei surengti kursus. Kompiuterinė įranga buvo naudojama religinio mokymo priemonių spausdinimui, finansinės apskaitos tvarkymui. Tokia pagalba neabejotinai prisidėjo prie vienuolių pažangos.

Kaip minėta, B. Valuckas platesnei visuomenės daliai buvo žinoma kaip televizijos programos „Anglų kalbos pamokėlės“ vedėja. Tai buvo programa, kurios metu žiūrovai buvo mokomi anglų kalbos pagrindų. Laidos autorė ir vedėja buvo sesuo Barbara Valuckas, o pamokėlės nuo 1993 m. rodė „Tele 3“ – pirmoji komercinė televizija Lietuvoje (jos įkūrėja buvo Amerikos lietuvė prof. Liucija Baškauskaitė). Kanalo, kurio transliacija aprėpė visą Lietuvos teritoriją, žiūrimumas buvo didelis, televizijos programų pasirinkimo tuo metu praktiškai nebuvo.

Kelių minučių trukmės „Anglų kalbos pamokėlės“ transliuotos kiekvieną dieną po kelis kartus gana populiariu laiku – vakarais, tarp filmų ar tuo metu išpopuliarėjusių televizijos serialų – muilo operų. Trumpa pamokėlių trukmė leido įterpti jas tarp populiariausių laidų į neužpildytą reklamos transliacijos laiką. Iš dalies tai lėmė plačią „Anglų kalbos pamokėlių“ auditoriją – laida pasiekdavo ir tuos, kurie savo noru pamokėlių nebūtų žiūrėję.

Šis „nuotykis“ prasidėjo, kai B. Valuckas gavo pasiūlymą vadovauti Katalikų televizijai Lietuvoje. 1993 m. rugsėjį B. Valuckas išvyko į Lietuvą dirbti katalikiškoje televizijos studijoje. Tą patį mėnesį Baltijos šalyse viešėjo Popiežius Jonas Paulius II, ir visa televizijos studija keliavo paskui jį, todėl B. Valuckas gavo kelias savaites laisvo laiko. Ieškodama veiklos, ji nuvyko į Vilnių, į „Tele 3“ susitikti su L. Baškauskaite. Kalbėdama su ja, B. Valuckas pasiūlė vesti anglų kalbos pamokėles per televiziją. L. Baškauskaitė neprieštaravo. Dėl ne itin palankių filmavimo sąlygų – „Tele 3“ teturėjo vieną laisvą filmavimo kamerą –

pamokėlės turėjo būti trumpos, reklaminės pauzės, t. y. 3 minučių, trukmės. Kartais filmavimą tekdavo nutraukti, nes kamerą skubiai pasiimdavo televizijos žurnalistai. B. Valuckas juokdamasi prisiminė šiuos epizodus. Programa buvo rengiama minimaliausiais resursais.

Tačiau savo vedamas pamokėles, jų stilių B. Valuckas traktavo rimtai. Savo laidose vienuolė dvelkė ramybė. „Buvau išsikėlusį tikslą: žvilgsniu į kamerą siųsti taiką ir ramybę visai Lietuvai. Ir man žmonės pasakodavo apie per „Anglų kalbos pamokėles“ nurims-tančius vaikus. To aš ir siekiau, galvodavau sau tuomet“⁶³. Istoriko instrumentais sunku išmatuoti ramios laidos vedėjos poveikį auditorijai, tačiau kur kas aiškesnė yra simbolinė pamokėlių reikšmė. Lietuvos nepriklausomybės laikotarpis vertintinas kaip lietuvių pasirinkimas tapti vakarietiška šalimi. „Anglų kalbos pamokėlės“ čia atsiskleidžia kaip mažytis žingsnis Vakarų pasaulio link. Nuo okupacijos ir priverstinio rusų kalbos mokymosi pavargusiems lietuviams anglų kalbos pamokos buvo mažytis laisvės simbolis ir atsiskleidusių galimybių, susijusių su išsvajotais Vakaraais, ženklas. Net jei žmonės neketino išvykti iš Lietuvos, anglų kalbos mokėjimas reiškė savotišką laisvę, platesnes galimybes, didesnę emancipaciją, kalbinių sienų griovimą ir kultūrinį išsivadavimą. Nors B. Valuckas „Anglų kalbos pamokėlėse“ dėstė kalbos pradžiamokslį, viso labo – pačius pagrindus, ir toli gražu nepretendavo į rimtą kalbos mokymą, o dalis visuomenės į šią programą žiūrėjo su skepsio ir ironijos doze, vis dėlto simbolinė šios programos galia buvo didesnė nei praktinė.

Išėjimas lietuvių katalikiškų organizacijų paramos fone B. Valuckas neabejotinai yra išskirtinė asmenybė. „Anglų kalbos pamokėlės“ 1993 m. turėjo nemenką simbolinę reikšmę, tačiau, žvelgiant iš laiko distancijos, svarbiausi sesers Barbaros darbai sietini su Lietuvos moterų vienuolių modernizavimosi

procesais bei pagalbos moterims iniciatyvomis, kurios ilgainiui gavo institucinį pavaldą.

Paramos teikimo ir koordinavimo problemos

Lietuva iš įvairių išėjimo organizacijų sulaukė paramos, kurios mastai buvo milžiniški ir tiriamuoju laikotarpiu nemenkai veikė šalies socialinės ir ekonominės padėties rai-dą. Tačiau, kaip jau buvo pastebėta anksčiau, parama dažnai buvo teikiama padrikai ir nekoordinuotai. Žinoma, negalima nekreipti dėmesio į faktą, jog organizacijos vis dėl to bendravo ir rengė įvairaus pobūdžio bendrus projektus, tačiau tai buvo greičiau pavieniai atvejai, o ne rimtos paramos koordinavimo iniciatyvos. Dažnai išėjimo spaudoje pasigirdavo raginimų imtis paramos koordinavimo veiksmų, tačiau tai dažniausiai tik ir likdavo raginimais. Didesnis noras koordinuoti paramą pastebimas tik 1992 m. pabaigoje – 1993 m., kai imta suprasti, jog būtina domėtis, kam ir kaip parama nukeliauja, bei pradėti svarstyti bendri projektai su kitomis organizacijomis.

Pirmosios pastangos ir kvietimai koordinuoti paramos tiekimą pasigirdo dar 1989 m. Nors Lietuva tada vis dar buvo okupuota, tačiau spauda buvo jaučiama kur kas silpniau nei anksčiau. Dėl šios priežasties vis daugiau lietuvių apsilankydavo JAV ir vis daugiau išėjimų vykdavo į Lietuvą pažiūrėti tikrosios Lietuvos padėties. 1989 m. dar nebuvo kalbama apie stambią paramą, labiau buvo kreipiamas dėmesys į atvykstančius tautiečius, nes neretai atvykdavo Lietuvos kultūrinio, religinio ir sporto pasaulio atstovai, kurie skaitydavo paskaitas, rengdavo susitikimus ar tiesiog pramoginio pobūdžio renginius ir tikėdavosi būti paremti. Dėl šios priežasties pasigirdo raginimai imtis paramos koordinavimo, neaukoti chaotiškai, nes tuo laikotarpiu senoji išėjimų karta vis labiau seno, o jaunoji nejautė pareigos

aukoti išeivijos fondams. Bijota, kad fondų ir organizacijų lėšos bus iššvaistytos ir nebus paremta išeivijai esmingai svarbi veikla – lietuvių išlaikymas⁶⁴. Išeivijos organizacijos stengėsi kuo labiau sumažinti savo susiskaldymą ir chaotišką paramos teikimą ir organizavimą, taip siekiant, kad abi pusės gautų kuo daugiau naudos.

Tačiau, nors pirmieji raginimai koordinuoti paramą pasigirdo gana anksti, jie nesulaukė reikiamos išeivijos reakcijos. Lietuvai vis labiau laisvėjant ir galiausiai atgavus nepriklausomybę, šalia anksčiau įsikūrusių ir veikiančių išeivijos organizacijų ir fondų ėmė kurtis visiškai naujos organizacijos ir fondai. Neretai pasitaikydavo atvejų, kai šios dvi organizacijų ir fondų grupės, t. y. veikusios dar prieš nepriklausomybę ir susikūrusios po nepriklausomybės paskelbimo, netgi imdavo kritikuoti viena kitą. Po nepriklausomybės atkūrimo pastebima vis didesnė konkurencija tarp jau seniai egzistuojančių organizacijų bei fondų ir naujai susikūrusiųjų. Tai suprantama, nes išeivija, nors ir buvo pakankamai skaitlinga ir valdė nemažas sumas, tačiau vis dėl to jos pajėgumai buvo riboti. Greitai buvo suprata, jog visiems aukų gali neužtekti. Todėl buvo raginama surinktas lėšas Lietuvai skirti, remiantis racionalumo principu – susitelkti į opiausias sritis, o ne stengtis prisidėti prie kiekvienos srities po truputį⁶⁵. Taigi raginimų racionalizuoti paramą pasigirdo vos Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, tačiau rimtų veiksmų buvo imtasi kur kas vėliau.

Išeivijos spaudoje galima rasti prieštaringų straipsnių. Vieni jų ragina remti Lietuvą, kiti linkę atsargiau vertinti paramos klausimus. Vienaime „Draugo“ straipsnyje buvo išsakyta teiginys, kad įvykiai Lietuvoje išeiviją užklupo netikėtai, nepasiruošusią padėti. Naujosios organizacijos ir fondai buvo ypač aktyvūs šiame veiklos bare, tačiau kuo toliau, tuo dažniau pasigirsdavo išeivių skundai, kad jų skiriamos aukos nukeliauja nežinia kur. Kildavo nepasitenkinimas, nes nebuvo

sukurta jokių atskaitomybės mechanizmų, nebuvo pranešama, kam skirtos suaukotos sumos nebuvo skelbiami vieši aukotojų sąrašai, o tai kėlė nepasitikėjimą ir pasipiktinimą. Siekiant sušvelninti šią padėtį, buvo siūloma, kad mažesni fondai ir organizacijos būtų atskaitingi PLB ar JAV LB Krašto valdybai, kurioms tiekta informaciją apie savo veiklą, o jos savo ruožtu paruoštų mėnesines ataskaitas, kur būtų nurodyti duomenys apie surinktus pinigus, išvardinta, kur tos sumos išleistos, sužymint pagalbos rūšį, pobūdį, kada ir kam ta pagalba buvo teikta⁶⁶. Visa tai būtų pasitarnavę, įrodant fondų ir organizacijų darbų tikslingumą ir naudą. Tačiau reikia pastebėti, kad tai būtų buvęs tikrai didelis papildomas krūvis PLB ar JAV LB Krašto valdybai, nes fondų ir organizacijų buvo daug. Tad buvo pasilikta prie minties, kad kiekvienas fondas ir organizacija turi tvarkytis ir skelbti duomenis apie savo veiklą savarankiškai.

Lituvai vis labiau įtvirtinant savo kaip nepriklausomos valstybės statusą, išeiviai dar drąsiau ėmė aukoti ir remti įvairias iniciatyvas, skirtas padėti Lietuvai. Buvo jaučiamas vis didesnis Lietuvos organizacijų, valdžios institucijų ir pavienių asmenų susidomėjimas išeivija, o ypač – išeivijos parama. Tačiau į savo dalijamą paramą atsargiau žiūrėti ėmė išeiviai. Nebuvo pasitikima vien pagalbos prašymais, patys išeivijos organizacijų ir fondų atstovai vykdavo į Lietuvą asmeniškai pamatyti padėtį. Taip teikiama paramai buvo suteikiama daugiau pagrindo, nes patys išeiviai galėjo įvertinti poreikius ir grįžę į JAV papasakoti savo tautiečiams apie padėtį Lietuvoje ir ko ten būtiniausiai reikia. Pastebėtina, kad lietuvių išeiviai labiau piktinosi ne naujų išeivių organizacijų ir fondų kūrimusi, o tuo, kad iš Lietuvos atvykę organizacijų atstovai ėmė savarankiškai rengti aukų rinkimo vajus, o tai kirtosi su išeivių nustatytais principais. Be to, tai mažino aukotojų pasitikėjimą ir norą aukoti, nes buvo

imta abejoti aukų paskirtimi ir tikslais. Dėl šios priežasties atsirado būtinybė kontroliuoti būtent iš Lietuvos atvykusių asmenų vykdomą aukų rinkimą, nes pavienių asmenų surinktos aukos buvo netikrinamos ir nekontroliuojamos⁶⁷. Taigi išeivija susidūrė su dar viena problema: ne tik gausėjo išeivijos organizacijų ir fondų, bet radosi organizacijų ir pavienių asmenų iš Lietuvos, kurie asmeniškai ėmė vykdyti aukų rinkimo vajas išeivijoje, o tai kirtosi su išeivių nustatytais aukojimo principais. Be to, tai įnešė dar daugiau sumaišties į chaotišką paramos Lietuvai sistemą.

Kaip jau minėta, nuo 1992 m. išeivijos organizacijos ir fondai ėmė labiau koncentruotis į paramos tiekimo koordinavimą ir efektyvumą, o ne į paramos kiekybę. JAV LB, LKRŠ ir kitos organizacijos ėmė atsakingiau vertinti savo veiklą ir ieškoti sričių, kur jų parama būtų efektyviausia. Vienas iš faktų, įrodančių, kad buvo siekiama efektyvesnio paramos tiekimo, – pradėtos organizuoti konferencijos, į kurias buvo kviečiami paramą Lietuvai teikiančių organizacijų bei sambūrių vadovai ir aktyvistai. Konferencijų tikslas buvo efektyvesnės pagalbos Lietuvai teikimas per tikslingesnę planavimą, sustiprintą koordinaciją ir pagerintą komunikaciją. Viena iš tokių konferencijų buvo surengta 1992 m., joje buvo iškeltos kelios prioritetinės kryptys: parama Lietuvos jaunimui auklėjimo, švietimo, asmeninės gerovės srityse, parama Lietuvai akademinėje ir mokslo srityse, parama Lietuvai administravimo, įstatymų leidybos, informatikos ir krašto apsaugos srityse, medicininių priemonių, vaistų, medikamentų organizavimas Lietuvai ir paskutinė bei svarbiausia tema – efektyvus paramos Lietuvai organizavimas⁶⁸. Tai galima įvardyti vienu iš rimtesnių mėginimų organizuoti paramos Lietuvai tarp organizacinį koordinavimą, kuris buvo būtinas didėjant Lietuvos poreikiams, bet neaugant išeivių finansiniams pajėgumams.

Padėtis, susijusi su paramos koordinavimu, dar labiau ėmė keistis po to, kai Lietuvoje rinkimus laimėjo kairiosios politinės jėgos, buvusi komunistų partija su prezidentu Algirdu Brazausku priešakyje. Išeiviai ėmė nepatikliai žiūrėti į paramą Lietuvai, kurią valdo buvę komunistai. Vis dažniau pasigirdavo nuomonių, kad Lietuvoje parama gali būti iššvaistyta. Dėl šios priežasties išeivijos organizacijos ir fondai, ypač seniau veikiantys, savo pastangas ėmė labiau kreipti į veiklą išeivijoje⁶⁹. Galima teigti, kad 1992 m. rinkimų rezultatai Lietuvoje smarkiai prisidėjo prie fakto, kad organizacijos ėmė rūpestingiau koordinuoti paramos klausimus. Buvo kalbama, kad išeivijos organizacijų ir fondų skiriamą paramą turi koordinuoti išeivijos atstovai, o parama turi būti įteikta konkrečiai tiems, kam yra skirta. Susirūpinta ir tuo, kad aukotojų vis mažėja, nes, išmirus senajai kartai, jaunoji buvo kur kas skeptiškesnė paramos Lietuvai klausimu. Visa tai lėmė paramos Lietuvai mažėjimą ir didesnę jos kontrolę 1993 m.

Vis dėl to pabrėžtinai vienas itin svarbus faktas, kuris lėmė ne tik naujų organizacijų bei fondų atsiradimą, bet ir didėjančią išeivių paramą Lietuvai, t.y. vis didesnes finansines ir materialines aukas. Čia labai svarbų vaidmenį suvaidino išeivijos spauda, kuri nuolat eskalavo paramos Lietuvai klausimus. Leidiniuose dažnai galima aptikti straipsnių su antraštėmis „Lietuva šaukiasi mūsų pagalbos“, „Padėkime Lietuvai“ ir t. t. Taip išeivijos lietuviai buvo tarsi netiesiogiai spaudžiami padėti atsikūrusiai Lietuvos valstybei. Vėliau imtasi ir kitokių veiksmų per spaudą, pavyzdžiui, skelbiami aukotojų sąrašai su paaukotoomis sumomis. Tai sukeldavo grandininę reakciją: išeiviai, pamatę, kad jų pažįstami, kaimynai ir kiti išeiviai taip aktyviai aukoja, patys pajusdavo pareigos jausmą ir imdavo aukoti. Apie šį faktą taip pat užsiminė ir keltas respondentų, patvirtinę, jog išeivių spauda buvo vienas iš veiksmų, didinusių aukų

Lietuvai mastus. Ir tik vėliau spaudoje imtos eskaluoti paramos paskirstymo problemos ir probleminis išeivijos ir Lietuvos santykis.

Atsižvelgiant į išdėstytus faktus galima teigti, kad išeivija paramą Lietuvai ėmė teikti be išankstinės strategijos ir planavimo. Tai gali būti paaiškinta tuo, kad Lietuva ėmė laisvėti ir paskelbė apie nepriklausomybę netikėtai, todėl išeivija nebuvo pasiruošusi ir apgalvojusi paramos Lietuvai reikalų. Vos Lietuvai atgavus nepriklausomybę išeivijos parama buvo didžiausia. Bėgant laikui išeivijos ištekliai ėmė mažėti, bet kartu augo ir nepasitikėjimas paramos skirstymu Lietuvoje. Išeiviai nesijautė užtikrinti, kad jų parama panaudojama pagal paskirtį. Dėl šios priežasties paramos koordinavimas ėmė tolydžio didėti: aiškėjo organizacijų ir įstaigų specializacija, daugėjo atskaitomybės. Didesnio paramos koordinavimo pavyzdžiu laikytinas faktas, kad LKRŠ savo veiklą pakreipė labiau atsižvelgdama į katalikiškuosius Lietuvos poreikius, mažiau dėmesio palikusi medicininei paramai, nes tokią teikė kitos organizacijos – tokios, kaip „Lithuanian Mercy Lift“.

Išvados

Išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai po nepriklausomybės atgavimo labai išaugo, ją ėmė teikti vis daugiau organizacijų ir fondų. Susikūrė ir naujų organizacijų bei sambūrių, kurių tikslas buvo finansiškai ir materialiai remti atsikūrusią Lietuvos valstybę. Daug dėmesio buvo skiriama švietimui, kultūrai, medicinai ir labiausiai pažeidžiamų visuomeninių grupių paramai. Šiuo metu sunku nustatyti tikruosius paramų dydžius, tačiau neabejotina, kad jie siekė ne vieną milijoną JAV dolerių.

LKRŠ Lietuvos tikinčiųjų reikalais rūpinosi dar sovietmečiu. Po 1990 m. pagalba Lietuvai išsiplėtė, visų pirma nukreipiant pajėgas į skurstančią Lietuvos sveikatos apsaugos sistemą. Greta medicininės paramos

buvo siunčiamos grožinės, religinės knygos ir anglų kalbos vadovėliai. LKRŠ paramos Lietuvai suma viršijo 7 000 000 dolerių. Organizacija paramą telkė bendradarbiaudama su kitomis lietuviškomis organizacijomis išeivijoje – JAV Lietuvių bendruomene, „Lietuvos vyčiais“, JAV fondais ar siųsdama į Lietuvą pavienių aukotojų lėšas.

BALF siųsti paramą į Lietuvą pradėjo dar XX a. 6-ajame dešimtmetyje, o savo veiklą suaktyvino po 1990 m. Ši organizacija rėmė pažeidžiamiausias visuomenės grupes, buvusias tremtinius, sunkiai besiverčiančias šeimas. BALF į Lietuvą taip pat siuntė medicininę įrangą ir medikamentus. Organizacija pasižymėjo atidžiu paramos koordinavimu, griežtesniu atskaitomybės už gautus siuntinius reikalavimu.

Ateitininkų federacija rėmė atsikuriančią Lietuvos ateitininkiją. Nuo 1989 m. stiprino ryšius su Lietuvoje atsikūrusiais organizacijos būreliais, siuntė literatūrą, rūpinosi vadovų rengimu, mokymu. Skyrė stipendijas studentams – organizacijos nariams. Vėliau parama plėtėsi, peraugdama į rūpestį Ateitininkų federacijos infrastruktūros tobulinimu.

Po nepriklausomybės atkūrimo padidėjus paramos Lietuvai mastams, išeivijos organizacijų vadovai suprato, kad, siekiant racialesnio paramos panaudojimo, veiksmus būtina derinti tarpusavyje. Koordinuoti veiksmus imtasi apie 1992 m., dėmesį nukreipiant į atskiras veiklos sritis bei sukuriant efektyvesnes atskaitomybės sistemas.

Nuorodos

- ¹ Aleksandravičius E., *Karklo diegas: Lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius: Versus aureus, 2013.
- ² Bagdonavičienė V., *Lietuvos diasporos politikos formavimasis ir raida 1990–2009 m.*, Kaunas: Vytauto didžiojo universiteto leidykla, 2012.
- ³ Antanaitis A., Įvykius Lietuvoje nušviečiant: Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių veikla

- 1987–1992 m., *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2012, nr. 12, p. 62–73; Antanaitis A., Paramos Lietuvai sąjūdis: Pasaulio lietuvių istorijos apžvalga ir užsienio lietuvių pagalba atsikuriančiai Lietuvos valstybei 1987–1993 m., *Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai*, Kaunas: VŠĮ „Leidybos idėjų centras“, 2015.
- ⁴ Timukienė L. Vida Jankauskienė: „Šalpos ateitis yra šviesi“. Lietuvių katalikų religinė šalpa mini 50-metį, *Draugas*, prieiga internete: <http://www.draugas.org/11-05-11timukiene.lkrs.html>.
 - ⁵ Plačiau apie Lietuvių informacijos centrą rašyta: Antanaitis A., Įvykius Lietuvoje nušviečiant: Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių veikla 1987–1992 m., *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2012, nr. 12, p. 62–73.
 - ⁶ Religinė šalpa išeivijoje ir Lietuvoje, *Draugas*, 1989 09 13, nr. 178, p. 3.
 - ⁷ *Ten pat.*
 - ⁸ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Salvijus Kungys, atsakyta el. paštu, 2015 04 02.
 - ⁹ Religinės šalpos ir informacijos centro vėjus, *Draugas*, 1990 02 23, nr. 38, p. 4.
 - ¹⁰ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentė Gintė Damušis, Vilnius, 2015 02 20.
 - ¹¹ *Ten pat.*
 - ¹² Trijų šimtų tūkstančių prašymas BALFUI, *Draugas*, 1989 08 25, nr. 152, p. 7.
 - ¹³ Dumčius V. Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Vytautas Steponas Vaičiūnas, Kaunas, 2015 04 17.
 - ¹⁴ Lietuva ir Balfas, *Draugas*, 1990 07 19, nr. 139, p. 6.
 - ¹⁵ Religinė šalpa ir medicininė pagalba Lietuvai, *Draugas*, 1990 05 26, nr. 103, p. 8.
 - ¹⁶ Medicininė pagalba Lietuvai, *Draugas*, 1990 06 02, nr. 107, p. 4.
 - ¹⁷ Gyvybė Lietuvai – Vaistai ir medicininė pagalba, *Draugas*, 1990 06 21, nr. 120, p. 3.
 - ¹⁸ Pugevičius K. L., Katalikų religinės šalpos veikla, *Draugas*, 1990 11 03, nr. 215, p. 4.
 - ¹⁹ Medicininė pagalba Lietuvai, *Draugas*, 1991 01 19, nr. 13, p. 7.
 - ²⁰ Rukšienė R., Medicininė pagalba Lietuvai, *Draugas*, 1991 02 27, nr. 40, p. 4.
 - ²¹ Mikalauskas M. A., Vaistų ir medicinos priemonių siuntimas Lietuvai, *Draugas*, 1991 01 10, nr. 6, p. 2.
 - ²² Rugienienė L., Katalikiškoji pagalba Lietuvai, *Draugas*, Čikaga, 1991 05 14, nr. 94, p. 4.
 - ²³ Razgaitienė R., Rauda dėl vaistų, *Draugas*, 1991 08 06, nr. 152, p. 4.
 - ²⁴ Humanitarinė pagalba vis keliauja į Lietuvą, *Draugas*, 1991 09 05, nr. 173, p. 5.
 - ²⁵ *Ten pat.*
 - ²⁶ Soros ir Sabre fundacijų aukos Lietuvai, *Draugas*, 1992 01 18, nr. 12, p. 7.
 - ²⁷ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Salvijus Kungys, atsakyta el. paštu, 2015 04 02.
 - ²⁸ Pugevičius K., Naujos spaustuvės Lietuvoje reikalu, *Draugas*, 1991 07 19, nr. 140, p. 4.
 - ²⁹ L. Katalikų religinės šalpos veikla, *Draugas*, 1990 11 03, nr. 215, p. 4.
 - ³⁰ Katechizacijos studentės, *Draugas*, 1993 10 28, nr. 208, p. 4.
 - ³¹ Lietuvių katalikų religinės šalpos metinis suvažiavimas, *Draugas*, 1993 10 27, nr. 207, p. 4.
 - ³² Pagalba Lietuvos katalikiškoms mokykloms, *Draugas*, 1993 12 04, nr. 234, p. 7.
 - ³³ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Salvijus Kungys, atsakyta el. paštu, 2015 04 02.
 - ³⁴ *Ten pat.*
 - ³⁵ Kasniūnas V., BALFAS gyvais Lietuvos keliais, *Draugas*, 1990 10 25, nr. 208, p. 5.
 - ³⁶ Garliauskas S., BALFAS dar labai reikalingas, *Draugas*, 1990 11 27, nr. 230, p. 4.
 - ³⁷ Surdokas C., Kaip paskirstyta Baltimorės lietuvių siunta, *Draugas*, 1993 08 18, nr. 158, p. 4.
 - ³⁸ Balfas ir siuntiniai į Lietuvą, *Draugas*, 1991 01 29, nr. 19, p. 6.
 - ³⁹ Telšiuose gegužės vidury laukiama šalpos siuntos, *Draugas*, 1992 05 09, nr. 92, p. 7.
 - ⁴⁰ Surdokas Č., Siunta į Lietuvą iš Baltimorės, *Draugas*, 1992 07 10, nr. 134, p. 5.
 - ⁴¹ Balfas ir siuntiniai į Lietuvą, *Draugas*, Čikaga, 1991 01 29, nr. 19, p. 6.
 - ⁴² Barškėtienė E., Varnių žemės ūkio mokykla, *Draugas*, 1992 12 12, nr. 243, p. 5.
 - ⁴³ Balfas skyriaus veikla, *Draugas*, 1993 08 13, nr. 155, p. 4.
 - ⁴⁴ Rastenis V. (sudarytojas), *Ateitininkai, Panevėžys: UAB „Panevėžio spaustuvė“, 2003, p. 287.*

- ⁴⁵ Ateitininkų federacijos fondas, *Draugas*, 1988 06 11, nr. 114, p. 2.
- ⁴⁶ Parama savai organizacijai Lietuvoje, *Draugas*, 1989 03 11, nr. 49, p. 2.
- ⁴⁷ Susitikimas su ateitininkais Lietuvoje, *Draugas*, 1992 02 22, nr. 37, p. 2.
- ⁴⁸ Aukokime Lietuvos šviesesnei ateičiai, *Draugas*, 1993 05 01, nr. 83, p. 2.
- ⁴⁹ Ateitininkų federacijos vado apsilankymas Lietuvoje, *Ateitis*, 1993, nr. 6, p. 199.
- ⁵⁰ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Rimantas Gudelis, Berčiūnai, 2015 04 03.
- ⁵¹ *Ten pat.*
- ⁵² Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Vidas Abraitis, Kaunas, 2015 03 05.
- ⁵³ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Liutauras Serapinas, Vilnius, 2015 02 26.
- ⁵⁴ *Ten pat.*
- ⁵⁵ *Ten pat.*
- ⁵⁶ Dumčius V., Interviu metu surinkta medžiaga, respondentas Rimantas Gudelis, Berčiūnai, 2015 04 03.
- ⁵⁷ Interviu su seserimi Barbara Valuckas, 2015 10 23, A. Antanaičio asmeninis archyvas.
- ⁵⁸ *Ten pat.*
- ⁵⁹ *Ten pat.*
- ⁶⁰ *Ten pat.*
- ⁶¹ Daugiau apie šią įstaigą – prieiga internete: <http://moters-pagalba.lt>.
- ⁶² Interviu su seserimi Daiva Kristina Kuzmickaite, 2015 12 04, A. Antanaičio asmeninis archyvas.
- ⁶³ Interviu su seserimi Barbara Valuckas, 2015 10 23, A. Antanaičio asmeninis archyvas.
- ⁶⁴ Juodvalkis A., Laikas koordinuoti lietuvių veiklą, *Draugas*, 1989 08 18, nr. 161, p. 5.
- ⁶⁵ Racionalizuoti paramą Lietuvai, *Pasaulio lietuvis*, 1991, nr. 6–7, p. 31.
- ⁶⁶ Jonušaitis J., Aukotojai, aukos ir kur jos eina, *Draugas*, 1990 08 23, nr. 164, p. 4.
- ⁶⁷ Juodvalkis A., Kontroluokim aukų rinkimą, *Draugas*, 1991 03 14, nr. 51, p. 3.
- ⁶⁸ Konferencija dėl efektyvesnės pagalbos Lietuvai teikimo, *Draugas*, 1992 10 17, nr. 204, p. 5.
- ⁶⁹ Janušaitis J., Persvarstykite išeivijos paramą Lietuvai, *Draugas*, 1993 02 26, nr. 38, p. 5.

Arūnas ANTANAITIS, Valdas DUMČIUS

HELP RECEIVED BY LITHUANIA FROM LITHUANIAN CATHOLIC DIASPORA ORGANIZATIONS DURING 1990–1993

S u m m a r y

This article analyzes the material assistance that Lithuanian Catholic organizations in the diaspora and persons closely associated with them rendered to Lithuania in its breakthrough period from 1990 to 1993. We describe the extent, directions, motives, and goals of this assistance together with the way changes in Lithuania's political circumstances affected the development of Catholic aid. Our emphasis is on the persons who organized this aid; their methods of fund-raising and of administering that assistance; the quantities of aid involved; the cooperation between

organizations and people in the diaspora and aid recipients, distributors, and organizers in Lithuania itself; and the aid-related activities of the *Ateitininkai* organization, the Baltic-American Freedom Foundation, Lithuanian Catholic Religious Aid, and assorted individual benefactors. Our research conclusions are based on unstructured interviews with Gintė Damušis, Salvijus Kungys, Rimantas Gudelis, Vidas Abraitis, Liutauras Serapinas, Vytautas Steponas Vaičiūnas, Antanas Saulaitis, Robertas Grigas, and Sister Barbara Valuckas.

Juozas SKIRIUS

BALF'o parama Lietuvai 1990–2008 metais

Antrajam pasauliniam karui einant į pabaigą, 1944 m. kovo 25 d. JAV lietuviai oficialiai įsteigė šalpos organizaciją pavadinimu *Bendrasis Amerikos lietuvių fondas* (toliau – BALF), angliškai – *United Lithuanian Relief Fund in America*. Tokio fondo poreikis iškilo, kai užsienyje atsirado daugiau lietuvių pabėgėlių. Karo nualintos Lietuvos gyventojai taip pat laukė paramos. Organizacijos tikslas buvo rūpintis šalpos ir švietimo reikalais, teikti pagalbą lietuviams Lietuvoje ir kitose šalyse. Rūpintis ne tik šalpa, bet ir lietuvių imigracija bei įkurdinimu JAV. Lėšų buvo gaunama iš aukų ir nario mokesčio, renkami daiktai ir drabužiai, sulaukiama JAV vyriausybės ir tarptautinių organizacijų materialinės paramos¹. BALF'o veiklą simboliškai apibūdina organizacijos ženklas „Tiesiame pagalbos ranką“, sukurtas dailininko P. Aleksos. Jame pavaizduotos ištistos penkios rankos atstovauja penkiems žemynams, nes BALF'as šelpė vargstančius lietuvius, kad ir kur pasaulyje jie būtų. O ištistos penkios rankos, sukuriančios gėlės vaizdinį, simbolizuoja ir paramos gavimą, ir davimą².

BALF'as veikė nuo 1944 m. iki 2008 m. Fondo įkūrimą ir pirmųjų dvidešimties metų veiklą savo atsiminimuose nuosekliai ir

dokumentuotai aprašė fondo pirmasis vadovas, profesorius, prelatas dr. Juozas B. Končius³. Pažymint BALF'o veiklos 25-metį, buvo išleistas nemažos apimties veikalas, kur dar kartą prisiminti fondo darbai, surinkti veikėjų atsiminimai bei apžvelgtas BALF'o skyrių indėlis⁴. Praėjus dar penkiolikai metų, švenčiant BALF'o 40-metį, vienas iš fondo veikėjų Juozas B. Laučka dienraštyje *Draugas* dar kartą aprašė organizacijos veiklos pradžią, pateikdamas naujų faktų⁵. Tuo tarpu vėlesnė fondo veikla dar neaptarta, išskyrus pavienius straipsnius išėjijos spaudoje, skirtus nušviesti vykstančius BALF'o seimus ar paminėti fondo direktorių kasmetinius suvažiavimus.

Remiantis trumpa BALF'o veiklos apžvalga, parengta 1989 m., matome, kad organizaciją sudaro 53 skyriai, kas trejus metus (ne visuomet taip buvo) šaukiamas seimas, kuriame dalyvauja visų skyrių atstovai ir išrenkama 32 narių Direktorių taryba, kuri organizuoja visą fondo veiklą. Direktorių taryba iš savo tarpo išrenka Centro valdybos (toliau – CV) narius ir pirmininką. Centro valdyba koordinuoja BALF'o veiklą, šaukia kasmetinius Direktorių tarybos suvažiavimus, kur skelbiami veiklos pranešimai, o

visiems direktoriams bei skyriams siunčiami informaciniai CV posėdžių protokolų nuorašai. Nuo 1974 m. BALF'o centras persikėlė iš Niujorko į Čikagą. Tais pačiais metais CV pirmininke išrinkta Marija Rudienė (1914–2008), kuri šias pareigas ėjo iki organizacijos veiklos pabaigos. XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje fondo pagalba nukreipiama į „šalpą už geležinės uždangos; šalpą lietuviams, gyvenantiems Lenkijoje; pagalbą įvairiuose pasaulio kraštuose, įskaitant ir JAV; pagalbą pabėgėlių atvykimui į JAV.“ Minimu laikotarpiu organizacija jokios paramos iš JAV valdžios įstaigų negavo, ir visas aukas teko surinkti iš lietuvių aukotojų. Pagrindiniai lėšų surinkimo būdai buvo šie: *Rudens vajaus* aukos, nario mokestis, gegužinių ir kitų renginių pelnas, palikimai, aukos drabužiais. Apžvalgoje pažymėta, kad šioje organizacijoje „sutelpta ir vieningai dirba įvairių pažiūrų ir įsitikinimų lietuviai be jokių nesutarimų ir ginčų“⁶. Būtina pažymėti, kad dauguma JAV lietuvių organizacijų ir pavienių asmenų savo surinktas aukas vargstantiems siuntė per BALF'ą.

Tuo laikotarpiu, t. y. 1990–2008 m. ir toliau vyko kasmetiniai Direktorių tarybos suvažiavimai įvairiuose JAV miestuose, kur gyveno didesnės lietuvių bendruomenės. Buvo sušaukti ir trys BALF'o seimai: 1994 m. spalio 22 d. Čikagoje, 1998 m. lapkričio 14 d. Detroite bei paskutinis – 2002 m. spalio 26 d. Čikagoje. Per visą organizacijos gyvavimą buvo sušaukti 25 seimai.

Organizacijai nustojus gyvuoti, sutvarkytas BALF'o centrinis archyvas buvo perduotas *Pasaulio lietuvių archyvui* prie *Lituanistinių tyrimų ir studijų centro* (toliau – LTSC/PLA) Čikagoje ir yra prieinamas tyrinėtojams. Jau yra galimybė detaliau apžvelgti šios šalpos organizacijos veiklą ir nuopelnus Lietuvai, ypač nepriklausomybės atkūrimo metais. Dokumentai, korespondencija, spaudos iškarpos, fotonuotraukos pagal tematiką tvarkingai sudėtos į bylas, o

šios – į dėžes. Tiesa, medžiaga (lapai) bylose nesunumeruota.

Straipsnio tikslas – aptarti konkrečią BALF'o paramą Lietuvai ir lietuviams nuo 1990 m. iki fondo uždarymo 2008 m.; išskirti paramos prioritetus, konkrečius šalpos objektus. Nesigilinta į paramos dalijimą ir iš to kilusias problemas pačioje Lietuvoje, tai galėtų būti atskiro tyrimo objektas.

BALF'o pagrindinio paramos srauto nukreipimas į Lietuvą 1989–1990 m.

1989 m. spalio 14–15 d. Čikagos Jaunimo Centre vyko BALF'o XXII seimas. Jame dalyvavo 45 delegatai ir nedidelis būrys svečių. Buvo aptartas organizacijos šalpos darbas, paminėta 45 metų veiklos sukaktis, aptarta tolimesnė veikla. BALF'o CV pirmininkė Marija Rudienė, apžvelgdama praėjusių trejų metų veiklą, pažymėjo, jog pagalbos prašytojų daugėja. Ji nurodė, kad Lietuvoje yra daug iš Sibiro grįžusių tremtinių, kurie laukia paramos, todėl organizacija turėtų suaktyvinti „iš Sibiro grįžusių ir sveikatos netekusių tremtinių šalpą“⁷. Diskusijų metų buvo nuspręsta didinti aukas, nes šelpiamųjų skaičius, kalbant apie Sibiro tremtinius, išaugo. Tuo tikslu būtina labiau sudominti JAV lietuvių visuomenę ir į šelpimo veiklą įtraukti didesnę jos dalį. Be to, Lietuvos garbės konsulas Čikagoje Vaclovas Kleiza sveikinimo kalboje siūlė pasvarstyti, kas galėtų padėti atvykstantiems iš Lietuvos į JAV žmonėms, kurių ateityje daugės⁸. Finansinėje 1989 01 01 – 1989 09 30 laikotarpio ataskaitoje (tradiciškai BALF'o nariai aukas JAV rinkdavo spalio mėnesį) nurodyta, kad iš visai šalpai skirtos 220 920,01 JAV dolerių sumos tiesiogiai Lietuvai skirta 42 114,63 dolerių (vaistais ir pinigais): Tremtinių klubui (iš Sibiro grįžusiems) – 7 700 dolerių, kitiems (vargingai gyvenantiems, seneliams ir ligoniams) – 34 414,63 JAV dolerių.

Tai – mažiau nei 20 proc. bendros sumos. Iš seimo protokolo aiškėja, kad Lietuvai skirtą šalpą riboja siuntimo suvaržymai, TSRS valdžios nustatyti muitai, draudimas siųsti dėvėtus drabužius ir avalynę⁹. Tačiau šalpa jau prasidėjo, ir jos intensyvumas buvo siejamas su Lietuvos laisvėjimu.

1990 m. lapkričio 10 d. Klyvlende įvykusiame BALF'o direktorių metiniame suvažiavime buvo nutarta prioritetinį organizacijos dėmesį skirti Lietuvai. Suvažiavime skaitytame pranešime pirmininkė Marija Rudienė nurodė, kad ji ir jos vyras Antanas Rudys su kardinolo Josepho Bernardino sudaryta delegacija aplankė Lietuvą. Ten pirmininkė patyrė, kad šalpa tikrai yra labai reikalinga Lietuvos gyventojams, ypač buvusiems Sibiro tremtiniais, našlaičiams ir seneliams. Užbaigdamą savo pranešimą, M. Rudienė pasakė, kad „BALF'as buvo reikalingas, yra reikalingas ir bus reikalingas, kol bus vargstančių lietuvių“¹⁰. O tokių Lietuvos gyventojų *balfininkai* priskaičiavo šimtus tūkstančių. Kad šalpos prioritetu jau tampa Lietuvos gyventojai, akivaizdžiai rodo 1990 01 01 – 1990 09 30 periodo fondo šalpos išlaidos. Per tą laiką bendrai šalpai buvo išleista 147 442,51 JAV dolerių, iš kurių Lietuvai skirta didžiausia dalis – 62 738,38 dolerių: Tremtinių klubui – 15 259,86, kitiems (vargstantiems, seneliams ir ligoniams) – 47 478,52 dolerių. Tai sudarė daugiau negu 42 proc. visos šalpai skirtos sumos¹¹. Lietuvai išgyvenant ekonominę blokadą, BALF'as buvo pirmoji organizacija, kurios išsiųsti vaistų siuntiniai sėkmingai pasiekė Lietuvą. Ypač prisidėjo seserys kazimierietės, paaukojusios vaistų už 77 000 dolerių¹². Be to, ir toliau buvo remiama lietuvių Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje (34 066,86 dolerių), Lenkijoje gyvenantys lietuviai (22 187,10 dolerių), teikiama parama vadinamiesiems *Specialiems fondams* JAV (Lietuvių jaunimo organizacijoms, Dariaus ir Girėno lituanistinei mokyklai, *Dirvos* laikraščiai, parama Vytautui Skuodžiui

ir kt.) – 23 227,75 dolerių; lietuviams kituose kraštuose (Argentinoje, Švedijoje, Vokietijoje, JAV) – 997,05 dolerių bei *naujesiems imigrantams* – 4 225,37 dolerių¹³. Tuo laikotarpiu BALF'as gavo 217 045,09 dolerių pajamų (aukos, palūkanos iš bankų, nario mokesčiai). Susumavus šias lėšas su fondo kasoje iki 1989 12 31 buvusią 560 272,02 dolerių suma, 1990 m. fondas savo centrinėje kasoje turėjo 777 317,11 dolerių¹⁴. Be to, nemažas pinigų sumas turėjo ir BALF'o skyriai, kurie savais keliais taip pat vykdė šalpos darbus. 1992 m. BALF'as viešai skelbė šalpai Lietuvoje išleidęs 1 815 680 dolerių¹⁵. Nuo tada daug metų Lietuvai buvo skiriamos milijoninės sumos.

1990 m. Direktorių tarybos metiniame suvažiavime *balfininkai* konstatavo, kad, remiant Lietuvos gyventojus, reikės žymiai daugiau lėšų, daugiau veiklos. Todėl, siekiant sustiprinti organizacijos veiklą ir pagerinti aukų rinkimą, buvo priimta keletas nutarimų, įgaliojant Centro valdybą aktyviau bendradarbiauti su spauda ir BALF'o skyrių vadovybėmis; atkreipti dėmesį į bendradarbiavimą bei veiklos koordinaciją su kitomis labdara užsiimančiomis organizacijomis ar sambūriais; skatinti, kad skyrių direktoriai aktyviai verbuotų jaunąją JAV lietuvių kartą įsijungti į BALF'o veiklą¹⁶. Tačiau, kiek galima spręsti iš turimų dokumentų ir spaudos medžiagos, nei tie nutarimai, nei jų įgyvendinimas nedavė apčiuopiamos naudos.

Parama Lietuvos gyventojams ir problemos 1991–2008 m.

Sumos, skirtos Lietuvai, didėjo iki pat 2000-ųjų. Tai ypač gerai liudija siuntinių ir piniginių perlaidų statistika (žr. lentelę nr. 1). Tačiau tai – tik dalis BALF'o išlaidų, skirtų Lietuvai. Iš organizacijos suvestinių matyti, kad 1991–2000 m. Lietuvai buvo skirta 7 659 077,64 dolerių, Lenkijos lietuviams – 1 236 702,65, o kitų kraštų lietuviams – tik

5 587 doleriai¹⁷. Vėliau parama santykinai mažėjo. Tai siejama ir su ekonominės padėties Lietuvoje gerėjimu, ir su JAV lietuvių, aukojančių fondui, skaičiaus mažėjimu. Svarbu pabrėžti, kad pagrindinė parama buvo suteikta Lietuvos gyventojams valstybės atskirimo pradžioje ir pirmajame dešimtmetyje, kai to labiausiai reikėjo. Per BALF'ą buvo siunčiami maisto, vaistų, drabužių, avalynės, skalbimo priemonių siuntiniai

organizacijoms ir atskiriems asmenims, gryniesiems pinigais (tikslinės aukos, palikimas pagal testamentą konkrečioms adrešatams), konteineriai su daiktais ir siuntiniai (iki 2001 m. buvo pasiūti 25 tokie konteineriai, kuriuose buvusių daiktų vertė su siuntimo išlaidomis siekė 4 102 640 dolerių)¹⁸. Svarbu pabrėžti, kad BALF'as stengėsi siuntinius siųsti be tarpininkų – tiesiogiai atskiroms šeimoms pagal nurodytus adresus.

Lentelė Nr. 1. BALF'o centro parama pinigais ir siuntiniais Lietuvai 1991–2008 m.

Metai	Bendra suma (doliai)	Siuntiniai į Lietuvą		Siuntimo išlaidos (doliai)
		Siuntų kiekis	Svoris (svarais)	
1991	53 742,74	189*	5 728	6 174,00
1992	112 958,34	452	15 096	8 704,81
1993	20 660,00**	611	22 603	10 263,13
1994	59 382,60	604	22 110	9 859,74
1995	132 951,13	922	32 866	18 785,98
1996	90 293,90	(nerasta duomenų)		
1997	209 648,64	1 175	44 203	27 449,91
1998	283 485,00	914	35 620	22 218,44
1999	309 048,59	1 123	45 002	29 254,45
2000	639 652,77	1 263	48 974	32 248,35
2001	80 429,00**	1 194	44 300	28 944,45
2002	83 835,09**	1 199	43 582	28 813,81
2003	62 706,00**	1 170	43 964	28 976,60
2004	61 465,00**	1 171	39 395	25 922,06
2005	26 407,00**	875	29 027	21 081,75
2006	13 440,00**	516	16 464	12 630,42
2007	7 700,05**	387	12 307	9 404,60
2008	17 569,70**	183	5 516	4 230,20

Lentelė sudaryta remiantis BALF'o Centro valdybos parengta 1991–2008 metų statistika (*LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumeruoti)

* Siuntinių skaičius apima 1991 08 27 – 1991 12 31 laikotarpį, iki tol Lietuvos gyventojai daugiausiai buvo remiami pinigais.

** Nurodyti gryniesiems pinigais, skirti šalpai. Kitais metais šalpos grynųjų pinigų ir siuntinių vertės lėšos buvo sumuojamos.

Reikia manyti, kad bendra BALF'o šalpos Lietuvai vertė su siuntimo išlaidomis siekė keliolika milijonų dolerių. Siuntimo išlaidos, sumokamos JAV firmoms, sudarė nemažą visų fondo išlaidų dalį. Kainos už siuntinių persiuntimą nuolat augo: 1991 m. siuntinio svaras kainavo 59 ct., 2000 m. – 66 ct., o jau 2006 m. – net 76 ct.¹⁹

Tiksliau apskaičiuoti bendrą šalpos sumą sudėtinga dėl tam tikrų priežasčių. Pirmiausia, Direktorių tarybos metiniuose suvažiavimuose būdavo atsiskaitoma už sumas, surinktas ir išleistas per pirmuosius devynis metų mėnesius (sausį – rugsėjį). Spalio mėnesį tradiciškai prasidėdavo aukų rinkimas, ir trijų mėnesių šalpa likdavo neįtraukta į apskaitą. Antra, į BALF'o bendrą apskaitą ne visuomet būdavo įtraukiamos sumos, išleistos šalpai, ar daiktai, išsiųsti į Lietuvą iš BALF'o skyrių, plačiai išsimėčiusių po JAV. Kad pastarieji iš tiesų rimtai darbavosi, puikiai iliustruoja epizodas iš Filadelfijos skyriaus veiklos: čia 1996 m. vasario 3 d. buvo pakrauta penkiolikta talpa (konteineris). Visuomenė informuota, kad tai – pati brangiausia ir didžiausia talpa, kuri svėrė 34 000 svarų, o jos vertė viršijo 100 000 dolerių. Į ją *balfininkai* sudėjo 6 000 svarų cukraus, 10 000 svarų riešutų sviesto, 20 000 dolerių vertės žaislų, 400 porų batų, įvairių drabužių. Konteineryje iš viso buvo 777 siuntiniai, skirti tremtiniais ir politiniams kaliniais Kauno rajone, katalikiškoms mokykloms, labdaros įstaigoms visoje Lietuvoje²⁰. Spauda įvardijo ir siuntos organizatorius – Filadelfijos BALF'o skyriaus direktorių Juozą Majauską, Žibutę ir Antaną Masaičius, dr. Rosaliją Šomkaitę, siuntimo išlaidas padengusį organizacijos *Mercy Life* pirmininką Jurgį Lendraitį²¹. Siuntinius ruošdavo ir pakraudavo savanoriai, kartais – net iš darbų atsiprašę tautiečiai. Pasitaikydavo atvejų, kad siuntimo išlaidos nebūdavo skaičiuojamos arba būdavo priskaičiuojamos išlaidos, kurias iš tikrųjų padengdavo rėmėjai. Tai irgi

apsunkina BALF'o surinktų ir išleistų lėšų apskaitą. Taigi, didžiuliai kiekiai šalpos judėjo tiesiai iš skyrių, ir tai kėlė tam tikrą chaosą organizacijoje. Dar 1992 m. spalio 10 d. direktorių metiniame suvažiavime Detroite buvo iškelta ši problema. Pirmininkė M. Rudienė priminė, kad pagal organizacijos įstatus visi surinkti „pinigai turi pereiti per Centro knygas dėl bendros atskaitomybės“, nes surinktos aukos turi būti fiksuotos centro dokumentuose „dėl *Internal Revenue Service* reikalavimų ir aukų atleidimo nuo pajamų mokesčių“²². Be to, pirmininkė M. Rudienė pageidavo, kad skyrių surinkti pinigai (ne tik nario mokestis) būtų persiunčiami į Centrą, nepasitenkinant vien informavimu, kiek pavyko surinkti. Toks pageidavimas atskleidžia nuolat kylančią BALF'o finansinę problemą, kuri taip pat apsunkina fondo disponuojamų piniginių lėšų apskaitą. Pavyzdžiui, 2004 m. M. Rudienė rašė Klivlando 145-ojo skyriaus pirmininkui Vincui Apaniui: „Pranešate, kad aukas rinkote ir per metus buvote surinkę nemažą sumą, tačiau surinktas aukas neprisiuntėte centrui, o siuntėte šalpą į Lietuvą tiesiogiai ir tik praėjus metams pranešėte, kiek buvo išleista iš surinktų aukų. Taip pat šį pranešimą gavome vėlai, jau po to kai CV paruošė ir mes buvome išsiuntinėję metinę apyskaitą, tad šios sumos nebuvo net įvestos į BALF'o 2003 m. apyskaitą“²³.

Siunčiami dėvėti rūbai į Lietuvą būdavo surenkami ne tik iš JAV lietuvių, bet ir iš amerikiečių. BALF'o veikėjai užmezgė ryšius su Čikagos ir jos apylinkėse veikiančiomis amerikiečių parapijomis, kurios nuolatos organizuoja naudotų rūbų išpardavimus, o po to aukoja fondui likusius rūbus ir batus²⁴. Nors apie surinktus naudotus daiktus dokumentuose kalbama kaip apie „gerus“, tačiau pasitaikydavo ir išimčių. Pakuojant siuntimui suaukotus rūbus, BALF'o savanoriai rasdavo suplėšytų, nešvarių drabužių, kuriuos labiau tiktų išmesti, o ne aukoti²⁵. Be to, neapibrėžta surinktų paaukotų drabužių, batų ir

kitų daiktų piniginė vertė, tiesiogiai neatsispyndinti fondo dokumentuose, kai kalbama apie bendrą paramą vienais ar kitais metais. Rūbai, batai, vaistai, vitaminai, mokyklos reikmenys, taip pat ir siuntinių dėžės – viskas būdavo ne tik gaunama, bet ir perkama (tiesa, ieškant išpardavimų). Tokia apsirūpinimo įvairovė taip pat labai apsunkina bandymą tiksliai apskaičiuoti 1990–2008 m. BALF'o suteiktos paramos vertę.

Būta ir nesklandumų, susietų su šalpa pačioje Lietuvoje. 1994 m. spalio 22 d. Čikagoje vykusiame BALF'o XXIII seime Lietuvos seimo narys, buvęs politinis kalinys B. Gajauskas dėkojo už gaunamą Lietuvoje paramą ir pažymėjo, kad visuomenė informuojama apie paramą, aukotojus ir kaip šalpa skirstoma – tai skelbiama laikraštyje *Tremtinys*. Be to, parlamentaras papasakojo, kad *Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungą* (toliau – LPKTS) yra valdžios „finansiskai terorizuojama“, ją norima sužlugdyti, suskaldyti, apšmeižti. Anot pranešėjo, Mokesčių inspekcijos pareigūnė, remdamasi laikraščio *Tremtinys* informacija, suskaičiavo šalpos aukų sumas, gautas LPKTS, ir pareikalavo sumokėti 11 000 litų mokesčių bei skyrė dar 21 000 litų baudą. Užklausus Finansų ministeriją, buvo gautas atsakymas, kad įsakymas išieškoti mokesčius atėjo iš pačių viršūnių (premjero Adolfo Šleževičiaus). Kad būtų išvengta dar daugiau išlaidų, teko sumokėti²⁶. Tai sukėlė pasipiktinimą išeivijoje ne dėl to, kad pareikalauta 32 000 litų iš organizacijos, kuri šelpia savo narius, nukentėjusius nuo komunizmo, bet ir dėl to, kad valdžia „šokdina nekaltus žmones, o ypač tuos, kurie jiems neparankūs“²⁷. Valdžios sluoksniuose į tai buvo nedelsiant sureaguota. Vyriausybės patarėjas finansų ir izdo klausimais P. Navikas ir Vyriausybės patarėjas išeivijos klausimais S. Stunguryš per dr. Kazį Bobelį perdavė atsakymą į dienraštį *Draugas*. Jame buvo paneigta, kad valdžia išskaičiavo nurodytą sumą kaip mokesčių iš labdaros lėšų, nes „apskritai labdara nėra

apmokestinama, taip pat ir lėšos, siunčiamos kaip labdara“²⁸. B. Gajauskas tai įvardijo kaip visuomenę klaidinančią pareiškimą, o išeivijoje taip ir liko neaišku, kaip buvo iš tiesų. Nors išeiviai labiau tikėjo B. Gajausku ir įžvelgė valdžios sluoksniuose korupciją bei bandymą pasipinigauti, todėl galiausiai kreipėsi į Lietuvos premjerą, kad šis išsiaiškintų situaciją ir viešai paskelbtų išvadas²⁹. Tačiau klausimas taip ir liko neatsakytas.

Buvo ir kitokių nesusipratimų. 1998 m. LPKTS iš BALF'o gavo auką – 30 000 JAV dolerių, juos padėjo į vieną Lietuvos banką, kuris netrukus bankrutavo, ir pinigai vargstančioms šeimoms nebuvo išmokėti. Pirmininkė M. Rudienė pati vyko į Lietuvą aiškintis su atsakingomis Lietuvos valdžios įstaigomis, tartis su teisininkais. Tačiau, kur dingę pinigai, valdžios paaiškinimų ir atsakomybės pritrūko³⁰. Taip buvo prarastos nemažos lėšos.

BALF'as nuostolių patyrė ir Amerikoje. 2003 m. sausio pabaigoje dingo 99 siuntiniai, išsiųsti per Romo Paukščio vadovaujamą *Transpak* agentūrą, kuomet buvo pavogta jų siuntų talpykla. Po šio įvykio agentūra bankrutavo, nesugrąžino organizacijai už persiuntimą sumokėtų pinigų ir nepadengė siuntinių išlaidų, nors ir buvo siekiama išsireikalauti atlygį už nuostolius. Po šios nelaimės buvo ieškoma kito siuntėjo ir pasirinkta iki tol gerai užsirekomendavusi *Amber Group Intl-Baltia Express* agentūra, už kurią atsakingas buvo Vidmantas Rapšys³¹. 2003 m. birželio 6 ir 20 d., liepos 8 ir 18 d. ir rugpjūčio 19 d. BALF'as per šią agentūrą išsiuntė 270 siuntinių (bendras svoris – 10 000 svarų). Už persiuntimą ir pristatymą adresatams buvo sumokėta 7 007 doleriai. Tačiau siuntiniai nebuvo įteikti gavėjams ir, praėjus trimis mėnesiams, fondas pakartotinai kreipėsi į V. Rapšį ir jo tarnautojus (laiškais, telefonu ir asmeniškai), prašant įrodyti, kad siuntiniai buvo išsiųsti. Oficialaus atsakymo nesulaukta. Apie tai BALF'o administracija visuomenę informavo laikraštyje *Draugas*³².

Koks buvo tolimesnis tų siuntinių likimas, taip ir liko neaišku.

Parama Sibiro tremtiniais ir politiniams kaliniais

Teikiant pašalpą Lietuvos gyventojams, BALF'o vadovybės prioritetas buvo tremtiniai ir jų palikuonys, grįžę iš TSRS tolimųjų kraštų į tėvynę. Fondo dokumentuose ir išeivijos spaudoje buvo nuolat akcentuojama, kad tuo metu Lietuvoje „iš Sibiran išvežtų 300 000 lietuvių tremtinių sugrįžusieji susiorganizavo į Tremtinių klubą“, jungianti 160 000 narių, kuriems pirmiausiai ir reikia pagalbos³³. Tai ne tik atitiko BALF'o tradicijų remti labiausiai nukentėjusius tąsą, bet ir siekė atkreipti daugiau užsienio lietuvių dėmesio, gauti jų paramą.

Lietuvos nepriklausomybės išvakarėse ir pirmaisiais metais lietuviai tremtiniai susibūrė į *Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungą*, o vienas iš aktyviausių jos lyderių Balys Gajauskas netrukus užmezgė ryšius su BALF'o pirmininke M. Rudiene (jos pirmojo apsilankymo Lietuvoje metu). Šiai organizacijai nuo 1989 07 01 iki 2000 05 12 fondas perdavė grynaisiais pinigais 275 980 dolerių (daugiau nei 1 100 000 litų) paramą. Pinigus pristatydavo JAV lietuvių veikėjai. Pvz., Juozas Polikaitis vežė pinigus į Lietuvą aštuonis kartus (iš viso – 79 500 dolerių); vien 1994 m. lapkričio 25 d. Balys Gajauskas, grįždamas iš JAV, parsivežė 22 410 dolerių. Pinigai tremtiniais buvo siunčiami į Lietuvą ir per JAV bankus (persiųsta 66 000 dolerių)³⁴. BALF'o veikėjų nuostata buvo atvežtų ar atsiųstų pinigų Lietuvoje neišdalyti, o už juos nupirkti prekių bei vaistų ir paskirstyti tiems, kam jų labiausiai reikia. Pavyzdžiui, BALF'o Klivlando 145-ojo skyriaus veikėjai Danai Čipkienei, vykstančiai į Lietuvą, buvo įduoti 4 000 dolerių, kuriuos ji perdavė B. Gajauskui su sąlyga, kad būtų nupirkta prekių bei vaistų, ir visa tai būtų paskirstyta į tris lygias

dalis: politinių kalinių, senelių ir vaikų, ypač našlaičių, šalpai³⁵.

1993 m. BALF'o sekretorius Pranas Budininkas, lankydamasis Lietuvoje, liepos 30 d. apsilankė ir pas *Lietuvių tremtinių sąjungos* pirmininką Antaną Lukšą. Perdavęs jam atvežtus BALF'o skirtus 5 000 dolerių, dar spėjo trumpai su juo pasikalbėti. Pirmininkas pageidavo gauti pašalpą pinigais, nes, anot jo, kai LPKTS centre gaunama šalpa daiktais, jis „turi sunkumų su išdaliniu“. Pirmiausia, sunku išvežioti daiktus po įvairias Lietuvos vietas, nes brangus automobilių kuras. Antra, atsiranda žmonių nepasitenkinimas atsiųstų daiktų dalytojais, kadangi LPKTS turi daugiau nei 60 skyrių, o skyrių atstovai renkasi maždaug kas du mėnesius, tad užtrunka daiktų išskirstymas³⁶. Ir fondo vadovybei buvo žinomi atsitikimai, kai siuntos nukeliaudavo ne pagal adresą, gana dažnai pasiekdavo žmonių skundai, kad šalpa netinkamai skirstoma. Buvo siūloma fondui pačiam prižiūrėti šalpos dalijimą, kad ji būtų skirstoma bešališkai ir apolitiškai visiems nukentėjusiems, kad nepatektų į juodąją rinką, kad už šalpos daiktus ir vaistus nebūtų reikalaujama pinigų³⁷. O tokių atvejų buvo, ir juos ne kartą aprašė spauda.

Būdamas Lietuvoje, P. Budininkas pasiūlė pirmininkui A. Lukšai, kad skyriai sudarytų šalpos pageidaujančių žmonių sąrašus ir per LPKTS centrą atsiųstų BALF'ui, kuris siuntinius siųstų tiesiai į Lietuvą konkreitiems asmenims. A. Lukša tam pritarė ir pažadėjo tai aptarti ir paskelbti ateinančiame LPKTS susirinkime³⁸.

P. Budininkas, kaip ir kiti fondo darbuotojai (ypač M. ir A. Rudžiai, kunigas Jonas Kuzinskas ir kt.), būdami Lietuvoje, lankė šelpiamuosius, tikrino jų buitines sąlygas, savo akimis norėjo pamatyti ir išgirsti, ko labiausiai trūksta elementariam gyvenimui. Panevėžyje aplankius tris šeimas, ataskaitoje užfiksuoti tokie pastebėjimai: „Gyvena ypatingai skurdžiai, net pagal Lietuvos

standartus“, „Butelio įrengimai ir baldai yra žemiau vidutinio lygio.“ Atkreiptas dėmesys į senyvo amžiaus žmones, daugiavaikes šeimas, ligonius, kuriems trūksta ne tik vaistų, bet ir drabužių, batų suaugusiems ir vaikams. Grįždamas į JAV, P. Budininkas parsivežė remtinių žmonių Vilniuje ir Kaune sąrašą (su adresais), kuriuos pats aplankė ir įsitikino šalpos būtinumu³⁹. Tokius sąrašus rengdavo patys tremtiniai, kurie buvo susiorganizavę į *dešimtukus* – grupes, vadovaujamas seniūnų. Jie geriausiai žinojo savo aplinkoje gyvenančių žmonių, nebūtinai tremtinių, padėtį. Kartais BALF'o atstovai prašydavo vietos valdžios įstaigų ar vietinio kunigo patvirtinimo apie šelpiamojo padėtį.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio ryšiai su Lietuvos partizanų globos komitetu Čikagoje

Kaip savita LPKTS dalis išsiskyrė *Lietuvos laisvės kovos sąjūdis* (toliau – LLKS), kur telkėsi buvę Lietuvos partizanai ir jų artimieji. LLKS tarybos pirmininkas Jonas Čeponis 1995 m. viešėjo Čikagoje. Birželio 11 d., dalyvaudamas bei kalbėdamas ALT'o Čikagos skyriaus surengtame lietuvių tremties ir tautos genocido minėjime Šv. Mergelės Marijos gimimo bažnyčios parapijos salėje, priminė, kad šiuo metu „Lietuvoje yra dar likę apie 2 000 partizanų, kurių būklė tokia pat, kaip ir politinių kalinių ir tremtinių“⁴⁰.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdis, įsteigtas 1949 m., Lietuvoje atkurtas 1992 m. kaip *Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos* skyrius. 1995 m. rugsėjo 25 d. Čikagoje buvo įkurtas *Lietuvos partizanų globos fondas* (toliau – LPGF), kurio tikslas – rinkti aukas buvusių partizanų šalpai; remti sergančius, sužeistus ir invalidus partizanus; remti žuvusių partizanų šeimas; remti partizanų vaikus, siekiančius aukštojo mokslo Lietuvoje; prisidėti prie Lietuvos partizanų žygdarbio pagarsinimo; partizanui mirus, skirti lėšų laidotuvėms

(200 dolerių). Norėta finansiškai prisidėti leidžiant knygą *Lietuvos partizanų dainos*. LPGF'o veiklos motto buvo: „Padėkime Lietuvos partizanams. Jų beliko vos keli šimtai...!“⁴¹ LPGF'o steigėjai buvo B. Jasaitienė, L. Maskaliūnas (Valdybos pirmininkas), A. Paužuolis (įždininkas), M. Remienė, P. Vaičekauskas-Klevas (sekretorius), P. Pečiulaitis-Lakštingala. LPGF'as iki 2005 metų išleido 10 savo Aplinkraščio numerių, kur trumpai informavo apie fondo veiklą bei ragino aukoti partizanų reikalams. Iki 2005 m. vasaros, t. y. per 10 metų, fondas suteikė pašalpų Lietuvos partizanams, jų šeimoms ir kitiems laisvės kovų dalyviams už 410 693,35 dolerių. Tuo metu LLKS sąrašuose buvo įrašyti 338 dar gyvi partizanai, 180 laisvės kovų dalyvių-ryšininkų. Yra žinoma, kad iki 2002 m. vidurio, t. y. per 7 metus, buvo skirtos 3 722 pašalpos⁴². LPGF'o ir LLKS tarpusavyje ryšius parodo ir dažni jų vadovų susitikimai ne tik Lietuvoje, bet ir JAV. Pavyzdžiui, 1997 m. birželio 5 d. LPGF'o kvietimu į Čikagą atskrido LLKS pirmininkas Jonas Čeponis – dalyvauti „liūdnojo birželio“ minėjimuose, kartu skatinant ir išeivių aktyvumą⁴³. J. Čeponis lankėsi ir BALF'o būstinėje Čikagoje, susitiko su M. Rudiene, kuriai įteikė dar 40 LLKS narių sąrašą (su vardais, pavardėmis, adresais, telefono numeriais), kuriems būtina parama⁴⁴. Nuo pat pradžių bendradarbiavimas užsimezgė ir tarp LPGF'o ir BALF'o. Daugelis JAV lietuvių savo paramą LPKTS ir konkrečiai partizanų reikalams siuntė per BALF'ą, kuris pinigus persiųsdavo LPGF'ui arba siųsdavo tiesiogiai į Lietuvą. Pavyzdžiui, 2005 m. lapkričio 28 d. LPGF'o įždininkas Vytautas Gaižutis laišku dėkojo fondui už atsiųstą 1 000 dolerių, kuriuos p. Adelė Balsienė paskyrė LPGF'ui, čekį⁴⁵. Būtina pasakyti, kad A. ir J. Balsiai buvo nuolatiniai LPGF'o rėmėjai – per 1996–2007 m. laikotarpį ši šeima skyrė LPGF'ui 12 500 dolerių, o tautiečiai Kiršoniai iš Kalifornijos 2005 m. testamentu per A. Markevičių – 10 000 dolerių⁴⁶. Panašių pavyzdžių išeivijoje buvo ne

vienas ir ne du. Gauti pinigai stipriai prisidėjo įveikiant senatvės negandas ir padėjo stiprinti silpstančią sveikatą labiausiai nuskriaustai Lietuvos visuomenės daliai – laisvės kovotojams ir jų artimiesiems.

BALF'o šalpa Lietuvoje per kardinolą Audrį Juozą Bačkį

Dar vienu BALF'o šalpos kanalu, tiksliau – dar vienu šalpos skirstymo centru Lietuvoje nuo 1992 m. tampa Lietuvos bažnyčios vadovas – kardinolas Audrys Juozas Bačkis, kuriuo išeivija labai pasitikėjo. Nuo 1992 m. gegužės 21 d. iki 2004 m. rugpjūčio 6 d. kardinolui buvo perduota grynaisiais pinigais 1 043 918 JAV dolerių⁴⁷. Gautos sumos buvo paskirstytos taip: *Betanijos* valgyklai Vilniuje – 287 012 dolerių, Vilniaus amatų mokyklai – 656 906 doleriai, Vilniaus kunigų seminarijai – 25 000 dolerių, Vilniaus pedagoginio universiteto studentų stipendijoms – 20 000 dolerių, stipendija vienai studentei (skyrė Richardas Austinas ir Grace Austin) – 1 000 dolerių ir kardinolui A. J. Bačkiui – 54 000 dolerių⁴⁸. Didžiausią auką skyrė BALF'as – 832 000 dolerių (iš jų 640 000 dolerių – Vilniaus amatų mokyklai, 168 000 – *Betanijos* valgyklai, 20 000 – Vilniaus pedagoginiam universitetui ir 4 000 dolerių – kardinolui A. J. Bačkiui). Kiti rėmusieji per BALF'ą: organizacija *Oak Tree Philanthropic Foundation*⁴⁹ – 175 000 dolerių (iš jų 90 000 – *Betanijos* valgyklai, 50 000 – kardinolui A. J. Bačkiui, 25 000 – Vilniaus kunigų seminarijai, 10 000 dolerių – Vilniaus amatų mokyklai); J. Bartling palikimas pagal testamentą – 27 812 dolerių, skirti *Betanijos* valgyklai; Rimgaudos Švobos atminimo auka – 6 906 doleriai, skirti Vilniaus amatų mokyklai; dr. Gedgaudo auka – 1 000 dolerių ir prof. Česlovo Masaičio 200 dolerių auka, skirtos *Betanijos* valgyklai, taip pat jau minėta Richardo Austino ir Grace Austin 1 000 dolerių auka vienai studentei⁵⁰.

Didžiausios sumos buvo perduotos 1999 m. – 122 000 dolerių (iš jų 101 000 dolerių – *Betanijos* valgyklai) ir 2000 m. – 565 000 dolerių (iš jų 510 000 dolerių – Vilniaus amatų mokyklai). Paskutinis BALF'o įnašas 2004 m. – 40 000 dolerių Vilniaus amatų mokyklai⁵¹.

Kardinolo A. J. Bačkio iniciatyva 1992 m. gruodžio mėn. Vilniuje buvo įkurta vargšų valgykla *Betanija*, kuri kasdien nemokamai maitino 500–700 vargingų žmonių. Dar 100 vaikų iš daugiavaikių ir asocialių šeimų buvo maitinami arkivyskupijos *Caritas* valgykloje⁵². BALF'o CV pirmininkė M. Rudienė XXIV seime nurodė, jog ji gauna ataskaitas apie nusiųstų aukų panaudojimą – pinigai, už kuriuos perkamas maistas valgyklai, yra kontroliuojami⁵³. Pinigai buvo naudojami ir remontuojant *Betanijos* valgyklą.

BALF'o šalpa Lietuvos mokykloms, vaikų, jaunimo ir senelių globos organizacijoms

Vienas iš BALF'o veiklos Lietuvoje prioritetų buvo remti vaikus ir senelius. 1993 m. spalio 23 d. metiniame direktorių suvažiavime Filadelfijoje buvo atkreiptas dėmesys, kad fondas turi aktyviau dirbti su Lietuvoje veikiančiomis organizacijomis, kurios globoja našlaičius ir senelius bei paremti Lietuvoje veikiančias vadinamąsias „vargo virtuves“, nemokamai maitinančias varguomenę⁵⁴. Todėl nieko nuostabaus, kad parama buvo skiriama Lietuvos mokykloms, globos namams, nepasiturintiems parapijų vaikams. Nuo 1992 m. buvo šelpiama ne tik siunčiamais daiktais, bet ir pinigais. Kaip rodo BALF'o centrinio archyvo medžiaga, Varnių žemės ūkio mokykla Telšių rajone pirmoji gavo paramą. 1992 m. nuo liepos 27 d. iki lapkričio 2 d. per keturis kartus buvo nusiųsti 24 siuntiniai. Parama tęsėsi iki 2002 m., ir iš viso mokykla gavo 68 siuntas (medžiagų, siūlų, siuvimo

reikmenų, balinių suknelių, kavos, kakavos, šokolado, saldinių, riešutų, apelsinų gėrimo ir pan.), po vieną mezgimo ir siuvimo mašiną. Pinigais atsiųsta 8 410 dolerių (5 000 dolerių aukojo fondas, likusius – atskiri žmonės)⁵⁵.

1993 m. pirmuosius siuntinius gavo Šiaulių logopediniai vaikų namai (2 siuntos) ir Plungės parapijos neturtingi vaikai (4 siuntos). Pačių įvairiausių rajonų mokyklos, darželiai, vaikų globos namai, internatai, kaimo bibliotekos 1993–2006 m. laikotarpiu gavo iš BALF'o 224 siuntas. O, pavyzdžiui, Gargždų darželiui-mokyklai per 1998–2006 m. buvo perduota 7 250 dolerių; *Vaivorykštės* vaikų klubo namams Šiauliuose per tą patį laikotarpį – 7 745 doleriai; Statybininkų mokyklai Kaune (2001–2006 m.) – 5 345 doleriai; Integruotai mokyklai *Versmė* Vilniuje (1995 m.) – 700 dolerių, Laikiniams vaikų globos namams Vilniuje (1999–2001 m.) – 500 dolerių; Berčiūnų jaunimo stovyklai Naujamiestyje (Panevėžio raj.) per 1996–1999 m. laikotarpį – 27 438 doleriai; Dvasinės pagalbos jaunimo centrui Klaipėdoje (2000 m.) – 10 000 dolerių; Jaunimo stovykloms Žygaičiuose (Tauragės raj.) – 8 500 dolerių. Siuntiniais paramą gavo Ežerėlio senelių namai (Kauno raj.), Setos senelių globos namai (Kėdainių raj.), pensininkų klubas *Rūta* Klaipėdoje, Palaimintojo Jurgio Matulaičio kunigų seminarija Marijampolėje, Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios *Caritas*, *Caritas* valgykla Zarasuose. Joms 1998–2001 m. buvo pasiųsta 14 siuntų⁵⁶.

Atskiru sąrašu 1994–2006 m. buvo šelpiamos 43 Rytų Lietuvos mokyklos: Šalčininkų raj. (20), Trakų raj. (11), Vilniaus raj. (6), Ignalinos raj. (2), Zarasų raj. (2), Elektrėnų raj. (1), Širvintų raj. (1) ir Pešotos lietuvių vidurinė mokykla Baltarusijoje. Pagrindiniai siuntų ir pinigų siuntėjai buvo Klivlando ir Filadelfijos BALF'o skyrių lietuviai. Didžiausia 5 000 dolerių suma buvo nusiųsta 1998 m. Lietuvos tūkstantmečio vidurinei mokyklai Šalčininkuose. O pirmuosius siuntinius 1994 m. gavo

Paberžės lietuvių mokykla Vilniaus rajone ir Dieveniškų 2-oji vidurinė mokykla Šalčininkų rajone⁵⁷.

Parama lietuvių Vasario 16 d. gimnazijai Vokietijoje

Vienas iš BALF'o šalpos objektų buvo Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje. Gimnazijai kiekvieną mėnesį iš fondo kasos iki 1996 m. tradiciškai buvo siunčiama 300 dolerių, neskaitant kitų aukų. Pavyzdžiui, 1990 01 01 – 1990 09 30 laikotarpiu per BALF'ą gimnazija iš rėmėjų gavo 7 334,26 dolerių, o moksleivių stipendijoms buvo surinkta 24 032,60 dolerių⁵⁸. 1992 m. per tą patį laikotarpį gimnazija per fondą iš rėmėjų gavo 6 830, o stipendijoms buvo surinkta tik 12 415 dolerių⁵⁹. Remiantis BALF'o statistika, nuo 1991 iki 2001 m. gimnazija gavo 214 326,61 dolerių paramos (rėmėjų aukos – 64 146,49 dolerių, stipendijoms surinkti pinigai – 97 413,92 dolerių, J. Bartling palikimas – 34 766,20 dolerių, BALF'o auka iki 1996 m. – 18 000 dolerių)⁶⁰. BALF'o XXV seime užklausta, kodėl buvo nutraukta organizacijos parama gimnazijai. M. Rudienė paaiškino, jog, kol ji buvo reikalinga išeivijai, kad ten lietuvių vaikai galėtų mokytis lietuvių kalbos, geografijos ir istorijos, tol ji buvo remiama. Dabar, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę ir daugelis gali laisvai lankytis tėvynėje, gimnazija nėra tokia aktuali. Be to, dabar dalį gimnazijos mokinių sudaro iš Lietuvos atvykę vaikai, kurių tėvai pajėgūs susimokėti už vaikų išlaikymą⁶¹. Suprantama ir tai, kad aktualus buvo ir BALF'o aukų taupymas, nes surenkamos sumos metai iš metų mažėjo.

Parama Lenkijoje gyvenantiems lietuviams

BALF'o šalpa Lenkijoje gyvenantiems lietuviams vyko dar prieš Lietuvos

nepriklausomybės atkūrimą ir tęsėsi iki organizacijos uždarymo, pagrindinį dėmesį kreipiant į vadinamąjį *Suvalkų trikampį*. Dar egzistuojant sovietinei sistemai, fondo siunčiama materialinė parama lengviau pasiekdavo lietuvius Lenkijoje nei Lietuvoje. Archyvinė medžiaga rodo, kad paramos pagrindą sudarė siuntiniai (sveriantys maždaug apie 35 svarus) konkreitiems asmenims. BALF'o kartotekoje užfiksuota apie 2000 Lenkijoje remiamų lietuvių adresų. Siuntose būdavo maisto produktų (konservų, riešutinio

sviesto, džiovintų vaisių, šokolado, vaisių sulčių ir pan.), vitaminų, aspirino, dėvėtų ir naujų rūbų, avalynės, kojinių, paklodžių, muilo, skalbimo priemonių, JAV lietuvių spaudos, knygų⁶². BALF'o vadovybė fiksavo Lenkijos lietuvių atsiųstus pranešimus, kad gavo siuntinius, ir padėkas už juos. Laiškai buvo svarbūs, nes iš jų aiškėjo, kokios pagalbos labiausiai reikia, ko labiausiai trūksta elementariam gyvenimui.

Lenkijos lietuviams skirtų siuntinių kiekis buvo panašus į Lietuvai skirtų siuntinių

Lentelė nr. 2. Šalpa Lenkijoje gyvenantiems lietuviams 1987–2008 m.

Metai	Siuntinių kiekis	Siuntinių vertė (doleriai)	Padėkos už siuntinius iš Lenkijos lietuvių
1987	1 316		–
1988	1 222		–
1989	1 122		–
1990	1 254		708
1991	1 094		589
1992	1 002		606
1993	783		415
1994	726		375
1995	683		414
1996	920		612
1997	984		725
1998	879		701
1999	924		790
2000	953		800
2001	999		764
2002	987		766
2003	965		691
2004	923		672
2005	725		577
2006	400	7 503,00	258
2007	360	6 822,40	179
2008	130	2 676,00	–

Lentelė sudaryta remiantis BALF'o apibendrinta statistika ir ataskaitomis už kiekvienus metus (LTSC/PLA, F. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti).

skaičių. Pirmiausiai tai lėmė konkretus ir pastovus adresatų kiekis; antra, gerokai daugiau į Lietuvą siunčiamų siuntų patekdavo tiesiai organizacijoms, ir trečias veiksnys: nemažos grynųjų pinigų sumos. Palyginus 1991–2000 m. Lietuvai ir Lenkijos lietuviams suteiktą paramą, matyti, kad Lenkijos lietuviai gavo materialinės paramos už 983 020 dolerių (2001 m. duomenys). Tuo tarpu į Lietuvą buvo pasiųsta septynis kartus didesnė parama. Siuntinių minimumu laikotarpiu persiuntimas į Lenkiją BALF'ui kainavo 156 417,23 dolerių⁶³. Siuntinius BALF'as siuntė per agentūrą *Polonia*, kuri suteikdavo nedidelių nuolaidų. Jos atstovai Lenkijoje siuntinius pristatydavo gavėjams į namus. Vadinamojo *Suvalkų trikampio* raštinės darbus tvarkė Irena Polikaitienė.

1992 m. spalio 10 d. metiniame direktorių suvažiavime Detroite fondo vicepirmininkas Albinas Dzirvonis pažymėjo, jog Lenkijoje sparčiai auga infliacija, nedarbas, buitės prekių kainos labai aukštos, atlyginimo vos pakanka maistui. Šie metai Lenkijos ūkininkams (ūkininkavo nemažai vietinių lietuvių) ypač sunkūs: sausra padarė daug žalos, derlius labai menkas. Todėl „Lenkijos lietuvių padėtis yra bloga, blogesnė negu Lietuvoje, todėl šelpimas yra reikalingas“⁶⁴. Nors situacija Lenkijoje vėliau keitėsi į gerąją pusę, bet parama vietos lietuviams nuolat buvo teikiama.

BALF'o parama naujai atvykusiems į JAV lietuviams

BALF'o dokumentuose, remiamųjų sąrašė atsiranda skiltis *Naujieji imigrantai* – tai naujai atvykę iš Lietuvos žmonės, kuriuos vietiniai lietuviai pavadino *tarybukais*. Dar iki minėto seimo jų problema JAV lietuvių spaudoje jau buvo aptarinėjama, mėginant sieti juos su BALF'o veikla, nes atvykstantys iš Lietuvos nuolat kreipdavosi su prašymais, kad fondas jiems apmokėtų kelionę, atvykus

padėtų įsikurti, apmokant buto nuomos išlaidas, parūpintų išlaikymą norintiems studijuoti JAV universitetuose. Tuos prašymus BALF'o Centrinė valdyba svarstydavo, tikrindavo prašytojų gyvenimo sąlygas ir tada nusprendavo, remti ar ne⁶⁵. Naujų imigrantų atžvilgiu dažnai kildavo pagrįstų abejonių. Dienraštis *Draugas* rašė: „Negalime tų žmonių smerkti, negalime uždrausti siekti savo tikslo, tačiau to siekiantieji turi gerai atsiminti, kad Balfas nėra imigracijos ar įkurdinimo pabėgėlių organizacija. Susipažinus su prašytojų padėtimi galima numanyti, kad tai jauni žmonės, pajėgūs dirbti ir turi galimybių lengviau įsikurti Amerikoje. Tik atrodo, kad to ryžto – dirbti – dar vis nematyti“⁶⁶. 1989 m. (per pirmuosius devynis mėnesius) jiems buvo skirta 3 507,12 dolerių⁶⁷. O 1991 m. jau skirta 7 940 dolerių bei 10 000 dolerių vertės drabužių ir maisto⁶⁸.

1992 m. spalio 10 d. metiniame direktorių suvažiavime Detroite detaliau buvo svarstomas šis klausimas. M. Rudienė paaiškino, kad pagal JAV imigracinius įstatymus legaliai atvykusieji privalo turėti kvietėjus, kurie raštu prisiima pilną atsakomybę už svečių globą – apsiima juos išlaikyti, globoti ir pilnai finansiškai pasirūpinti ligos ir nelaimės atveju. Apie tai, anot jos, turi būti informuoti visi, kurie pasikviečia svečių iš Lietuvos. Suvažiavime buvo priimtas sprendimas, jog „kritiškuose momentuose skyriai gali sušelpiti mažą sumą, gal \$50–\$100 sumoje“⁶⁹. Bet tai, kaip rodo tolimesni įvykiai, buvo laikina pagalba, kurios skyrimo vėliau buvo atsisakyta.

Atvykstančių iš Lietuvos srautui didėjant (pas gimines, pažįstamus ir su *Žaliąja korta*) buvo svarstoma, kaip padėti jiems įsikurti. Siūlyta prie BALF'o įstaigos Čikagoje įkurti sandėlį, kur būtų renkami JAV lietuviams nereikalingi baldai, viryklės, skalbimo mašinos, televizoriai ir kiti buitiniai reikmenys. Buvo siūloma fondui tarpininkauti, naujiems ateiviams ieškant ne tik reikalingų daiktų, bet ir laikino būsto⁷⁰. BALF'o vadovybė

tokių įsipareigojimų nesikratė, bet ir nelaikė prioritetu.

BALF'o veiklos pabaiga 2007–2008 metais

2007 m. balandžio 14 d. Čikagoje, lietuvių pamėgtoje valgykloje *Seklyčia* vyko BALF'o Direktorių tarybos suvažiavimas. Suvažiavime dalyvavo 9 direktoriai ir 10 direktorių įgaliotų atstovų, nedalyvavo Centro valdybos pirmininkė M. Rudienė (sirgo), trys iš keturių tarybos vicepirmininkai (Vytautas Kasniūnas, kunigas Jonas Juozapaitis ir Aleksas Kikilas) ir generalinis sekretorius dr. Jonas Šalna. Jokių jų perduotų pranešimų suvažiavimas taip pat neišgirdo. Vicepirmininkas kunigas Jonas Kuzinskas pranešė, kad CV nerengė posėdžių ir prašė, kad direktoriai spręstų, ką toliau daryti. Išdinininkas Faustas Strėlė atsistatydino iš pareigų, o išdo ataskaitą perskaitė Direktorių tarybos pirmininkas dr. Pranas Budininkas. Finansinė ataskaita apėmė 2007 01 01 – 2007 03 31 laikotarpį. Per tą laiką šalpai buvo išleista 6 977,36 dolerių, o fondo administravimo išlaidos siekė 6 350,58 dolerių. Per tuos tris mėnesius gauta 13 339,62 dolerių pajamų.⁷¹

P. Budininkas savo pranešime pažymėjo, jog jau praeitais metais jis sakė, kad „BALF'o finansinis stovis ir organizacinė padėtis yra liūdnoje padėtyje ir apgailėstavo, kad nuo to laiko padėtis nė kiek nepagerėjo“. Jis apgailėstavo, kad BALF'o veikėjų senėjimas ir silpsnanti sveikata atsiliepia organizacijos veiklai: neįvyko nė vienas CV posėdis, mažta delegatų skaičius suvažiavimuose, nesama stambesnių aukotojų. Dabar pagrindinės įplaukos, anot jo, yra skyrių surenkamos aukos. Praeitais metais buvo gauta tik 74 600 dolerių, kurių dalis buvo aukotojų skirta specialioms poreikiams, tad bendrai šalpai liko dar mažiau. Be to, administravimo išlaidos sudarė 37 proc. visų išleistų pinigų. Jis pažymėjo, jog toks procentas šalpos organizacijai yra per

didelis. Baigdamas savo pranešimą pirmininkas prašė visų realiai pažiūrėti į dabartinę BALF'o padėtį ir numatyti tolimesnę fondo veiklą arba pripažinti, kad ji, kaip nebegalintį vykdyti savo tikslų, reikia likviduoti⁷². Tai buvo atviras pripažinimas, kad organizacija išsisėmė. Tiesa, vicepirmininkas kunigas J. Kuzinskas perdavė M. Rudienės prašymą šiais metais BALF'o dar neuždaryti. Jis tuo pačiu pastebėjo, jog yra nemažai „susikūrusių naujų šalpos organizacijų ir gal BALF'as galėtų išdalinti šalpą kaip nors kitaip.“ Tuo labiau, kad diskusijos metu skyrių atstovai iš Los Andželo, Vašingtono, Lemonto ir Cicero nurodė, jog aukos ir toliau renkamos. Įvyko slapta balsavimas, ar BALF'o organizaciją reikia uždaryti. Balsavo dvidešimt direktorių ir jų atstovų: vienuolika pasisakė už likvidavimą, devyni – už organizacijos veiklos tęsą. Kadangi siūlymas fondą uždaryti nesurinko 2/3 balsų, BALF'as pasiliko veikti toliau⁷³. Suvažiavime bandė atsistatydinti Direktorių tarybos pirmininkas P. Budininkas, bet, nesulaukęs dalyvių pritarimo, liko pareigose. Buvo nutarta parašyti raginimo laiškus neveikliams CV nariams; pasidomėti šalpos studentams galimybėmis; CV įsipareigojo išsiaiškinti, kaip surinktus pinigus persiųsti tiesiai į Lietuvą ir pirkti prekes vietoje arba rasti kokią nors tuo užsiimančią organizaciją Lietuvoje. Nuspręsta kitą direktorių suvažiavimą sušaukti po metų⁷⁴. Po trijų savačių JAV lietuvių bendruomenę laikraštis *Draugas* trumpai informavo apie suvažiavimą ir pranešė, kad „nors senstantis, BALF'as dar gyvuoja“. Viena iš problemų – renkamų lėšų kasmetinis mažėjimas. Laikraštis priminė, kad šiuo metu fondo šalpa susideda daugiausiai iš rūbų siuntų, į kurias dar įdedama vitaminų ir vaistų. Tačiau buvo pripažinta, kad iš gaunamų laiškų ir prašymų iš Lietuvos aiškėja, kad „Lietuvoje rūbų klausimas tampa mažiau aktualus, bet aspirinas ir vitaminai yra labai vertinami“⁷⁵. Spaudoje paminėta suvažiavime svarstyta galimybė pereiti prie

piniginės šalpos, tačiau pastebėta, kad tai susiduria su daugybe kliūčių, nes pinigų dalijimas Lietuvoje – gana sudėtingas reikalas. Todėl suvažiavime nutarta tęsti šalpą siuntomis, o piniginę pašalpą siųsti tik atskirais atvejais⁷⁶.

2008 m. balandžio 12 d. Čikagoje lietuvių valgykloje *Seklyčia* įvyko paskutinis BALF'o Direktorių tarybos suvažiavimas. Jame dalyvavo 13 direktorių ir 8 direktorių įgaliotiniai. Kaip ir praeitame suvažiavime, dėl ligos nedalyvavo CV pirmininkė M. Rudienė. Atvyko viso labo tik du valdybos nariai: vicepirmininkas kunigas J. Kuzinskas ir sekretorė Regina Patlabienė.

Suvažiavimui vadovavo Direktorių tarybos pirmininkas dr. P. Budininkas. Jis, apžvelgdamas BALF'o padėtį, priminė, jog praeitame suvažiavime buvo diskutuojama apie organizacijos likimą. Anot jo, padėtis nepagerėjo, nes ir toliau mažėja aukotojų skaičius, atsirado kitų JAV lietuvių grupių, kurios taip pat rūpinasi šalpa⁷⁷. Pranešėjas dar kartą pažymėjo, kad dėl amžiaus ir fizinės būklės retėja ilgametės dirbusių ir pasišventusių veikėjų gretos, ir neįmanoma surasti, kas užimtų jų vietas. Kaip pavyzdį nurodė 1973-uosius metus, kai įvairiuose JAV miestuose veikė daugiau nei 50 skyrių, iš kurių šiuo metu likę tik 23. P. Budininkas tuo pačiu paaikšino, kodėl nėra galimybės sušaukti XXVI seimą: į seimą turėtų suvažiuoti visų skyrių (net ir užsidariusių) atstovai, kurie turėtų išrinkti 32 direktorius, o iš jų – Centro valdybą. Bet tai jau neįmanoma⁷⁸: CV nesurengė nė vieno posėdžio; 2007 m., nepaisant pastangų taupyti, įstaigos išlaikymas sudarė jau 50 proc. visų išlaidų. Be to, siuntų kiekis į Lietuvą nuolat mažėja. Paskaičiuota, kad Lietuvoje yra nuo 30 000 iki 90 000 vargingai gyvenančių žmonių, o buvo pasiūsti tik 387 rūbų siuntiniai, t. y. lašas jūroje. P. Budininkas apgailestavo, kad CV buvo įgaliota ištirti galimybes šalpą teikti pinigais, bet nieko nepadare. Susumuodamas visa tai, paprašė susirinkusius

„realistiškai pažvelgti į padėtį ir turėti drąsos pripažinti, kad tolimesnei veiklai neturime nei užtekstinai jėgų, nei finansų. Todėl vienintelė išeitis yra BALF'o veiklos nutraukimas“⁷⁹.

Skyrių direktorių pasisakymuose ir diskusijose buvo padaryta išvada, kad tokiomis aplinkybėmis BALF'o organizacija negali toliau veikti ir siekti steigėjų nustatytų veiklos tikslų. Todėl Direktorių taryba, pasiremdama BALF'o įstatų XIV skyriumi, pasiūlė fondo veiklą nutraukti ir organizaciją uždaryti⁸⁰. Įvyko slaptas balsavimas, kurio rezultatai buvo tokie: 19 balsų už organizacijos likvidavimą ir 2 – už veiklos tęstinumą. Buvo sudarytas BALF'o uždarymo komitetas iš penkių asmenų ir priimta rezoliucija, kurioje nurodoma, kad komitetui suteiktos visos teisės ir galios vykdyti visus teisinius ir finansinius veiksmus, susijusius su fondo likvidavimu. Buvo nuoširdžiai padėkota visiems direktoriams, skyrių valdyboms, aukų rinkėjams ir aukotojams, kurie savo darbu bei aukomis išlaikė BALF'ą 64 veiklos metus, per kuriuos buvo nuveiktas milžiniškos apimties šalpos darbas⁸¹.

Visiems dar veikiantiems skyriams buvo pranešta, kad daugiau nerinktų aukų, bet dar iki gegužės 15 d. Centras priims suaukotus rūbus. Iki gegužės 31 d. paprašyta atsiųsti visus kasoje esančius pinigus ir visas skyriaus bylas, turinčias archyvinę vertę⁸².

Organizacijos uždarymas buvo sunkus sprendimas visiems tiems, kurie daug metų pašventė save šiai veiklai. Tačiau, anot Direktorių tarybos pirmininko P. Budininko, „šiandien BALFas, užversdamas paskutinį savo garbingos istorijos lapą, gali tikrai didžiuotis nuveiktais darbais, kuriuos pilnai įvertinti galės tik tautos ateities kartos“⁸³.

Išvados

Bendrasis Amerikos lietuvių šalpos fondas (*United Lithuanian Relief Fund of America*), įkurtas dar 1944 m., nuo 1990 m. savo veiklą

kardinaliai pakreipė – pradėjo remti Lietuvos gyventojus. 1990–2008 m. laikotarpiu BALF'as surinko ir skyrė šalpai daiktų ir pinigų už keliolika milijonų JAV dolerių. Fondo veikla buvo paremta JAV lietuvių savanoriškos ir altruistinės pagalbos principais. Didžiausi nuopelnai teko JAV lietuvių senosios generacijos atstovams, besidarbuojantiems fondo centre Čikagoje ir skyriuose. Išskirtinį vaidmenį suvaidino ilgametė BALF'o Centro valdybos pirmininkė Marija Rudienė.

Iki 2000 m. sumos, skirtos Lietuvai, santykinai didėjo (iki beveik 7 700 000 dolerių), o vėliau ėmė mažėti. Tam įtakos turėjo BALF'o veiklų didėjantis amžius ir silpnėjanti sveikata, nesugebėjimas į labdarą įtraukti jaunimo, mažėjantis aukų skaičius, brangstantis siuntinių pristatymas, naujai atsiradusių labdaros draugijų veikla.

Didžiausias dėmesys buvo skirtas politinių kalinių ir tremtinių, kurių buvo priskaičiuojama iki 160 000, šalpai ne tik daiktais, maisto produktais, vaistais, medicinos reikmenimis, knygomis, bet ir pinigais. Buvo renkami duomenys apie skurdžiai gyvenančias šeimas, senelius, našlaičius. Išskirtinis dėmesys teko dar gyviems buvusiems partizanams.

Fondas siuntiniais ir pinigais rėmė Lietuvos vaikų ir senelių globos namus, vaikų ir jaunimo stovyklas, kaimo bibliotekas, katalikiškas bendruomenes, padėjo Lietuvos bažnyčiai išlaikyti labdaros valgyklas, skirtas vargingai gyvenantiems Vilniuje ir kitose vietovėse. Išskirtinės materialinės paramos sulaukė 43 lietuviškos mokyklos Rytų Lietuvoje. Pašalpų ir siunčiamų daiktų vertė įvairavo – nuo keliasdešimties iki kelių tūkstančių dolerių, bet parama visuomet buvo laukiama. Buvo bandoma dalį reikalingų daiktų ir vaisių už JAV surinktus pinigus pirkti Lietuvoje, taip išvengiant siuntų persiuntimo išlaidų.

BALF'as iki pat užsidarymo siuntė paramą Lenkijos lietuviams į vadinamąją *Suvalkų trikampį* (apie 2000 adresų); iki 1996 m. pinigais (kas mėnesį po 300 dolerių) rėmė

lietuvių Vasario 16-sios gimnaziją Vokietijoje. Paramos sulaukė ir Pelesos lietuviška mokykla Baltarusijoje. Šiek tiek parėmė ir iš Lietuvos į JAV naujai atvykusius žmones.

BALF'as stengėsi kontroliuoti, kaip atsiųsta parama skirstoma Lietuvoje, nes gaudavo skundų, jog ji neteisingai dalijama, bandoma šalpai skirtus daiktus parduoti. Pasitaikydavo ir kitų neteisėtų veiksmų, pasisavinant fondo aukas. Firmų ir bankų bankrotų atveju buvo prarastos nemažos surinktų pinigų sumos, dingo siuntiniai.

Lietuvos gyventojų materialinė padėtis, laikui bėgant, laipsniškai keitėsi į palankią pusę, ir dėvėtų drabužių bei naudotų daiktų poreikis mažėjo. Bet BALF'o parama buvo ypač vertinga pirmąjį atkurtos Lietuvos dešimtmetį, kai visko trūko, didelę gyventojų dalis gyveno gana skurdžiai, ir kai kuriems žmonėms fondo parama buvo vienas iš šaltinių, užtikrinančių bent jau minimalų išgyvenimą.

Nuorodos

- ¹ Bendrasis Amerikos Lietuvių Fondas, *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1954, t. 2, p. 376.
- ² Vaičekas P., Tiesiamie pagalbos ranką, *Draugas*, 1994, nr. 218, p. 5.
- ³ Končius J. B., *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944–1964*, Chicago, 1966, p. 404.
- ⁴ BALFAS. *Bendrojo Amerikos lietuvių šalpos fondo 25 metų darbo apžvalga*, Brooklyn, N.Y., 1970, p. 287.
- ⁵ Laučka J. B., BALFO kilmei ir veiklos pradžia atsiminti, *Draugas*, 1985, nr. 238–241.
- ⁶ 1989 m. BALF'o veiklos trumpa apžvalga, *LTSC/PLA (paaiškinti trumpiniai)*, f. BALF, d. 8, b. 4, puslapiai nenumuruoti.
- ⁷ Garliauskas S. BALFO dienos Čikagoje, *Draugas*, 1989, lapkričio 2, nr. 214, p. 2.
- ⁸ 1989 10 14 BALF XXII seimo protokolas. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 3, puslapiai nenumuruoti.
- ⁹ *Ten pat*, Šalpai padarytos išlaidos; *ten pat*, BALF'o generalinės sekretorės Onos Jokūbaitienės pranešimas.

- ¹⁰ 1990 11 10 BALF direktorių suvažiavimo Cleveland'e protokolas, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 2, puslapiai nenumuoti.
- ¹¹ 1989 01 01–09 30 laikotarpiu buvo skirta 42 114.63 dolerių Lietuvai (tai sudarė apie 21 proc. visos šalpos). *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 3, puslapiai nenumuoti.
- ¹² Garliauskas S. BALFO dienos Chicagoje, *Draugas*, 1989, nr. 214, p. 2.
- ¹³ Šalpai padarytos išlaidos nuo 1990 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d., *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 2, puslapiai nenumuoti.
- ¹⁴ Pajamų ir išlaidų apyskaita nuo 1990 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d., *ten pat*.
- ¹⁵ Raugas B., Posėdžiavo Balfo direktoriai, *Draugas*, 1993, nr. 223, p. 5.
- ¹⁶ BALF'o Direktorių suvažiavime 1990 11 10, Cleveland'e priimti nutarimai. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 2, puslapiai nenumuoti.
- ¹⁷ BALF'o suteikta šalpa 10 metų laikotarpyje (nuo 01/01/91 iki 12/31/00), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ¹⁸ *Ten pat*.
- ¹⁹ Statistika apie BALF'o išsiųstus siuntinius į Lietuvą 1991–2008 m., *ten pat*.
- ²⁰ Majauskienė M., Philadelphia's Balfo skyriaus siuntos į Lietuvą, *Darbininkas*, 1996, nr. 11, p. 7.
- ²¹ *Ten pat*.
- ²² 1992 10 10 BALF'o direktorių suvažiavimo Detroito protokolas, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 3, p. 6.
- ²³ 2004 06 21 M. Rudienės laiškas V. Apaniui į Chesterland, Oh., *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 8, b. 4, puslapiai nenumuoti.
- ²⁴ Informacija pirmininkės pranešimui direktorių suvažiavimui 2000 m. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 7, puslapiai nenumuoti..
- ²⁵ Škiudaitė A. V., Spalio derlių renka senas pažįstamas – Balfas, *Draugas*, 2003, nr. 193, p. 8.
- ²⁶ Vaičekas P., Tiesiamie pagalbos ranką, *Draugas*, 1994, nr. 218, p. 5.
- ²⁷ Šalna J., Nesiskaitymas su politiniais kalniais ir tremtiniais, *Draugas*, 1994, nr. 220, p. 5.
- ²⁸ Kaltinimas be pagrindo, *ten pat*.
- ²⁹ Gajauskas B., Dėl klaidinančio vyriausybės pareiškimo, *Draugas*, 1994, nr. 231, p. 5; Bindokienė D., Kuo tikėti?, *Draugas*, 1994, nr. 221, p. 3.
- ³⁰ 2002 10 26–27 BALF XXV seimo Čikagoje protokolas, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 8, puslapiai nenumuoti.
- ³¹ 2004 04 23 pirmininkės M. Rudienės laiškas BALF direktoriams ir skyrių pirmininkams, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 2, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ³² *Ten pat*; BALFO administracija praneša, *Draugas*, 2004, nr. 76, p. 3.
- ³³ Garliauskas S., BALFAS dar labai reikalingas, *Draugas*, 1990, nr. 230, p. 4; Kasniūnas V., Balfas veidu į Lietuvą, *Dirva*, 1990 11 29, p. 9.
- ³⁴ Lietuvos Polit. Kalinių & Tremtinių Sąjunga pasiūsta BALF'o šalpa nuo 1989 m. iki 2001 m. (12 metų laikotarpis), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ³⁵ 1992 10 10 BALF'o direktorių suvažiavimo Detroito protokolas, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 3, p. 6.
- ³⁶ 1993 08 26 P. Budininko laiškas „Šalpa Lietuvai“ BALF'ui, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 4, puslapiai nenumuoti.
- ³⁷ Bobelienė D., Šalpa Lietuvoje, *Lietuvių balsas*, 1997, nr. 7 (260), p. 4.
- ³⁸ 1993 08 26 P. Budininko laiškas „Šalpa Lietuvai“ BALF'ui, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 4, puslapiai nenumuoti.
- ³⁹ *Ten pat*.
- ⁴⁰ Repšienė A., Prisiminti ir pagerbti Sibiro tremtiniai, *Draugas*, 1995, nr. 122, p. 8.
- ⁴¹ LPGF tikslai ir programa, *LPGF ryšininkas. Lietuvos Partizanų Globos Fondo Aplinkraštis*, Chicago, 2002, nr. 7, p. 6.
- ⁴² Piniginė apyskaita, *ten pat*; Piniginė apyskaita, *LPGF ryšininkas. Lietuvos Partizanų Globos Fondo Aplinkraštis*, Chicago, 2005, nr. 7, p. 6.
- ⁴³ Vaičekas P., Atvyksta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio pirmininkas Jonas Čeponis, *Draugas*, 1997 05 28.
- ⁴⁴ 1997 06 13 sąrašas įteiktas J.Čeponio Parama „LLKS. BALF“, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 50, b. 5 (LLKS–LPGF), puslapiai nenumuoti.
- ⁴⁵ *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 50, b. 5 (LLKS–LPGF), puslapiai nenumuoti.
- ⁴⁶ Šalpa suteikta 1996–2007 metais, *ten pat*; LPGF Valdyba. Mielai Lietuvos Partizanų Globos Fondo rėmėjai!, *LPGF ryšininkas. Lietuvos Partizanų Globos Fondo Aplinkraštis*, Chicago, 2005, nr. 7, p. 1.
- ⁴⁷ Kardinolo Bačkio dėmesui pasiūstos aukos nuo 1992 m. iki 2004 m. (lentelė), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.

- ⁴⁸ *Ten pat.*
- ⁴⁹ Kaip nurodo JAV lietuvių veikėja Marija Remienė, *Oak Tree Philanthropic Foundation* 1992 m. įkūrė dr. Algirdas ir Genovaitė Mačiūnai Čikagoje. Po jų mirties šią organizaciją administruoja jų dukra Dana su vyru, gyvenantys Kalifornijoje. Organizacija rėmė laikraštį *Draugas*, žurnala *Heritage*, jėzuitų veiklą, jų mokyklas Lietuvoje. 2015 10 17 M. Remienės elektroninis laiškas J. Skiriui, *Asmeninis J. Skiriaus archyvas*, b. 15, puslapiai nenumuoti.
- ⁵⁰ BALFO šalpa pasiūsta į Lietuvą per kardinolą Audrį Bačkį nuo 1992 m. iki 2004 m. (sąrašas aukotojų), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ⁵¹ Kardinolo Bačkio dėmesui pasiūstos aukos nuo 1992 m. iki 2004 m. (lentelė), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ⁵² Kardinolas Audrys Juozas Bačkis, *Curriculum vitae*, prieiga internete: <http://www.lkma.it/index.php?id=199>.
- ⁵³ Juškaitė-Švobienė R., Balfio XXIV suvažiavimas, *Draugas*, 1998, nr. 226, p. 4.
- ⁵⁴ 1993 10 23 pasiūlymai BALF'o metinio suvažiavimo dalyviams, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 4, puslapiai nenumuoti.
- ⁵⁵ Informacija apie šalpą Varnių žemės ūkio mokyklai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 49, b. 1, p. 6.
- ⁵⁶ BALFO pasiūsta šalpa Lietuvos mokykloms, *ten pat*, p. 1–4; BALFO šalpa Lietuvos jaunimo ir senelių globos organizacijoms, *ten pat*, p. 5.
- ⁵⁷ *Ten pat*, p. 7–9.
- ⁵⁸ Šalpai padarytos išlaidos nuo 1990 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d., *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 2, puslapiai nenumuoti.
- ⁵⁹ Šalpai padarytos išlaidos nuo 1992 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d., *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 3, puslapiai nenumuoti.
- ⁶⁰ BALFO suteikta šalpa lietuvių švietimo reikalams ir stipendijoms 10 metų laikotarpyje (nuo 01/01/91 iki 12/31/00), *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ⁶¹ 2002 10 26–27 BALF XXV seimo Čikagoje protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 8, puslapiai nenumuoti.
- ⁶² Šalpa Suvalkų trikampyje ir Lenkijoje gyvenantiems lietuviams, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 42, b. 7, puslapiai nenumuoti.
- ⁶³ BALF'o suteikta šalpa 10 metų laikotarpyje (nuo 01/01/91 iki 12/31/00), *ten pat*.
- ⁶⁴ 1992 10 10 BALF'o direktorių suvažiavimo Detroite protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 3, puslapiai nenumuoti; 1992 10 09 A. Dzirvonio pranešimas Šalpa Lenkijoje – Suvalkų trikampyje gyvenantiems lietuviams, *ten pat*.
- ⁶⁵ Janušaitis J., Daug ir įvairių prašymų BALFE, *Draugas*, 1989, nr. 105, p. 4.
- ⁶⁶ *Ten pat*.
- ⁶⁷ Šalpai padarytos išlaidos nuo 1989 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d., *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 6, b. 3, puslapiai nenumuoti.
- ⁶⁸ Garliauskas S., Iš Balfio direktorių suvažiavimo Detroite, *Draugas*, 1992, nr. 212, p. 4.
- ⁶⁹ 1992 10 10 BALF'o direktorių suvažiavimo Detroite protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 3, puslapiai nenumuoti.
- ⁷⁰ Ringus E., Nauji emigrantai ir mes, *Draugas*, 2000, nr. 192, p. 5; Budininkas P., Pagalba naujai atvykstantiems, *Draugas*, 2000, nr. 210, p. 5.
- ⁷¹ 2007 04 14 BALF Direktorių tarybos suvažiavimo protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 14, p. 3.
- ⁷² *Ten pat*, p. 2.
- ⁷³ *Ten pat*, p. 3.
- ⁷⁴ *Ten pat*, p. 4.
- ⁷⁵ PB. BALFas dar gyvuoja, *Draugas*, 2007, nr. 89, p. 8.
- ⁷⁶ *Ten pat*.
- ⁷⁷ Vodopalienė E., Tikrai galime didžiuotis nuveiktais darbais. Užsidaro šalpos organizacija BALF'as, *Draugas*, 2008, nr. 91, p. 4.
- ⁷⁸ *Ten pat*.
- ⁷⁹ 2008 04 12 BALF'o Direktorių metinio suvažiavimo Čikagoje protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 15, p. 2–3.
- ⁸⁰ Vodopalienė E., *min. veik.*
- ⁸¹ *Ten pat*; 2008 04 12 BALF'o Direktorių metinio suvažiavimo Čikagoje protokolai, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 15, p. 2–3.
- ⁸² 2008 05 05 M. Rudienės ir P. Budininko kreipimasis „Visiems BALF'o direktoriams ir skyriams“, *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 4, b. 15, puslapiai nenumuoti.
- ⁸³ Vodopalienė E., *min. veik.*

BALFAS' ASSISTANCE TO LITHUANIA FROM 1990 to 2008

S u m m a r y

Founded in 1944 and based on U. S. Lithuanian principles of voluntarily extended help to the needy, the United Lithuanian Relief Fund of America, known as *Balfas* in Lithuanian, from 1990 onwards reoriented its charitable activities towards aiding not just emigrants in need but inhabitants of Lithuania as well. From 1990 to 2008 it raised and disbursed funds and goods in the amount of several million U. S. dollars. The main focus was on assisting former political prisoners and deportees with material goods, food items, medicines, and cash. To that end *Balfas* collected data about needy families, seniors, and orphans; and sent parcels and money to places where children and elderly people were taken care of, to youth camps, and to village libraries. *Balfas* paid particular attention to 43 Lithuanian schools in the eastern part of Lithuania. Before it closed, *Balfas* also sent parcels to Lithuanians in Poland (to about 2000 addresses) living in the so-called Suwalki Triangle; supported (to the tune of \$300 a month) the Lithuanian February 16th Gymnasium in Germany until 1996; financially assisted the Lithuanian Church in maintaining eating places for poor people

living in Vilnius and elsewhere in Lithuania; and supported new arrivals to the United States from Lithuania.

The organization kept an eye on how the assistance it sent to Lithuania was being distributed there. The sums it collected for Lithuania proportionately increased until 2000 (reaching nearly \$7.7 million), and began to decline thereafter. The reasons for this decline included the advancing age and growing health problems of *Balfas*'s volunteers; their difficulties in drawing younger people into their ranks; the decreasing amount of charitable donations; and the activities of other charitable societies. In addition, the material conditions of the inhabitants of Lithuania gradually changed for the better; thus the demand for used items of clothing and other used accessories decreased. It turned out that the helping hands of *Balfas* were especially valuable only during the first decade of Lithuania's reestablished independence when almost everything was scarce; the larger part of Lithuania's population lived in relative poverty; and the assistance of *Balfas* was for many of the latter one of the few available ways to eke out a minimally adequate living.

Asta PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ

JAV Lietuvių bendruomenės informacinis biuletenis 1956–1963 metais

Prieš dvejus metus žurnalui „Pasaulio lietuvis“ sukako 50 metų¹. Ta proga šventinį žodį tarė žurnalo redaktorė Deimantė Dokšaitė, žurnalą sveikino ir sėkmės jam linkėjo įvairioms institucijoms atstovaujantys asmenys (sveikino JAV Lietuvių bendruomenė, Lietuvių Fondas, Pasaulio Lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkė Danguolė Navickienė, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius)². Proginiai tekstai buvo paskelbti ir dešimtmečiais anksčiau, kai „Pasaulio lietuvis“ šventė 40-ąją, 30-ąją, 20-ąją jubiliejus³. Juos savo puslapiuose skelbė ne tik „Pasaulio lietuvis“, bet spausdino ar perspausdino ir kita lietuvių išeivijos spauda: „Tėviškės žiburiai“ (Edvardas Šulaitis, „Atkeliavo „Pasaulio lietuvis“. Tęsiama 40 metų tradicija“), „Mūsų pastogė“ (Edvardas Šulaitis, „Pasaulio lietuviui“ 40 metų⁴), „Aušra“ („Žurnalui „Pasaulio lietuvis“ – 50 metų⁵). Įdomu tai, kad esama antraščių su didesniais „jubiliejiniais skaičiais“ – „Pasaulio lietuvis“ švenčia 70 metų jubiliejų⁶. Tokia skaičių ir datų intriga kyla dėl žurnalo pavadinimo. Lietuviškos spaudos istorijoje žinomas dar vienas „Pasaulio lietuvis“, leistas Kaune. Tai – Pasaulio lietuvių sąjungos laikraštis, kurio pirmasis numeris pasirodė 1937 m. lapkričio 15 d.

Šis viso pasaulio lietuviams skirtas leidinys buvo gausiai iliustruotas, suteikiantis plačių žinių apie svetur gyvenančius tautiečius, jų visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą, buitį, viešnages į Lietuvą. Solidžios apimties (nuo 24 iki 28 puslapių) ir turinio leidinys ėjo trumpai: 1940 m. liepos 1 d. buvo išleistas paskutinis dvigubas 12–13 (62–63) numeris.

Vėliau, jau po Antrojo Pasaulinio karo prabėgus beveik dviem dešimtmečiams Jungtinėje Amerikos Valstijose buvo pradėtas leisti informacinis biuletenis tokiu pat pavadinimu⁸, kuris ir yra teksto pradžioje minėtas sukaktuvininkas. Jo pirmame puslapyje lietuviai leidėjai klausė ir atsakinėjo: „Kas gi bus „Pasaulio Lietuvis?“ Naujas laikraštis? Ne, nors tokių įtaigų turim. < ... > Naujas žurnalas? Ne, nors ir tokių įtaigų taip pat nestokojam. < ... > Tad kas gi rengiasi būti „Pasaulio Lietuvis?“ Tik informacinis biuletenis Pasaulio Lietuvių Bendruomenės reikalams“⁹. Taip 1963 m. lapkričio 1 d. pasirodęs, save iš nepriklausomos Lietuvos kildindamas¹⁰, leidinys lietuvių emigracijoje tarsi atgimė ir atgaivino seną, savo pirmtako deklaruotą idėją: „P[asaulio]. lietuvis“ jungs po visas pasaulio žemes išsiblaškiusius lietuvius“¹¹. Taip Kaune, Čikagoje, vėliau – Lenkijoje (2003–2006 m.

žurnalą leido Lenkijos lietuvių bendruomenė¹²) ir vėl Lietuvoje (nuo 2006 m. lapkričio – Vilniuje¹³) leidžiamo „Pasaulio lietuvių“ tikslas ir misija nesikeičia iki šių dienų.

Leidinio „Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003“¹⁴ sudarytoja Vitalija Stravinskienė, rašydama apie žurnalą „Pasaulio lietuvis“, užsimena: „Nemažai užsienyje gyvenančių lietuvių gerai žino „Pasaulio lietuvi““. Tai leidinys, pasirodęs prieš keletą dešimtmečių ir palaipsniui iš informacinio biuletenio išaugęs iki įdomaus spalvoto žurnalo, skaitytojo laukiamo kiekvieną mėnesį. Leidinio tradicijos siekia XX a. ketvirtąjį dešimtmetį¹⁵. Taip V. Stravinskienė išskiria du žurnalo istorijos etapus, apibrėžia jo priešistorę, apie kurią užsimenama ir „Pasaulio lietuvių“ puslapiuose. Praėjus dvidešimčiai metų po leidinio pasirodymo, įvadiniame proginio numerio straipsnyje rašyta: „Išėivio kelionę „Pasaulio lietuvis“ pradėjo labai pamažu. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, uždarytas, išėivijoje jis pasirodė tik po 23 metų. Iš pradžių, kaip kelių puslapių biuletinis, skirtas daugiau saviem PLB valdybos reikalams“¹⁶. Šiandieninės žurnalistikos almanachuose teigiama, kad „Pasaulio lietuvis“ gali skaičiuoti jau trečią savo istorijos etapą, t. y. gyvavimo šiandieninėje Lietuvoje periodą (Loreta Jastramskienė, „Pasaulio lietuvių“ fenomenas – trys vieno leidinio gyvenimai“¹⁷). Tačiau išėivijoje atgimęs kaip solidus žurnalas, „Pasaulio lietuvis“, remiantis itin skurdžiomis istoriografinėmis žiniomis, turėjo dar vienas ištakas – „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletinį“. Kaip nurodo „Žurnalistikos enciklopedija“, būtent vietoj šio biuletenio buvo pradėtas leisti „Pasaulio lietuvis“¹⁸. Apie jį vienu, netikslu dėl datų ir pavadinimų, sakiniu užsimenama ir leidinyje, skirtame trims JAV Lietuvių bendruomenės dešimtmečiams: „JAV LB Krašto valdyba 1956–63 m. leido informacinį biuletinį „Amerikos Lietuvių Bendruomenę“, kurį nuo 1963 m. ruošė pakeitė PLB valdybos leidžiamas ir visų

kraštų lietuvių bendruomenėms skiriamas oficiozas *Pasaulio lietuvis*“¹⁹. Tad koks gi buvo biuletinis, tapęs didžiosios lietuvių išėivijos periodikos užnugariu? Koks buvo jo turinys, tikslas ir kelias? Ar tikrai „Pasaulio lietuviui“ atgimti impulsą davė keliolika metų vienos lietuvių bendruomenės leidžiamas paprastas informacinis biuletinis?

„Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletinis“ pirmą kartą buvo išleistas 1956 m. gegužės 20 d. ir ėjo iki 1963 m. vasaros. Pirmieji septyni numeriai buvo pavadinti „JAV lietuvių bendruomenė“. Pagrindinis biuletenio tikslas buvo informuoti savo narius apie tai, kokie JAV Lietuvių bendruomenės „siekimai, gyvenimas, darbas“²⁰. Tai buvo tradicinis 1951 m. lapkričio 18 d. Niujorke susikūrusios JAV lietuvių bendruomenės žingsnis – peržvelgus ne vieną dešimtmetį iki šiol leidžiamų įvairių kraštų lietuvių bendruomenių leidinių sąrašą²¹, pastebėsime, kad šalyse, kur susiburdavo daugiau ir organizuotesnių lietuvių, netrukus pasirodydavo ir informaciniai leidiniai: „žinios“ (nuo 1949 m. su pertraukomis leidžiamos „Prancūzijos lietuvių žinios“ ir nuo 1951 m., taip pat su pertraukomis leidžiamos „Šveicarijos lietuvių žinios“), „naujienos“ (nuo 1997 m. Rusijoje leidžiamos „Maskvos lietuvių naujienos“), „kaleidoskopas“ (nuo 2003 m. Belgijoje leidžiamas „Belgijos lietuvių kaleidoskopas“), „balsas“ (nuo 1999 m. Didžiojoje Britanijoje leidžiamas „Britanijos lietuvių balsas“ ir nuo 1994 m. Latvijoje leidžiamas „Lietuvių balsas“). Kai kurios pasaulio lietuvių bendruomenės savo informacinius leidinius pavadino „biuleteniais“ (nuo 2000 m. Estijoje leidžiamas „Informacinis biuletinis“, Venesueloje – „Biuletinis“, nuo 2001 m. Norvegijoje leidžiamas „Norvegijos LB biuletinis“). Taip pat pastebėsime, kad ne tik bendruomenės, bet ir kitos įvairios lietuvių išėivių organizacijos, sambūriai, sąjūdžiai ir t. t. apie savo veiklą informuoja, leisdami biuletenius (pavyzdžiui, „Amerikos

lietuvių išeivių informacijos centro Europinės sekcijos biuletenis“, leistas 1945 m. JAV; „Ad Meliorem!: Akademinių skautų sąjūdžio biuletenis“, leistas 1952–1998 m. Čikagoje; „Aistija: LVV informacijos biuletenis“, leistas 1949–1953 m., Geesthachte; „Auka: biuletenis kunigams“, leistas 1947–1949 m. Kirchheime prie Teko; „Kunigų vienybės biuletenis“, leistas 1940–1951 m. ir 1974–1982 m. Bruklina). Žymiausias iš tokių gal būtų Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (toliau – VLIK'o) finansuojamas „ELTA biuletenis“, leistas 1946–1947 m. Pfuldinge, vėliau pakeitęs pavadinimą į „Eltos informacijas“ ir leistas 1952–1992 m. JAV. Kai kurios lietuvių bendruomenės turėjo ar turi po kelis leidinius. Tačiau JAV lietuvių bendruomenės, tiksliau – jos centro valdybos biuletenis išsiskiria tuo, kad būtent ant jo pamatų vėliau buvo statomas „Pasaulio lietuvis“ – žurnalas, ilgai leistas su priedais „The World Lithuanian: informacinis biuletenis“.

Kaip žinoma, pirmąją „Pasaulio lietuvių“ žurnalo redakciją sudarė Stasys Barzdukas, Vytautas Kamantas, Edvardas Karnėnas²² – Tai tie patys entuziastai, kurie keliolika metų iki žurnalo pasirodymo leido „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletenį“. Tačiau pirmuosiuose biuletenio numeriuose nei redaktorių, nei tekstų autorių pavardžių nėra, tik lakoniški įrašai, kad biuletenį leidžia JAV lietuvių bendruomenės Centro valdyba, greta pridedant jos adresą. 1958 m. pabaigoje jau buvo nurodyta: „Tvarko LB CV narys informacijai Vyt. Kamantas“²³. Kai 1960 m. gegužę V. Kamantas pasitraukė, į jo vietą biuletenio redakcinėje komisijoje stojo Vladas Braziulis²⁴. Tik nuo dvidešimt šeštojo biuletenio numerio buvo nurodoma redakcinė komisija: S. Barzdukas, V. Braziulis, E. Karnėnas²⁵. Ilgą laiką biuletenio rengėjai likdavo šešėlyje, tik po kelerių metų suredaguotas spaudos skiltis S. Barzdukas pasirašydavo inicialais ir dar kiek vėliau visa pavarde²⁶, o finansines ataskaitas, kurios

buvo kruopščiai rengiamos nuo pirmojo biuletenio numerio, kiek vėliau pasirašydavo jų sudarytojas ir JAV Lietuvių bendruomenės centro valdybos išdavininkas Julius Staniškis²⁷ (vėliau – Vladas Šimaitis ir Zigmas Dailidka). Pasirodydavo ir vienas kitas kultūros žinias biuleteny kuravusio Edvardo Karnėno straipsnis. Jis rašė kultūros ir knygų leidybos klausimais²⁸. Biuletenio talkininku buvo Kazys Augulis, JAV lietuvių bendruomenės sekretorius. „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletenio“ redaktoriais paskutinius dvejus metus buvo Centro valdybos pirmininkas Jonas Jasaitis ir tos pačios valdybos Švietimo tarybos pirmininkas Jeronimas Ignatonis. Jiems talkino techninė redaktorė Zina Morkūnienė, administratorius Antanas Kareiva ir Vladas Micas.

Per septynerius metus (1956–1963) buvo išleisti 42 „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletenio“ numeriai, nors paskutiniame biuletenyje nurodoma, kad tai – leidinys nr. 41. Esmė ta, kad skirtingais metais buvo išleisti du skirtingi leidiniai, pažymėti 35-uoju numeriu. Tiesiog 1961–1962 m. sandūroje buvo padaryta klaida: 1961 m. paskutinis numeris buvo išleistas kaip 35-asis, ir pirmas kitų metų numeris pasirodė, pažymėtas tuo pačiu skaičiumi. Tokių numeracijos klaidų yra pasitaikę ir kituose lietuvių išeivijos leidiniuose, tačiau jos būdavo greitai pastebimos ir žymėjimo tvarka atstatoma.

Peržvelgus visus biuletenius, matyti, kad nebuvo griežtai laikomasi vienodos apimties. Pavyzdžiui, pirmųjų keturių leidinio numerių apimtis svyravo nuo 5 iki 10 lapų. Kitais metais išleisti penki numeriai sudarė 6, 7, 8 ir 9 lapus. 1960–1961 m. ir 1963 m. leisti biuleteniai buvo vienodos 8 lapų apimties, tik paskutiniai minimų metų numeriai (o 1961 m. – paskutiniai trys) buvo išleisti didesnės apimties – 12 lapų. Tęstinis leidinys nesilaikė ir periodiškumo: 1959 m. buvo išleisti penki biuletenio numeriai, 1960–1961 m. – atitinkamai aštuoni ir septyni, o 1962 m. – tik trys.

Žurnalo „Pasaulio lietuvis“ „ritmas“, ypač jo leidybos pradžioje, taip pat nebuvo itin stabilus.

Kaip minėta, pirmasis „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletenis“ buvo išleistas 1956 m. Tais metais išėjo tik keturi numeriai su viršelyje ranka užrašytu pavadinimu „JAV lietuvių bendruomenė“²⁹. Paskutiniame lape rašoma, kad „Biuletenį leidžia JAV LB Centro Valdyba“³⁰. Penkių puslapių apimties rotatoriumi spausdintą teksto didžiumą sudarė oficialioji dalis: „Bendraraštis Nr. 11 Kultūros Kongreso reikalu“. Tokius *bendraraščius* (informaciją, kreipimuisi) rengdavo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės valdyba, ir kitos įvairios organizacijos, jų valdybos ar tarybos³¹. Sekančiame pirmojo numerio puslapy buvo surašytos žinios apie JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos sesiją, kuri įvyko tų pačių metų balandžio 21–22 d. Penktajame biuletenio puslapyje trumpai informuota apie tuomet veikusio Laikinojo organizacinio komiteto³² pradėtus darbus ir uždavinius bei paskelbti akcijos „Lietuviška knyga“ mėnesio rezultatai. Taip pat čia aptinkama žinių, tiesiogiai susijusių su biuleteniu: „Savo namų reikalu. Iš kai kurių bendruomenės narių, ypačiai apygardų ir apylinkių valdybų narių teko išgirsti nusiskundimų, kad bendruomeninė informacija yra nepakankama. Jie norėtų pastoviai leidžiamo Centro valdybos biuletenio, kuriame turėtų būti dedami ne tik bendraraščiai ir privalomi pranešimai, bet ir apskritai bendruomeninė informacija. Šis biuletenis yra atsiliepiamas į anuos pageidavimus. Tolimesnis žingsnis būtų į spaustuvėje spausdinto biuletenio leidimą“³³. Tai buvo biuletenio tikslas ir esmė: netapti sausu „informaciniu lapeliu“, o „gyventi lietuvių bendruomenės ritmu“. Toliau buvo svarstyta, kad jau spaustuvėje spausdinamas biuletenis turėtų būti tokio pat formato (coliais – 11 x 8,5) ir kiek mažesnės apimties, t. y. keturių lapų. Planuota per metus išleisti

bent dešimt biuletenio numerių, tai kainuotų apie 400 JAV dolerių, ir dar 200 JAV dolerių būtų skirta pašto išlaidoms, t. y. leidinio siuntimui. Todėl JAV Lietuvių bendruomenės Centro valdyba kreipėsi į bendruomenės apygardų ir apylinkių valdybas, ragindama pasisakyti dėl tolimesnio leidinio likimo, „<...> nes be jų paramos CV negali šio sumanymo įgyvendinti“³⁴. Regis, gauta parama nebuvo labai didelė, nes ir antrasis biuletenio numeris, ir kitų metų pirmieji trys numeriai buvo ir toliau spausdinami rotatoriumi.

Antras biuletenio numeris, praėjus vasarai, pasirodė rugsėjo 25 d. Jo turinys – itin glaustas: pirmuosiuose puslapiuose paskelbti duomenys apie JAV Lietuvių bendruomenės registraciją³⁵ ir pačios bendruomenės tikslus (beje, tik anglų kalba)³⁶, taip pat paskelbtas 1951 m. lapkričio 18 d. pasirašyto JAV Lietuvių bendruomenės steigiamojo akto tekstas³⁷. Sekančiame biuletenio lape – 1949 m. birželio 14 d. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto priimta „Lietuvių Charta“³⁸. Reikia pastebėti, kad šis dokumentas buvo nuolat spausdinamas įvairiuose lietuvių išeivijos leidiniuose, ypač tuose, prie kurių atsiradimo buvo prisidėjus VLIK'as. Šiame biuletenyje didesnę dėmesį patraukia po „Lietuvių Charta“ išspausdintos *Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių bendruomenės* įstatų bendrosios nuostatos. Pats pirmas jų punktas skelbia: „1. Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės, sutrumpintai vadinamos JAV LB, tikslas: a) remiant JAV konstituciją ir vykdant Amerikos demokratijos idėjas, aktyviai dalyvauti JAV gyvenime, prisidedant prie jo kultūrinėmis ir tautinėmis savo savybėmis“³⁹. Ir tik sekančiu punktu įrašyta nuostata „vykdyti Lietuvių Chartos dėsnius lietuvybei išlaikyti“⁴⁰. Kitaip tariant, JAV Lietuvių bendruomenė į pirmą vietą iškėlė svetimą konstituciją, o ne savą Chartą. Taip per Atlantą persikėlę lietuviai tarsi dėkojo Amerikai už prieglobstį ir „juos priėmusiai valstybei stengėsi likti kuo mažiau skolingi“⁴¹.

Grįžtant prie antrojo biuletenio numerio, reikia pastebėti, kad šis išėjo dvigubai didesnis dėl, ko gero, vienintelės priežasties – „Lietuvių Chartos“ ir pilno JAV Lietuvių bendruomenės įstatų teksto paskelbimo⁴².

Trečiasis biuletenio numeris, vos vienu lapu plonesnis už antrąjį, išėjo labai greitai – po dviejų savaitių, o pagrindinė jo aktualija buvo JAV Lietuvių bendruomenės finansinė padėtis, tiksliau – nesurenkami nario mokesčiai arba per menkas vadinamasis tautinio solidarumo įnašas, nesurinktas dar už 1955-uosius metus. Kaip rašoma JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos nutarimuose, tautinio solidarumo įnašų reikalu ketinta „per metus imti iš dirbančiųjų po \$2,00, o nedirbančiųjų po \$1,00. Iš jų 50% siunčiama JAV LB Centro Valdybai, kiti 50% lieka apylinkių bei apygardų reikalams“⁴³. Informacija apie tautinio solidarumo įnašus buvo spausdinama nuolat. Tokia pat finansinė informacija arba ataskaitos buvo skelbiamos ir apie kitus JAV Lietuvių bendruomenės surenkamus mokesčius ir aukas, kadangi didžiausia ne tik šio biuletenio, bet ir kitų spaudos leidinių problema buvo lėšos. Pavyzdžiui, 1958 07 01 – 1959 06 30 laikotarpio JAV Lietuvių bendruomenės centro valdybos finansinėje ataskaitoje nurodoma, kad biuletenio leidybai buvo gauta 478,50 JAV dolerių suma, o išleista – 460,34 (skaiciuojant spaudos ir siuntimo kaštus⁴⁴ bei turint omeny, kad per minėtą finansinį laikotarpį buvo išleisti penki biuletenio numeriai). Dar po metų, 1959 m., buvo džiaugiamasi, kad „1956 m. gegužės 20 pradėjusi leisti mimeografu [„rotatoriaus“ sinonimas – A. P.-B.] spausdinamą biuletinį su pora šimtų egz., LB Centro Valdyba, apygardų, apylinkių ir paskirų bendruomenininkų remiama, šiandien biuletinį leidžia jau tūkstančio egz. ir spaustuvė spausdinamą“⁴⁵. Tačiau išaugęs skaitytojų ratas nesugebėjo savo įnašu padengti geresnės kokybės biuletenio leidimo kaštų: 1960 m. balandį skelbiamoje finansinėse ataskaitose nurodoma, kad

pajamos už biuletinį buvo 436,50 doleriai, o išlaidos – 447,31 doleriai, čia įskaičiuojant ir lėšas, susijusias su spausdinimu ir siuntimu⁴⁶. Biuletenio leidėjai kaip vieną iš būdų finansinei problemai išspręsti matė nuolatinį kreipimąsi paremti leidinį⁴⁷ ir nuoseklią rinkliavą, siekiant „tvarkingo mokėjimo metus į priekį“⁴⁸. Kitas šaltinis – mecenatai. Kiek jų būta – sunku atsakyti, tik žinoma, kad vienas iš jų buvo Juozas Bačiūnas: „Net kelerius metus, iki savo mirties, šis taurus lietuvis ir nuoširdus Bendruomenės minties puoselėtojas savo lėšomis apmokėjo visas biuletenio išlaidas arba pridėdavo, kiek trūko. Bačiūno parama kaip tik ir sudarė Stasiui Barzdukiui sąlygas Pasaulio lietuvių atgaivinti“⁴⁹. Žvelgiant į priekį, finansinės krizės ištikdavo ir „Pasaulio lietuvių“: minint jo 20 metų sukaktį, tuometinis žurnalo redaktorius Bronius Nainys liūdnei prasitarė, kad „jeigu Amerikoje nesusiras pusantro tūkstančio naujų prenumeratorių, Pasaulio lietuvis arba turės pasidaryti vėl tik biuletinis, arba sustoti ejęs“⁵⁰. Kaip žinoma, žurnalas, sėkmingai įveikdamas sunkumus, leidžiamas iki šiol.

Leidžiant biuletinį, iškildavo ne tik finansinių, bet ir buitinių kliūčių. Pavyzdžiui, dėl 6-ojo, 1957 m. balandžio mėn. išleisto biuletenio redakcija teisindamasi rašė: „Šis biuletenio numeris pasirodo gerokai pavėlavęs ir nepilnas. Tai įvyksta dėl techniskų kliūčių: redaktoriui teko keisti butą, tad jis savo darbui negalėjo kaip reikiant atsидėti“⁵¹. Vėlyvas numeris išėjo su trijų lapų priedu, kuriame buvo paskelbtas „Laikinosios PLB Seimo konstitucijos“ tekstas⁵². Peržvelgus kelis pirmuosius biuletenio numerius, nesunku pastebėti, kad juose buvo tiesiog perspausdinami oficialūs dokumentai, nuostatai, įstatatai, pranešimai. Tiesa, trečiajame biuletenio numeryje pasirodė kelios kronikos eilutės iš vietos lietuvių apylinkių ir apygardų gyvenimo⁵³, o ketvirtajame numeryje atsirado skiltis „III. Iš mūsų spaudos pasisakymų“⁵⁴, kur buvo perspausdinami kitų išeivijos lietuvių

leidinių („Aidų“, „Darbininko“, „Mūsų žinių“, „Draugo“) pastebėjimai, susiję su Pasaulio lietuvių bendruomenės veikla. Sekančiuose biuletenio numeriuose skilties tema buvo net patikslinta – „Mūsų spauda apie mus“⁵⁵, „Bendruomenė mūsų spaudoje“⁵⁶.

Aštuntasis biuletenio numeris išėjo radikaliai kitoks. 1957 m. rudenį pasirodė pirmasis spausdintas biuletinis ir dargi nauju pavadinimu – „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletinis“⁵⁷ (pavadinimo santrumpa – „ALBĖ“). Tai buvo „naujas žingsnis į priekį“⁵⁸. Pirmajam spausdintam biuleteniui sveikinamąjį žodį „Ir eisim Lietuvos keliu“ pasirašė tuometinė JAV Lietuvių bendruomenės centro valdyba (pirmininkas S. Barzdukas, vicepirmininkas A. Nasvytis, sekretorius K. Augulis, J. Staniškis, A. Mikulskis, I. Malėnas, J. Stempužis)⁵⁹. Vertinant matematiškai, biuletenio apimtis buvo net mažesnė (6 lapai), nei, pavyzdžiui, išleisto tų pačių metų sausio mėn. (9 lapai). Tačiau iš tiesų spaustuvėje leistas biuletinis tiek spaudos ir maketo kokybe, tiek ir informacijos gausa pranoko pirmtakus. Greta informacinių žinių („JAV LB Tarybos sesija“⁶⁰, „LB geležinis fondas“⁶¹, „Organizacinė LB santvarka“⁶², „Iš LB gyvenimo ir darbų“⁶³, „Administracinis pranešimas“⁶⁴), pasirodė nepasirašytas tekstas „Tautinės mūsų sąžinės sąskaita“ ir JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos nario Antano Juškos pasisakymas „Lietuvybė bažnyčiose“, taip pat Lietuvos konsulo Čikagoje Petro Povilo Daužvardžio sveikinimo kalbos, pasakytos tos pačios Tarybos suvažiavime, aktuali ištrauka „Laiškų adresavimas Lietuvon“. Pirmasis spausdintas biuletinis išsiskyrė ir tiražu: 500 egzempliorių⁶⁵. Jį ketinta leisti „pagal reikalą, bet ne rečiau kaip 5 kartus per metus“⁶⁶. Užbėgus į ateitį matyti, kad biuletinis minimalų leidybos tempą išlaikė: sekančiais metais buvo išleisti 5 numeriai, 1960–1961 m. pasirodė atitinkamai net aštuoni ir septyni biuletiniai. Tačiau 1962 ir 1963 m., paskutiniaisiais savo veiklos metais, biuletinis penkių

numerių per metus kartelės neperlipo. Tęsiant spausdinimo temą, 1959 m. pradžioje biuletenio išvaizda pakito dar kartą: prisiderindamas prie „Dirvos“ spaustuvės reikalavimų, šešioliktasis biuletenio numeris išėjo mažesnio formato, bet su daugiau puslapių. Paskutinio minėtų metų numerio apimtis – 20 puslapių⁶⁷. Biuletenio skaitytojai netruko sureaguoti į šias permainas: jau sekančiame, septynioliktajame biuletenio numeryje buvo išspausdintos kelios pastabos apie leidinio kokybę, sulaukta kritikos dėl raidžių dydžio⁶⁸. Spausdintas biuletinis vis dar neturėjo pirmojo puslapio šablono, t. y. titulinės vinjetės, kokią turėjo jo įpėdinis „Pasaulio lietuvis“ (autorius – Algis P. Maliulis). Nebuvo ir pastovios lapų skaičiaus numeracijos. Pavyzdžiui, 1961 m. lapų numeracija prasidėjo nuo pirmojo numerio pirmojo lapo ir tęsėsi visuose sekančių metų numeriuose, o 1963 m. vėl pradėta skaičiuoti kiekvienas numeris atskirai, pradedant nuo pirmojo lapo. 1962 m. biuletenio pavadinimo dizainas buvo dar kartą pakeistas, pridėtas žymuo „Maironio metai“. Beje, „Pasaulio lietuvis“ maketą paveldėjo būtent iš paskutiniųjų biuletenio numerių.

Radikaliai pasikeitęs spaudos kokybė, biuletinis nenustojo keistis ir savo turiniu, jis jau „netilpo savy“. Pavyzdžiui, 1958 m. vasario 16 d. biuletenyje galima aptikti įrašą: „Šie nuostatai veikia nuo LB CV biuletenyje paskelbimo dienos“⁶⁹. Taip, iš pradžių būvęs paprastu informaciniu leidiniu, po dviejų metų biuletinis pradėjo rodyti juridinės galios ženklus. Dar vienu stimulu pereiti iš informacinio biuletenio lygmens į didesnės apimties ir solidesnį leidinio lygmenį buvo I Pasaulio lietuvių bendruomenės seimas, vykęs 1958 m. rugpjūčio 28–31 d. Seimo išvakarėse biuletinis skelbė apie būsimą istorinį įvykį ir apgailestavo, kad „Biuletenio rėmai neleidžia plačiau apžvelgti PLB Seimo programas“⁷⁰. Kitame biuletenio numeryje, jau aprašant Pasaulio lietuvių bendruomenės Seimą kaip įvykusį faktą, tais pačiais

žodžiais vėl apgailestaujama, kad „Biuletinio rėmai neleidžia plačiau apie PLB Seimą kalbėti“⁷¹. Reikia pastebėti, kad net ir Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkų pasisakymų kalbos buvo spausdinamos ne visos, o tik jų santraukos. Tiek biuletinio rengėjai, tiek skaitytojai suprato, kad reikės dar vienos permainos, nes atsirado akivaizdus komentarų, diskusijų, atsiliepimų poreikis. Šie norai išsipildys dar po kelerių metų, po dar vieno virsmo. 1963 metų pradžioje JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos nutarimų „f“ punkte dar rašoma apie biuletinį⁷², o jau tų pačių metų pabaigoje biuletinis virto ir turinio, ir pavadinimo prasme daug platesniu „Pasaulio lietuviu“. Ir tai buvo ne paskutinis virsmas: dar arba tik po dešimties metų „Pasaulio lietuviu“ biuletinis virto žurnalais. Nes tuo metu pati Pasaulio lietuvių bendruomenė kaip institucija buvo tiek sustiprėjusi ir subrendusi, jog „jautė, kad jai pačiai reikia turėti nepriklausomą, aiškų ir stiprų balsą“⁷³.

Atsakymas į klausimą, kodėl būtent „Amerikos lietuvių bendruomenės centro valdybos biuletinis“ išaugo į visos Pasaulio lietuvių bendruomenės ruporą, gali susidėti iš kelių esminių dalių. Pirmiausia – informacija, kurią reikėjo ir gauti, ir skleisti. Informacijai gauti JAV Lietuvių bendruomenės centro valdyba, kurios žinioje buvo biuletinis, buvo sukūrusi sistemą, pagal kurią iš lietuvių apygardų ir apylinkių valdybų turėjo būti „Siunčiamos tokios žinios:

- a) organizacinės: valdybų sudėtis ir adresai, svarbesni atliktieji darbai, tautinio solidarumo įnašus mokėjusiųjų skaičius;
- b) finansinės: kiek gauta metinių pajamų; iš jų teko:
 - a) JAV LB Centro Valdybai,
 - b) apygardai,
 - c) kultūriniam gyvenimui,
 - d) švietimui,
 - e) šalpai,
 - f) Lietuvos laisvės kovai remti;
 - c) pastabos, sumanymai, pageidavimai.“⁷⁴

Paskutinis JAV Lietuvių bendruomenės centro valdybos nurodymas buvo – kaip teikti informaciją: „Žinioms surašyti naudoti CV pagamintus blankus arba tokio pat formato popieriaus lapus“⁷⁵. Taip griežtai nurodyta informacijos rinkimo metodika dėjo tvirtus pamatus biuleteniui, o per jį – ir JAV Lietuvių bendruomenei, ir Pasaulio lietuvių bendruomenei: „Kiekvienas matydamas, ką LB veikia, noriau pats dėsisi prie darbo ir aktyviau jos pastangas remis. Pagaliau mums reikia ir tarpusavio pavyzdžių: vieni galime mokytis darbo iš kitų“⁷⁶. Tad sistemingas darbas nuo pat pirmų dienų po kelerių metų davė konkretų rezultatą – „Pasaulio lietuvių“. Tačiau faktas, kad biuletinis buvo leidžiamas nereguliariai ir įvairios apimties, leidžia spėti, kad sistemoje būta ne tik finansinių trukdžių. Nes lietuvių išeivių tarpe būta „tokių vietų, iš kurių ištisais metais nepasigirsta jokio balso“⁷⁷. Todėl buvo prašoma atsiliepti, net jei „Kai kuriais atvejais atsakymai gali būti ir neigiami, bet geriau, kai jie yra žinomi“⁷⁸. Minėta, kad surinktos žinios buvo skleidžiamos toliau. Biuletinis buvo siunčiamas (1959 m. duomenimis) „PLB Valdybai, visiems JAV LB Tarybos nariams, įvairiems LB organams, apygardų (7) ir apylinkių (67) valdyboms, įvairių kraštų LB (16), lietuviškai spaudai JAV (36 laikraščiams ir žurnalams) ir užsienyje (14 laikraščių ir žurnalų), JAV lietuvių radijo valandėlėms (17), įvairioms lietuvių įstaigoms, institucijoms, centrinėms draugijoms ir organizacijoms (54) bei paskiriems bendruomenininkams ir prenumeratoriems“⁷⁹.

Igyvendinęs pirmąją tikslą – rinkti ir toliau skleisti surinktas žinias, – „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletinis“, gavo impulsą iš išorės ir žengė dar vieną žingsnį: pradėjo spausdinti savo žodį skaitytojams⁸⁰, taip pat skaitytojų atsiliepimus, pageidavimus, pastabas (vėliau „Pasaulio lietuviu“ puslapiuose ši rubrika vadinosi „Mintys, pastabos, atgarsiai“, kur tilpo kitos lietuvių spaudos komentarai apie leidinį ir

skaitytojų palinkėjimai bei pageidavimai). Taip skaitytojai patys formavo biuletenio turinį, dažniausiai išreikšdami norą daugiau dėmesio skirti kultūros naujienoms⁸¹. Abipusio ryšio su skaitytojais naudą netruko pajusti ir biuletenio leidėjai – padidėjo skaitytojų ratas⁸². Taip biuletėnis tapo „svarbiu veiksmu bendruomeninę idėją skleidžiant ir įgyvendinant“⁸³.

Minėta, kad pirmuosiuose biuletenio numeriuose buvo perspausdinami oficialūs Pasaulio lietuvių bendruomenės ar JAV Lietuvių bendruomenės dokumentai, o kai kuriuose numeriuose pasirodantis bendraraštis (kartais kaip rubrika „Bendraraščiai ir potvarkiai“⁸⁴) iki biuletenio atsiradimo, regis, leistas kaip dar smulkesnis informacinis vienetas. Vėliau biuletenyje susiformavo kelios nuolatinės rubrikos, pvz., informacija apie finansinę JAV Lietuvių bendruomenės padėtį arba pinigines aukas, taip pat skelbti įvairių lietuviškų organizacijų būstinių adresai, detalūs mecenatų sąrašai. Šios rubrikos išliko ir „Pasaulio lietuvių“ iki šių dienų. Pamažu biuletenio turinys, išsilaisvinęs iš „įstatų“ ir „aktų“ leidybos, lyg veidrodys pradėjo atspindėti pačios bendruomenės tikslus ir veiklą. Metams bėgant, beveik kiekviename biuletenio numeryje buvo pristatoma Kultūros Fondo veikla ir švietimas, informacija apie Lietuvių Fondą, kitos aktualijos (tautiniai šokiai, dainų šventės, parodos, sporto rėmimas, knygų leidyba, kita kultūrinė informacija⁸⁵). Bent kelios biuletenio eilutės buvo skiriamos JAV Lietuvių bendruomenės finansiškai palaikomam JAV lietuvių studentų leidiniui „Lituanus“, taip pat Vasario 16-osios gimnazijai. Naujos rubrikos – „Šiame numeryje“, „Centro Valdyboje“, „Apygardose ir apylinkėse“, „Mums rašo“, „Mūsų gyvenime“, „Mūsų švietimo laukuose“, „Tarybos prezidiume“, – taip pat padėkos, užuojautos buvo tarsi žingsniai, artinę biuletenį prie solidėsio leidinio standartų. Buvo ir rubrika „Redakcijos žodis“, kurios atsiradimą, regis, vienam kartui

išprovokavo vieno iš biuletenio rengėjų – V. Kamanto – pasitraukimas⁸⁶. Rubrika „Bendruomenėje“, trumpa žinute informuojanti apie kurios nors apygardos ar apylinkės veiklą, „Pasaulio lietuvių“ puslapiuose išaugo į rubriką „Kraštų bendruomenėse“. Tačiau per visus septynerius biuletenio leidybos metus jame taip ir neatsirado nė vieno reklaminio skelbimo, tik daugėjo prašymų remti biuletenį, nes spausdintas leidinys buvo ir kokybiškesnis, ir todėl brangesnis. Tad biuletėnis, iki tol tiek organizacijoms, tiek privatiems asmenims siunčiamas dykai, nuo 1957 m. rudens buvo siunčiamas už 1 dolerį per metus⁸⁷. Kai kurie privatūs biuletenio prenumeratoriai siūsdavo ne po vieną privalomą, o 2–3 ar daugiau dolerių. Kaip minėta, aukotojų pavardės, išskyrus panorusių likti anonimais, buvo skelbiamos biuletenyje. Pagerėjus leidinio kokybei, jame pasirodė ir nuotraukų, nors ir palyginti vėlai (1960 m., tik nuo 22-ojo numerio), pirmiausiai – iš Pasaulio lietuvių bendruomenės konferencijų ir suvažiavimų. Kitaip tariant, biuletenio turinys ir maketas tvirčiau susiformavo pradėjus jį spausdinti. Tai atsispindėjo ir tiražo statistikoje.

Pradinis „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ tiražas buvo itin kuklus. 1957 m. balandžio 15 d. biuletėnis išėjo 275 egzempliorių tiražu ir buvo siunčiamas „JAV LB Tarybos ir CV nariams, kitų kraštų bendruomenėms, lietuvių įstaigoms, spaudai ir paskiriems asmenims – tiesiogiai.“⁸⁸ Po kelių mėnesių tiražas siekė 300 egzempliorių⁸⁹. Biuletenio tiražas nuolat augo, tad 1959 m. pavasarį pasigirdo vilčių, kad „Tai įgalina jį didinti ir plėsti“⁹⁰. Gal todėl netrukus „LB Centrinės Apylinkės Valdyba nutarė siųsti tautinio solidarumo įnašus dedantiems savo nariams LB CV-os leidžiamą biuletenį. Nutarimas reikšmingas ypačiai dviem atžvilgiais: siunčiamu biuleteniu šie nariai bus informuojami apie jų remiamą savą Bendruomenę ir kartu prisidedama prie paties biuletenio leidimo“⁹¹. Taip, padidėdamas

dviem šimtais egzempliorių, biuletenio tiražas išaugo iki tūkstančio. Per kelis mėnesius tiražas padidėjo dar šimtu prenumeratorių⁹², o 1961 m. pradžioje net pradėta kalbėti apie tikslą padvigubinti prenumeratorių skaičių⁹³. Regis, šių siekių vedini biuletenio rengėjai ir ryžosi dar vienai naujovei: buvo nutarta paskutinį 1960 m. numerį išleisti su kalėdiniu priedu. Biuletenio rengėjai kvietė skaitytojus skelbti savo sveikinimo tekstus šventinio biuletenio puslapiuose⁹⁴. Gal skaitytojų ryžtingumas buvo per menkas, gal kitos priežastys, bet priede dominavo oficialūs kalėdiniai sveikinimai. Šventiniame biuletenyje tautiečius sveikino vyskupas Vincentas Brizgys, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkai Mykolas Krupavičius ir dr. Antanas Trimakas, Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis, taip pat JAV dirbę diplomatai Juozas Kajeckas, Jonas Budrys, P. P. Daužvardis, Amerikos lietuvių tarybos pirmininkas Leonardas Šimutis, LB tarybos nariai kun. Stasys Yla, J. Bačiūnas⁹⁵. Panašius šventinius tekstus su palinkėjimais kasmet spausdina ir „Pasaulio lietuvis“.

Vis augantis, pirmiausiai – turinio kokybe, „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletėnis“ patraukė didžiųjų išeivijos leidinių dėmesį, jo teikiama informacija buvo perspausdinama: „CV dėkoja mūsų laikraščiams ir žurnalams, kurie savo skaitytojams teikia medžiagos iš mūsų biuletenio. Būtume taip pat dėkingi, jei kartu būtų nurodomas ir šių žinių šaltinis (ALBĖ)“⁹⁶. Taip, iš pradžių keliais sakiniais informuodavęs apie lietuviškų laikraščių aktualijas, biuletenis, įgavęs autoritetą, pats buvo cituojamas, jo tekstai būdavo perspausdinami didžiojoje lietuviškojo spaudoje. Pavyzdžiui, 1959 m. pavasarį laikraštyje „Draugas“ buvo perspausdinta informacija apie LB ir jos tikslus⁹⁷. Pats biuletenis šį perspausdintą tekstą pavadinęs „vedamuoju“⁹⁸ ir nesuklydo. Atsiradusi rubrika „Savu keliu“ buvo pastovi įvadinė publikacija aktualiais klausimais. Augantis

lietuviškos spaudos dėmesys vertė galvoti apie naują rubriką. Nuo 1961 m. sausio atsirado nauja antraštė „Spaudos lapų paraštėse“. Šioje rubrikoje vyko diskusijos, buvo skelbiami atsiliepimai ir reakcijos atsakymai į kitos lietuviškos spaudos pastabas biuleteniui.

Kita dalis atsakymo į klausimą, kodėl būtent „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletėnis“ išaugo į didesnį leidinį, gali būti geografinis dėmuo ir asmenybių veiksnys. JAV Lietuvių bendruomenės biuletenis buvo leidžiamas ten pat ir tų pačių asmenų, kurie buvo tampriai susiję su Pasaulio lietuvių bendruomene. Pavyzdžiui, 1958 m. balandžio 12 d. biuletenyje buvo paskelbtas bendras kandidatų sąrašas JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos rinkimuose⁹⁹ ir Pasaulio lietuvių bendruomenės Seimo atstovų rinkimuose¹⁰⁰. Abu sąrašai iliustratyviai liudija ne tik nuolat augančią JAV lietuvių bendruomenę, bet ir Pasaulio lietuvių bendruomenės intelektualinę stiprėjimą. Sąrašuose galima rasti žymiausių lietuvių išeivijos veikėjų – Valdo Adamkaus, J. Bačiūno, S. Barzduko, Alenos Devenienės, Marijos Gimbutienės, V. Kamanoto, Vytauto Kavolio, Kęstučio Keblio, Vaclovo Kleizos, Juozo Kojelio, Algirdo Landsbergio, Raimondo Mieželio, Alfonso Mikulskio, Antano Škėmos, Juliaus Šmulskščio, Vinco Trumpos – pavardes¹⁰¹. Kai kurie iš jų pateko į JAV Lietuvių bendruomenės Tarybą¹⁰², kai kurie dirbo, kaip minėta, biuletenio leidybos baruose, vėliau – „Pasaulio lietuvio“ redakcijoje. Iš visų sąrašo atskirai privalo išskirti ne kartą minėtas S. Barzduko ir J. Bačiūno pavardes. „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ reikalu jie buvo sukirte rankomis ir, regis, nuo pirmojo biuletenio numerio vienas kitą palaikė. Po kelių metų, 1960 m. kovo mėn. numeryje S. Barzdukas anonimiškai rašė: „Šiomis dienomis biuletenis susilaukė ypatingo dėmesio: vienas kultūrinio mūsų gyvenimo mecenatas, dedąs dideles viltis į Bendruomenės dirbamą darbą ir matąs teigiamą biuletenio vaidmenį jos

organizaciniam gyvenimui, pasiūlė apmokėti pusę biuletenio leidimo išlaidų, jei jis bus leidžiamas reguliariai ir kas mėnuo¹⁰³. Toliau faktiškasis biuletenio redaktorius klausė skaitytojų, ar visi sugebės priimti šį iššūkį, nes „tokiam biuleteniui reikės daugiau medžiagos ir darbo, tad turės pasitempti ir jį leidžianti LB centro valdyba, ir jį remiančios LB apylinkės bei apygardos“¹⁰⁴. Regis, ilgų svarstymų nebuvo¹⁰⁵: ir J. Bačiūnas, pageidavęs išlikti finansiniu anonimu, ir S. Barzdukas, pažadėjęs išlaikyti mecenato pavardę paslaptį bei leisti biuletinį kas mėnesį, vienas kitam duotus pažadus ištesėjo¹⁰⁶. Vėliau, kai J. Bačiūnas ir S. Barzdukas buvo išrinkti į JAV Lietuvių bendruomenės III Tarybą ir pastarasis pasitraukė iš leidybinės veiklos, „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ tiražas smuko¹⁰⁷. Kaip minėta, per dvejus metus buvo išleisti tik septyni numeriai. Biuletenis vis labiau panašėjo į informacinį rezoliucinių tekstų, nutarimų ir programų rinkinį. Jį nustota leisti, kai abu – ir J. Bačiūnas, ir S. Barzdukas – buvo išrinkti į Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybą¹⁰⁸. Taip, iš pradžių tarsi „pasimankštinę“ ir tik po to ėmęsi didesnių darbų, išgryninę biuletenio turinį ir formą, jie atvėrė leidiniui duris į platesnį spaudos pasaulį. Negalima nepaminti ir fakto, kad ir J. Bačiūnas, ir S. Barzdukas, taip pat ir V. Kamantas įvairiu metu buvo visos Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkai.

Pavarčius „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ puslapius, išryškėja dar vienas dėmuo – tai misija, kuri, suprantama, sutapo su JAV lietuvių bendruomenės tikslais: „LB Taryba, laikydamas LB centro valdybos leidžiamą biuletinį Bendruomenę vienijančiu bei tvirtinančiu veiksniu, skatina jį plėsti ir skleisti ne tik tarp Bendruomenės aktyvo, bet ir tarp visų lietuvių“¹⁰⁹. Šią misiją biuletenis nuolat skelbė ir savo tikslo kaip orientyro laikėsi. Dar daugiau: biuletenis ne tik anuomet informavo

skaitytojus, bet ir šiandien, prabėgus ne vienam dešimtmečiui, savo pageltusiais lapais padeda rekonstruoti (šiuo atveju – ir Pasaulio lietuvių bendruomenės, ir JAV Lietuvių bendruomenės) istoriją, tad „ateities istorikui nebus jokių sunkumų susidaryti vaizdą lietuviškos veiklos užsienyje“¹¹⁰.

Paskutinis „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ numeris išėjo 1964 m. liepą – rugpjūtį. Visas jo kelias buvo toks pats sunkus ar bent jau ne lengvesnis, nei kitų lietuviškų spaudos leidinių, leistų išeivijoje. Minėdamas veiklos 20-metį, „Pasaulio lietuvis“ apie save rašė: „Gal ir gerai, kad tokia kukli buvo jo pradžia. Plačiau užsimoti buvo ir nedrąsu, ir pavojinga. Būtų buvę labai sunku iš karto įsisprausiti į gausios lietuvių išeivijos spaudos tarpą, o dar sunkiau rasti lėšų“¹¹¹. Šie žodžiai labai tinka ir „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuleteniui“.

Vietoj išvadų

Peržvelgus „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenio“ kelią, šiandien galima daryti kelias išvadas. Pirmiausia – nuoseklus tikslo (skleisti informaciją) siekimas ir tam sukurta fiksuota sistema (pastovus žinių rinkimas, pirmiausiai – iš JAV lietuvių apygardų ir apylinkių) biuleteniui užtikrinti minimalų leidybinį stabilumą. Surinktos ir paskelbtos žinios šiandien rekonstruoja ir JAV lietuvių bendruomenės, ir Pasaulio lietuvių bendruomenės istorijas. Antra – nuolatinė leidinio kaita tiek kokybės (maketas, dizainas, spaudos kokybė), tiek turinio prasme (naujos rubrikos, išprovokuotos aktualijų, skaitytojų atsiliepimai, kontaktai su jais) skatino biuletenio raidą, didino skaitytojų ratą. Nuolat augantis biuletenio tiražas vis plačiau skleidė žinią apie viso pasaulio lietuvius, jų veiklą ir tuo pat metu juos vienijo, tvirtino tarpusavio ryšį. Tai atitiko ir Pasaulio lietuvių bendruomenės misiją. Svarbų vaidmenį

biuletenio istorijoje suvaidino asmenybės: S. Barzdukas, V. Kamantas, J. Bačiūnas. Įkurtas kaip tradicinis vienos lietuvių bendruomenės leidinys, „Amerikos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos biuletenis“ davė impulsą atgimti „Pasaulio lietuviui“, kuris apjungė ir iki šiol jungia visus pasaulio lietuvius.

Nuorodos

- ¹ Pasaulio lietuviui – 50 metų, *Pasaulio lietuvis* (toliau – PL), 2013, nr. 9 (521), p. 14–18.
- ² Dokšaitė D., Kaip pamatuoti nueitus metus?, *ten pat*, p. 5, p. 14–18.
- ³ Nainys B., Pasaulio lietuviui 40 metų, PL, 2003, nr. 1–2 (399–400), p. 2–6; Kamantas G., Kamantas V., Sveikiname jus ir visus „Pasaulio lietuvių“ darbuotojus, PL, 2003, nr. 10 (408), p. 37; Trisdešimt metų, PL, 1993, nr. 11 (289), p. 1; Jau ir aš dvidešimt metų vargstu, PL, 1983, nr. 11 (169), p. 1; Barzdukas S., „Pasaulio Lietuvis“ skaitytojui ir rėmėjui, PL, 1973, nr. 29 (65), p. 487–488.
- ⁴ Šulaitis E., Atkeliavo „Pasaulio lietuvis“. Tęsiama 40 metų tradicija, *Tėviškės žiburiai*, 2004, nr. 1 (2808), p. 9.
- ⁵ Šulaitis E., „Pasaulio lietuviui“ 40 metų, *Mūsų pastogė*, 2003, nr. 12 (2828), p. 7.
- ⁶ Žurnalui „Pasaulio lietuvis“ – 50 metų, *Aušra*, 2013, nr. 21 (646), p. 10–11.
- ⁷ Šulaitis E., „Pasaulio lietuvis“ švenčia 70 metų jubiliejų, PL, 2007, nr. 12 (456), p. 18.
- ⁸ Pasaulio lietuvis mintin, PL, 1963, nr. 1, p. 1.
- ⁹ *Ten pat*.
- ¹⁰ Nainys B., Pasaulio lietuviui 40 metų, PL, 2003, nr. 1–2 (399–400), p. 2–6.
- ¹¹ „Pasaulio lietuvis“ pirmas žodis, PL, 1937, nr. 1, p. 2.
- ¹² Škiudaitė A. V., Daugiau dėmesio laukia ir „Pasaulio lietuvis“, pranešimas, skaitytas XIII PLB seime, vykusiame Vilniuje liepos 8–10 d., prieiga internete: <http://www.draugas.org/07-29-09skiudaitė-pl.html>, (žiūrėta: 2015 09 02); Šulaitis E., Pasaulio lietuvis keliai, *Tėviškės žiburiai*, 2005, nr. 5 (2864), p. 14; Škiudaitis E., Iš Lenkijos atkeliavo pirmasis „Pasaulio lietuvis“ numeris, *Amerikos lietuvis*, 2003 12 06, p. 1, 3.
- ¹³ Škiudaitė A. V., *min.veik.*
- ¹⁴ *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, sud. V. Stravinskienė. Vilnius, 2004.
- ¹⁵ *Ten pat*, p. 115.
- ¹⁶ Jau ir aš dvidešimt metų vargstu, PL, 1983, nr. 11 (169), p. 1.
- ¹⁷ Jastramskienė L., „Pasaulio lietuvis“ fenomenas – trys vieno leidinio gyvenimai, *Žurnalistika*, 2010, p. 82–87.
- ¹⁸ *Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius, 1997, p. 22.
- ¹⁹ JAV LB trys dešimtmečiai, Bruklinas, 1982, p. 19.
- ²⁰ Trisdešimt metų, PL, 1993, nr. 11 (289), p. 1.
- ²¹ Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003, sud. V. Stravinskienė, Vilnius, 2004, p. 398–399.
- ²² Kamantas G., Kamantas V., Sveikiname jus ir visus „Pasaulio lietuvis“ darbuotojus, PL, 2003, nr. 10 (408), p. 37.
- ²³ Tvarko LB CV narys, *Amerikos lietuvių bendruomenės Centro Valdybos biuletenis* (toliau – ALBCVB), 1958, nr. 14, p. 6.
- ²⁴ ALBCVB, 1960, nr. 25, p. 3–4.
- ²⁵ Redaguoja ir administruoja, ALBCVB, 1960, nr. 26, p. 8.
- ²⁶ Barzdukas S., Bendruomenės dešimtmetis, ALBCVB, 1961, nr. 35, p. 58–59.; Bendruomenės apylinkė, ne skyrius, ALBCVB, 1963, nr. 3, p. 5.
- ²⁷ Staniškis J., Tautinio solidarumo įnašai, ALBCVB, 1961, nr. 34, p. 60–51.
- ²⁸ Karnėnas E., Gelbėjime lietuviškas knygas, ALBCVB, 1960, nr. 27, p. 2.
- ²⁹ JAV lietuvių bendruomenė (toliau – JAV LB), 1956, nr. 1, p. 1.
- ³⁰ *Ten pat*, p. 5.
- ³¹ Keli pavyzdžiai: PLB Valdybos bendraraštis nr. 3, skirtas Lietuvių Bendruomenės kraštams ir Kraštuose LB funkcijas atliekančių organizacijų valdyboms, 1973 12 08, *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas* (toliau – VDU LII), f. 6, ap. 1–10, b. 12371–117, l. 1; PLB valdybos pirmininko V. Kamanto bendraraštis Kraštų lietuvių bendruomenių valdyboms, 1979 09 08, *ten pat*, f. 6, ap. 1–1, b. 14127–19, l. 2; JAV lietuvių bendruomenės bendraraščiai tarybos nariams, kraštų valdyboms, 1979 09 18 – 1979 12 15, *ten pat*, f. 6, ap. 1–8, b. 5410, l. 19; PLB bendraraštis nr. 15 Lietuvių bendruomenės kraštų

- valdyboms, 1980 04 03, *ten pat*, f. 6, ap. 1–8, b. 14645–196, l. 2; JAV LB tarybos bendraraštis nr. 15 PLB valdybos pirmininkui, JAV LB X tarybos nariams, JAV LB krašto valdybos nariams, JAV LB Garbės teismo pirmininkui, JAV LB LJS pirmininkui ir Lietuvių Fondo valdybos pirmininkui, 1982 10 08, *ten pat*, f. 6, ap. 1–7, b. 2240–2226, l. 1; PLB pirm. Broniaus Nainio bendraraštis Kraštų bendruomenių valdyboms, tarybų seimo nariams dėl Jaunimo kongreso paramos, 1994 03 28, *ten pat*, f. 6, ap. 1–7, b. 26346–2607, l. 1; Šventųjų metų komiteto lietuviams primti Romoje bendraraštis, skaitytas per Vatikano radiją, 1949 11 21, *ten pat*, f. 1, ap. 1–7, b. 6151–1698, l. 1; Amerikos lietuvių tautinės sąjungos valdybos bendraraštis Nr. 5 ALTS skyrių valdyboms dėl lietuvių raginimo dalyvauti rinkimuose, 1960 05 17, *ten pat*, f. 1, ap. 1–7, b. 11164–316, l. 1; Lietuvių Veteranų Sąjungos Ramovė pirmininko Stasio Dirmano laiškas Kaziiui Ališauskui ir Mikui Rėklaičiui 1971 10 25 – 1972 03 27, *ten pat*, f. 1, ap. 1–7, b. 3228–573, l. 10; BALF'o bendraraštis nr.4 einamaisiais organizacijos reikalais bei BALF'o skyrių ir narių sąrašas, 1975 11 – 1976 12 30, *ten pat*, f. 1, ap. 1–7, b. 10253–2269, l. 1; *Lietuvių istorijos draugijos bendraraštis*, Chicago: 1971; *Lietuvių katalikų mokslo akademijos bendraraštis*, Roma: 1980.
- ³² Laikinasis organizacinis komitetas (LOK), kuris atliko pagrindinius JAV Lietuvių bendruomenės suorganizavimo darbus.
- ³³ Savų namų reikalu, *JAV LB*, 1956, nr. 1, p. 5.
- ³⁴ *Ten pat*.
- ³⁵ Registracija, *JAV LB*, 1956, nr. 2, p. 1.
- ³⁶ *Ten pat*.
- ³⁷ JAV LB steigimo aktas, *ten pat*, p. 1–2.
- ³⁸ Lietuvių Charta, *ten pat*, p. 2–3.
- ³⁹ Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių bendruomenės įstatatai, *ten pat*, p. 3.
- ⁴⁰ *Ten pat*.
- ⁴¹ Petraitytė-Briedienė, A., *Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*, Vilnius, 2014, p. 148.
- ⁴² Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių bendruomenės įstatatai, *JAV LB*, 1956, nr. 2, p. 3–10.
- ⁴³ JAV LB Tarybos nutarimai, *JAV LB*, 1956, nr. 3, p. 1.
- ⁴⁴ JAV LB Centro Valdybos 1958. VII. 1 – 1959. VI. 30 finansinė apyskaita, *ALBCVB*, 1959, nr. 18, p. 12.
- ⁴⁵ *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 1.
- ⁴⁶ Centro Valdybos finansinė apyskaita, *ALBCVB*, 1960, nr. 22, p. 5.
- ⁴⁷ Pagelbėjime Bendruomenės biuleteniui, *ALBCVB*, 1961, nr. 29, p. 2–3.
- ⁴⁸ *Ten pat*, p. 3.
- ⁴⁹ Jau ir aš dvidešimt metų vargstu, *PL*, 1983, nr. 11 (169), p. 1.
- ⁵⁰ Nainys B., Galvosūkiai JAV LB taryboje, *PL*, 1983, nr. 11 (169), p. 19.
- ⁵¹ Nuo Redakcijos, *JAV LB*, 1957, nr. 6, p. 7.
- ⁵² Laikinoji PLB Seimo konstitucija, *JAV LB*, 1957, nr. 6, priedas, p. 1–3.
- ⁵³ Kronika, *JAV LB*, 1956, nr. 3, p. 9.
- ⁵⁴ Iš mūsų spaudos pasisakymų, *JAV LB*, 1956, nr. 4, p. 9.
- ⁵⁵ Mūsų spauda apie mus, *JAV LB*, 1957, nr. 5, p. 7–8.
- ⁵⁶ Bendruomenė mūsų spaudoje, *JAV LB*, 1957, nr. 6, p. 7.
- ⁵⁷ *ALBCVB*, 1957, nr. 8.
- ⁵⁸ Ir eisim Lietuvos keliu, *ten pat*, p. 1.
- ⁵⁹ *Ten pat*.
- ⁶⁰ JAV LB Tarybos sesija, *ten pat*.
- ⁶¹ LB geležinis fondas, *ten pat*, p. 2.
- ⁶² Organizacinė LB santvarka, *ten pat*, p. 3.
- ⁶³ Iš LB gyvenimo ir darbų, *ten pat*, p. 4.
- ⁶⁴ Administracinis pranešimas, *ten pat*, p. 6.
- ⁶⁵ *Ten pat*.
- ⁶⁶ *Ten pat*.
- ⁶⁷ Biuletenio reikalu, *ALBCVB*, 1959, nr. 16, p. 6.
- ⁶⁸ Mes ir mums, *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 8.
- ⁶⁹ Taisyklės apygardų ir apylinkių atskaitomybei tvarkyti, *ALBCVB*, 1958, nr. 10, p. 2.
- ⁷⁰ Lietuviškosios veiklos viršūnė, *ALBCVB*, 1958, nr. 13, p. 1.
- ⁷¹ PLB Seimas, *ALBCVB*, 1958, nr. 14, p. 1.
- ⁷² JAV LB Tarybos nutarimai, *ALBCVB*, 1963, nr. 4, p. 1.
- ⁷³ Jau ir aš dvidešimt metų vargstu, *PL*, 1983, nr. 11 (169), p. 1.
- ⁷⁴ Apskaitinių pranešimų reikalu, *JAV LB*, 1957, nr. 5, p. 3.
- ⁷⁵ *Ten pat*.
- ⁷⁶ *Ten pat*, p. 2.

- ⁷⁷ *Ten pat*, p. 3.
- ⁷⁸ *Ten pat*.
- ⁷⁹ Centro Valdybos biuletenis, *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 11.
- ⁸⁰ Redakcija skaitytojams, *ALBCVB*, 1961, nr. 33, p. 43.
- ⁸¹ Mes ir mums, *ten pat*, p. 8.
- ⁸² Pagelbėjime Bendruomenės biuleteniui, *ALBCVB*, 1961, nr. 29, p. 3.
- ⁸³ Šiame biuletenio numery dedame pranešimą, kad..., *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 1.
- ⁸⁴ Bendraraščiai ir potvarkiai, *ALBCVB*, 1961, nr. 30, p. 10.
- ⁸⁵ Organizaciniuose baruose, *JAV LB*, 1957, nr. 7, p. 5.
- ⁸⁶ Redakcijos žodis, *ALBCVB*, 1960, nr. 24, p. 8.
- ⁸⁷ Administracinis pranešimas, *ALBCVB*, 1957, nr. 8, p. 6.
- ⁸⁸ Biuletenio siuntimas, *JAV LB*, 1957, nr. 6, p. 6–7.
- ⁸⁹ Šio biul. spausdinama, *JAV LB*, 1957, nr. 7, p. 7.
- ⁹⁰ Biuletenio reikalu, *ALBCVB*, 1959, nr. 16, p. 6.
- ⁹¹ *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 1.
- ⁹² *ALBCVB*, 1959, nr. 18, p. 11.
- ⁹³ Pagelbėjime Bendruomenės biuleteniui, *ALBCVB*, 1961, nr. 29, p. 2–3.
- ⁹⁴ Šventinių sveikinimų leidinys, *ALBCVB*, 1960, nr. 27, p. 4.
- ⁹⁵ *ALBCVB*, 1960, nr. 28, p. 5, 7–9.
- ⁹⁶ Mes ir mums, *ALBCVB*, 1959, nr. 17, p. 8.
- ⁹⁷ Spaudoj ir gyvenime. Savu keliu, *Draugas*, 1959, nr. 119, p. 3.
- ⁹⁸ Mes ir mums, *ALBCVB*, 1959, nr. 18, p. 6.
- ⁹⁹ LB Tarybos kandidatai, *ALBCVB*, 1958, nr. 11, p. 4–5.
- ¹⁰⁰ *Ten pat*, p. 5–6.
- ¹⁰¹ *Ten pat*, p. 4–6.
- ¹⁰² Į JAV Tarybą išrinkti, *ALBCVB*, 1958, nr. 12, p. 1.
- ¹⁰³ Biuletenis kas mėnuo?, *ALBCVB*, 1960, nr. 21, p. 6.
- ¹⁰⁴ *Ten pat*.
- ¹⁰⁵ Dapkutė D., *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*, Vilnius, 2014, p. 254–255.
- ¹⁰⁶ Savu keliu. Biuletenis, *ALBCVB*, 1960, nr. 22, p. 1.
- ¹⁰⁷ Dapkutė D., *min. veik.*, p. 254–255.
- ¹⁰⁸ *Ten pat*.
- ¹⁰⁹ Bendruomenės biuletenio reikalu, *ALBCVB*, 1958, nr. 13, p. 2.
- ¹¹⁰ Iš laiškų, *PL*, 1976, nr. 23 (86), p. 575.
- ¹¹¹ Jau ir aš dvidešimt metų vargstau, *PL*, 1983, nr. 11 (169), p. 1.

Asta PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ

NEWSLETTER OF THE LITHUANIAN-AMERICAN COMMUNITY EXECUTIVE COMMITTEE (1956-1963)

Summary

The journal called *Pasaulio lietuvis* has been published for more than 50 years. Its predecessor by its own account was a newspaper of the same name published in Kaunas from 1937 to 1940 and likewise intended for a readership of Lithuanians living abroad. But other encyclopedic sources indicate that the foundations for *Pasaulio lietuvis* were laid by a publication from 1956 to 1963 that called

itself the *Newsletter of the Lithuanian-American Community Executive Committee* and was edited by Stasys Barzdukas, Vytautas Kamantas, and Edvardas Karnėnas. The history of this newsletter displays the path traversed from a narrowly focused news bulletin to a future journal filled with comprehensive and varied information.

Dalia KUIZINIENĖ

„Pasaulio lietuvis“ leidybos JAV pradžia: nuo biuletenio iki žurnalo

Žurnalas „Pasaulio lietuvis“ buvo įsteigtas Lietuvoje 1937 m. ir leistas iki 1940-ųjų (Lietuvoje jį leido Draugija Užsienio lietuviams remti, redakcinę kolegiją sudarė R. Skipitis, J. Leimonas, J. Kalnėnas), leidinys buvo skirtas tautiečių, gyvenančių už Lietuvos ribų, lietuviybės išlaikymui ir puoselėjimui. Žurnale buvo informuojama ir rašoma apie lietuvių, gyvenančių svetur, problemas, pristatomi lietuviškųjų mokyklų, lietuviškų kultūrinių, visuomeninių, ekonominių organizacijų steigimo įvairiose pasaulio šalyse klausimai. 1940 m. dėl sovietinės okupacijos žurnalo leidyba buvo sustabdyta, ir tik 1963 m. „Pasaulio lietuvis“ pradėtas leisti JAV. Naujai įsisteigęs žurnalas ne tik perėmė senąjį pavadinimą, bet ir jau pirmajame numeryje iškėlė svarbiausius tikslus – burti lietuvius pasaulyje, aprašyti Lietuvių bendruomenės darbus, siekius ir uždavinius.

Šiame straipsnyje analizuojama 1963 m. JAV įsteigto leidinio „Pasaulio lietuvis“ leidyba. Nuo 1963 m. iki 1976 m. leidinio redaktoriumi buvo įžymus išeivijos bendruomenininkas, Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos vicepirmininkas (1963–1969), vėliau – pirmininkas (1969–1973) Stasys Barzdukas, kuris į naujai įsteigtą leidinį daug rašė

pats, formavo rubrikas, telkė bendradarbius, redagavo tekstus. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip kito leidinio tematika, formatai, periodiškumas, kaip buvo pristatyti ir atspindėti Pasaulio lietuvių bendruomenės renginiai, įvykiai, kaip „Pasaulio lietuvis“ iš biuletenio virto žurnalu.

„Pasaulio lietuvis“ įsteigimo JAV aplinkybės

1963 m. II Pasaulio lietuvių bendruomenės seime buvo išrinkta naujoji Pasaulio lietuvių bendruomenės valdyba: Vytautas Kamantas, Stasys Barzdukas, Alfonsas Mikulskis, Algirdas Nasvytis. Naujosios valdybos pirmininku tapo Juozas Bačiūnas, o vicepirmininku – Stasys Barzdukas. Pradedant naują darbą, jiems ir kilo mintis steigti leidinį, kuriame būtų skelbiama informacija apie Bendruomenę bei įvairiuose kraštuose išsibarsčiusius lietuvius, ir taip populiarinti Bendruomenės idėją lietuvių tarpe.

Savo atsiminimuose ir interviu Barzdukas yra ne kartą minėjęs gana sudėtingas leidinio steigimo aplinkybes, nuolatinę lėšų stygių ir su tuo susijusias PLB pirmininko Juozo Bačiūno pastangas. „PLB valdybos buv.

pirmininkui a. a. Juozui J. Bačiūnui buvo visiškai aišku, kad PLB būtina turėti savo organą, tad jis įteigė mintį leisti *Pasaulio Lietuvį*, Nepriklausomoje Lietuvoje leistą Draugijos užsienio lietuviams remti. Bačiūnas samprotavo šitaip: nepriklausomai Lietuvai netrūko spaudos – nei dienraščių, nei savaitraščių, nei žurnalų. <...> Buvo dedamos didelės viltys: *Pasaulio Lietuvis*, lankydamas visų kraštų lietuvių, burs juos į savą Bendruomenę, kuri augs, stiprės ir virs vieninga tautine išeivijos lietuvių jėga lietuviybės ir Lietuvos laisvės pastangose⁴. Abiejų Bendruomenės vadovų buvo sutarta, kad S. Barzdukas taps naujo leidinio redaktoriumi. J. Bačiūnas skyrė lėšų, „jis buvo pasiturintis žmogus, lietuvišką veiklą dosniai rėmė, tad „Pasaulio lietuvio“ spausdinimui ir siuntinėjimui sutiko skirti pinigų iš savo kišenės⁵. S. Barzdukas tapo bendros abiejų Bendruomenės vadovų idėjos vykdytoju ir leidiniui negailėjo nei savo laiko, nei jėgų. Tai buvo dar vienas jo užsiėmimas šalia kitų bendruomeninių įsipareigojimų. „Aišku, redagavimo ir administravimo darbai nebuvo apmokami. Tėvui to laisvalaikio darbo tada prisikaupė dar daugiau, nes privailėjo tesėti žodį, kad „Pasaulio lietuvis“ pasirodys nuolat. Tad iš darbo geležinkelyje parėjęs „blaivia galva“ dar ilgai kalendavo rašomąja mašinėle⁶. Nors iš pradžių buvo tikėtasi, kad leidinys pats išsilaikys, nes bus remiamas visų kraštų bendruomenių, realybė buvo kiek kitokia. Abu „Pasaulio lietuvio“ iniciatoriai buvo įsitikinę, kad į leidybos talką įsijungs platus bendradarbių būrys, tačiau to taip pat neįvyko. Parama ir bendradarbių talka buvo ribota, todėl „reikėjo spaustis bei siaurėti⁴. Teko riboti biuletenio apimtį iki 16 puslapių, nors redakciją pasiekdavo dvigubai daugiau medžiagos, kurią buvo galima skelbti.

Pasaulio lietuvių bendruomenė, kurios veikla daugiausiai buvo pristatoma ir garsinama leidinyje, yra apibrėžusi „Pasaulio lietuvio“ pagrindinius uždavinius ir tikslus. PLB valdybai buvo svarbu, kad Bendruomenės

įsteigtas leidinys „a) keltų, skleistų ir populiarintų bendruomeninę idėją, b) sektų ir ryškintų, kaip ši idėja reiškia laisvojo pasaulio lietuvių spaudoje, informuotų apie Bendruomenės organizacinį gyvenimą, veiklą ir darbą, siekimus ir rūpesčius, d) duotų visuomeninio ir kultūrinio išeivijos lietuvių gyvenimo apžvalgą, e) megztų tampresnius visų kraštų lietuvių bendruomenių ir laisvojo pasaulio lietuvių ryšius⁵.

Nuo pat pasirodymo „Pasaulio lietuvis“ buvo kritikuojamas ideologiškai susiskaldžiusios lietuvių bendruomenės bei kitų išeivijos leidinių. Redakcijai buvo priekaištaujama, kad leidinys skelbia pasenusias žinias, o pateikiama informacija yra sausa ir nuobodi. „Tačiau savo bendruomeninį uždavinį jis atlieka, nes lanko lietuvių ir jų bendruomenės dvidešimt dviejuose laisvojo pasaulio kraštuose⁶.

Pirmąją „Pasaulio lietuvio“ redakcinę grupę sudarė Stasys Barzdukas, Vytautas Kamantas, administratoriaus pareigas ėjo Edvardas Karnėnas (administratoriumi jis dirbo iki savo mirties 1966 m. rudenį), techninis leidinio redaktorius buvo Jonas P. Palukaitis, vėliau prie jų prisijungė Pranas Joga. Didžioji darbų dalis teko Stasiui Barzdukui: jis ne tik vadovavo žurnalui, jo leidimo procesui, bet pats rengė ir skelbė daugelį straipsnių, apžvalgų, kronikų, kur buvo aprašomi svarbiausi PLB posėdžiai, suvažiavimai, renginiai, keliamos opios Bendruomenės idėjos: „tapau redaktorium, kuriam tenka ne tik redaguoti, bet daugiausia pačiam ir prirašyti⁷.

Nuo 1966 m. rugsėjo „Pasaulio lietuvio“ redakcija sumažėjo: liko tik redaktorius ir administratorius (1967–1968 m. administratoriumi buvo Julius Staniškis). Nuo 1969 m. administratorius nenurodomas, tačiau atsiranda už prenumeratą atsakingas žmogus: 1969–1973 m. tuo užsiėmė Antanas Gailiušis, nuo 1973 m. pabaigos šį darbą perėmė Stasys Džiugas, prenumeratos reikalus tvarkęs ir vėliau, kai 1976 m. leidinio redaktorius

pareigas iš S. Barzduko perėmė Bronius Nainys.

Jau pirmajame numeryje redakcija paskelbė leidinio tikslus ir uždavinius: „Pirmiausia ir daugiausia rūpės šios Bendruomenės siekimai, gyvenimas, darbai. Rūpės, kad didingoji Lietuvių Chartos vizija taptų gyvąja Bendruomene. (...) „Pasaulio lietuvis“ reikalingas specifiniam tikslui – Bendruomenės jėgoms ugdyti ir rikiuoti“⁸. Tame pačiame numeryje leidinys yra įvardijamas kaip informacinis biuletenis, kurio tikslas – pristatyti svarbiausius PLB veiklos principus, aiškinti bendruomeninės veiklos prasmę, informuoti apie valdybos posėdžius, PLB Seimus, nuveiktus bendruomeninius darbus, o taip pat ir lietuvių bendruomenių įvairiose pasaulio šalyse veiklą. „Iš pradžių „Pasaulio lietuvis“ pasirodydavo kartą per mėnesį arba kas du mėnesius“⁹. 1968 m. nurodoma, kad „Pasaulio lietuvis“ išeina 7 kartus per metus. Vėliau leidinio periodiškumas kito, reguliariai išėdavo 10 numerių per metus. Iki 1974 m. žurnalas buvo spausdinamas Klivlande, „Dirvos“ spaustuvėje, vėliau – „Draugo“ spaustuvėje Čikagoje.

Nuo pat pirmųjų leidybos metų redakcija susidurdavo su sunkumais. Beveik kiekvienas žurnalo numeris baigdavosi trumpa redakcijos informacija, kurioje buvo kviečiama bendradarbiauti ir prenumeruoti „Pasaulio lietuvi“. 1963 m. 2-ajame numeryje skelbiama redakcijos kolektyvo padėka ir administracijos žodis. Administracija pateikia prenumeratos tvarką ir sąlygas, taip pat skaitytojų prašoma pagal išgales apmokėti siuntimo išlaidas. Kadangi prenumeratos kaina visiems 1963-iesiems metams yra nurodoma 1 doleris, prenumeratorių prašoma „pagal išgalę mokėti daugiau kaip 1 dol. metams“¹⁰. Redakcijos kolektyvas savo žodyje nuolat primindavo, kad leidinys yra skiriamas Pasaulio lietuvių bendruomenės darbams bei veiklai pristatyti ir apžvelgti. Pirmaisiais leidybos metais redakcijai reikėdavo nuolat priminti ir įtvirtinti

informacinį biuletenio pobūdį. „‘Pasaulio lietuvis’ bus toks, kokį sugebame leisti. Todėl ir toliau kviečiame į talką. Ji turi reikštis bendradarbiavimu. Bet biuleteniui reikia ne straipsnių, be kurių negalimi laikraščiai. Biuleteniui reikia veiklos ir darbo duomenų. Visų kraštų bendruomenės biuletenyje turi rodytis tuo, kuo jos yra gyvos ir stiprios“¹¹.

„Pasaulio lietuvi“ leidybos kaita ir iššūkiai

Redaktorius nuolat ieškojo bendradarbių, kurie rengtų atskirus žurnalo skyrius, rinktų medžiagą, ieškotų talkos, bendradarbių. Nuolatinės „Pasaulio lietuvi“ rubrikos buvo „Pasaulio lietuvių bendruomenė“, „Kraštų bendruomenė“. Tačiau PLB ir kraštų bendruomenių įvykiai buvo aprašomi, apie juos informuojama ir atskiruose leidinio straipsniuose, ir vedamuosiuose tekstuose, kuriuos dažniausiai rašydavo pats redaktorius.

1964 m. „Pasaulio lietuvi“ skyrių „Jaunimo gretos“ ėmėsi redaguoti ir tvarkyti trys studentai: Birutė Augustinavičiūtė, Augustinas Idzelis, Dalia Mackevičiūtė¹². Skyrius nebuvo pastovus, bendradarbiai taip pat gana dažnai keitėsi. 1973 m. leidinyje atsiranda rubrika „Jaunimo darbas ir širdis“, o nuo 1974 m. – jau pastovesnis skyrius „Jaunimas“, kurio redaktorius buvo Raimundas Lapas. Nepaisant to, kad jaunimo skyriai leidinyje nebuvo pastovūs, „Pasaulio lietuvi“ nuolat skelbiamos informacijos apie Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungą, jos organizuojamus Pasaulio lietuvių jaunimo kongresus leidinyje tikrai netrūko. S. Barzdukas mokėjo dirbti su jaunimu, daug ką pritraukdavo bendram darbui.

Pirmaisiais leidybos metais leidinyje nuolatiniu tapo skyrius „Mintys – pastabos – atgarsiai“, kur buvo skelbiami skaitytojų laišakai, lietuvių išeivijos spaudos reakcijos bendruomeninės, kultūrinės veiklos klausimais. Nuo 1968 m. jį keičia rubrika „Savais

reikalais“, tais pačiais metais atsiranda skyriai „Šios dienos ir ateities rūpesčiai“, „Žmonės – darbai – įvykiai“, „Kultūros baruose“. Kiekviename žurnalo numeryje buvo skelbiami ir aukotojai, suteikę finansinę paramą „Pasaulio lietuviui“. Nuolat buvo skelbiami ir Lietuvių Fondo aukotojų sąrašai.

1969 m. pabaigoje atsiranda nuolatinis skyrius „Mūsų kalba“. Redakcija taip komentuoja šio skyriaus atsiradimą: „Įsivesdamas „Mūsų kalbos“ skyrelį, *Pasaulio Lietuvis* siekia ypačiai dviejų tikslų. Visų pirma jam rūpi kreipti dėmesį į patį faktą, kad gimtoji kalba, kaip nurodo ir Lietuvių Charta, yra stipriausias tautinės bendruomenės ryšys. Antra, lietuvių kalba mums yra vienintelė sava kalba, tad tokia tautinė vertybė, kuri nusipelno dėmesio, pagarbos ir meilės. Šitai skatina mus sąmoningai rūpintis jos kultūra, kuri reiškiasi kalbos pažinimu, taisyklingu vartojimu, išdirbtu stiliumi“¹³. Šio skyriaus iniciatorius buvo S. Barzdukas – jam kaip kalbininkui nuolat rūpėjo lietuvių kalbos reikalai. Tais pačiais metais savo gyvavimą baigė kalbotyrai skirtas žurnalas „Gimtoji kalba“¹⁴, tad šią spragą bent minimaliai užpildė naujai atsiradęs skyrius, kuriame straipsnius kalbos klausimais rašė pats redaktorius, kalbininkai Antanas Klimas, Leonardas Dambriūnas, Pranas Skardžius. Šis skyrius leidinyje gyvavo iki S. Barzduko redaktoriavimo pabaigos.

1964 m. savo žodyje redakcija apgailestauja, kad biuletenio apimtis neleidžia sutalpinti visos gaunamos informacijos. „Medžiaga rūpinamės ne tik mes patys, bet jos jau ateina ir iš šalies. Jos ima teikti kraštų bendruomenės. Tai laikome itin sveikintinu reiškiniu, nes kraštų valdybos geriausiai žino savo bendruomenių gyvuosius reikalus. Gaila, kad siauri biuletenio rėmai jau neleidžia laiku visos medžiagos sudėti“¹⁵.

Redaktorius nuolat kritiškai vertino savo atliktą darbą, tarėsi su J. Bačiūnu, kitais PLB bendradarbiais, kaip tobulinti biuletenio leidybą, koks būtų geriausias informacijos

pateikimo būdas, kaip pritraukti daugiau bendradarbių. „Turėsime jau penkis „Pasaulio Lietuvis“ numerius, tad galėsime kritiškai juos peržvelgti. Reikia taip pat apsitarti medžiagos telkimo būdus. Svarstytinas ir mano naštos palengvinimas. Jūs, būdami nuošaliau, geriau galite matyti biuletenio didžiuosius trūkumus, tad pasižymėkite juos“¹⁶. Tai, kad redaktorius gana dažnai keisdavo skyrių pavadinimus, nevengė skelbti kontroversinius skaitytojų laiškus, perspausdindavo kituose lietuvių išeivijos leidiniuose apie „Pasaulio lietuvi“ išsakomas nuomones, rodė, kad redaktorius ieškojo būdų paversti biuletenį ne tik informaciją teikiančiu, bet ir polemikos nevengiančiu gyvu leidiniu. Su Juozu Bačiūnu nuolat diskutuojama apie „Pasaulio Lietuvis“ turinį, apie, tai, kas turi būti rašoma, o kas, nutylima, neviešinama. Dažnai jų nuomonės tuo klausimu nesutapdavo: „Man atrodo, PL turi atsispindėti visi Bendruomenės reikalai, ne tik malonūs, bet ir nemalonūs: mūsų uždavinys jais domėtis, jais pasisakyti ir atitinkamai veikti bei nuteikti Bendruomenę. (...) Toks šių rašymų tikslas – mokyti. Vengti to, kas negerai. To nepadarysim tylėjimu, tik paties gyvenimo faktų kėlimu ir atitinkamu nušvietimu. Kita kalba, ar tai man pavyksta gerai padaryti. Todėl reiktų mane barti ne už kalbėjimą, bet už blogą kalbėjimą. Čia gal iš tikrųjų turėčiau pasitaisyti. Bet mano jėgos ribotos, taip pat ir laikas ribotas. Dažnai daug ką turiu atlikti tik paskubomis“¹⁷. Žurnalo klausimais S. Barzdukas ir J. Bačiūnas daugiausia diskutuodavo laiškais, keisdavosi nuomonėmis, kokius tekstus, kokią informaciją skelbti, siekiant kuo geriau ir išsamiau pristatyti PLB veiklą. Bičiuliški pasikalbėjimai, diskusijos, pasitarimai paprastai leisdavo priimti geriausią abiems priimtina sprendimą. J. Bačiūnas itin vertino biuletenio redaktoriaus darbą: „Ką tik šį rytą specialiai brolis važiavo parvežti paštą ir gavau spalio P.L. Tikrai daug žinių ir nuotraukų, puikus num. Sveikinu!“¹⁸.

PLB vadovybė bei didžiosios JAV ir Kanados lietuvių bendruomenės nuolat svarstydavo leidinio koncepcijos, leidybos reikalus, ragindavo kraštų bendruomenes kuo aktyviau bendradarbiauti leidinyje. „Pasaulio Lietuvis“ bus toks, kokį patys sugebėsime padaryti: kiek teksime informacinės medžiagos ir kiek paremsime prenumeratomis ir aukomis. Ir JAV Lietuvių Bendruomenė biuletenyje turi rodytis tuo, kuo yra. Todėl apylinkių ir apygardų valdybas prašome teikti biuleteniui medžiagą: didesnių veiklos aprašų aprašymus ir nuotraukas¹⁹.

1966 m. sausio 22–23 d. įvykusiame Bendruomenės valdybų pasitarime buvo svarstyti ir „Pasaulio lietuvių“ leidybos sunkumai, ieškoma papildomų leidinio finansavimo šaltinių, konstatuota, kad „PL – pagrindinė PLB jungtis“²⁰. Tačiau nuo pat leidinio pasirodymo įvairių kraštų bendruomenės diskutavo ir niekaip negalėjo sutarti, ar „Pasaulio lietuvis“ turi būti biuletenis, ar žurnalas, diskutuota, kiek jame turėtų būti straipsnių, kokia informaciją turėtų dominuoti, ar reikia biuletenyje skelbti polemiką. 1966 m. pabaigoje buvo išleisti 25 „Pasaulio lietuvių“ numeriai. Šia proga redakcija deklaravo: „Nesiekiam būti nei laikraščiu, nei žurnalu. Bet turim aiškų tikslą – tai Lietuvių Chartos mintis versti gyvenimu. Taigi dirbam Bendruomenei. (...) Dirbame didelei idėjai, susijusiai su likiminiu tautiniu klausimu būti ar nebūti“²¹.

PLB valdybos raštuose, skirtuose lietuvių bendruomenių kraštų valdyboms, visada būdavo prašoma visokeriopai remti „Pasaulio lietuvių“, ne tik finansiškai, bet ir siunčiama medžiaga, populiarinimu, reguliariu prenumeratos bei siuntimo išlaidų apmokėjimu. 1968 m. PLB valdybos bendralaiškį, skirtą kraštų valdyboms, pasirašė S. Barzdukas ir V. Kamantas, jis buvo ne tik išsiuntinėtas, bet ir paskelbtas leidinyje. Jame bendruomenių buvo prašoma: „a) *Pasaulio Lietuvių* rėmimą laikyti savo uždaviniu; b) planuoti tikslingą jo leidimą; c) siekti bent valdyboms greitesnio

jo gavimo tolimuose kraštuose, apmokant oro pašto išlaidas“²².

Pirmąjį savo dešimtmetį „Pasaulio lietuvis“ buvo leidžiamas 4 000 egzempliorių tiražu, „jis buvo platinamas JAV, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje ir Australijoje, po keliasdešimt egzempliorių keliavo į Argentina, Braziliją, Kolumbiją, Venesuelą, Prancūziją, kiek mažiau į Austriją, Belgiją, Šveicariją, Naująją Zelandiją“²³.

1966 m. ataskaitoje buvo nurodyta, kad iš 3 890 biuletenio egzempliorių būdavo išsiunčiama: į JAV – 2 552, Kanadą – 531, Vokietiją – 156, Angliją – 186, Prancūziją – 52, Austriją – 12, Belgiją – 10, Australiją – 173, Naująją Zelandiją – 31, Pietų Ameriką – 248 leidiniai. „Vieno „Pasaulio lietuvių“ numerio leidybos, spausdinimo ir administravimo išlaidos siekė 705 dolerius. Prenumeratos ir aukų per 1966 m. gauta 5 132 doleriai“²⁴. Redaktorius stengėsi biuletinį populiarinti lietuvių spaudoje, vienu metu buvo nutarta biuletenyje skelbti metines kraštų bendruomenių ataskaitas. Tačiau, nepaisant visų pastangų, ne visos bendruomenės buvo aktyvios, ne visos atsiųsdavo informaciją apie savo veiklą, o ir atsiųsta medžiaga dažnai netenkinio redaktoriaus. „Palyginti maža jam atsiunčiama veiklos medžiagos arba ji būna laikrastinio pobūdžio, palyginti maža jis susilaukia ir bendruomenių organų materialinės paramos“²⁵.

Sėkmingi ar abejotini redaktoriaus sprendimai sulaukdavo nuolatinės bendruomenių atstovų, atskirų skaitytojų reakcijos. Tiek kritiški, tiek ir palankūs atsiliepimai buvo skelbiami laiškų skiltyje. S. Barzdukui savo nuomos laiškuos išsakydavo ir jo bičiuliai. „PL šiuo metu yra labai kondensuotas ir įdomus žurnalas ir vargu, ar mes galime tikėtis jo dar tobulesnio“²⁶.

Dar daugiau finansinių ir organizacinių problemų atsirado, netikėtai mirus Juozui Bačiūnui. S. Barzdukas atsisveikinimo žodyje akcentavo buvusio PLB pirmininko indėlį į „Pasaulio lietuvių“ leidybą, jo dosnumą

remiant leidinį finansiškai. „*Pasaulio Lietuvis* velioniui iš tikrųjų labai rūpėjo - ne tik jo turinys, bet net ir jo forma. Gavęs naują numerį, tuojau atsiliepdavo vertinamuoju žodžiu. Nėra kokia paslaptis, kad be pirmininko J. Bačiūno iniciatyvos ir paramos *Pasaulio Lietuvis* nebūtume turėję. Išeivijos *Pasaulio Lietuviui* jis buvo tuo, kuo nepriklausomaj Lietuvosėjusiam *Pasaulio Lietuviui* buvo valstybės išdas: mecenatu“²⁷. Būgštauta, kad be Bačiūno finansinės paramos toliau leisti biuletenį nepavyks. Tačiau kraštų bendruomenės, atskiri bendruomenių padaliniai kartkartėmis paremdavo biuletenio leidybą savo išdo įnašais. 1969–1970 m. kelių biuletenio numerių spausdinimo kaštus apmokėjo dvi Klivlando lietuvių bendruomenės apylinkės.

Stasiui Barzdukui nuolat tekdavo ne tik oponentams, bet ir PLB valdybai, kraštų bendruomenėms įrodinėti „*Pasaulio lietuvių*“ reikalingumą ir svarbą. Abejojančių, ar toks leidinys apskritai reikalingas, kritikuojančių leidinį buvo visada. Kritiškiausiai apie PLB ir jos leidžiamą biuletenį atsiliepdavo laikraščio „*Naujienos*“ redakcija.

„*Naujienų*“ redaktorius M. Gudelis 1970 m. rugsėjo 19–20 d. spaudos ir radijo darbuotojų diskusijoje, vykusioje Tabor Farmoje, teigė, kad „tai laikraštėlis, teduodas nuostolius ir neturįs įtakos“²⁸. Redaktorius nuolatos kritikams ir oponentams turėdavo priminti leidinio istoriją, ištakas, reikalingumą ir prasmę. „Jis [*Pasaulio lietuvis* – D. K.] – nei laikraštis, nei žurnalas, tik biuletenis Bendruomenės reikalams. Kai savo biuletenius leidžia net didesnės lietuvių organizacijos, natūralu, kad savo biuletenį turi ir *Pasaulio Lietuvių Bendruomenė*. Siūlykite, prašom, vietoj jo kurią kitą paveikesnę ryšio priemonę, svarstysim, bet palikti Bendruomenę be nieko negalim“²⁹. Redaktoriui nuolat tekdavo aiškintis, atmetant argumentus dėl leidinio neįdomumo, menkos įtakos, didelių leidybos kaštų. JAV LB tarybos sesijoje 1970 m. Stasys Barzdukas kalbėjo: „Tad didesnė problema

yra ne „*Pasaulio Lietuvis*“ reikalingumas, bet jo išlaikymas, gerinimas ir paskleidimas“³⁰.

1973 m., S. Barzduko, PLB valdybos pirmininko, kadencijai einant į pabaigą, jis planavo atsisakyti ir „*Pasaulio lietuvių*“ redaktoriaus pareigų. Ketvirtasis *Pasaulio lietuvių* bendruomenės seimas išrinko naująją PLB valdybą, kurios pirmininku tapo B. Nainys.

Savo atsisveikinimo su redaktoriaus darbu žodyje S. Barzdukas apibendrino jo redaguojamo „*Pasaulio lietuvių*“ pokyčius. Per 10 metų, pasikeitus dviem PLB valdyboms, buvo išleisti 65 numeriai, sudarantys 1108 puslapius. Atsisveikinimo žodyje redaktorius pristatė svarbiausius principus, kurių jis, leisdamas biuletenį, laikėsi visą dešimtmetį, dar kartą aktualizuodamas ir pabrėždamas leidinio ir Bendruomenės ryšį, lietuviybės išsaugojimo aspektus. „Mūsų darbų sėkmei būtinas tautinis solidarumas. Charta jį laiko aukščiausią tautinę dorybę. Deja, jo mums labiausiai trūksta. Daug kas jį griauja: kraštutinės pažiūros, tarpusavio pakantos bei pagarbos stoka, neigiami visuomenės nuoseikimai. (...) Tad teko rodyti nuosaikų vidurio kelią, apskritai būdingą lietuvių tautai ir išeivijos lietuvių daugumai“³¹.

Naujai išrinktoji PLB B. Nainio vadovaujama valdyba palankiai įvertino redaktoriaus darbą, o taip pat „teigiamai vertindama *Pasaulio Lietuvis* atliekamus uždavinius tarpusavio informavimosi, susižinojimo ir lietuvių bendravimo srityse, vienbalsiai nutarė *Pasaulio Lietuvis* leidimą tęsti“³².

Nors ir atsisveikinęs su biuletenio skaitytojais, naujosios PLB valdybos prašomas S. Barzdukas sutiko tęsti redaktoriaus darbą. Tiesa, iškėlė sąlygą dirbti tik tol, kol bus surastas naujas redaktorius. Apsisprendimą palikti redaktoriaus darbą lėmė ir prastėjanti jo sveikata, nuovargis, prisiimtų visuomeninių įsipareigojimų, lituanistinių darbų našta, kuri su amžiumi darėsi vis sunkesnė. 1974 m. rugpjūčio mėn., neatsiradus, kas jį pakeis, S. Barzdukas lieka toliau dirbti redaktoriumi.

„Po pasikalbėjimų ir pasitarimų su p. Jonu Kavaliūnu aiškėja, kad aš ir toliau lieku „Pasaulio Lietuvio“ redaktoriumi. Šio darbo našta supurto, bet iš p. Kavaliūno supratau, jog PLB Valdyba dar nori, kad aš ir toliau ją neščiau. Mėginsiu, kol jėgos dar leidžia“³³. Redaktoriaus paieškos truko dar kelerius metus, kol 1976 m. redaktoriaus išipareigojimus iš S. Barzduko perėmė Bronius Nainys.

Naujoji PLB valdyba siekė plėsti ne tik „Pasaulio lietuvių“ apimtį, bet ir turinį bei tematiką: skelbiama, kad šalia leidinyje spausdinamos informacinės medžiagos „bus taip pat dedami ir straipsniai Lietuvių Bendruomenės veiklos, lietuviybės išlaikymo, Lietuvos laisvinimo, tautinio švietimo, kultūros, jaunimo, visuomenės ir kitais klausimais“³⁴. Taip buvo siekiama leidinį paversti įdomesniu, patrauklesniu, turėti daugiau erdvės laisvesnei polemikai. Nors redaktorius ir naujai PLB valdybai, ir leidinio kritikams nuolat primindavo: „PL nėra koks žurnalas ar laikraštis, o tik biuletėnis, specialiai skiriamas bei leidžiamas saviem PLB reikalams. Jo ir dydis labai jau ribotas, nevisada įgalinąs net pačios PLB gyvenimą bei darbus apžvelgti. (...) jo uždavinys rodyti pirmiausia tai, kas Bendruomenėje yra pozityvu, teigiama“³⁵.

Tačiau naujoji PLB valdyba nuo 1973 m. laikėsi nuostatos informacinį biuletinį paversti žurnalu ir siekė, kad „Pasaulio lietuvių“ būtų įdomesnis, platesnės krypties leidinys, praplečiantis informaciją įvairesnėmis įžvalgomis ir svarstymais. Ši nuostata išsakoma jau 1973 m.: „Nors biuleteninės medžiagos ir nebus galima atsisakyti, PLB valdyba ir redaktorius dės visas pastangas *Pasaulio Lietuviui* tobulinti ir išvystyti jį į rimtą bei įdomų visuomeninį, informacinį, bendruomeninės minties žurnalą. (...) taip pat nesieksime *Pasaulio Lietuvio* nei supartinti, nei supasaulėžiūrinti. Jame skleisime Bendruomenės idėją, ją puoselėsime, ugdytume, nebūsime uždari. Rasime vietos kiekvienai pozityviai

lietuviškai minčiai net ir kontraversiniais klausimais“³⁶. S. Barzduko, vieno iš „Pasaulio lietuvių“ įkūrėjų ir pirmojo redaktoriaus, nuomonė buvo kiek kitokia, ją jis nuolat pabrėždavo naujosios PLB valdybos nariams. „Į „Pasaulio lietuvių“ gegužės numerį įdėjau Jūsų pasisakymą, kad PL parversti žurnalu. Toks siekimas ten priskirtas ir man kaip redaktoriui, nors aš pats esu pasisakęs kitaip: turim pakankamai žurnalų, tai nereikia naujo žurnalo, turim pakankamai laikraščių, tai nereikia naujo ir laikraščio. Bet reikia gero biuletenio specialiai Bendruomenės reikalam“³⁷. Labai racionaliai jis siūlo, kad būtų kuo daugiau informacijos apie Bendruomenę skelbiama ir kituose išėjusių žurnaluose ir laikraščiuose, nes juo daugiau juose „bus bendruomeninės minties ir informacijos, juo bus geriau pačiai Bendruomenei. Ir reprezentatyviausias žurnalas negalės jų visų atstoti“³⁸.

1973 m. PLB valdyba nusprendė „Pasaulio lietuvių“ leisti kas mėnesį, t. y. išleisti 12 numerių per metus vietoje dešimties. S. Barzdukui, kuris beveik vienas rašė į leidinį, tai būtų buvęs gana sunkus darbas. Laiške B. Nainiui jis rašė: „Kai gavau PLB Valdybos pareiškimą, kad *Pasaulio lietuvių* norima leisti kas mėnuo, vadinas 12 numerių per metus, man pasidarė aišku, kad tokios naštos aš nepakelsiu. Dėl to šios pareiškimą vietos *Pasaulio lietuvių* nededu. Juo labiau, kad apie tai nebuvo net kalbos ir tokio pažado nedaviau. Fiziškai būtų neįmanoma *Pasaulio lietuvių* išleisti pvz. liepos ir rugpjūčio mėnesiais. Kas jį vasaros karščių metu prirašytų ir kuri spaustuvė išspausdintų? Antra, *Pasaulio lietuvių* vieno numerio parengimas dabartinėmis sąlygomis iš manęs pareikalauja trijų savaitių intensyvaus darbo. (...) Pagaliau aš jau negaliu fiziškai ištisai prie rašomojo stalo išsėdėti. Jau ne tie metai ir ne ta sveikata. (...) Sprendimo galia Jūsų rankose. Aš tegaliu imtis naštos, kurią pakeliu“³⁹. Šiais argumentais ir

PLB valdybą, ir Bronių Nainį pavyko įtikinti: ir Barzduko redaktoriavimo metais, ir vėliau buvo išlaikytas dešimties numerių per metus periodiškumas.

Žurnalą spausdino Klivlande įsikūrusi „Dirvos“ spaustuvė, tiražo išspausdinimas užtrukdavo 3–4 savaites. „Pasaulio lietuviui“ rengiantis persikelti į Čikagą, pradėtos derybos su „Draugo“ spaustuve. Žurnalo leidybai ir ypač spausdinimui nuolat trūkdavo lėšų, tad nuolat buvo ieškoma optimalaus varianto ir būdų sutaupyti. „Kaip ten bebūtų, jei pereitume su „Pasaulio lietuviu“ spausdinimu į „Draugą“, susidariau įspūdį, kad čia bus brangiau negu „Dirvoj“, reikia apie tai „Dirvai“ iš anksto pranešti ir geriausia tai padaryti raštu. „Dirva“ užsako „Pasaulio lietuviui“ popierių, tad jį turi išbaigti. Nederėtų su „Dirva“ išsiskirti šnairomis, padarant jai nuostolių“⁴⁰.

Dauguma biuletenio bendradarbių savo informacijas ir straipsnius į redakciją atsiųsdavo rašytus ranka. A. Barzdukas prisimena, kad jo tėvas „buvo įsitikinęs, kad „Dirvos“ spaustuvė, tokią medžiagą rinkdama, pridarys daug klaidų, tad jis pats beveik viską, kas buvo nešama į spaustuvę, mašinėle perrašydavo ir taip kartu ištaisydavo kai kurių bendradarbių jam nepriimtina lietuvių kalbą. Tada bent vieną vakarą reikėdavo praleisti spaustuvėje, kur linotipu surinktą medžiagą reikėjo „sulaužyti“, t. y. sudėlioti į puslapius. To darbo tėvas irgi niekam kitam nepatikėjo, tad su „Dirvos“ redaktoriais Jonu Čiuberkiu visą „Pasaulio lietuvi“ sudėliodavo į puslapius spausdinimui, paskui taisydavo kalbą ir klaidas. Vienam žmogui to darbo tikrai užteko, bet tėvas buvo patenkintas, kad „biuletenis“ eina. Paskui atsirado ir kitų žmonių, padedančių leisti „Pasaulio lietuvi“⁴¹. Techninių leidybos darbų, susirašinėjimo su autoriais buvo itin daug. Belieka svarstyti, kaip vienas žmogus visa tai suspėdavo atlikti, nes dalį informacinių tekstų, vedamųjų ir kt. rašydavo pats redaktorius.

1974 m. Stasys Barzdukas prašo talkos, kad jam būtų pagelbėta išsiuntinėjant žurnalą prenumeratoriams. „Organizuojau ekspedicijos talką. Bet toliau siuntimo našta turite nuo mano pečių nuimti. Mano artimieji dėl to rėkte rėkia. Siūlosi *Žaibo sporto klubas*: ekspedijuotų numerių už šimtą dol. ir tuo užsidirbtų pinigų savo reikalui. Bet ekspedijavimas – tik darbo dalis. Atsidėjimo reikalauja kortelių gaminimas, visa priežiūra ir kt. Čia tiesiog būtina turėti atsidėjusį žmogų, kuris nuolat, kasdien rūpintųsi“⁴².

1974 m. rudenį iš Klivlando „Pasaulio lietuviu“ spausdinimas perkeltas į Čikagą. „Kai „Pasaulio lietuviu“ birželio numerį išspausdins, stengsimės tuoj pat jį išsiųsti. Bet tai bus ir paskutinis mūsų siuntimas. Pagal susitarimą, nuo rudens siuntimas keliaus į Čikagą. Todėl prašau tvarkytis taip, kad laiku galėtume į Čikagą persiųsti visa, kas yra su siuntimu susiję“⁴³.

PLB valdyba ir jos pirmininkas B. Nainys ir toliau siekė „Pasaulio lietuvi“ iš biuletenio paversti žurnalu, palaipsniui buvo plečiamas bendradarbių ratas: „paskelbsiu, kad bendradarbiaus prof. Kaslas ir Vytautas Volertas. Žurnalui reikės ir daugiau bendradarbių. Šiek tiek medžiagos renkasi pas mane. Ją tuojau pat persiųsiu būsimajam redaktoriui, kai tik jis paaiškės. Laikau, kad mano bendradarbiavimas su birželio mėn. numerio išleidimu baigiasi“⁴⁴. Prastėjant savijautai, redaktorius nuolat abejoja, ar sveikata „leis iki galo ištverti“⁴⁵. PLB valdybos pirmininkas B. Nainys stengiasi palengvinti S. Barzdukui leidinio rengimo, redagavimo našta, naujieji „Pasaulio lietuviu“ bendradarbiai imasi koordinuoti atskiras sritis: Bronius Kaslas – tarptautinę politiką, Romas Kasparas – įvykius okupuotoje Lietuvoje, Vytautas Volertas – leidinių apžvalgą, Raimundas Lapas – jaunimo skyriaus darbą.

„Pasaulio lietuviu“ redagavimui S. Barzdukas paskyrė 13 metų, šiam darbui

atiduodamas itin daug energijos, širdies ir pastangų telkti bendradarbius, vienyti po įvairius kraštus išsiblaškiusius lietuvius, ieškoti tolerantiškiausių ir demokratiškiausių būdų išsakyti kritišką nuomonę, pateikti kardinaliai skirtingas pozicijas, jas aptarti ir įvertinti.

Ne viename laiške bičiuliams ir bendradarbiams jis dalijosi redakciniais rūpesčiais. „Siunčiu dar visai „karštą“ *Pasaulio Lietuvio* kovo mėn. numerį. Kai jį rengiu – viskas atrodo įdomu. Kai visa medžiaga kelis kartus pereina per rankas, kai kelis kartus viską perskaitau, gavęs gatavą nusiviliu: jau nieko naujo ir nieko įdomaus... Girdžiu, kad maždaug panašūs visų redaktorių pergyvenimai“⁴⁶.

Redaktorius į kiekvieną „Pasaulio lietuvių“ numerį dėdavo poleminės medžiagos, visada išsakydavo redaktoriaus poziciją aktualiaisiais Bendruomenės klausimais, atsiliepdavo į organizacijų ar atskirų asmenų priekaištus. Visa tai jis darė, jo paties žodžiais, „atsargiai, oficialiai, dalykiškai“⁴⁷. Tuo pačiu, svarstydamas apie bendrąją leidinio padėtį, redaktorius nuolat apgailestaudavo, kad žurnalas nepasiekia atskirų kraštų lietuvių bendruomenių narių. „Ne visos apylinkės jį gauna. Dėl to ir dirbam kitiems, ne sau. Jei nerasim kelio į Bendruomenės mases – taip bus ir toliau“⁴⁸.

Jau minėta, kad „Pasaulio lietuvis“ ne kartą sulaukė kritikos, kritikų bei oponentų vertinimai ir pasisakymai buvo skelbiami paskutiniame leidinio puslapyje, laiškų ir spaudos apžvalgų skiltyse. Kartkartėmis leidinio redakcija nuomos bei kritiką susumuodavo ir aptardavo. „Kai kas PL prikiša, esą jis nepakenčias bendruomeninio gyvenimo kritikos. Deja, kritikos vardu dažnai dangstomos, a. a. Juozo Bačiūno žodžiu tariant, šiukšlės ir dėl to daros „nejauku gyventi, nesklandu dirbti, kai turi nuolat žargstyti per šiukšlių krūvą“. (...) dėl to PL rūpinasi bendruomeninei minčiai atstovauti

pozityviai“⁴⁹. Redaktoriui teko atlaikyti nemenką ne tik pavienių asmenų, bet ir išeivijos organizacijų, atskiroms grupėms atstovaujančių leidinių kritiką. „Naujienos“, vėliau „Akiračiai“ ne kartą abejojo „Pasaulio lietuvių“ reikalingumu. Su oponentais diskutuota, išsakyta sava argumentuota nuomonė, bet polemikos nebuvo atsisakyta. „*Pasaulio lietuvių* kryptis ir taktika vieniems gera, kitiems – nepriimtina. Tarp pastarųjų yra ir kai kurie LF šulai, sutikti Dainavoje. Jie nepritaria įsivestai polemikai. Mano argumentas: dėl tos polemikos „Pasaulio lietuvių“ pradėjo skaityti. Tik ji turi būti kultūringa“⁵⁰.

Jau nebebūdamas „Pasaulio lietuvių“ redaktoriumi, S. Barzdukas į žurnalą kartkartėmis parašydavo. Svarstydamas apie bendruomeninius reikalus, jis ne kartą minėdavo „Pasaulio lietuvių“, jo misiją, uždavinius ir prasmę. „Didelį jungiamąjį darbą taip pat atlieka „Pasaulio lietuvis“, norįs būti visų kraštų, lietuvių bendruomenių veiklos atspindžiu ir bendruomeninės minties laidininku. Tiesa, kai kas jam prikiša, jog jis neįdomus, neturįs įtakos, jog jo leidimas per brangus. Bet šiandien „Pasaulio lietuvių“ ryšiai su kraštų bendruomenėmis gyvi ir platus“⁵¹.

Vietoje išvadų

1963–1976 m. JAV leistas „Pasaulio lietuvis“ pergyveno kelis kaitos ir raidos etapus. Įsteigtas kaip Pasaulio lietuvių bendruomenės biuletenis, atliko informacinę funkciją, pateikdamas detalią informaciją apie PLB bei kraštų lietuvių bendruomenių veiklą, taip pat siekė burti lietuvius, populiarinti lietuviybės idėją pasaulyje.

Leidinio redaktoriumi 13 metų buvo Stasys Barzdukas – aktyvus bendruomenininkas, PLB steigėjas ir vienas iš vadovų. Jis vienas prisiėmė visus leidinio parengimo, bendradarbių paieškos, straipsnių rašymo ir redagavimo darbus. Per redaktoriavimo

„Pasaulio lietuvyje“ metus atliktas milžiniškas leidinio steigimo, leidybos ir populiarinimo darbas.

„Pasaulio lietuvis“ palaipsniui iš kelių puslapių biuletenio virto periodiniu 16 puslapių leidiniu, kuris buvo leidžiamas iš pradžių 7, vėliau – 10 numerių per metus, pristačiusiu ir vertinusi svarbiausius išeivijos bendruomeninio, kultūrinio gyvenimo įvykius, išeivijos jaunimo organizavimosi problemas, siekusių būti aktualiu ir įdomiu visiems pasaulyje gyvenantiems lietuviams.

1973 m. „Pasaulio lietuvis“ iš informacinio leidinio tapo žurnalu, kuris skelbė ir straipsnius lietuviybės išlaikymo, Lietuvos laisvinimo, tautinio švietimo, kultūros, jaunimo, visuomenės klausimais. Jo apimtis išaugo nuo 16 iki 36 puslapių.

„Pasaulio lietuvis“ leidybos istorija neatšiejama nuo PLB veiklos. Tuo pačiu per leidinio transformacijas, jo kaitą galime matyti prieštarinę ir dinamišką lietuvių, gyvenančių svetur, organizavimosi modelį.

Nuorodos

- ¹ Pokalbis su PLB pirmininku Stasiu Barzduku, *Nepriklausoma Lietuva (NL)*, 1971 09 08, p. 6.
- ² Bendruomenės minčiai ir gyvenimui. Romo Kasparo pokalbis su Arvydu Barzduku, *Pasaulio lietuvis (PL)*, 2005 07 12, prieiga internete: www.bernardinai.lt.
- ³ *Ten pat.*
- ⁴ Pokalbis su PLB pirmininku Stasiu Barzduku, *NL*, 1971 09 08, p. 6.
- ⁵ PLB pasirinko vidurio kelią. Pašnekesys su Stasiu Barzduku, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Valdybos vykdomuoju vicepirmininku, *Į laisvę*, 1968, nr. 44 (81) p. 22.
- ⁶ *Ten pat.*
- ⁷ S. Barzduko laiškas J. Girniui, 1966 02 26, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvas.
- ⁸ „Pasaulio Lietuvio“ mintim. Rūpės bendruomenės siekimai, gyvenimas, darbas, *PL*, 1963. nr. 1, p. 1.
- ⁹ Stravinskienė V., *Pasaulio lietuvių bendruomenė. 1949–2003*, Vilnius: Artlora, 2004, p. 115.
- ¹⁰ Administracijos žodis, *PL*, 1964, nr. 2, p. 22.
- ¹¹ Bendradarbiaukime, *PL*, 1963, nr. 2, p. 22.
- ¹² *PL*, 1964, nr. 4, p. 66.
- ¹³ Darbą pradėjus, *PL*, 1969, nr. 8 (44), p. 136.
- ¹⁴ Išeivijoje veikusi Lietuvių kalbos draugija Čikagoje 1958–1968 m. leido žurnalą „Gimtoji kalba“. Tiek LKD, tiek ir žurnale aktyviai bendradarbiavo S. Barzdukas.
- ¹⁵ Bendradarbiui, skaitytojui, rėmėjui, *PL*, 1964, nr. 5, p. 70.
- ¹⁶ S. Barzduko laiškas V. Kamantui ir P. Jogai, 1964 03 06, Vytauto Kamanto fondas, VDU LII archyvas.
- ¹⁷ S. Barzduko laiškas J. Bačiūnui, 1968 03 31, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ¹⁸ J. Bačiūno laiškas S. Barzdukui, 1966 12 11, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ¹⁹ Pasaulio lietuvis, informacija, *PL*, 1964, nr. 6, p. 95.
- ²⁰ Bendruomenės valdybų pasitarimas, *PL*, 1966, nr. 20, p. 329.
- ²¹ Dvidešimt penki numeriai, *PL*, 1966, nr. 25, p. 428.
- ²² Lietuvių bendruomenių kraštų valdyboms, bendralaiškį pasirašo St. Barzdukas, V. Kamantas, *PL*, 1968, nr. 33, p. 552.
- ²³ Stravinskienė V., *min. veik.*, p. 115.
- ²⁴ Bendruomenės valdybų pasitarimas, *PL*, 1966, nr. 20, p. 329.
- ²⁵ Barzdukas Stasys. Gyvieji bendruomenės šios dienos reikalai, *PL*, 1967, nr. 30, p. 504.
- ²⁶ Algio A. Regio laiškas S. Barzdukui, 1967 03 25, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ²⁷ St. B. Iš laiškų, *PL*, 1969, nr. 4 (40), p. 80.
- ²⁸ Už Pasaulio Lietuvį, *PL*, 1970, nr. 12 (48), p. 211.
- ²⁹ *Ten pat.*
- ³⁰ Barzdukas Stasys. Išeiti iš organizacinio mūsų uždarmo, *PL*, 1971, nr. 16, p. 262.
- ³¹ Barzdukas St. „Pasaulio lietuvis“ skaitytojui ir rėmėjui, *PL*, 1973, nr. 29 (65), p. 488.

- ³² „Pasaulio lietuvių“ reikalais, *PL*, 1973, nr. 1 (66), p. 19.
- ³³ S. Barzduko laiškas B. Nainiui, 1974 08 21, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ³⁴ „Pasaulio lietuvių“ reikalais, *PL*, 1973, nr. 1 (66), p. 19.
- ³⁵ Barzdukas St. „Pasaulio lietuvių“ balsas. Pro domo suo, *PL*, 1974, nr. 2 (67), p. 35.
- ³⁶ Nainys Bronius. Pasaulio lietuvių. Teisinė LB padėtis, *PL*, 1974, nr. 5 (70), p. 84.
- ³⁷ S. Barzduko laiškas B. Nainiui, 1974 05 20; S. Barzduko laiškas B. Nainiui ir S. Džiugui, 1974 07 05, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ³⁸ S. Barzduko laiškas B. Nainiui, 1974 05 20, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ³⁹ S. Barzduko laiškas B. Nainiui, 1973 11 12, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁴⁰ S. Barzduko laiškas S. Džiugui, 1973 12 12, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁴¹ Bendruomenės minčiai ir gyvenimui. Romo Kasparo pokalbis su Arvydu Barzduku, *PL*, 2005 07 12, prieiga internete: www.bernardinai.lt.
- ⁴² S. Barzduko laiškas B. Nainiui ir S. Džiugui, 1974 03 04, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁴³ S. Barzduko laiškas B. Nainiui ir S. Džiugui, 1974 07 05, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁴⁴ *Ten pat.*
- ⁴⁵ S. Barzduko laiškas B. Nainiui ir J. Gailai, 1974 12 20; S. Barzduko laiškas B. Nainiui ir S. Džiugui, 1974 07 05, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁴⁶ S. Barzduko laiškas V. Kamantui, 1971 03 21, mašinraštis, V. Kamanto fondas, VDU LII archyvai.
- ⁴⁷ *Ten pat.*
- ⁴⁸ *Ten pat.*
- ⁴⁹ Pro domo sua, *Pasaulio lietuvis*, 1971, nr. 17 (53), p. 292.
- ⁵⁰ S. Barzduko laiškas B. Nainiui, 1974 08 21, mašinraštis, Stasio Barzduko fondas, LTSC archyvai.
- ⁵¹ Barzdukas S., JAV Liet. Bendruomenė pasaulio lietuvių bendruomenių šeimoje, *Draugas*, 1970 11 05.

Dalia KUIZINIENĖ

PASAULIO LIETUVIS: ITS EVOLUTION FROM NEWSLETTER TO JOURNAL

Summary

After some time had passed since the creation of the Lithuanian World Community (PLB), there arose the idea, first suggested by its then Chairman Juozas Bachunas-Bačiūnas, of publishing a journal to reflect not only the endeavors and activities of local Lithuanian Communities in each country having one but also the general concerns of the World Community as a whole. Publication began in the United States of America in 1963. The journal's name, *Pasaulio lietuvis* (World Lithuanian), was that of a newspaper published from 1937 to 1940

in prewar independent Lithuania by the Society for the Support of Lithuanian Living Abroad. The new journal not only took over the latter's name but in its first issue also set itself the same tasks: to join together Lithuanians throughout the world and to report on the activities, concerns, objectives, goals, and achievements of various Lithuanian communities across the globe. The initial editorial board consisted of Stasys Barzdukas, Vytautas Kamantas, and the administrator Edvardas Karnėnas. Funding was provided by Juozas Bačiūnas. After consenting to become

editor-in-chief Stasys Barzdukas took on the tasks of commissioning and editing all the material to be published and himself writing most of the articles and reviews describing the most important PLB meetings, conferences, and events. There were pages devoted to Lithuanian Community activities in the various countries; youth affairs; and elections and commentaries. From 1969 onwards there was a column on matters of language use and rules.

In 1973 Barzdukas expressed a wish to resign from the *Pasaulio lietuvis* editorship because of declining health but consented to stay on for just as long as a replacement could

be found. In 1973 the PLB Council decided to make *Pasaulio lietuvis* a monthly, publishing 12 issues per year instead of just 10. A year later it decided to turn the newsletter into a journal (magazine). On these matters Barzdukas had a somewhat different opinion. At the beginning of 1976 the editorship of *Pasaulio lietuvis* was assumed by Bronius Nainys, who had assisted Barzdukas earlier in gathering material and writing articles. Throughout his 13 years at the helm of *Pasaulio lietuvis*, Barzdukas made the periodical into an important and growing medium reflecting the Lithuanian World Community's life and works.

Jolita GUDŽIŪNAITĖ

Lietuvos įvaizdis JAV spaudoje 1988–1991 metais

Prispausta sovietinės okupacijos, kuri tęsėsi ne vieną dešimtmetį, Lietuva, pasinaudojusi palankiomis aplinkybėmis – SSRS lyderio Michailo Gorbačiovo naująja *glasnost* (atvirumo) ir *perestroikos* (persitvarkymo) politika, – suskubo siekti nepriklausomybės. Vienas iš veiksnių, paskatinusių Sovietų Sąjungos žlugimą, buvo būtent pradėtos M. Gorbačiovo sovietų sistemos liberalizacijos ir demokratijos reformos¹.

Politinių reformų permainos Sovietų Sąjungoje sulaukė Jungtinių Valstijų dėmesio, tačiau dar 1984 m. JAV Centrinės žvalgybos valdybos (CŽV) Sovietų Sąjungos vidaus reikalų skyriaus vadovas užtikrino Kongreso narius, kad mažų tautų judėjimai „šiam šimtmetyje“ neturės didesnės įtakos². Laimi, šie amerikiečio tvirtai ištarti žodžiai nepasitvirtino. Baltijos šalyse prasidėję tautiniai judėjimai plačiai nuskambėjo JAV spaudoje. Iš pradžių JAV spauda naudojosi sovietų spauda, agentūros „TASS“ pranešimais. Vėliau, įvykiams Baltijos šalyse aštrėjant, JAV dienraščiai teikė naujienas, gautas iš lietuvių diplomatų ir Amerikos lietuvių, reporteriai patys telegrafu ar telefonu susisiekdavo su Baltijos šalių atstovais, dalį žinių gaudavo iš Lietuvos informacijos centro JAV

direktoriaus Viktoro Nako, kartais patys vykdavo į Lietuvą.

Straipsnio tikslas – atskleisti, koks buvo Lietuvos įvaizdis JAV spaudoje 1988–1991 m. Tikslui įgyvendinti pasitelkti keli uždaviniai:

1. Išnagrinėti, koks JAV spaudos dėmesys buvo skirtas radikalioms politinėms permainoms Lietuvoje;
2. Įvertinti, kokia buvo JAV ir Jungtinių Valstijų prezidento George'o Busho pozicija Lietuvos nepriklausomybės klausimu;
3. Išanalizuoti, kokios pozicijos laikėsi Amerika, Sovietų Sąjungai paskelbus Lietuvai ekonominę blokadą;
4. Nustatyti, kaip keitėsi JAV spaudos, Jungtinių Valstijų prezidento ir Vakarų pozicija Lietuvos nepriklausomybės klausimu po 1991 m. Sausio 13-osios įvykių.

Verta pažymėti, kad tyrinėjamas laikotarpis plačiai išnagrinėtas istorikų, pasitelkiant skirtingus tyrimų aspektus, tačiau nėra atlikta jokios išsamios analizės, kaip Lietuvos laisvės kova 1988–1991 m. atrodė JAV spaudoje.

Tiriamąjį laikotarpį pradžia sutampa su radikaliomis politinėmis permainomis 1988 m. tiek Lietuvoje, tiek Sovietų Sąjungoje. Nauja M. Gorbačiovo atvirumo ir

persitvarkymo politika sukūrė palankias sąlygas kurtis Lietuvoje naujai politinei jėgai – Sąjūdžiui. Nagrinėjamas laikotarpis baigiasi 1991 m. rugsėjį, kuomet tiek Sovietų Sąjunga, tiek JAV pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

Straipsnio tyrimui pasirinkti trys pagrindiniai JAV dienraščiai: „The Chicago Tribune“, „The New York Times“ bei „The Washington Post“. Minėtuose laikraščiuose, naudojantis internetine *Proquest* duomenų baze, buvo peržiūrėta apie 2 500 straipsnių apie Lietuvą, aprašančių jos politinius, kultūrinius, socialinius, ekonominius aspektus, tačiau straipsnyje nagrinėjami tik politinius įvykius nušviečiantys straipsniai. Taip pat reikia paminėti straipsnių iliustracijas – nors didžiosios dalies nuotraukų nepavyko išvysti dėl autorinių teisių apribojimų, pateiktos dažniausiai tos pačios Lietuvos politinių veikėjų, diplomato Stasio Lozoraičio jaunesniojo nuotraukos prie Lietuvos atstovybės Vašingtone. Didžiausią publikuotų nuotraukų dalį sudarė nufotografuoti JAV lietuvių protesto mitingai Čikagoje, Delay Plaza aikštėje.

Susipažinti su tyrinėjamos temos kontekstu ir giliau pažvelgti į situaciją Lietuvoje padėjo Česlovo Laurinavičiaus ir Vlodo Sirutavičiaus parengta „Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios“ XII tomo I dalis³. Leidinio „Kelias į nepriklausomybę“ tekstuose apžvelgiama Lietuvos Sąjūdžio įsikūrimo ir esminių politinių įvykių 1988–1991 m. istorija⁴. Astos Petraitytės-Briedienės knyga „Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais“ padėjo susipažinti su diplomato Stasio Lozoraičio jaunesniojo, JAV lietuvių bendruomenės veikėjos Astos Banionytės, Lietuvos informacijos centro Amerikoje direktoriaus Viktoro Nako indėliu į Lietuvos nepriklausomybės kovą⁵.

1. Radikalios politinės permainos Lietuvoje

1.1. Atgarsiai apie įvykius Lietuvoje

Sąjūdžiui besiformuojant

Pirmieji atgarsiai apie Lietuvą tiriamuoju laikotarpiu JAV spaudoje pasirodė 1988 m., Vilniuje minint Vasario 16-ąją. Skelbta, kad sovietų valdžia sostinėje surengė protestą prieš JAV kišimąsi į Baltijos šalių reikalus ir ėmėsi griežtų priemonių prieš nacionalistus, siekiančius paminėti Vasario 16-ąją. Trumpane pranešime pažymėta, kad Lietuva, Latvija ir Estija 1940 m. buvo okupuotos Sovietų Sąjungos, o JAV niekada nepripažino sovietų okupacijos ir atvirai pasisakė apie paramą Baltijos nacionalistams⁶. JAV pozicija Lietuvos atžvilgiu buvo aiški – ji pasisakė prieš sovietų valdžią Lietuvoje, JAV prezidentas Ronaldas Reaganas prašė Kremliaus leisti lietuviams paminėti Vasario 16-ąją, tačiau prašymas liko neišgirstas⁷.

1988 m. atgarsiai apie bruzdėjimą prieš sovietų valdžią pasigirdo gegužės 8 d., trumpai paminint, kad Baltijos šalyse vyko uždari aktyvistų susitikimai⁸. Leidimas birželio 14 d. surengti minėjimą, skirtą pagerbti 1940 m. deportacijos aukas, buvo naujos M. Gorbačiovo vykdomos politikos dalis⁹. Prezidentas R. Reaganas birželio 14-ąją paskelbė Baltijos šalių laisvės diena ir pabrėžė, kad JAV niekada nepripažins Baltijos šalių inkorporacijos į Sovietų Sąjungą¹⁰. R. Reaganui būnant prezidentu, Lietuvai viešai buvo reiškiamą stipri parama.

JAV spaudoje galima rasti ne vieną straipsnį apie Ribentropo – Molotovo paktą. Daugelyje jų minimas faktas, jog 1939 m. Lietuva buvo inkorporuota į Sovietų Sąjungą. 1988 m. rugpjūčio 23 d. Baltijos šalių gyventojai susirinko į protesto mitingą prieš slaptą Hitlerio ir Stalino susitarimą, o pakto turinys pavišintas „The New York Times“¹¹. Pagrindiniai JAV dienraščiai aprašė mitingus

pirmuosiuose rugpjūčio 24 d. puslapiuose, teigdami, jog protesto metu Baltijos šalyse buvo pademonstruota didžiausia tautinė savimonė, mojuojant iki tol uždraustomis trišpalvėmis vėliavomis bei giedant himnus¹².

„The New York Times“ teigimu, leisdamas vykti šioms demonstracijoms Baltijos šalyse, M. Gorbačiovas tikėjosi, kad, gavusios gabalėlį laisvės, jos padės augti Sovietų Sąjungos ekonomikai, tačiau neįvertino, jog iki tol užgniauztą, o dabar išsiveržusį Baltijos šalių pasipiktinimą gali būti sunku suvaldyti¹³. Pasak „The New York Times“ žurnalisto B. Kellerio, viename Vilniaus mitinge buvo paskelbtas JAV senatorių reikalavimas nutraukti „neteisėtą sovietų okupaciją“¹⁴, nors iš tikrųjų buvo kiek kitaip – mitingą vedęs Sąjūdžio lyderis Vytautas Landsbergis rankose turėjo 28 JAV senatorių pasirašytą kreipimąsi į Estijos, Latvijos ir Lietuvos žmones, tačiau svarbiausios vietos – neteisėtos Baltijos šalių okupacijos pasmerkimo, raginimo M. Gorbačioviui paskelbti Molotovo – Ribentropo pakto dokumentus niekiniais ir Baltijos tautoms sugrąžinti jų suverenumą – nepacitavo¹⁵.

Apie Sąjūdį, kaip naują politinę jėgą, JAV spaudoje pradėta rašyti praėjus keliems mėnesiams po jo atsiradimo. Reikia pabrėžti, kad Sąjūdžio susikūrimo metu JAV spaudoje daugiau dėmesio buvo skiriama kitoms Sovietų Sąjungos okupuotoms valstybėms: Latvijai, Estijai, Armėnijai, Azerbaidžanui, kur vyko tautiniai judėjimai bei nepriklausomybės reikalaujantys mitingai.

„The New York Times“ spalio pradžioje pasirodė pirmosios užuominos apie Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį (toliau – Sąjūdis), pristatant jį kaip atvirai antikomunistinės pakraipos jėgą. Inos Navazelskis, Amerikos lietuvės, „The Chicago Tribune“ publikuotame straipsnyje analizuojama neįprasta situacija, susiklosčiusi tarp Sovietų Sąjungos ir jos okupuotų valstybių. Sąjūdis – judėjimas, palaikantis *perestroiką*, nepriklausomas, bet oficialiai leistinas, vienijantis Lietuvoje

likusius intelektualus¹⁶. Keturi Sąjūdžio atstovai, apsilankę JAV, išreiškė pasitikėjimą M. Gorbačiovu, ir tikėjosi, kad vienas iš jų tikslų – lietuvių kalbą paskelbti valstybine – bus įgyvendintas, nors autorė jį vertino kaip viršijantį lūkesčius.

1988 m. spalio mėnesį įvyko perversmas Lietuvos komunistų partijoje – atstatydamas pirmasis sekretorius Ringaudas Songaila, kurio vietą užėmė Sąjūdžio palankiai vertintas A. Brazauskas. Kaip teigė „The Washington Post“, Kremlius pasirinko tokį laiką atstatydingi sekretorių, siekdamas priartėti prie masinių judėjimų, vykusių Baltijos šalyse bei tapusių realia politine jėga¹⁷. Kitaime „The Washington Post“ straipsnyje svarstoma, jog Sovietų Sąjungos lyderis nusprendė atsikratyti totalitarinio valdymo, kadangi šis nesiderino su modernumu ir nebuvo būtinas tolimesniam Komunistų partijos valdymui¹⁸. Tuo tarpu „The New York Times“ žurnalistas Philipas Taubmanas išskyrė faktą, kad LKP pirmuoju sekretoriumi A. Brazauskas išrinktas prieš Sąjūdžio narių rengiamą susitikimą su žmonėmis¹⁹.

Spalio 23 d. vykęs Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas sulaukė „The New York Times“ dėmesio. Naujai išrinktas partijos lyderis teigė, jog „Mūsų neturėtų bauginti faktas, kad skiriasi partijos ir Sąjūdžio veikla bei požiūris“²⁰. Dalis delegatų kongreso metu negailėjo pastangų pabrėžti, kad Sąjūdis nediskriminuoja tautinių mažumų, įskaitant lenkus ir rusus. JAV spauda akcentavo, kad tuo Sąjūdis skyrėsi nuo Latvijos ir Estijos tautinių judėjimų, kurie pasisakė prieš kitataučių imigraciją. Ph. Taubmano manymu, Sąjūdžio suvažiavimo metu priimti nutarimai – suteikti Lietuvai laisvę tvarkant savo ekonomiką, įvedant savo valiutą, leidžiant valstybei vykdyti diplomatinę veiklą užsienyje, lietuvių kalbą paskelbti valstybine, atskleisti 1939 m. protokolų detales, nesiūsti Lietuvos karių į kitus Sovietų Sąjungos regionus – atrodė peržengiantys ribas. Net patiems tolerantiškiausiems partijų

lyderiams, įskaitant M. Gorbačiovą, būtų sunku su tuo sutikti²¹.

1988 m. lapkričio 16 d. Estija priėmė suvereniteto deklaraciją, tačiau Lietuvos valdžia pasisakė prieš valstybės suverenumą, taip palikdama Estiją vieną kovoje su Kremliumi. Kaip teigė „The Washington Post“, A. Brazauskas nepriklausomybės idėją apibūdino kaip kilnų siekį, tačiau šiuo metu būtų beprasmiška priimti rezoliuciją, kurią Maskva tuoj pat atmes. Sąjūdis nenuleido rankų ir kartu su Latvija bei Estija surinko tris milijonus parašų, kritikuojančių siūlomus Sovietų Sąjungos Konstitucijos pakeitimus²². JAV spaudoje atsiskleidė Sąjūdžio ir LKP nesutarimai, o skelbtos naujienos rodė, kad didesnį liaudies palaikymą turėjo Sąjūdis.

Kylant tautiniams neramumams, gruodžio 2 d. Sovietų Sąjungos Aukščiausioji Taryba priėmė pirmą valdžios pertvarkymo nutarimą, kuriuo sustiprintos šalies vadovo galios, nustatyta Vyriausybės pareigūnų kadencijos trukmė – 10 metų, parlamentui suteikti platūs įgaliojimai. Opozicija bijojo, kad M. Gorbačioviui bus suteiktas valdžios monopolis. Deja, šiame posėdyje buvo atmetas Baltijos šalių prašymas pasisakyti²³.

1988 m. gruodžio mėnesį planuotas M. Gorbačiovo vizitas į JAV, kurio išvakarėse „The New York Times“ pasirodė išsamus straipsnis apie jo politiką. M. Gorbačiovas kritikuotas, kad jam kol kas nepavyko rasti visas Sovietų Sąjungos tautos jungiančios ideologijos²⁴. Sovietų valdžia teigė atstovaujanti visų žmonių interesams, tačiau realybėje taip nebuvo. Per Šv. Kalėdas „The Chicago Tribune“ pasirodė Sovietų Sąjungai nepalankus straipsnis apie deportacijos aukas, Stalino represijas, trėmimus Lietuvoje²⁵. Nors Sovietų Sąjungoje Stalino nusikaltimai dar nebuvo visiškai pripažinti, šiame JAV dienraštyje jie pateikti kaip nenuginčijami faktai.

JAV spaudos teigimu, Sovietų Sąjungai pripažinus pakto egzistavimą, M. Gorbačiovas įrodytų savo naujos atvirumo politikos

veiksnumą bei užpildytų tuščius praeities puslapius. R. Reagano prezidentavimo laikotarpiu išreikštas stiprus palaikymas Lietuvai, nebijant kritikuoti ir pasisakyti prieš sovietų okupaciją. Simboliška, kad apie Sąjūdį JAV spaudoje pirmą išsamesnį straipsnį parašė Amerikos lietuvė – I. Navazelskis, tačiau tiek ji, tiek kiti JAV žurnalistai manė, kad Sąjūdžio siekiai buvo nerealūs. Tautinis judėjimas Baltijos šalyse vertintas kaip stipri atsvara komunistinei ideologijai, o M. Gorbačiovas kritikuotas dėl nesugebėjimo apjungti ir suvienyti visas Sovietų Sąjungos tautas.

1.2. Lietuvių išeivijos ir Amerikos piliečių pasisakymai spaudoje

Baltijos šalyse prasidėjus tautiniams judėjimams, „The Washington Post“ pasirodė straipsnis apie okupuotų Baltijos valstybių diplomatų kovą už laisvę egzilyje. Straipsnyje pažymima, kad visi trys – Anatolis Dinbergs (Latvija), Stasys Lozoraitis jaunesnysis (Lietuva), Ernstas Jaaksonas (Estija) – buvo trio be vyriausybių, bet ne be visiško diplomatinio nepripažinimo. Technškai kiekvienas jų atstovavo pasiuntinybei, ir, nors jie neturėjo savo vyriausybių, JAV Baltijos valstybes pripažino kaip laisvas tautas²⁶.

Vienas iš cituotų diplomatų – Stasys Lozoraitis jaunesnysis, reikalų patikėtinis Vašingtone. S. Lozoraičio teigimu, „Tautos noras yra būti laisviems bei pirmiausia – turėti bent tam tikrą autonomiją. Vietos Komunistų Partijos noras taip pat yra būti nepriklausomiems. Taigi šios dvi jėgos, bėgant laikui, veiks išvien“²⁷. „The New York Times“ teigimu, Lietuvos atstovas Vašingtone atsargiai vertino nepriklausomybės judėjimą tėvynėje: „Mes nenorime netikros nepriklausomos vyriausybės, kuri suteiktų Maskvai dar vieną balsą Jungtinėse Tautose, kaip kad Mongolija ir Baltarusija“²⁸. Williamas J. H. Houghas, Niujorko teisėjas, Baltijos šalių diplomatus apibūdino kaip itin prisilaikančius įstatymo

raidės, kurie nenori būti įtraukti į vidaus politiką. Kartu autorius pabrėžė, kad pasiuntinybę rėmė įšaldyta Pirmosios Lietuvos Respublikos sąskaita Amerikos banke²⁹.

JAV spaudoje kritikuota M. Gorbačiovo politika etninių mažumų atžvilgiu – jo veiksmai Lietuvoje prieštaravo sovietų vadovėliuose skelbiamai nuostatai, kad Sovietų Sąjunga – tautų katilas, kur visos tautos turi lygias teises³⁰. „Chicago Tribune“ laikraštyje publikotas Lietuvos generalinio konsulo Vaclovo D. Kleizos pasisakymas, kad M. Gorbačiovas savo naujai paskelbtą *glasnost* – atvirumo – politiką panaudojo kaip prekę eksportui į Vakarus, o tuo tarpu Sovietų Sąjungos viduje buvo pažeidžiamos žmogaus teisės, bei pažymėta, kad tokie realią politinę situaciją Lietuvoje nusakantys straipsniai yra vertinami visų, kurie „laukia tinkamo momento paimti likimą į savo rankas“³¹.

Amerikos lietuviai aktyviai siuntė laiškus į dienraščius, norėdami išsakyti pritarimą ar priekaištus. „The Washington Post“ paskelbta R. Kilikausko nuomone, Sovietų Sąjungoje nedaug kas pasikeitė, nepaisant visų retorinių kalbų apie *glasnost* ir *perestroiką* – sovietų vyriausybė turėtų slėptis iš gėdos, ką ji padarė Baltijos valstybėms³². 1989 m. vasario pabaigoje skaitytojas Gintaras Kazlauskas išreiškė džiaugsmą, kad apie Baltijos šalių reikalus „The Chicago Tribune“ parašo net keliskart per dieną, tačiau priekaištavo, kad straipsniuose rašoma „Sovietų Lietuva“ – Lietuva, jis teigė, yra viena valstybė, Sovietų Sąjunga – kita³³. „The Washington Post“ taip pat sulaukė priekaišto – Leonardas Sadauskas kritikavo laikraštį, jog šio leidinio kartografas okupaciją pripažino vaizduodamas Europos žemėlapi – Lietuvos arba nėra, arba sienų linijos neatitinka tikrovės³⁴.

JAV lietuviai bei patys amerikiečiai kritikavo M. Gorbačiovo vykdytą politiką tautinių mažumų atžvilgiu bei išreiškė palaikymą Lietuvai. Lietuvių išeivija aktyviai sekė naujienas apie įvykius tėvynėje bei rašė laiškus

į spaudą, norėdami išsakyti savo nuomonę, kritiką žurnalistams bei palaikymą lietuviams. Kaip teigė Amerikos lietuviai, naujienos apie Lietuvą čia buvo ypač vertinamos, nors ir sulaukdavo kritikos.

1.3. Rinkimai į SSRS Liaudies deputatų suvažiavimą

Artėjantys rinkimai į Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą tapo iššūkiu LKP. Pasak JAV spaudos, LKP lyderis A. Brazauskas nusprendė atnaujinti pastangas dėl politinės ir ekonominės autonomijos, stengdamasis atgauti prarastą politinę paramą, praeitą rudenį atsisakius paskelbti suvereniteto deklaraciją. „The Washington Post“ atskleidė naujos Lietuvos Konstitucijos pagrindinius punktus: lietuvių kalbą paskelbti valstybine bei turėti visas teises laisvai disponuoti savo gamtiniais bei ekonominiais ištekliais. Sovietų Sąjungos įstatymai galiotų tik tuo atveju, jei nevaržytų Lietuvos laisvės. Dauguma Konstitucijos pakeitimų iškart buvo nepriimtini M. Gorbačioviui, tačiau, A. Brazausko teigimu, „Kas nebuvo priimtina [Maskvai] anksčiau, gali būti priimtina vėliau“³⁵.

Vasarį Lietuva pirmą kartą per visą okupacijos laikotarpį legaliai šventė Vasario 16-ąją – LKP tai leido, norėdama atgauti visuomenės paramą. Laikraščio „Pasaulio lietuvis“ redaktorius Bronius Nainys teigė, kad Kremliaus požiūris į Lietuvą netapo atlaidesnis, Kremlius tiesiog meistriškai sudarė tokį įvaizdį³⁶. „The Washington Post“ pabrėžė, kad Lietuva iš trijų Baltijos šalių sulaukė didžiausio liaudies palaikymo kovoje dėl nepriklausomybės. Dienraščio teigimu, amerikiečių raginimas lietuvius imtis ryškesnių veiksmų, kai JAV negali užtikrinti, kad tie veiksmai neturės pasekmių, buvo rizikingas moraline prasme³⁷.

Prieš 1989 m. kovo 26-osios rinkimus Sąjūdžio aktyvistas Arvydas Juozaitis nusprendė atsiimti savo kandidatūrą. Jo sprendimas atlaisvino kelią Komunistų partijos lyderiui

A. Brazauskui, kuris palaikė gerus santykius su Sąjūdžiu, laimėti rinkimuose. „The Washington Post“ žiniomis, buvo manoma, jog A. Juozaitis būtų surinkęs daugiau balsų už A. Brazauską, tačiau Sąjūdžio nariai nusprendė, kad būtų neišmintinga rizikuoti viešu į reformas linkusios LKP pažeminimu. Tuo tarpu A. Brazauskas kaltino dalį Sąjūdžio aktyvistų pasiduodant tariamai radikalių, už nepriklausomybę pasisakančių partijų įtakai³⁸. Įdomus „The Chicago Tribune“ pastebėjimas, kad prieš pat rinkimus Lietuva perėjo į kitą laiko juostą, taip žengdama nedidelį žingsnelį tolyn nuo Maskvos³⁹.

„The New York Times“ žurnalistas B. Keleris straipsnyje pabrėžė, kad Sovietų Sąjungoje tik kelios respublikos turėjo tokių gerai organizuotą ir bebaimi judėjimą, kaip Sąjūdis. „The New York Times“ citavo A. Brazausko žodžius, kad su Sąjūdžiu jie gali prieiti tam tikrą raudoną liniją kelyje dėl nepriklausomybės, bet negali jos peržengti, LKP nebegali būti draugais ir paremti vieni kitų idėjas su kitoje linijos pusėje atsidūrusiu Sąjūdžiu. Tiek Sąjūdis, tiek Komunistų partija svarstė, kaip galėtų išspręsti savo pašlijusius santykius. V. Landsbergis teigė, kad, jei Lietuvai būtų leista vystyti savo pačios ekonomiką, palaikyti prekybinius santykius su Vakaraais ir kurti savo valiutos sistemą, Lietuva kurį laiką galėtų būti Sovietų Sąjungos dalis. Pasak JAV spaudos, jis matė du galimus modelius: „Dominuojantis vaizdiny, kuris jums gali pasirodyti utopinis, yra tas, kad Lietuva gali padėti Sovietų Sąjungai suteikdama sumanų ekonomikos modelį. Kitas vaizdas, radikalusis, yra spėti iššokti iš skėstančios valtys“⁴⁰. Tuo tarpu A. Brazauskas pasisakė už didesnę autonomiją Sovietų Sąjungos ribose – jo manymu, ekonomiškai atskirti Lietuvą yra nepraktiška. Įvykus pirmiesiems sąlygiškai laisviems rinkimams į Sovietų Sąjungos Liaudies deputatų suvažiavimą, kitą dieną pasirodė rinkimų rezultatai. Kaip įvardijo „The Washington Post“, su Sąjūdžio parama buvo išrinktas reformatorius A. Brazauskas⁴¹.

Baltijos šalys kreipėsi į Jungtines Tautas (JT), prašydamos atkreipti dėmesį į jų norą tapti nepriklausomomis. Visgi, tam pritarė ne visos Vakarų valstybės – „The New York Times“ pasirodė Didžiosios Britanijos ministrės pirmininkės Margaret Thatcher išsakyta viltis, jog Latvija, Lietuva ir Estija liks Sovietų Sąjungoje, nepaisant to, kad Didžioji Britanija nepripažino šių šalių okupacijos⁴².

JAV spaudoje teigta, kad Lietuva tapo pirmąja Sovietų Sąjungos valstybe, nepaklususia naujai mokesčių sistemai ir atsiskiusia mokėti už naują tiesiamą magistralę bei dvigubai padidintą metinį automobilio mokestį. Tame pačiame posėdyje Lietuvos Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą, kad pagrindinis Lietuvos tikslas – nepriklausomybė, bei Konstitucijos pataisą, suteikiančią veto teisę Sovietų Sąjungos įstatymų atžvilgiu⁴³. Kaip teigė „The New York Times“, toks žadą atimantis Sovietų įstatymų nepaisymas nesulaukė plataus atgarsio Vakaruose, tačiau Maskva liko sunerimusi. JAV įvairiais būdais išreiškė palaikymą Baltijos šalims: jos turėjo pasiuntinybes Amerikoje, Jungtinių Valstijų diplomatai Sovietų Sąjungoje atsisakė susitikti su Baltijos valstybių komunistų valdžios uzurpatoriais, Valstybės Departamento Rytų Europos skyriuje veikė atskira sekcija Baltijos šalių reikalams nagrinėti, siekiant pabrėžti, kad jos nepriklausė Sovietų Sąjungai⁴⁴.

„The New York Times“ pasirodė straipsnis, jog JAV patvirtino Ribentropo-Molotovo pakto egzistavimą. Dienraštis teigė, jog Vakarų istorikai ilgai palaikė Baltijos šalis, sovietams neigiant patį Ribentropo-Molotovo paktą. Liepos pabaigoje pakto egzistavimą patvirtino ir sovietų atstovas Valentinas Falinas. Tad, kaip išsireiškė „The New York Times“, Baltijos valstybėms priklausė nauja ateitis bei nauja praeitis⁴⁵. Sovietų Politbiuro narys Aleksandras Jakovlevas oficialiai pripažino pakto egzistavimą tik 1989 m. rugpjūčio 18 d., bet, jo nuomone, Baltijos šalių aneksija nebuvo neteisėta⁴⁶.

1989 m. liepa prasidėjo M. Gorbačiovo įspėjimais dėl nacionalinių judėjimų, kurie kenkė Sovietų Sąjungos ekonomikai. Nors liepos 26 d. pateiktas planas, suteikiantis plačią ekonominę laisvę Estijai ir Lietuvai, sulaukė aršios konservatyvių rusų deputatų kritikos, kaip teigė „The New York Times“, kitą dieną Aukščiausioji Taryba priėmė sprendimą leisti šioms dviems valstybėms turėti ekonominę autonomiją⁴⁷. „The Chicago Tribune“ nuomone, prasidėjus M. Gorbačiovo pertvarkai, net patys optimistiškiausi Vakarų stebėtojai buvo įsitikę, kad paskelbdamos deklaracijas dėl valstybės suvereniteto Lietuva bei Estija peržengė ribas. Dienraštis išreiškė stiprią paramą Lietuvai, teigdamas, jog gavusios ekonominę autonomiją Baltijos šalys galės pajusti laisvės skonį⁴⁸. Galima daryti prielaidą, kad pasikeitusi M. Gorbačiovo pozicija paveikė Lietuvos vertinimą JAV spaudoje – iš pradžių Lietuvos ir Estijos deklaracijas vertinus kaip peržengiančias ribas, M. Gorbačioviui pakeitus požiūrį į Ribentropo-Molotovo paktą, spaudoje išreiškta nuomonė, kad Baltijos šalys turi teisę į nepriklausomybę.

Spaudoje pateiktos esminės naujienos apie rinkimus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą bei Sąjūdžio ir LKP santykius. Prieš rinkimus LKP stengėsi atgauti rinkėjų paramą, leisdamina minėti Vasario 16-ąją. Spaudoje G. Bushas buvo raginamas įspėti M. Gorbačiova, kad nepripažinti Stalino nusikaltimų – veidmainiška. Vakarų istorikai ilgai palaikė Baltijos šalių poziciją dėl Ribentropo-Molotovo pakto neteisėtumo, „The Chicago Tribune“ teigė, kad M. Gorbačiovas turėtų suteikti Baltijos šalims laisvę, jei nori užsitarnauti Vakarų paramą.

1.4. Baltijos kelias ir LKP atsiskyrimas nuo Maskvos

1989 m. rugpjūtį „The Washington Post“ pirmajame puslapyje pasirodęs straipsnis apie Lietuvą atskleidė Sąjūdžio įgautą pagreitį,

siekiant nepriklausomybės. Straipsnis pradedamas kiek cinišku pasakymu: „Sprendžiant iš pažiūros, Lietuva yra pelė, kuri riamoja, maža, tvarkinga Baltijos respublika, kuri ketina kovoti su Kremliumi dėl nepriklausomybės, pasitelkdama muzikologus, poetus, chemikus ir universitetų profesorius“⁴⁹. Tačiau toliau pateiktas visiškai kitoks Sąjūdžio vertinimas, išryškinant jo pasiekimus ir stiprų liaudies palaikymą. Autoriaus Davido Remnicko teigimu, LKP, norėdama išsaugoti bent dalies žmonių palaikymą, sekė Sąjūdžio idėjomis kaip šuniukas. Dažniau sumirgėdavo ir V. Landsbergio figūra – „The Washington Post“ jo asmenybės analizei paskyrė visą straipsnį, pažymint, jog pagal išvaizdą jam labiau tiktų rašyti mokslinius straipsnius, o ne vadovauti Sąjūdžiui⁵⁰.

1989 m. rugpjūčio 23 d. vykęs Baltijos kelias „The Washington Post“ pirmajame puslapyje buvo pristatytas kaip ryžtingas Baltijos šalių protestas prieš Ribentropo-Molotovo paktą. „The New York Times“ vertinimu, per pastaruosius metus Baltijos šalių žmonės tapo kategoriškesni ir radikalesni – iš pradžių reikalavę tik daugiau laisvės nuo Maskvos, dabar jie siekė visiškos nepriklausomybės⁵¹. Tokie masiniai protestai sulaukė kaltinimų iš sovietinio Centro Komiteto (CK), jog pažeidžiami visų Sovietų Sąjungos žmonių interesai⁵². V. Landsbergio teigimu, būtų buvę kvaila manyti, kad Maskva į tai nesureaguos, tačiau jos tonas buvo piktesnis nei tikėtasi. Vis tik, jis teigė, kad „<...> mes jau seniai nusprendėme, kad turime kažką daryti, kautis dėl mūsų nepriklausomybės. Mes nesame ekstremistai ir mes nesame smurtautojai, bet mes esame ryžtingi“⁵³. „The Washington Post“ tokius Baltijos šalių veiksmus vadino „vaikščiojimu lynu tarp Kremliaus ir nacionalistų“⁵⁴. „The New York Times“ teigė, kad šiuo išskirtiniu metu rungėsi ne Rytai prieš Vakarus, bet Rytai prieš Rytus⁵⁵. „The Chicago Tribune“ teigimu, G. Busho vyriausybė laikėsi laukimo politikos, tačiau iš tiesų nei Vašingtonas,

nei Maskva negalėjo kontroliuoti to, kas vyko Rytų Europoje⁵⁶.

„The New York Times“ analizavo Baltijos šalių įvaizdį amerikiečių akyse. Dienraščio teigimu, JAV buvo lengva palaikyti Baltijos šalis, kuomet jų nepriklausomybės klausimas atrodė utopinis. Maskvai suteikus Baltijos šalims politinę, ekonominę ir kalbos laisvę, Amerikai apsispręsti tapo daug sunkiau. JAV susiskaldė į dvi dalis: vieni pasisakė už Baltijos šalių nepriklausomybę ir apsisprendimo teisę, kiti tikėjo M. Gorbačiovo pertvarkos sėkme. Padaroma išvada, jog gali būti neįmanoma vienu metu matyti reformuotą, nuosaikios politikos besilaikančią Sovietų Sąjungą ir apsisprendimo teisę realiai įgyvendinančias Baltijos valstybes⁵⁷. „The Chicago Tribune“ teigimu, JAV Valstybės Departamentas sutiko su Vašingtone dirbusio diplomato S. Lozoraičio nuomone, jog M. Gorbačiovas ir toliau plūs Baltijos šalis ir elgsis „kaip tėvas su paaugliu“. Baltijos valstybės buvo dilema M. Gorbačioviui, kuris jas matė kaip ūkio modelius ir norėjo padrąsinti jas vystyti savo ekonomiką, bet tuo pačiu jis nebuvo pasiruošęs pirmininkauti Sovietų Sąjungos išformavimui⁵⁸.

„The Washington Post“ Baltijos kelių vertino kaip ryžtingą žingsnį, „The Chicago Tribune“ bei „The New York Times“ apie įvykius Baltijos šalyse rašė, kad kuo toliau, tuo žmonės tapo radikalesni. Įsivyravus įtampai, spaudoje pasirodė samprotavimų, kad G. Bushui teks galvoti, kaip gali tekti atsakyti į M. Gorbačiovo agresiją, kita vertus, nei Vašingtonas, nei Maskva negalėjo kontroliuoti to, kas vyko Rytų Europoje. Taip pat pabrėžta, kad JAV buvo lengva nepripažinti Baltijos šalių okupacijos, kol jų nepriklausomybės klausimas atrodė utopinis.

Gruodžio 7-ąją, nepaisydama Maskvos grasinimų, Lietuva tapo pirmąja Sovietų Sąjungos valstybe, kurioje įteisinta daugiapartinė sistema⁵⁹. Pasak A. Brazausko, toks žingsnis tebuvo laiko klausimas. „The Washington

Post“ teigimu, jis gali būti teisingas, teigdamas, jog esmė buvo ne klausime, ar bus pakeistas partijos vaidmuo, o kada jis bus pakeistas⁶⁰. Spaudoje skelbta, kad LKP lyderis ragino partiją atsiskirti nuo Maskvos, o Sąjūdžio atstovo A. Juozaičio nuomone, A. Brazauskas buvo vienas iš nedaugelio Lietuvos komunistų, dar tebeturinčių prestižą⁶¹. „The Chicago Tribune“ vertinimu, gaunant nuolatinis išėjimus iš Kremliaus, tai padaryti nebuvo lengva⁶². Bijodamas vis stiprėjančių nacionalistų įtakos, M. Gorbačiovas juos apkaltino nesantaikos kurstymu, kraujo praliejimo ir mirties siekimu. V. Landsbergis teigė, kad sovietų valdžia dar nebuvo psichologiškai pasiruošusi LKP atsiskyrimui, nors ir žinojo, kad tai įvyks⁶³. Reiktų pabrėžti amerikiečių spaudoje akcentuotą Sovietų Sąjungos poziciją po šių partijų sukrėtusių įvykių – Sovietų Aukščiausioji Taryba pripažino Ribentropo – Molotovo pakto neteisėtumą, bet nutylėjo apie nelegalią Baltijos šalių inkorporaciją⁶⁴.

D. Remnicko teigimu, Lietuva su išskirtine drąsa ir ramiu ryžtingumu skynėsi kelią kirsdama politines ribas, bandydama M. Gorbačiovo kantrybę⁶⁵. Sausio 4 d. LKP lyderiai paskelbė, kad Maskva nesipriešino jos atsiskyrimui. Po atsiskyrimo nuo Maskvos, LKP populiarumas Lietuvoje žaibiškai išaugo, kas pakenkė Sąjūdžio reitingams. Lietuvą „The Washington Post“ netgi vadino pasaulio centru. Autoriaus teigimu, dalis Vakarų žmonių besąlygiškai palaikė Lietuvos nepriklausomybės siekį, kiti tikėjo, kad sovietų ir lietuvių nesutarimai gali būti išspręsti derybomis. Būtent tokios politikos laikėsi JAV – tai, jos manymu, geresnis variantas, negu staigus atsiskyrimo paskelbimas, kuris užtikrintų Lietuvai neaiškią ateitį⁶⁶.

Dieną prieš M. Gorbačiovo vizitą Lietuvoje Vilniuje susirinko tūkstančiai žmonių, reikalaujančių laisvės. Sąjūdžio atstovo Aloyzo Sakalo teigimu, žmonės susirinko parodyti, kad nepriklausomybės reikalavimas – tai laisva žmonių valia⁶⁷. Tą pačią dieną

Jungtinių Tautų Sekretoriatas, nusileisdamas Sovietų Sąjungai, sutiko pristabdyti neoficialių santykių su Baltijos šalių tautinėmis grupėmis, siekiančiomis nepriklausomybės, plėtojamą. Jungtinių Tautų atstovų teigimu, Sovietų Sąjunga labai supyko, kai „The New York Times“ gruodį išspausdino straipsnį apie JT ir Baltijos šalių santykius. Toks JT sprendimas sukėlė Amerikos baltų pasipiktinimą, jog organizacija negynė laisvės idėjos⁶⁸. „The New York Times“ skelbė, kad G. Busho administracija sukritikavo JT sprendimą nutraukti neformalius ryšius su Baltijos šalimis, taip nusizeminant prieš Sovietų Sąjungą⁶⁹.

JAV spaudoje Lietuvos siekis tapti ekonomiškai nepriklausoma vertintas skeptiškai, kadangi ji nepalaikė jokių prekybinių ryšių su Vakaraais, taip pat svarstyta, ar M. Gorbačiovas sugebėtų suteikti ekonominę autonomiją be politinės laisvės. LKP atsiskyrimas nuo Maskvos vertintas kaip ryžtingas žingsnis, bandantis M. Gorbačiovo kantrybę. Dalis Vakarų palaikė besąlygišką Lietuvos nepriklausomybę, kita dalis tikėjosi, kad konfliktą su Sovietų Sąjunga pavyks išspręsti dialogu.

1990 m. sausio 12-ąją prasidėjo trijų dienų M. Gorbačiovo vizitas Lietuvoje – per penkiasdešimt okupacijos metų tai buvo pirmas Sovietų Sąjungos vadovo apsilankymas. „The New York Times“ šį vizitą pavadino beviltiškiausiu diplomatinio žingsniu jo karjeroje⁷⁰. Vilniuje prie Katedros susirinko 250 000 žmonių, norinčių įrodyti savo nepriklausomybės siekį. M. Gorbačiovas susirinkusiesiems atrėžė, kad, jei jie galvoja apie nepriklausomybę, turi ne septynis, o tūkstantį kartų pagalvoti apie tai, kad šioje šalyje yra nustatyta konstitucinė tvarka⁷¹.

Nepavykus įtikinti LKP neatsiskirti nuo Maskvos, M. Gorbačiovas nusprendė nebe-prieštarauti daugiapartinei sistemai. „The Washington Post“, vertindamas M. Gorbačiovo apsilankymą Lietuvoje, įžvelgė teigiamų aspektų: iš esmės jis neprieštaravo Lietuvos atsiskyrimui, nebuvo sutarta tik dėl

atsiskyrimo sąlygų. Deja, tokios kalbos lietuvių nesužadino, dienraščio teigimu – ir neturėjo sužadinti, atsižvelgiant į jiems Sovietų Sąjungos padarytą skriaudą. Vakarai negali tikėtis, kad lietuviai *perestroikos* idėją išskels aukščiau savo nepriklausomybės idėjos⁷². „The Washington Post“ įžvelgė du galimus M. Gorbačiovo politikos scenarijus: pirmas – sustabdyti nepriklausomybę, panaudojant ekonomines priemones kartu su biurokratiniais atidėliojimais, kurie vestų į nesibaigiančias diskusijas Maskvoje; antras – leisti toliau vystytis nepriklausomybės kovai, panaudojant tai kaip naują argumentą Vakarams. Labiau tikėtinas variantas buvo ekonominės sankcijos⁷³.

Vasario 20-ąją pasirodė naujienos apie Sovietų Sąjungos Konstitucijos pataisas, kurios suteiktų M. Gorbačioviui naujus įgaliojimus – paskelbti nepaprastąją padėtį bet kurioje šalies dalyje bei veto teisę priimant naujus įstatymus⁷⁴. Keturi Amerikos Kongreso nariai susidūrė su griežta sovietų politika – jiems nebuvo suteiktos vizos apsilankyti Lietuvoje, kadangi jie nebuvo pakviesti atitinkamų pareigūnų iš Maskvos. Kongresmenai, pakviesti Sąjūdžio atstovų, vyko į Lietuvą stebėti vasario 24 d. rinkimų⁷⁵.

Vasario 24-ąją Lietuvoje vyko pirmieji ne tik krašte, bet ir visoje Sovietų Sąjungoje demokratiniai rinkimai į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, kuriuose didžiąją dalį balsų laimėjo Sąjūdis⁷⁶. Nors, LKP atsiskyrus nuo Maskvos, jos reitingai pakilo, tačiau, pasak „The Washington Post“, žmonės dar nebuvo pasiryžę atleisti jai už praeities klaidas⁷⁷. „The New York Times“ taip pat laikėsi nuomonės, kad LKP pralaimėjimas rinkimuose nebuvo staigmena⁷⁸. Tik po rinkimų išsprendė ir keturių JAV kongresmenų likimas – jiems buvo leista atvykti į Lietuvą⁷⁹.

JAV spaudoje M. Gorbačiovo vizitas į Lietuvą vertintas kaip beviltiškiausias jo žingsnis. Lankydamasis Lietuvoje, M. Gorbačiovas bandė įtikinti LKP neatsiskirti nuo Maskvos,

o Lietuvai net negalvoti apie nepriklausomybę. Nepaisant grasinimų, Baltieji Rūmai vengė palaikyti kurią nors pusę ir tikėjo abiejų konflikto pusių taikiu dialogu, o JAV Valstybės Departamentas pasisakė už laisvą Baltijos šalių apsisprendimą. Nepaisant M. Gorbačiovo pastangų, Lietuva ir toliau nepermaidaujamai judėjo nepriklausomybės link, tad pagrindiniai klausimai liko – kada ir kaip tai paveiks Sovietų Sąjungą.

2. Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas

Kovo 12 d. paskelbta naujiena apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą sulaukė dėmesio ir pateko į visų JAV dienraščių pirmuosius puslapius. Lietuva tapo pirmąja valstybe, atsiskyrusia nuo Sovietų Sąjungos. Deklaracijos paskelbimas, kaip teigė „The Chicago Tribune“, buvo emocionalus ir dramatiškas momentas, buvo giedamas himnas, o susirinkusi lauke minia skandavo laisvės šūkius. JAV, niekada nepripažinusi Lietuvos okupacijos, ragino Maskvą „gerbti Lietuvos žmonių valią“, bet susilaikė nuo aiškaus pareiškimo, kad pripažįsta naujai paskelbtą valdžią. „The Chicago Tribune“ iškėlė prognozę, jog tai gali signalizuoti apie prasidedantį Sovietų Sąjungos byrėjimą⁸⁰. „The Washington Post“ teigimu, toks Lietuvos žingsnis reiškė politinę ir teisinę grėsmę Maskvai, rimčiausią, kokią kada nors kėlė kuri nors iš penkiolikos respublikų, esančių Sovietų Sąjungoje⁸¹. „The Washington Post“ teigė, kad Jamesas Bakeris bei G. Bushas, kurie neslėpė pastangų padėti M. Gorbačioviui likti valdžioje, buvo pavojuje, nes bet kas, ką jie pasakytų apie Lietuvą, galėtų pakenkti JAV ir Sovietų Sąjungos santykiams⁸².

M. Gorbačiovo Lietuvos nepriklausomybės deklaracijos atmetimas taip pat plačiai nuvilnijo spaudos puslapiuose. Kovo 13 d. M. Gorbačiovas Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją paskelbė neteisėta ir nelegalia bei

atmetė oficialias derybas su Lietuva teigdamas, kad derybas vykdo tik su užsienio valstybėmis⁸³. Susirūpinę lietuviai prašė G. Bushą būti jų pusėje sunkiose derybose su Maskva, kaip rašoma „The New York Times“. Amerikos lietuviai ypač bijojo ekonominių sankcijų⁸⁴. Diplomatas S. Lozoraitis ir nesitikėjo staigaus JAV pripažinimo – jo nuomone, tam turi būti laisvos visos Baltijos šalys⁸⁵. Lietuvos pasiuntinybės, kuri išliko dėka Lietuvos aukso rezervų Jungtinėse Valstijose, Vašingtone darbuotojai sutiko žinias apie nepriklausomybės atkūrimą, lydimi dvejopų jausmų. Šampanas buvo geriamas, tačiau džiūgavimą ir svaigulį lydėjo budrumas ir blaivumas – natūralus jausmas žmonėms, kurie pakankamai gerai pažįsta sovietus ir suvokia, kad per anksti švęsti taip, lyg šiandienos balsavimas būtų užbaigęs istoriją⁸⁶. Iš trijų laikraščių vieningai „The Chicago Tribune“ išreiškė poziciją, kad Lietuvos nepriklausomybė turi būti pripažinta. Nors politinė nepriklausomybė nenutrauks ekonominių ryšių su Sovietų Sąjunga, Lietuva turėtų būti tikra, kad jos motyvai teisingi, ir elgtis civilizuotai⁸⁷.

„The New York Times“ pasirodė Harvardo universiteto ekonomikos profesoriaus Lawrence'o Summerso straipsnis apie M. Gorbačiovo reikalaujamą 33 000 000 000 JAV dolerių vertės kompensaciją, kuriame teigiama, kad tokia suma yra lupikavimas. Sovietų Sąjunga neatliko jokio patikimo Lietuvos kapitalo įvertinimo, o Lietuvos pajamų lygis rodė, kad reikalaujama suma dešimteriopai viršijo realybę⁸⁸. Toks straipsnis sulaukė Jungtinių Valstijų senatoriaus Danielio Patricko Moynihano palaikymo, kuris pasiūlė kainą, kokią Maskva turėtų sumokėti Lietuvai – 7 500 000 aukso dolerių, kadangi būtent už tokią sumą Sovietų Sąjunga nusipirko Lietuvą iš nacistinės Vokietijos pagal papildomus slaptuosius protokolus⁸⁹.

Lietuva skubėjo paskelbti nepriklausomybę iki kovo 12 d., kuomet turėjo būti praplėstos M. Gorbačiovo galios, kad šis būtų

žingsniu priekyje. Amerikiečių spaudos vertinimu, Lietuva jau buvo aplenkusi Maskvą – ji praktikavo politinį pliuralizmą bei atsiskėdė dalyvauti Maskvos debatuose dėl naujų vadovo galių. „The Chicago Tribune“ pranašiskai signalizavo apie galimą Sovietų Sąjungos byrėjimo pradžią. Kaip ir buvo tikėtasi, M. Gorbačiovas nepriklausomybės akto nepripažino, G. Bushas taip pat neskubėjo užmegzti oficialių santykių su Lietuva, kad nepykdytų Maskvos.

1990 m. kovo 16 d. JAV spaudoje pasirodė informacija, jog Lietuva galėtų atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos, tik tam reiktų laiko ir referendumo⁹⁰. Jau kitą dieną dienraščiuose pasirodė žinutės apie trijų dienų M. Gorbačiovo ultimatumą Lietuvai panaikinti deklaraciją⁹¹. Kaip skelbė „The Chicago Tribune“, praėjus kelioms valandoms po ultimatumo paskelbimo, Lietuva sudarė naują koalicinę vyriausybę ir prašė demokratinių šalių valstybės pripažinimo⁹². Baltieji Rūmai susilaikė, tuo tarpu Amerikos lietuviai taikioje demonstracijoje Čikagoje plakatais išreiškė savo poziciją: „Prezidente Bušai, mums tavęs reikia dabar!“⁹³

Spaudoje pasirodė M. Gorbačiovo pranešimai, neva jis jokio ultimatumo Lietuvai neskelbė. „The New York Times“ atkreipė dėmesį, kad Lietuva iškėlė sovietų karių buvimo Lietuvoje klausimą, tačiau nekaltino Kremliaus jėgos naudojimu sprendžiant problemą⁹⁴. „The Washington Post“ JAV poziciją apibūdino paprastai: Baltijos šalims neblogai sekėsi ir be Vašingtono pagalbos. Dienraščio teigimu, jei Vilniuje kultų demonstracijos, Maskva galėtų naudoti karinę jėgą, prisidengdama taikos palaikymu – tai tikriausiai nepatiktų G. Bushui, tačiau V. Landsbergiui tai nebūtų aiškiai pasakyta⁹⁵.

Kovo 22 d. spaudos konferencijoje G. Bushas teigė nenorįs kištis į konfliktą, baimindamasis pagreitinoti incidentą: „Ką gero gali atnešti Jungtinių Valstijų prezidentas, esantis kitame pasaulio gale, mąstantis apie

kažką, ko jis nenori matyti nutinkant? Turiu omenyje, kad aš netyčia galėčiau padaryti kažką blogo“⁹⁶. „The New York Times“ teigimu, aukštesnio lygio Jungtinių Valstijų pareigūnai teigė, kad Lietuva turėtų išlikti jų dėmesio centre, tuo tarpu Vašingtono atstovai nebuvo tikri dėl M. Gorbačiovo ketinimų ir abejojo, kiek Lietuva gali spausti Kremlių. Tokios dvejonės sukuria dveją JAV politikos įvaizdį – oficiali pozicija, reikalaujanti Lietuvos nepriklausomybės, ir dažnai kartojama G. Busho pozicija išspręsti konfliktą be jėgos panaudojimo, demokratiniais keliais⁹⁷.

Kaip skelbė „The Chicago Tribune“, Maskva ir toliau spaudė Lietuvą, didindama karinės technikos kiekį šalyje, įsakydama JAV atstovams per 12 valandų išvykti iš Lietuvos, neįleisdama užsienio žurnalistų⁹⁸. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, nujausdama galimą sovietų valdžios jėgos panaudojimą, išleido rezoliuciją, jog tokiu atveju Lietuvos atstovu ir įgaliotiniu skiria S. Lozoraitį⁹⁹. „The New York Times“ teigimu, Lietuva pastatė M. Gorbačiovą į tokią padėtį, jog jis arba turi naudoti jėgą, arba prarasti autoritetą. B. Kelleris taip pat sukritikavo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą, jog dėl to balsavo parlamentas, o ne liaudis referendume, kas būtų svaresnis argumentas Maskvai¹⁰⁰.

Sovietų Užsienio reikalų ministerija įsakė užsienio žurnalistams ir diplomatomis palikti Lietuvą, argumentuodama, jog jų buvimas skatina aktyvistus nepaisyti sovietų valdžios. Sovietų Užsienio reikalų ministerijos atstovas Genadijus Gerasimovas kritikavo „The New York Times“, jog palaiko separatistus, nes, skelbiant naujienas iš Vilniaus, prierašą „U. S.S.R.“ pakeitė žodis „Lithuania“. „The New York Times“ patikslino, kad straipsniai, pateikiantys naujienas, nepalaiko nei vienos konflikto pusės, o vietos ir datos nurodymas nerodo jokio pripažinimo. Prierašas „Lithuania“ tenurodo teritorinę vietą – lygiai taip pat, kaip rašant apie Velsą, Siciliją, kitus regionus¹⁰¹.

„The Washington Post“ pasirodė kritiškai G. Busho poziciją vertinantis Richardo Coheno straipsnis. Autoriaus teigimu, tokia sąlygiškai nesvarbi šalis kaip Norvegija pasisakė, kad Lietuva turi būti laisva, didesnės reikšmės valstybė Lenkija taip pat palaikė Lietuvą, o štai JAV išsisukinėjo, kalbėdama dviprasmybėmis. Lietuva turėjo visas teises būti laisva, tačiau pati kaip valstybė, turėdama 3 000 000 gyventojų, nėra labai įtakinga. Kita vertus, jei Lietuvai pavyktų išstoti iš Sovietų Sąjungos, jos pavyzdžiu pasektų ir kitos okupuotos respublikos¹⁰².

Spaudoje sklido pranešimai apie vis didėjančią įtampą Lietuvoje – sovietų generolas Vladislavas Ačalovas teigė, kad Lietuvoje vyko karinių dalinių pratybos¹⁰³. „The New York Times“ pateikė V. Landsbergio žodžius, jog „Mes nekariaujame prieš Sovietų Sąjungą; mes tiesiog jaučiame apgailestavimą.“ Jis teigė, kad jam įdomu stebėti pasaulį ir galvoti, kokios yra pasaulio vertybės, turėdamas omenyje, jog per 17 nepriklausomybės paskelbimo dienų nė viena vyriausybė oficialiai nepripažino Lietuvos¹⁰⁴.

Vakarų europiečiai buvo susirūpinę, jog neramumai Lietuvoje sutrukdytų demokratijos tėkmei į Rytų Europą. „The Washington Post“ vertinimu, kadangi Lietuva buvo Europoje ir vyraujantis tikėjimas buvo katalikybė, ji gavo daugiau palaikymo negu islamiškos Sovietų Sąjungos okupuotos valstybės¹⁰⁵. „The New York Times“ pasirodęs A. M. Rosenthalio straipsnis kritikavo G. Bushą, jog Sovietų Sąjunga jau antrą kartą per tuos pačius metus diktavo JAV užsienio politiką.¹⁰⁶

1990 m. kovo 30 d. pasirodė straipsniai apie dar vieną M. Gorbačiovo politikos posūkį – sovietų kariuomenės dezertyrams suteikta amnestija¹⁰⁷. Iš Lietuvos pusės pasigirsta pranešimas, jog Lietuva sutiko ieškoti kompromiso nepriklausomybės klausimu¹⁰⁸. Jau kitą dieną Lietuva patyrė sovietų agresiją – kariuomenė užėmė Spaudos Rūmus. G. Bushas išsiuntė laišką M. Gorbačioviui,

prašydamas taikiai užbaigti įvykius Lietuvoje ir išsiuntė JAV ambasadorių J. Matlocką susitikti su sovietų Politbiuro nariu A. Jakovlevu. Tai buvo pirmas dviejų didžiųjų valstybių lyderių kontaktas po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo¹⁰⁹. Spaudoje cituotas diplomatas S. Lozoraitis tokios agresijos nesuapratė – M. Gorbačiovas elgėsi kaip žmogus su XIX amžiaus mentalitetu – karinėmis priemonėmis bei karių daliniais negalima spręsti jokių problemų¹¹⁰.

JAV lietuviai aktyviai rinkosi į demonstracijas Čikagoje, Delay Plaza aikštėje, kur pasisakė už laisvą Lietuvą, kritikavo vangią G. Busho politiką. Mitinge, išreikšdami paramą lietuviams, dalyvavo ir senatoriai demokratai Paulas Simonas ir Richardas Durbinas.¹¹¹ Reikėtų pažymėti, kad senatorių politinė kryptis – respublikonas ar demokratas – Lietuvos klausimu neturėjo reikšmės. Asta Banionytė, JAV lietuvių bendruomenės atstovė, šį faktą patvirtino: jos teigimu, ir demokratų, ir respublikonų požiūris Kongrese į Baltijos šalis buvo vienodas¹¹².

Įžvalgus demokrato senatoriaus Danielio Patricko Moynihano straipsnis, kuriame pažymimas tarptautinės teisės vaidmuo. Lietuvos nepriklausomybės atgavimas yra būtina sąlyga, tačiau ir M. Gorbačiovas turėtų išlaikyti savo valdžios pozicijas. Jo vertinimu, Lietuvos situacija, ko gero, – išpūdinčiausias neteisėtos sutarties tarptautiniuose santykiuose pavyzdys. Autorius sukritikavo V. Landsbergio žodžius, neva JAV vėl nori parduoti Lietuvą Sovietų Sąjungai – autorius pažymi, kad pardavė ne JAV, o Hitleris. JAV jis pasiūlė paprasčiausią variantą: kreiptis į Generalinę Asamblėją ar į Saugumo Tarybą ir ten ieškoti patarimo Tarptautinio Teisingumo Teisme¹¹³.

Artimiausi M. Gorbačiovo atstovai susitiko su Lietuvos delegatais, bandydami rasti išeitį iš aklavietės¹¹⁴. Po susitikimo Lietuvos atstovai pareiškė, kad svarstytinas variantas – pristabdyti Lietuvos nepriklausomybės

deklaraciją šešioms mėnesiams¹¹⁵. Balandžio 4 d. „The Chicago Tribune“ pasirodė naujai priimti Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos įstatymai, nurodantys galimo respublikų atsiskyrimo sąlygas. Kelios iš jų – referendume už nepriklausomybę turi pasisakyti 2/3 visų gyventojų, po referendumo turi sekti penkerių metų pereinamasis laikotarpis¹¹⁶.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybės deklaraciją, Baltieji Rūmai susilaikė nuo jos pripažinimo. „The Washington Post“ JAV poziciją apibūdino paprastai: Baltijos šalims neblogai sekėsi ir be Vašingtono pagalbos. Jei JAV akivaizdžiai remis Lietuvą, M. Gorbačioviui bus sunku leisti Lietuvai atsiskirti taikiai, nes tai reikštų nuolaidžiavimą JAV. Vakarų Europos valstybės, bijodamos dar didesnių Baltijos valstybių krizės padarinių, taip pat nei palaikė, nei pasisakė prieš Lietuvos suverenumą – jos bijojo išsakyti bet kokią kritiką dėl sovietų armijos veiksmų ir baiminosi, kad įvykiai Lietuvoje pakenks demokratijos raidai Sovietų Sąjungoje.

3. Ekonominė blokada

1990 m. balandžio 13 d. M. Gorbačiovas grasino Lietuvai ekonomine blokada, jei ši per dvi dienas neatšauks savo nepriklausomybės deklaracijos. JAV spaudos vertinimu, tai buvo rimčiausias Maskvos grasinimas nuo tautinio judėjimo pradžios¹¹⁷. Paklausus V. Landsbergio, ar Lietuvos vyriausybė ekstra atveju turėtų padėties normalizavimo planą, šis atsakė: „Kokį planą jūs galite turėti tokioje situacijoje? Jei jie atvyks su tankais ir areštuos mus vidury nakties, mes nieko nebegalėsime padaryti. Užsienio vyriausybės, įskaitant ir Jungtinių Valstijų vyriausybę, gali daryti planus. Mes galime tik laukti ir žiūrėti, kas nutiks“¹¹⁸. G. Bushas pranešimą apie naujus sovietų grąsinimus apibūdino kaip „smarkiai keliantį nerimą“ bei prisijungė prie M. Thatcher, ragindamas M. Gorbačiovą sumažinti spaudimą atsiskyrusiai respublikai¹¹⁹.

Lietuvai ultimatumą atmetus, V. Landsbergis įvardijo tam tikrą palengvėjimą, kad M. Gorbačiovas pasirinko ekonomines sankcijas, o ne naudojo jėgą¹²⁰. D. Remnicko nuomone, Lietuva jau atitrūkusi nuo Sovietų Sąjungos, daugiau nei trys ketvirtadaliai jos gyventojų palaiko nepriklausomybės siekį, o būtent tiek užtektų M. Gorbačiovo reikalautam referendumui¹²¹. Kaip teigė „The Washington Post“, G. Mitchellas palaikė G. Busho poziciją, kad jėgos atveju Maskva sulauks atsako, ir pritarė prezidento nutylėjimui apie tolimesnius galimus veiksmus¹²².

Po kelių dienų skelbta apie Lietuvos išteklų planavimą, Sovietų Sąjungai iki 80 proc. sumažinus gamtinių dujų tiekimą Lietuvai¹²³. G. Bushas po susitikimo su Prancūzijos prezidentu Francois Mitterrandu teigė, kad šiuo metu svarbiau išlaikyti gerus santykius su Maskva, negu priimti greitą sprendimą dėl įvykių Lietuvoje¹²⁴. Norvegijos pozicija buvo aiški – Lietuva galėjo iš jos pirkti naftą, ir ragino Maskvą nutraukti Lietuvai paskelbtas sankcijas¹²⁵. Kremlius teigė, kad dėl naftos ir gamtinių dujų tiekimo nutraukimo kalta Lietuva, ignoravusi Maskvos iškeltą ultimatumą¹²⁶.

1990 m. balandžio 22 d. JAV spaudoje mirgėjo pranešimai, kad Sovietų Sąjunga Lietuvai paskelbė absoliučią ekonominę blokadą. Kol kas nei viena valstybė neskelbė teiksianti paramą Lietuvai, nors ši kreipėsi į JAV ir kitas Vakarų šalis, prašydama ekonominės pagalbos¹²⁷. Lietuva į ekonominę blokadą atsakė Maskvai tuo pačiu – nutraukė benziną tiekimą į sovietų karines bazines, esančias Lietuvos teritorijoje, ir blokavo produktų, pagamintų sovietų gamyklose, importą ir pieno produktų bei mėsos eksportą iš Lietuvos¹²⁸. Kaip teigė B. Kelleris, blokada padarė tai, ko M. Gorbačiovas nesitikėjo – kaip niekada sutelkė lietuvių kovai prieš Maskvą dėl nepriklausomybės¹²⁹.

„The Chicago Tribune“ balandžio 24 d. pasirodė pranešimas, kad G. Bushas paskelbs

švelnias ekonomines sankcijas Maskvai dėl draudimo Lietuvai tapti nepriklausoma¹³⁰. Tačiau ir per didelės paramos Lietuvai nerodė – K. Prunskienei JAV nesuteikė leidimo atvykti į Jungtines Valstijas gegužės pradžioje, visa jai suteikta tik birželį. Ministrė pirmininkė apie tokio sprendimo priežastis kalbėjo miglotai, sakydama, jog tereikia sudėlioti į seką datas ir įvykius pasaulyje, ir viskas bus aišku, turėdama omenyje gegužės 30 d. planuotą M. Gorbačiovo vizitą į Vašingtoną¹³¹.

V. Landsbergis sprendimą atidėlioti sankcijas Maskvai pavadino politiniu Miunchenu, turėdamas omenyje Britanijos ir Prancūzijos bandymą 1938 m. nuraminti nacistinę Vokietiją Čekoslovakijoje. Profesorius teigė: „Aš nesu tikras, ar galima vienos žmonių grupės laisvę parduoti vardan kitos žmonių grupės laisvės. Jei taip, tuomet kokia yra laisvės idėja? Tai yra Miunchenas“¹³². Stepheno Chapmano, „The Chicago Tribune“ žurnalisto, teigimu, įvykius Lietuvoje lyginti su Miunchenu klaidinga: Britanija tuomet leido daliai nepriklausomos valstybės tapti tironiškos imperijos dalimi. Tuo tarpu Lietuvai yra suteikta galimybė būti laisvai¹³³. Po V. Landsbergio pasisakymo apie Miuncheną, JAV vyriausybė pagreitino K. Prunskienės vizitą į Ameriką. Baltųjų Rūmų demokratai kūrė planus, kaip Ministrės Pirmininkės vizitui suteikti kuo daugiau viešumo, įskaitant pasirodymą Helsinkio Komisijoje¹³⁴.

1990 m. gegužės 2 d. skelbta apie planuotą G. Busho ir K. Prunskienės susitikimą. Tai – pirmasis abiejų šalių susitikimas tokiu lygmeniu nuo 1940 m. Baltijos šalių aneksijos. „The Washington Post“ teigimu, G. Bushas nusprendė susitikti su K. Prunskiene, kai buvo sudaryta nauja Sovietų Sąjungos ir JAV prekybos sutartis¹³⁵. Vizito metu Lietuvos Ministrė Pirmininkė K. Prunskienė prašė pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, taip pat svarstė, kaip sumažinti įtampą su Maskva. K. Prunskienė atsiprašė prezidento už V. Landsbergio išreikštą priekaištą JAV

dėl sankcijų netaikymo Maskvai, lyginant tai su Miunchenu. Spauldoje pabrėžta, kad G. Bushas K. Prunskienę priėmė kaip neoficialų asmenį, o ne Ministrę Pirmininkę, tačiau pastaroji džiaugėsi, kad susitikimas apskritai įvyko¹³⁶. „The New York Times“ pasirodęs straipsnis apie K. Prunskienės vizitą atskleidė Amerikos nuostabą dėl jos pozicijos M. Gorbačiovo atžvilgiu. Tikėtasi, kad K. Prunskienė plūs M. Gorbačiovo kaip piktadarį, tačiau ši išreiškė pasitikėjimą M. Gorbačiovu¹³⁷.

1990 m. gegužę Lietuvos parlamentas oficialiai pareiškė, kad sutinka pristabdyti Kovo 11-osios nepriklausomybės deklaraciją ir aptarti su Maskva pereinamojo laikotarpio į visišką nepriklausomybę sąlygas¹³⁸. Kaip pabrėžė „The Washington Post“, Lietuva buvo pasiruošusi išaldyti savo nepriklausomybės deklaracijos įgyvendinimą, bet nelinkusi sutikti su Maskvos reikalavimu, kad, norint pradėti pokalbį, deklaracija būtų sustabdyta¹³⁹.

Kaip buvo planuota, gegužės pabaigoje M. Gorbačiovas atvyko į JAV. „The Chicago Tribune“ teigė, kad pagrindinis keturių dienų vizito tikslas buvo ginklavimosi mažinimas, tačiau paskutinėmis savaitėmis į planą buvo įtrauktas Lietuvos klausimas, Vokietijos susivienijimas ir sovietų pastangos reformuoti turinčią problemų ekonomiką¹⁴⁰. Nepaisant savo susirūpinimo dėl situacijos Lietuvoje, G. Bushas pasirašė prekybos sutartį su M. Gorbačiovu¹⁴¹. 1990 m. gegužę M. Gorbačiovu lankantis Kanadoje, Rusijos vadovu išrinktas Borisas Jelcinas, kuris teigė bandysiąs užmegzti tiesioginį ryšį su Baltijos valstybėmis¹⁴².

1990 m. birželį JAV spauldoje pasirodo džiugi Lietuvai naujiena – ją pripažino Moldavijos TSR. Birželio 1 d. V. Landsbergis susitiko Maskvoje su B. Jelcinu aptarti galimybių užmegzti tiesioginius prekybinius ryšius, nepaisant Kremliaus ekonominės blokados Lietuvai¹⁴³. „The New York Times“ žurnalisto Richardo Perle nuomone, Lietuva prašė nedaug:

ženklą, gesto, kad, pusę amžiaus nepripažinusi Lietuvos okupacijos, JAV lieka ištikima demokratijai. Autoriaus įsitikinimu, Lietuvos klausimui viršūnių susitikime nebuvo skirta dėmesio¹⁴⁴.

Birželio 14 d. spaudoje paskelbta, kad Maskva sutiko sumažinti ekonominius apribojimus Lietuvai. G. Bushas M. Gorbačiovo ir Baltijos šalių lyderių pradėtą dialogą vadino dideliu pokyčiu¹⁴⁵. Birželio 28 d. vykusiam posėdyje Lietuvos parlamentas priėmė sprendimą sustabdyti nepriklausomybės deklaraciją šimtui dienų. Sovietų Sąjunga, kaip žadėjusi, atnaujino naftos tiekimą į Lietuvą, tuo tarpu G. Bushas išreiškė šiam žingsniui didžiulę paramą¹⁴⁶. Dauguma Vakarų valstybių, įskaitant ir Jungtines Valstijas, ragino Lietuvą taikiai išspręsti nepriklausomybės klausimą, kadangi bijojo Sovietų Sąjungos griūties padarinių¹⁴⁷. „The New York Times“ žurnalistas Williamas Safire'as tikėjosi, kad nepriklausomybės suteikimas Baltijos šalims ne tik kompensuos joms padarytą moralinę žalą, bet ir užbaigs Sovietų Sąjungos imperijos egzistavimą¹⁴⁸.

Nobelio Taikos premijos skyrimas M. Gorbačiovui plačiai nuskambėjo spaudoje. „The New York Times“ šmėstelėjo mintis, jog savo gautą premiją – 700 000 JAV dolerių – jis galėtų atiduoti Lietuvai, kad kompensuotų blokados padarytą žalą. V. Landsbergis tikėjosi, kad toks laimėjimas paskatins plėsti abiejų šalių ryšius ir susitarti dėl Lietuvos nepriklausomybės¹⁴⁹. Spaudoje buvo ir teigiamų vertinimų, jog M. Gorbačiovas pasirinko taikų kelią, panaudodamas ekonomines sankcijas, o ne karinę jėgą, nepažeisdamas savo įgaliojimų¹⁵⁰.

Gruodžio 10 d. susitikti su G. Bushu į Vašingtoną atvyko V. Landsbergis, tikėdamasis stipraus viešo palaikymo dėl nepriklausomybės siekio, tačiau jam tebuvo pakartotas pareiškimas, kad JAV palaiko Baltijos šalių apsisprendimo teisę. JAV palaikė Baltijos šalis ir Paryžiaus konferencijoje,

neprieštaraudamos, kad jos dalyvautų kaip stebėtojos, tačiau aktyvesnių veiksmų nesiėmė. V. Landsbergis Vašingtone Lietuvos situaciją lygino su Kuveitu, kurį rugsėjį okupavo Irakas, ir linkėjo nepatirti to paties, ką patyrė Lietuva¹⁵¹.

JAV spaudoje teigta, kad G. Bushas dėl Maskvos paskelbtos blokados išreiškė susirūpinimą, tačiau kaip ir anksčiau, jokių rimtų sankcijų nesiėmė. J. Bakeris teigė, kad Amerikos spaudimas Maskvai ją pačią galėtų įstumti į keblią situaciją. G. Bushas minėjo švelnias ekonomines sankcijas Maskvai dėl trukdymo Lietuvai tapti nepriklausoma, bet didelės paramos Lietuvai nežadėjo. JAV buvo svarbiau išlaikyti gerus santykius su M. Gorbačiovu, o ne remti Lietuvą.

4. Sausio 13-oji

1991 m. sausio įvykiai Baltijos šalyse sulaukė neįtikėtino JAV spaudos dėmesio. Sausio 3 d. spaudoje pasirodė naujiena, jog Vidaus reikalų ministerijos kariniai padaliniai Vilniuje pastatė sargybą prie komunistų partijos štabo, Latvijoje sovietų kariai užėmė spaustuvę¹⁵². G. Bushas reikalavo, kad Sovietų Sąjunga baigtų provokuojančius karinius veiksmus. Tuo tarpu V. Landsbergis Norvegijoje prašė daugiau Vakarų paramos Baltijos šalims, teigdamas, kad vienintelė galima apsauga – diplomatinė apsauga iš Vakarų¹⁵³.

„The New York Times“ teigimu, ironiška, kad JAV, tikintis paremti laisvę, buvo pasiruošęs remti sovietų diktatūrą. Jei Vakarų parama susideda tik iš tuščių žodžių, Vakarai turės priiimti visą atsakomybę dėl įvykių Baltijos šalyse. JAV dabar susidūrė ne tik su Baltijos šalių išlikimo išbandymu, bet ir su klausimu dėl JAV užsienio politikos principų¹⁵⁴. Marlinas Fitzwateris sovietų sprendimą siųsti karius į Baltijos šalis vadino provokuojančiu ir duodančiu priešingą rezultatą¹⁵⁵. M. Gorbačiovas įspėjo Lietuvą, jog ši atstatytų sovietų įstatymų veikimą, kitaip

teks susidurti su padariniais. V. Landsbergis reikalavimą atmetė bei prašė pasaulio bendruomenės paramos¹⁵⁶.

„The Washington Post“ žurnalistas Michaelas Dobbsas tapo pirmųjų kruvinų įvykių liudininku. Žurnalistas detalai aprašė, kada ir kur buvo sovietų tankai, kada aidėjo šūviai, kaip lietuviai saugojo valdžios pastatus. Sausio 11 d. 10 val. ryte šiam atvykus į Gedimino prospektą, buvo dvi žmonių minios – vienoje pusėje keli tūkstančiai rusų, ukrainiečių, lenkų, kitoje pusėje link parlamento – daug didesnė lietuvių minia, kuri saugojo pastatą¹⁵⁷. Senatorius demokratas Billas Bradley'as nubrėžė paralelę tarp Lietuvos ir Kuveito, teigdamas, kad nepriimtina tokia sovietų taktika, kai informacija apie Sovietų Sąjungą stelbiama žiniomis apie Iraką, kuris rengiasi okupuoti Kuveitą¹⁵⁸. Spaudos konferencijoje G. Bushas, paklaustas, ar tiesa, kad nustumia Lietuvą į šalį dėl įvykių Kuveite, atsakė, kad taip teigti būtų klaidinga¹⁵⁹. Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Anicetas Simutis teigė, kad kartojasi 1940 m. įvykiai. M. Gorbačiovas bando vaizduoti, kad jis – demokratas, tačiau iš tikrųjų yra agresorius¹⁶⁰.

Sausio 13 d. dienraščiuose pasirodo pranešimai apie televizijos bokšto šturmą. „The Washington Post“ teigimu, nebuvo aišku, kodėl M. Gorbačiovas staiga įsakė imtis griežtų priemonių. Prieš prarandant radijo stotį, buvo ištransliuota paskutinė žinutė Lietuvai: „Mes kreipiamės į visus, kurie mus girdi. Tikėtina, kad [armija] gali jėga įsiveržti ar mus nutildyti, bet niekas mūsų neprivers atsisakyti laisvės ir nepriklausomybės“¹⁶¹. Kelios valandos prieš televizijos bokšto šturmą M. Gorbačiovas skelbė, kad konfrontacija turi būti išspręsta taikiu politiniu keliu. „The Washington Post“ teigimu, tai parodo, kokia valdžios sumaištis vyko Sovietų Sąjungoje¹⁶².

Kitą dieną, po Sausio 13-osios įvykių, spaudoje mirgėjo pranešimai apie Lietuvą. G. Bushas pasmerkė sovietų vyriausybės naudotą mirtiną jėgą Lietuvoje ir teigė, kad tai

neigiamai atsilieps JAV ir Sovietų Sąjungos ryšiams¹⁶³. Spaudoje sklido pranešimai, jog nei M. Gorbačiovas, nei gynybos ministras Dmitrijus Jazovas neįsakė vykdyti atakos, tačiau pastarasis teigė, kad tai gali būti vieno iš armijos vadų Lietuvoje įsakymas¹⁶⁴.

Į įvykius Lietuvoje sureagavo visa Europa – nuo Paryžiaus iki Prahos, aštriai kritikuojant M. Gorbačiovą bei siūlant pagalbą Lietuvai. Britų užsienio reikalų ministras Dougl'as Hurdas išpėjo, kad Vakarų pagalba M. Gorbačioviui turėtų būti persvarstyta¹⁶⁵. „The New York Times“ išskyrė itin nuožmią Vokietijos reakciją, kur M. Gorbačiovas vadintas diktatoriumi¹⁶⁶. NATO ministrai pasmerkė šaudymą į žmones ir teigė, kad tylos laikas baigėsi. Didžiosios Britanijos, Belgijos ir Čekoslovakijos atstovai išpėjo Maskvą, kad, nepaisant krizės Persijos įlankoje, pasaulio bendruomenė neatitrauks dėmesio nuo prievartos Baltijos valstybėse. Čekoslovakijos vyriausybė teigė suteiksianti Lietuvai pagalbą maisto produktais ir medicinos reikmenimis¹⁶⁷.

M. Gorbačiovas kaltino separatistus Lietuvoje sukėlus karinį susidūrimą, kurio metu žuvo 14 žmonių, o pats teigė apie įvykdytą ataką sužinojęs tik jai pasibaigus¹⁶⁸. „The New York Times“ pateikė informacijos apie sovietų skleidžiamą propagandą spaudoje, neva šaudyti pradėjo Sąjūdžio apsaugininkai. Tokia dezinformacija visiškai skyrėsi nuo faktų, kuriuos pateikė Vakarų žurnalistai, savo akimis matę, kad sovietų kariai pradėjo šaudyti pirmi¹⁶⁹. Senatas ragino prezidentą G. Bushą sustabdyti ekonominį bendradarbiavimą su Sovietų Sąjunga, kol jos kariai nepaliks Baltijos šalių. Demokratas senatorius Robertas C. Byrdas svarstė, kad galbūt įvykiai Lietuvoje – tai JAV ir Sovietų Sąjungos bendradarbiavimo Persijos įlankos kare kaina¹⁷⁰.

1991 m. sausio 21 d. vėl pasirodė blogos naujienos iš Lietuvos – sovietų kariai okupavo pagrindinį popieriaus sandėlį, teigdami, kad saugo komunistų nuosavybę¹⁷¹.

M. Gorbačiovas mėgino sumažinti įtampą, paskirdamas delegaciją diskusijoms su trimis Baltijos valstybėmis¹⁷². Tačiau įtampa nemažėjo – M. Gorbačiovas pareiškė, kad planuojamas valstybinio masto neprivalomas balsavimas dėl Lietuvos nepriklausomybės yra neteisėtas¹⁷³. Vasario 8 d., balsavimo išvakarėse, V. Landsbergis gavo telegramą, kad kitą dieną prasidės ir 10 dienų truks sovietų kariniai veiksmai Baltijos šalyse¹⁷⁴. Vasario 9 d. surengtame referendume Lietuvos gyventojų dauguma balsavo už atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos, taip pateikdami M. Gorbačiovui istorinį priekaištą, teigė „The Washington Post“¹⁷⁵. Pagaliau spaudoje buvo vienareikšmiškai išsakyta, kad JAV privalo pripažinti Lietuvos nepriklausomybę¹⁷⁶.

„The New York Times“ žurnalistas Serge'as Schemannas pateikė savo pastarųjų įvykių vertinimą. Nors M. Gorbačiovas išbandė visus būdus – boikotus, grasinimus, propagandą, tankus, – maža Sovietų Sąjungos valstybė Lietuva primygtinai siekė nepriklausomybės. Panašu, kad Lietuvos vyriausybė nesvarstė, kaip Lietuvai seksis be pigios naftos ir užtikrintos rinkos Sovietų Sąjungoje. Autorius įžvelgia tam tikrą ironiją – trys Baltijos valstybės turėjo tapti *perestroikos* veidu, atspindinčiu geras gyvenimo sąlygas, tačiau tapo *glasnost* kapinėmis¹⁷⁷.

1991 m. sausio 25 d. – istorinė diena Lietuvai: Islandija tapo pirmąja Vakarų šalimi, pripažinusia Lietuvos nepriklausomybę¹⁷⁸. Amerikos lietuvių, žurnalisto Johno Budrio teigimu, tai reiškia, kad Islandija nebeprisitaikiusi Sovietų Sąjungos kaip Lietuvos valdytojos, tuo tarpu likę Vakarai pasirinko susitaikėlišką poziciją¹⁷⁹. Kovo 11-ąją, minint pirmąją Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sukaktį, V. Landsbergis gavo specialią Norvegų tautos taikos premiją – 475 000 JAV dolerių¹⁸⁰. Kongrese Lietuva, Latvija ir Estija sulaukė paramos iš Helsinkio komisijos, už ką Baltijos šalys komisijos nariams dėkojo, tačiau kartu išreiškė norą dalyvauti

liepą vykstančiame Europos užsienio reikalų ministrų susitikime kaip stebėtojos¹⁸¹. Deja, susitikime su G. Bushu Baltijos šalių atstovai negavo jokių ženklų, kad JAV padės joms siekti nepriklausomybės ar imsis diplomatinio pripažinimo¹⁸².

„The Washington Post“ žurnalistai Jackas Andersonas ir Dale'as Van Atta pateikė straipsnį iš interviu su V. Landsbergiu apie situaciją Lietuvoje. Jis savo šalyje turėjo stiprią paramą, bet auganti opozicija, remiama KGB, stengėsi profesoriui prilipdyti diktatoriaus etiketę. Straipsnio autoriai neslėpė palaikymo Lietuvai, teigdami, jog tik laiko klausimas, kada Lietuva pasieks savo tikslą. Savo straipsniuose jie, skirtingai nei kiti „The Washington Post“ žurnalistai, prie nuorodų „Kaunas“ ar „Vilnius“, pateikė prieraišą „Lithuania“¹⁸³. Žurnalistas Edwardas C. Ingrahamas teigė, kad Lietuva turėtų būti laisva, tačiau nereikia savęs apgaudinėti manant, kad nepriklausomybė atkurs šioje šalyje šviesią demokratiją, primindamas, kad tarpukario Lietuvoje buvo diktatūros valdžia¹⁸⁴.

Rugpjūčio 1 d. spaudoje paskelbta apie šešių Lietuvos pasieniečių nužudymą Medininkuose. Nužudymo kaltininkai ir aplinkybės neaiškios, tačiau kaip teigė Lietuvos atstovai, planuotas užpuolimas įvykdytas apgalvotai, JAV ir Sovietų Sąjungos viršūnių susitikimo Maskvoje metu¹⁸⁵. Mėnesio viduryje – dar vienas sovietų karių puolimas: tankų judėjimas aplink Lietuvos parlamentą. Tokias naujienas perdavė S. Lozoraičiui V. Landsbergis. Daugiausiai naujienų S. Lozoraitis gaudavo per Lietuvos pasiuntinybę Romoje, kur jis taip pat ėjo atstovo pareigas. Būtent kolega iš Romos jam paskambino ir pranešė, kad Italijos televizijos skelbia apie M. Gorbačiovo pašalinimą¹⁸⁶. G. Busho vyriausybė ir kitos Vakarų vyriausybės pakartotinai atnaujino savo raginimus Sovietų Sąjungai pripažinti Baltijos šalių nepriklausomybę. Vakarų šalys nebuvo linkusios pripažinti Baltijos šalių vyriausybių, kol to nepadarys Maskva¹⁸⁷.

1991 m. rugpjūčio 26 d. JAV spaudoje paskelbta, kad Lietuva netrukus perims sienų kontrolę bei vizų išdavimą¹⁸⁸. G. Bushas sakė, kol kas nepasiruošęs pripažinti Baltijos šalių nepriklausomybės, teigdamas, kad link to JAV juda pamažu¹⁸⁹. Rugpjūčio 28 d. spaudoje rašoma, kad Baltijos Valstybių nepriklausomybę pripažino Europos Bendrija¹⁹⁰. Baltijos šalių pripažinimas atsispindėjo ir sporto srityje – joms buvo leista savarankiškai dalyvauti 1992 m. vasaros olimpiadoje Barselonoje¹⁹¹. „The Washington Post“ pasirodė straipsnis apie Baltijos šalių susidūrimą su realiu kapitalizmo pasauliu. Kembridžo universiteto profesorius Johnas Barberis teigė, kad šiuo momentu Baltijos šalys pirmiausiai mąsto apie politines aplinkybes, tačiau laukia sunki ekonominė realybė: jos turės išspręsti daug problemų, nes esama daug sovietinės pramonės ir žemės ūkio, kurie neatitinka Vakarų standartų¹⁹².

Nors JAV dar nebuvo pripažinusi Lietuvos nepriklausomybės, tai nesutrukdė S. Lozoraičiui išdavinėti naujas vizas. Diplomatas pažymėjo, kad išduodant vizas nebuvo klausama, kokių tikslų žmogus vyksta į Lietuvą, kiek laiko bus – viskas vyko priešingai, nei darė sovietų valdžia¹⁹³. „The New York Times“ teigimu, G. Bushas buvo klaidingai kritikuojamas dėl Baltijos šalių nepripažinimo. Kadangi sovietų valdžia taikiai traukėsi iš Baltijos valstybių, nėra jokios skubios priežasties G. Bushui prie to prisidėti. Baltijos šalis dienraštis įvardino kaip Sovietų Sąjungos suirutės katalizatorių – jų gyventojai rizikavo savo gyvybe dėl nepriklausomybės, tad turi teisę oriai gyventi¹⁹⁴. Rugsėjo 1 d. Maskva pripažino trijų Baltijos šalių nepriklausomybę. Kitą dieną pripažinimą Baltijos šalių nepriklausomybei išreiškė ir G. Bushas, teigdamas, jog istorija neprisimins, kad JAV pripažinimas užtruko 48 valandomis ilgiau nei Islandijos¹⁹⁵. JAV tapo tik 37-ąja valstybe, pripažinusia Lietuvos nepriklausomybę. Kitą dieną, rašant naujienas apie Lietuvą, prie vietovardžių

„Vilnius“, „Kaunas“, visuose dienraščiuose atsiranda priedas „Lithuania“.

Į įvykius Lietuvoje sureagavo visa Europa, aštriai kritikuodama M. Gorbačiovą bei siūlydama pagalbą Lietuvai. JAV laikėsi delsimo politikos ir Lietuvos nepriklausomybės pripažinti neskubėjo. Iš visų žurnalistų, rašiusių apie Lietuvą, didžiausią ir besąlygišką palaišymą išreiškė „The Washington Post“ žurnalistai Jackas Andersonas ir Dale'as Van Atta. Kalbant apie Europos valstybes, stipriausią paramą išreiškė Šiaurės Europa, o Vakarų šalys nebuvo linkusios pripažinti Baltijos šalių vyriausybių, kol to nepadarys Maskva. Dėl delsimo politikos JAV tapo tik 37-ąja valstybe, pripažinusia Lietuvos nepriklausomybę, kai dalis Vakarų bei Baltijos valstybės tikėjosi, kad ji bus pirmoji.

Išvados

1. Prasidėjus tautiniams judėjimams, JAV spaudoje apie Lietuvą rašyta visų Baltijos šalių kontekste. „The New York Times“ Sąjūdį vadino geriausiai organizuotu judėjimu visose Sovietų Sąjungos okupuotose valstybėse. Senate buvo iškeltas Lietuvos klausimas, pažymint jos svarbą JAV ir Sovietų Sąjungos santykiuose. „The Washington Post“ nevengė kritiškai vertinti Sąjūdį, tačiau išryškino ir netikėtus tautinio judėjimo pasiekimus. JAV spaudoje Baltijos kelias vertintas kaip ryžtingas žingsnis, o Baltijos šalių žmonės atrodė vis radikalesni. Būtina pabrėžti, kad R. Reagano prezidentavimo metais didesnę paramą Lietuvai išreiškė Baltieji Rūmai, o prezidentu tapus G. Bushui, vaidmenys pasikeitė. Dalis Vakarų palaikė besąlygišką Lietuvos nepriklausomybę, kiti tikėjosi, kad konfliktą su Sovietų Sąjunga pavyks išspręsti dialogu.

2. Galima teigti, kad JAV dienraščiai palaikė Lietuvą, tačiau nepritarė jos pasirinktam būdui siekti nepriklausomybės. M. Gorbačiovas nepriklausomybės akto nepripažino,

G. Bushas taip pat neskubėjo užmegzti oficialių santykių su Lietuva. G. Bushas ragino M. Gorbačiovą situaciją spręsti taikiu dialogu. B. Kelleris sukritikavo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą, kadangi dėl to balsavo parlamentas, o ne tauta referendume. Spauldoje sukritikuotas V. Landsbergio vaidmuo nepriklausomybės kovoje – esą tam labiau tiktų su M. Gorbačiovu jau derėjęsis A. Brazauskas. Iš kitos pusės, G. Busho delsimo politika buvo pateisinama: jei JAV aki-vaizdžiai remtų Lietuvą, M. Gorbačioviui būtų sunku leisti Lietuvai atsiskirti taikiai.

3. G. Bushas dėl Maskvos paskelbtos blokados išreiškė susirūpinimą, tačiau jokių sankcijų nesiėmė. „The Washington Post“ teigimu, ku stipriau Sovietų Sąjunga spaus Lietuvą, tuo mažiau Maskva gali tikėtis naudos iš ekonominio bendradarbiavimo su JAV. G. Bushas žadėjo švelnias ekonomines sankcijas Maskvai dėl trukdymo Lietuvai tapti nepriklausoma, bet ir per didelės paramos Lietuvai nerodė. Senatoriai buvo susiskaldę – nepriklausomai nuo politinės krypties, vieni palaikė nuosaikią G. Busho politiką, kiti ragino aktyviau spręsti Lietuvos klausimą. Lietuvos sprendimas pristabdyti nepriklausomybės deklaraciją vertintas teigiamai, ir Amerikos spauda tokį žingsnį palaikė.

4. Sausio 13-osios įvykiai sukrėtė visą Vakarų pasaulį. JAV ir jos sąjungininkės iki tol susilaikė nuo Lietuvos diplomatinio pripažinimo darydamos prielaidą, kad Maskva taikiai išspręs Lietuvos nepriklausomybės klausimą. Į įvykius Lietuvoje sureagavo visa Europa – aršia M. Gorbačiovo kritika bei pagalbos Lietuvai siūlymu. Senatas ragino G. Bushą sustabdyti ekonominį bendradarbiavimą su Sovietų Sąjunga, kol jos kariai nepalikis Baltijos šalių. Spauldoje vienareikšmiškai teigta, kad JAV privalo pripažinti Lietuvos nepriklausomybę. Didžiausias dėmesys ir palaikymas išreikštas „The Chicago Tribune“ laikraštyje, tam įtakos turėjo Čikagoje susitelkusi gausi lietuvių bendruomenė.

- ¹ Laurinavičius Č., Sirutavičius V., *Lietuvos Istoriija. Sąjūdis: Nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios*, Vilnius, 2008, XII t., I dalis, p. 23.
- ² Senn A. E., *Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje*, Vilnius, 2001, p. XIX.
- ³ Laurinavičius Č., Sirutavičius V., *min. veik.*
- ⁴ *Kelias į nepriklausomybę*, sud. Genzelis B., Rupšytė A., Kaunas, 2010.
- ⁵ Petraitytė-Briedienė A., *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*, Vilnius, 2014.
- ⁶ Around the World: Moscow Blocks Baltic Protests, *The Washington Post*, 1988 02 16, p. A14.
- ⁷ Lee G., Soviet Police Block Nationalist Celebrations In Lithuania, *The Washington Post*, 1988 02 17, p. A14.
- ⁸ Remnick D., Soviet Political Activists Form "Democratic Union", *The Washington Post*, 1988 05 08, p. A21.
- ⁹ Baltic Lands Mark Dark Stalin Days, *The Chicago Tribune*, 1988 06 16, p. 16.
- ¹⁰ *Ten pat.*
- ¹¹ Text of '39 Pact: Baltic Nations Enter Soviet Orbit, *The New York Times*, 1988 08 25, p. A12.
- ¹² Lee G., Baltic Protests Denounce Soviet Takeover in 1940, *The Washington Post*, 1988 08 24, p. A1.
- ¹³ Perestroika's Perilous Spinoffs, *The New York Times*, 1988 09 02, p. A26.
- ¹⁴ Keller B., Baltic Demonstrations: a Gamble For Gorbachev, *The New York Times*, 1988 08 25, p. A12.
- ¹⁵ Laurinavičius Č., Sirutavičius V., *min. veik.*, p. 139.
- ¹⁶ "In no way is this [political] party, nor does it plan to be one", Navazelskis I., A Growing Tolerance For Back Talk: Where Will It Lead?, *The Chicago Tribune*, 1988 09 30, p. 25.
- ¹⁷ Dobbs M., Lithuanian Party Chief Removed in Shake-Up, *The Washington Post*, 1988 10 21, p. A25.
- ¹⁸ Kirkpatrick J., Relaxing the Totalitarian Grip, *The Washington Post*, 1988 10 31, p. A11.
- ¹⁹ Taubman Ph., Soviets Promote Ex-Envoy Cool To U. S., *The New York Times*, 1988 10 21, p. A3.
- ²⁰ "We should not be frightened by the fact that activities and views of Sąjūdis differ to some

- extent from those of the party.“, Taubman Ph., Lithuanians Move to Limit Moscow Ties, *The New York Times*, 1988 10 24, p. A6.
- ²¹ Taubman Ph., Baltic Stirrings: How Patient is Moscow?: Baltic Thorn for Moscow, *The New York Times*, 1988 10 25, p. A11.
- ²² Dobbs M., Reforms Brew Explosive Mix: New Soviet Freedoms Spark Ethnic Tumult, *The Washington Post*, 1988 11 27, p. A30.
- ²³ Taubman Ph., Legislatures Gain: Strong Presidency Seen, With Limits on Terms and Freer Elections, *The New York Times*, 1988 12 02, p. A8.
- ²⁴ Keller B., Gorbachev's Grand Plan: Is It Real Or a Pipe Dream?, *The New York Times*, 1988 12 05, p. A12.
- ²⁵ Navazelskis I., Grieving Lithuanians Liberate Memories of Stalinist Repression, *The Chicago Tribune*, 1988 12 25, p. E2.
- ²⁶ Radcliffe D., The Baltic States' Envoys In Exile: After a Half Century, Still Freedom Fighters, *The Washington Post*, 1988 10 25, p. C4.
- ²⁷ “There is the national desire to be free, to have a certain autonomy at least as first step. And there is the desire of the local Communist Party also to be more independent. So those two forces, for the time being, go along together.“, Radcliffe D., *min.veik.*, p. C1.
- ²⁸ “We don't want a fake independent government that gives Moscow another vote in the United Nations, like Mongolia and Byelorussia.“, Lewis P., 3 Missions With Nothing But a Cause Fight For Independence From Soviets, *The New York Times*, 1989 06 06, p. B7.
- ²⁹ *Ten pat.*
- ³⁰ Shanker Th., Gorbachev Reaches Out To Ethnic Groups, *Chicago Tribune*, 1988 02 19, p. 4.
- ³¹ “<...> waiting for the right moment to take charge of their own destinies“, Kleiza D. V., Glasnost 'Export', *Chicago Tribune*, 1988 03 02, p. 14.
- ³² Kilikauskas R., Letters To the Editor: Little Has Changed In the Soviet Union, *The Washington Post*, 1988 11 27, p. 110.
- ³³ Kazlauskas G., “Soviet-occupied“, *The Chicago Tribune*, 1989 02 27, p. 12.
- ³⁴ Sadauskas L., Put Baltic States On the Map, *The Washington Post*, 1989 03 09, p. A24.
- ³⁵ “What was unacceptable [to Moscow] previously can be acceptable later.“, Dobbs M., Baltics Renew Drive To Assert Autonomy: 3 Republics Face Tough Election Campaign, *The Washington Post*, 1989 01 19, p. A38.
- ³⁶ Nainys B., Believable Illusion, *The Chicago Tribune*, 1989 03 06, p. 14.
- ³⁷ The State Of Lithuania, *The Washington Post*, 1989 02 20, p. A24.
- ³⁸ Dobbs M., Activists End Challenge To Lithuania Party Boss, *The Washington Post*, 1989 03 03, p. A33.
- ³⁹ Baltic States Set Own Time To Rise And Shine, *The Chicago Tribune*, 1989 03 25, p. 3.
- ⁴⁰ “The prevailing view, which I supposed you could call utopian, is that Lithuania should help the Soviet Union by providing an intelligent economic model. The other view, which is the radical view, is to jump out of a sinking boat.“, Keller B., Lithuania Nationalist: A Fine and Fragile Line: Lithuanian Rebels Walk a Fine Line Of Disdain, *The New York Times*, 1989 03 14, p. A12.
- ⁴¹ Dobbs M., Soviet Vote Trend Shows Support For Reformers, *The Washington Post*, 1989 03 27, p. A20.
- ⁴² Luttwak E. N., Thatcher's Ottoman Empire, *The New York Times*, 1989 05 03, p. A27.
- ⁴³ Keller B., Lithuania Declares a Moscow Tax Law To Be Non-Binding, *The New York Times*, 1989 05 25, p. A7.
- ⁴⁴ Safire W., Free the Baltics, *The New York Times*, 1989 05 25, p. A27.
- ⁴⁵ New Future, New Past On the Baltics, *The New York Times*, 1989 07 28, p. A26.
- ⁴⁶ Remnick D., Kremlin Acknowledges Secret Pact On Baltics: Soviet Deny Republics Annexed Illegally, *The Washington Post*, 1989 08 19, p. A13.
- ⁴⁷ Keller B., Soviet Parliament Backs Autonomy For the Baltics, *The New York Times*, 1989 07 28, p. A1.
- ⁴⁸ The Baltics Get a Chance To Shine, *The Chicago Tribune*, 1989 07 29, p. 10.
- ⁴⁹ “By the looks of it, Lithuania is the mouse that roars, a tiny, orderly republic on the Baltic Sea that intends to battle the Kremlin for independence with musicologists, poets, chemists and college professors as its commanders in chief.“, Remnick D., Lithuania: The Little Independence Movement That

- Could: Lithuania: The Mouse That Roars at Kremlin, *The Washington Post*, 1989 08 06, p. A1.
- ⁵⁰ Masters B. A., Lithuania's Cultural Rebel: Music Professor Vytautas Landsbergis, Heading the Move for Independence, *The Washington Post*, 1989 08 11, p. C1.
- ⁵¹ Fein B. E., Baltic Citizens Link Hands To Demand Independence, *The New York Times*, 1989 08 24, p. A1.
- ⁵² Remnick D., Kremlin Condemns Baltic Nationalists: Soviets Warn Separatism Risks 'Disaster', *The Washington Post*, 1989 08 27, p. A1.
- ⁵³ "...we long ago decided that this is something we must do, to fight for our independence. We're not extremist, and we are not violent, but we are determined.", Fein E. B., Baltic Nationalists Voice Defiance But Say They Won't Be Provoked, *The New York Times*, 1989 08 28, p. A1.
- ⁵⁴ "Walk tight-rope held by Kremlin, nationalists", Remnick D., Baltic Officials Walk Tight-Rope Held By Kremlin, Nationalists, *The Washington Post*, 1989 08 29, p. A1.
- ⁵⁵ Before Our Eyes, the Bloc Splinters, *The New York Times*, 1989 08 25, p. A28.
- ⁵⁶ Pfaff W., In Eastern Europe, Survival Will Be Sweeter Than Revenge, *The Chicago Tribune*, 1989 08 24, p. 27.
- ⁵⁷ Of Two Minds On the Baltics, *The New York Times*, 1989 09 10, p. E30.
- ⁵⁸ Moseley R., After Years In Shadows, Baltic Envoys Enjoy Spotlight, *The Chicago Tribune*, 1989 09 11, p. 6.
- ⁵⁹ Remnick D., Multi-Party Plan Adopted By Lithuania, *The Washington Post*, 1989 12 08, p. A1.
- ⁶⁰ Remnick D., At High-Tech Congress, the Struggle To Be Counted: Electronics Voting System Creates Chaos As Soviet Legislatures Work Out the Kinks, *The Washington Post*, 1989 12 13, p. A28.
- ⁶¹ Remnick D., Lithuanian Communist Leader Urges Party To Cut Kremlin Ties, *The Washington Post*, 1989 12 20, p. A29.
- ⁶² Yuenger J., Lithuanian Communists Vote To Go Their Own Way, *The Chicago Tribune*, 1989 12 21, p. 18.
- ⁶³ Remnick D., Gorbachev Assails Secession Moves By Soviet Republics, *The Washington Post*, 1989 12 24, p. A21.
- ⁶⁴ Soviets Denounce 1939 Protocols On Baltic Republics, *The Chicago Tribune*, 1989 12 25, p. 24.
- ⁶⁵ Remnick D., Lithuanian Challenge Poses Key Test Of Gorbachev's Nationality Policies, *The Washington Post*, 1990 01 04, p. A28.
- ⁶⁶ Helping Lithuania, *The Washington Post*, 1990 01 07, p. B6.
- ⁶⁷ Fein E. B., Lithuanians Cry 'Freedom!' On Eve Of Gorbachev Visit, *The New York Times*, 1990 01 11, p. A14.
- ⁶⁸ Lewis P., U. N., Bowing to Soviets, Halts Its Baltics Contacts, *The New York Times*, 1990 01 11, p. A14.
- ⁶⁹ Lewis P., U. S. Critizes U. N. Over Baltic Move: State Dept. Says It 'Regrets' Ending of Contacts With Nationalists Groupings, *The New York Times*, 1990 01 12, p. A15.
- ⁷⁰ Keller B., Buying Time In Lithuania: His Choices Severely Limited, Gorbachev Is Forced To Sell the Virtues Of Freedom, *The New York Times*, 1990 01 13, p. 1.
- ⁷¹ Remnick D., Gorbachev Urges Lithuanians Not To Press For Freedom, *The Washington Post*, 1990 01 12, p. A1.
- ⁷² Mr. Gorbachev's Lithuanian Trip, *The Washington Post*, 1990 01 14, p. B6.
- ⁷³ Evans R., Novak R., Gorbachev's Oil Weapon, *The Washington Post*, 1990 01 17, p. A21.
- ⁷⁴ Dobbs M., New Power Sought To Gorbachev: Kremlin Circulates Proposed Changes In Soviet Constitution, *The Washington Post*, 1990 02 21, p. A1.
- ⁷⁵ Four U. S. Congressmen Barred From Lithuania, *The New York Times*, 1990 02 22, p. A15.
- ⁷⁶ Independence Group Claims Win In Lithuania, *The Washington Post*, 1990 02 25, p. A21.
- ⁷⁷ Remnick D., Lithuanian Voters Reject Communists, *The Washington Post*, 1990 02 26, p. A1.
- ⁷⁸ Keller B., 50,000 In Moscow: First Multiparty Contest In 70 Years Produces Communist Defeat, *The New York Times*, 1990 02 26, p. A10.
- ⁷⁹ Rep. Durbin Gets Access To Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1990 02 25, p. C15.
- ⁸⁰ Schodolski V. J., Lithuania Declares Its Freedom: Republic 1st To Sever Ties To Kremlin, *The Chicago Tribune*, 1990 03 12, p. D12.
- ⁸¹ Remnick D., Lithuania Votes Independence: Legislature Seeks Soviet Secession, *The Washington Post*, 1990 03 12, p. A1.

- ⁸² Goshko J. M., 'Captive Nations' Policy Yields To New Realities, *The Washington Post*, 1990 03 12, p. A11.
- ⁸³ Remnick D., Gorbachev Rules Out "Negotiations", But Baltics Talks Advance, *The Washington Post*, 1990 03 14, p. A22.
- ⁸⁴ Daley S., Lithuanian-Americans React With Joy After 50-year Wait, *The New York Times*, 1990 03 14, p. A18.
- ⁸⁵ Conroy S. B., Lithuania's Legation, Letting Freedom Ring: For the Diplomats, Joy And Reflection, *The Washington Post*, 1990 03 13, p. D11.
- ⁸⁶ Friedman Th. L., U. S. Advises Moscow To 'Respect' Lithuania, *The New York Times*, 1990 03 12, p. A11.
- ⁸⁷ Now, Lithuania Must Cling To Civility, *The Chicago Tribune*, 1990 03 13, p. D18.
- ⁸⁸ Summers L., Gorbachev Should Pay Lithuania, *The New York Times*, 1990 03 14, p. A29.
- ⁸⁹ Moynihan D. P., The Price of Lithuania, *The New York Times*, 1990 03 18, p. E18.
- ⁹⁰ Schodolski V. J., Gorbachev Says He Will Set Up Market Economy, *The Chicago Tribune*, 1990 03 16, p. D22.
- ⁹¹ Soviets To Press Party Reforms At Special Congress, *The Chicago Tribune*, 1990 03 17, p. 3.
- ⁹² Lithuanian Seeks World Recognition, *The Chicago Tribune*, 1990 03 18, p. C18.
- ⁹³ "President Bush, we need you now!", Lucadamo J., Lithuanians Join In Rally For Homeland, *The Chicago Tribune*, 1990 03 19, p. N1.
- ⁹⁴ Clines F. X., Gorbachev Denies That an Ultimatum Has Been Issued To Lithuania, *The New York Times*, 1990 03 19, p. A11.
- ⁹⁵ Evans R., Novak R., Hands Off the Baltics, *The Washington Post*, 1990 03 21, p. A21.
- ⁹⁶ "What possible good would come from the president of the United States, standing halfway around the world, speculating on something that he doesn't want to see happen? I mean, I could inadvertently cause something bad to happen.", Hoffman D., Bush Again Presses Soviets Not To Use Force Against Lithuania, *The Washington Post*, 1990 03 23, p. A19.
- ⁹⁷ Rosenthal A., Bush Urges Gorbachev To Avoid A Military Assault In Lithuania: U. S. Weighs Goals of Independence And Stability, *The New York Times*, 1990 03 23, p. A1.
- ⁹⁸ Soviet Union Expels U. S. Envoys From Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1990 03 24, p. D1.
- ⁹⁹ Lithuanian Resolution, *The New York Times*, 1990 03 24, p. 5.
- ¹⁰⁰ Keller B., The Baltic Bind: Lithuania Seems To Dare Gorbachev To Act And He Seems Only To Harden Its Resolve, *The New York Times*, 1990 03 24, p. 1.
- ¹⁰¹ Keller B., Foreigners Told To Leave Lithuania, *The New York Times*, 1990 03 28, p. A6.
- ¹⁰² Cohen R., For Lithuania, Barely a Word, *The Washington Post*, 1990 03 29, p. A27.
- ¹⁰³ Remnick D., Lithuanian Separatists Voice Cautious Optimism: Leader Warns Army Could Provoke Violence, *The Washington Post*, 1990 03 29, p. A29.
- ¹⁰⁴ "We are not fighting against the Soviet Union; we just feel pity", Clines F. X., The Standoff In Lithuania: Deep Defiance Meets Kremlin Suppression, *The New York Times*, 1990 03 29, p. A12.
- ¹⁰⁵ Frankel G., Europeans Fear Lithuanian Secession Could Upset Democratization Drive, *The Washington Post*, 1990 03 29, p. A31.
- ¹⁰⁶ Rosenthal A. M., The U. S. Intervenes, *The New York Times*, 1990 03 29, p. A23.
- ¹⁰⁷ Shanker Th., Soviets OK Deserter Amnesty: President Of Lithuania Is Wary Of Kremlin's Offer, *The Chicago Tribune*, 1990 03 30, p. D1; Remnick D., Referendum Possible, Lithuanians Indict: Separatist Leader Softens Opposition to Vote, *The Washington Post*, 1990 03 30, p. A19.
- ¹⁰⁸ Clines F. X., Lithuania Offers to Discuss a Vote Of Its Sovereignty: a Conciliatory Message, *The New York Times*, 1990 03 30, p. A1.
- ¹⁰⁹ Dobbs M., Soviets Occupy Lithuanian Offices: Prosecutor Replaced, Printing Plant Taken, *The Washington Post*, 1990 03 31, p. A1.
- ¹¹⁰ Oberdorfer D., Shevardnadze Backs 'Honest Dialogue' To Solve Lithuania Crisis, *The Washington Post*, 1990 04 04, p. A33.
- ¹¹¹ Papajohn G., Lithuanian-Americans Rally For Free Homeland, *The Chicago Tribune*, 1990 03 31, p. D5.
- ¹¹² Petraitytė-Briedienė A., *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šal- tojo karo metais*, Vilnius, 2014, p. 158.

- ¹¹³ Moynihan D. P., The Time And Place For International Law: It Can Free Lithuania And Give Gorbachev a Face-Saving Way Out, *The Washington Post*, 1990 04 01, p. C7.
- ¹¹⁴ Remnick D., Lithuanians See Key Ally Of Gorbachev In Moscow: Soviets Legislature Approves Measure Setting Restrictive Procedures For Secession, *The Washington Post*, 1990 04 04, p. A29.
- ¹¹⁵ Whitney C. R., A Sign of Movement: A Vote Of Secession And A 6-Month Delay Are Seen Possible, *The New York Times*, 1990 04 04, p. A1.
- ¹¹⁶ Shanker Th., Soviet Law On Secession Imposes a 5-Year Wait, *The Chicago Tribune*, 1990 04 04, p. D1.
- ¹¹⁷ Dobbs M., Soviets Threaten Economic Blocade: Lithuanians Warned To Rescind Measures, *The Washington Post*, 1990 04 14, p. A1; Clines F. X., Gorbachev Warns Lithuania Of Ban On Major Supplies: Wants New Laws Killed, *The New York Times*, 1990 04 14, p. 1; Schodolski V. J., Lithuania Gets Economic Ultimatum, *The Chicago Tribune*, 1990 04 14, p. D1.
- ¹¹⁸ "What kind of plans can you have in such a situation? If they come with tanks and arrest us all in the middle of the night, there's nothing we can do. Foreign governments, including including the government of the United States, can make plans. We can only wait and see what will happen.", Dobbs M., Soviets Threaten Economic Blocade: Lithuanians Warned to Rescind Measures, *The Washington Post*, 1990 04 14, p. A16.
- ¹¹⁹ "<...>deeply disturbing", Devroy A., Buch Urges Soviets to Ease Lithuanian Crisi: President, Thatcher Call for Non-Forceful Resolution; New Threats ,Deeply Disturbing', *The Washington Post*, 1990 04 14, p. A16.
- ¹²⁰ Lithuania Stoic After Ultimatum, *The Chicago Tribune*, 1990 04 15, p. 1.
- ¹²¹ Remnick D., Gorbachev Uses Lithuania To Send Soviets A Message, *The Washington Post*, 1990 04 15, p. A1.
- ¹²² Devroy A., Broder D. S., Moscow Cautioned Against Lithuania Embargo, *The Washington Post*, 1990 04 17, p. A20.
- ¹²³ Schodolski V. J., Lithuania Drafts Rations Plan, *The Chicago Tribune*, 1990 04 20, p. D1.
- ¹²⁴ Apple R. W. Jr., Bush And Mitterrand Are Putting Moscow Ties Ahead Of Lithuania, *The New York Times*, 1990 04 20, p. A1.
- ¹²⁵ Norway Urges End To Embargo, *The New York Times*, 1990 04 20, p. A6.
- ¹²⁶ Dobbs M., Lithuanians Say Blockade Widened: Vilnius Party Leader Urges Compromise, *The Washington Post*, 1990 04 21, p. A1.
- ¹²⁷ Dobbs M., Lithuania Seeks West's Aid: Leader Sees No Compromise From Moscow, *The Washington Post*, 1990 04 22, p. A29.
- ¹²⁸ Lithuania Cuts Exports To Soviets, *The Chicago Tribune*, 1990 04 26, p. D4.
- ¹²⁹ Keller B., Lithuania Pays the Price And Acquires a Stoicism, *The New York Times*, 1990 04 29, p. 18.
- ¹³⁰ De Lama D., Bush Plans To Punish Soviets Over Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1990 04 24, p. D1.
- ¹³¹ Prime Minister Says Summit Is To Blame For Snagged Visa, *The Chicago Tribune*, 1990 04 24, p. D2.
- ¹³² „I don't understand whether it is possible to sell the freedom of one group of people for the freedom of another. If that is so, then of what value is the idea of freedom itself? This is Munich.", Remnick D., Bush Declines To Set Lithuania Sanctions: ,This Is Munich', Landsbergis Says, *The Washington Post*, 1990 04 25, p. A1.
- ¹³³ Chaman S., On Lithuania, Bush Declines A Moral Crusade, *The Chicago Tribune*, 1990 04 26, p. D27.
- ¹³⁴ Evans R., Novak R., Democrats Vs. Appeasement, *The Washington Post*, 1990 04 27, p. A19.
- ¹³⁵ Oberdorfer D., Bush To Meet Lithuania's Premier, *The Washington Post*, 1990 05 02, p. A18.
- ¹³⁶ McCombs Ph., Lithuania's Dynamo For Democracy: Prime Minister Prunskiene, Charging Into Washington, *The Washington Post*, 1990 05 04, p. D1.
- ¹³⁷ Dowd M., Praise For Gorbachev From a Lithuanian Admirer, *The New York Times*, 1990 05 05, p. 5.
- ¹³⁸ Keller B., Lithuania Agrees To Suspend Laws On Independence: Strongest Overture Yet, *The New York Times*, 1990 05 17, p. A1.
- ¹³⁹ Dobbs M., Lithuanian Cites Kremlin Threats: Prunskiene Meets With Baker,

- Praises ‚Constructive Position‘, *The Washington Post*, 1990 05 19, p. A21.
- ¹⁴⁰ McNulty T. J., De Lama G., U. S., Soviets Bargain Hard On Arms Cuts, *The Chicago Tribune*, 1990 05 30, p. D1.
- ¹⁴¹ Rosenthal A., Mood Of Optimism: But Issues Of Germany And the Baltics Still Face the Leaders, *The New York Times*, 1990 06 02, p. 1.
- ¹⁴² Dobbs M., Yeltsin Wins Presidency Of Russia: Republic's Legislature Picks Gorbachev Rival For Powerful Position, *The Washington Post*, 1990 05 30, p. A1.
- ¹⁴³ Bohlen C., 2 Baltic Republics Appeal To Yeltsin For Cooperation, *The New York Times*, 1990 06 02, p. 9.
- ¹⁴⁴ Perle R., U. S. Sellout At the Summit: On Arms, Trade And Lithuania, *The New York Times*, 1990 06 06, p. A27.
- ¹⁴⁵ Rosenthal A., Bush Sees ‚Significant Change‘ In Baltic Standoff, *The New York Times*, 1990 06 14, p. A18.
- ¹⁴⁶ Clines F. X., Soviets Open Line For Lithuania Oil To Help End Crisis: 16-Week Impasse Is Over, *The New York Times*, 1990 07 01, p. 1; Moscow Reopens Oil Pipeline To Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1990 07 01, p. C3.
- ¹⁴⁷ Common Sense In Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1990 07 01, p. A2.
- ¹⁴⁸ Safire W., Free The Baltics II, *The New York Times*, 1990 09 13, p. A27.
- ¹⁴⁹ Budris J., To Oslo, Via Vilnius, *The New York Times*, 1990 10 17, p. A27.
- ¹⁵⁰ Nathaniel R., Gorbachev Steers Middle Course On Lithuania, *The New York Times*, 1990 11 04, p. E18.
- ¹⁵¹ Devroy A., Bush Gives Lithuanian President Low-Key Welcome: Landsbergis Seeks ‚Political Protection‘ For Republic; U. S. Renews Call For Self-Determination, *The Washington Post*, 1990 12 11, p. A14.
- ¹⁵² Remnick D., Soviet Troop Seize Latvia's Newspaper Publishing Plant: Shevardnadze: Quit To Avert Crackdown, *The Washington Post*, 1991 01 03, p. A15;
- ¹⁵³ U. S. To Soviets: Halt Military Actions In Latvia, Lithuania, *The Chicago Tribune*, 1991 01 04, p. N4.
- ¹⁵⁴ Kelam T., Rikken M. A., Selling Out the Baltics: Kuwait Is Moscow's Cover, *The New York Times*, 1991 01 08, p. A21.
- ¹⁵⁵ Oberdorfer D., U. S. Criticizes Soviets, Fears Setback To Ties, *The Washington Post*, 1991 01 09, p. A8.
- ¹⁵⁶ Dobbs M., Gorbachev Warns Lithuania To Restore Soviet Laws, *The Washington Post*, 1991 01 11, p. A1; Keller B., Gorbachev Warns the Lithuanians To Halt Defiance: He Hints At Direct Rule, *The New York Times*, 1991 01 11, p. A1.
- ¹⁵⁷ Dobbs M., A Burst Of Automatic Fire At a Vilnius Crowd, *The Washington Post*, 1991 01 12, p. A1
- ¹⁵⁸ Oberdorfer D., Bush Remains Cautious On Baltic Events, *The Washington Post*, 1991 01 12, p. A18.
- ¹⁵⁹ Excerpts Of President Bush's News Conference, *The Washington Post*, 1991 01 13, p. A20.
- ¹⁶⁰ Goering L., In U. S., Fears of 1940 Repeat, *The Chicago Tribune*, 1991 01 13, p. 14.
- ¹⁶¹ "We address to all those who hear us. It is possible that [the army] can break us with force or close our mouths, but no one will make us renounce freedom and independence.", Dobbs M., Soviet Troops Seize Lithuania's TV Station; 11 Reported Killed, *The Washington Post*, 1991 01 13, p. A1.
- ¹⁶² Remnick D., Soviet Cabinet Call For Peace Preceded Attacks In Lithuania: Republic's Leaders Sought Solution By ‚Political Methods‘, *The Washington Post*, 1991 01 13, p. A8.
- ¹⁶³ Devroy A., Oberdorfer D., Lithuania Under Soviet Curfew; Latvia, Estonia Brace For Attack: Bush Derides Action, Sees Effect On Ties, *The Washington Post*, 1991 01 14, p. A1.
- ¹⁶⁴ Dobbs M., Army Agrees To Hold Fire In Vilnius, *The Washington Post*, 1991 01 14, p. A1.
- ¹⁶⁵ Riding A., Europeans Warn Soviet About Aid: Out Of Concern for Lithuania, a Threat To Bar \$1 Billion Promised To Moscow, *The New York Times*, 1991 01 14, p. A8.
- ¹⁶⁶ Tagliabue J., In Germany, a Feeling Of Shock At Crackdown, *The New York Times*, 1991 01 14, p. A8.
- ¹⁶⁷ Fisher M., Western Aid To Gorbachev In Jeopardy, Say Europeans: Czechoslovakia Seeking To Assist Vilnius, *The Washington Post*, 1991 01 14, p. A17.
- ¹⁶⁸ Whitney C. R., Soviet Leader Rebukes Separatist Movement, *The New York Times*, 1991 01 15, p. A1; Shanker Th., Gorbachev

- Denies Ordering Raid: Leader Blames Lithuania Deaths On Baltic Nationalism, *The Chicago Tribune*, 1991 01 15, p. N10.
- ¹⁶⁹ Fein E. B., Credibility, Too, Is a Victim Of the Repression In Vilnius, *The New York Times*, 1991 01 15, p. A7.
- ¹⁷⁰ Oberdorfer D., Senate Seeks To Curb U. S.-Soviet Ties: Bush Urged To Halt Economic Moves After Crackdown In Baltics, *The Washington Post*, 1991 01 17, p. A14.
- ¹⁷¹ Remnick D., Lithuanian Paper Supply Seized By Soviet Troops: Warehouse Takeover Aimed At Newsprint, *The Washington Post*, 1991 01 24, p. A13; Troops Seize Newspaper Warehouse In Lithuania, *The New York Times*, 1991 01 24, p. N20.
- ¹⁷² Clines F. X., Gorbachev, Easing Baltic Stand, Appoints Panels For Discussions, *The New York Times*, 1991 02 02, p. 1; Gorbachev Names Delegates For Baltic Talks, *The Chicago Tribune*, 1991 02 02, p. D2.
- ¹⁷³ Schemann S., Gorbachev To Disregard Lithuanian Vote, *The New York Times*, 1991 02 06, p. A3.
- ¹⁷⁴ Maass P., Soviet Army Maneuvers Concern Lithuanians: Exercise Announced To Start Day After Vote, *The Washington Post*, 1991 02 09, p. A10.
- ¹⁷⁵ Mass P., Lithuanians Vote For Secession: Troops Set Exercises As Non-Binding Poll Defies Gorbachev, *The Washington Post*, 1991 02 10, p. A1.
- ¹⁷⁶ Nixon Honors Lithuanians, *The Chicago Tribune*, 1991 03 25, p. D3.
- ¹⁷⁷ Schemann S., More Bolts From the Blue Man In Moscow, *The New York Times*, 1991 02 10, p. E1.
- ¹⁷⁸ Iceland Proposes Reopening Its Ties With Baltic Republics, *The New York Times*, 1991 01 26, p. 3; Plačiau apie tai – Genzelis B., Supratusi savo garbę: kodėl ir kaip Islandija pripažino Lietuvą?, *Darbai ir dienos*, 2002, nr. 30, p. 279–286.
- ¹⁷⁹ Budris J., Iceland Puts the West To Shame On Baltics, *The New York Times*, 1991 02 04, p. A16.
- ¹⁸⁰ Norway's Other Peace Prize Given To Lithuania's Leader, *The New York Times*, 1991 03 12, p. A4.
- ¹⁸¹ Binder D., Baltic Leaders Find Support In Congress For Independence, *The New York Times*, 1991 05 08, p. A6.
- ¹⁸² Yang J. E., President Seeking Way To Help Gorbachev Ease Food Shortage, *The Washington Post*, 1991 05 09, p. A30.
- ¹⁸³ Anderson J., Van Atta D., Lithuanians Will Be Free, *The Washington Post*, 1991 06 23, p. B7.
- ¹⁸⁴ Ingraham E. C., Clouded View Of Lithuania, *The Washington Post*, 1991 06 30, p. C6.
- ¹⁸⁵ 6 Guard Killed In Attack At Lithuanian Border Post, *The Chicago Tribune*, 1991 08 01, p. D18.
- ¹⁸⁶ Conroy S. B., Koncius J., For Embassy delegations, The Anxious Wait For Word, *The Washington Post*, 1991 08 20, p. E2.
- ¹⁸⁷ Binder D., Appeal To Free Baltics: Baltic's Campaign Is Gaining In West: U. S., Germany, Denmark and Sweden Urge Sovereignty But make No Demand, *The New York Times*, 1991 08 23, p. A9.
- ¹⁸⁸ Kamm H., 3 Nordic Lands Act, Others Promise To Join Neighboring Nations In Full Recognition, *The New York Times*, 1991 08 26, p. A11.
- ¹⁸⁹ Daley S., Bush: No Official Recognition Of Baltics – Yet, *The Chicago Tribune*, 1991 08 27, p. D5.
- ¹⁹⁰ Drozdziak W., EC Nations Recognize Independence Of Baltic Republics: Ministers Make Arrangements For New Soviet Aid Package, *The Washington Post*, 1991 08 28, p. A11.
- ¹⁹¹ Janofsky M., Baltic States May Be In Olympics, *The New York Times*, 1991 08 28, p. B8;
- ¹⁹² Auerbach S., Tough Times Ahead For Baltics: Industrines, Goods Aren't Competitive, *The Washington Post*, 1991 08 29, p. B12.
- ¹⁹³ Koncius J., The Stamp Of Independence: Baltic Legations Once Again Issue Their Own Visas, *The Washington Post*, 1991 08 29, p. C1.
- ¹⁹⁴ The Right Way To Baltic Freedom, *The New York Times*, 1991 08 29, p. A28.
- ¹⁹⁵ Devroy A., Bush, After Delay, Grants Baltic States Formal Recognition, *The Washington Post*, 1991 09 03, p. A14.

IMAGE OF LITHUANIA IN THE U. S. PRESS FROM 1988 to 1991

S u m m a r y

Late in the Soviet occupation that had lasted for many decades, Lithuania used the favorable conditions of Michail Gorbachev's *glasnost* (openness) and *perestroika* (reconstruction) reforms to gain independence. National movements in the Baltics were widely covered in the U. S. press, and drew more and more attention with every little step towards independence. Articles from the Chicago Tribune, the New York Times, and the Washington Post were chosen for my research.

The aim of this research is to reveal the image of Lithuania in the American press in the period between 1988 and 1991. The overall aim includes the following subsidiary objectives: to explore at what level radical political changes in Lithuania were covered by the American press; to evaluate the position of the American press and the President of the United States of America George H. Bush towards the independence of Lithuania; to analyze what position the United States took after Lithuania's blockade was announced by Moscow; and to determine how the positions of the American press, the President of the United States, and the West have changed after the events of January 13th 1991.

The research revealed that in the beginning the Lithuanian national movement was covered not individually, but rather within the context of the Baltics. The evident support at the grassroots level caused the Reconstruction Movement of Lithuania to be considered as one of the most organized, and indeed the most successful, of the national movements in the Soviet Union. Bush delayed the recognition of the government of Lithuania after Lithuania had declared its independence because of his relationship with the Soviet Union. The U. S. press, Lithuanian-Americans, and Americans at large agreed the U. S. was in a position where it was easy not to recognize the independence of Lithuania, since this question had so long seemed utopian. Bush only expressed deep concern and did not take any measures after Moscow announced a blockade against Lithuania. Lithuanian-Americans strongly criticized such an attitude on the president's part. The West turned toward Lithuania and decided to recognize its government only after the 13th of January 1991 and the events in Medininkai. Lithuania was strongly supported by the American press while President G. H. Bush was criticized for taking too long to recognize the Republic of Lithuania.

Sigita ŽEMAITYTĖ

Pažadėtoji žemė: Izraelis – sakrali vieta ir tautos namai

Dažnas tiek diasporinės tautos kaip fenomeno, tiek konkrečių atvejų tyrimas neapsieina be to, kad atspirties tašku pasirenkamas žydų pavyzdys. Būtent jų praeities ar dabarties ypatumais iliustruojami, aiškinami diasporinės sąmonės klausimai atskirų tautų ar žmonijos istorijoje. Nuolatinis buvimas be valstybės, gyvenimas išsibarsčius po visą pasaulį, nepamirštant savojo tautinio tapatumo ir kaskart per *Pesacho Sederį* (šventinė vakarienė, skirta žydų pabėgimui iš Egipto nelaisvės paminėti) sakant *Le Shana Haba'a b'Yerushalayim* („kitais metais Jeruzalėje“) daugeliui žydų tapo neatskiriama tapatumo dalimi.

Ilgainiui formavosi keletas požiūrių į tokį būvį, o kartu – ir į žydų tautos istorinę „pažadėtąją žemę“, kurios modernia išraiška tapo Izraelio valstybė. Šiame straipsnyje mėginsime pažvelgti į du, politinį ir religinį/sakralųjį, Izraelio valstybės vaizdinius, kurie atsiskleidė pokalbiuose su Lietuvos žydų bendruomenės nariais (jų vardai, saugant privatumą, šiame tekste pakeisti) bei žydų diasporos likimą analizuojančioje istoriografijoje. Derėtų paaiškinti, kas čia vadinama Lietuvos žydų bendruomene. Tai nėra apibrėžimas ir įvardijimas institucine prasme. Bendruomenė šio

teksto rėmuose – tai Lietuvoje gyvenantys ar iš Lietuvos kilę žydų tautos atstovai, save siejantys su šia valstybe, nepaisant to, kur dabar gyventų. Čia kalbinti Lietuvos žydai Jokūbas, Dovydas, Maja ir Markas yra 30–50 metų amžiaus. Jokūbas ir Markas šiuo metu gyvena Izraelyje, Dovydas ir Maja – Lietuvoje.

Šio nedidelio tyrimo objektas yra Izraelio valstybė. Izraelio – žydų valstybės idėja savo esme yra sionistinės minties rezultatas. Sionizmas, ekscentriškiausias iš visų nacionalizmų, kaip teigia Yuris Slezkine'as¹, ilgai puoselėjo idėją sukurti visuotinai pripažintus, saugius namus Pažadėtojoje žemėje, kur žydai sudarytų daugumą, taip garantuojant laisvę nuo persekiojimų ateities kartoms². Sionizmo ideologijos pamatas yra suvokimas, kad žydų gyvenimas po visą pasaulį pasklidusioje diasporoje yra blogas, bet laikinas dalykas, todėl žydų bendruomenė privalo visą savo intelektualinį, dvasinį, fizinį ir materialinį potencialą jungti bendram tikslui – grįžimui į Pažadėtąją žemę.

Sionizmas, su tam tikromis išlygomis, gali būti laikomas nacionalistine kryptimi, kuri formavosi lygiagrečiai su Europos tautų nacionaliniais išsivadavimo judėjimais, orientuotais į nacionalinių valstybių kūrimą³. Iš kitos

pusės, nacionaliniai sąjūdžiai rėmėsi fundamentiniais tautą apibrėžiančiais bruožais, kur ji tapatinama su bendra kalba, teritorija ir kultūra, o sionizmas, pasak Eglės Bendikaitės, neatitiko tų „išorinių“ nacionalinio sąjūdžio bruožų, nes šiuos tautos sąvokai priskirtinus požymius buvo numatyta įgyti ateityje, siekiant atgaivinti tautinę vienybę ir atkuriant valstybę. Teritorija, istorinis žydų tautos namų simbolis, buvo neapčiuopiama siekiamybė, o hebrajų kalba, išsaugota maldose, turėjo būti atgaivinta ir virsti visuotine, valstybine⁴.

Izraelis – dvasiniai ir fiziniai namai

XIX a. pabaigoje susiformavęs sionizmo judėjimas svarbiausiu principu laikė politinę teritorijos, kurioje galėtų gyventi žydų tautos atstovai, reikšmę, o religiniam aspektui buvo skiriama daug mažiau dėmesio. Natūralu, kad naujas ir modernus požiūris į galimą žydų bendruomenės (ypač Rytų Europoje) likimą sukėlė kategorišką konservatyviosios, tradicija ir religija savo egzistenciją remiančios, bendruomenės dalies atsaką. Toks nuomonių nesutapimas, kaip turėtų būti vertinama Izraelio žemė, kokia simbolika turėtų būti jai suteikta, pagimdė ginčus, pasaulio žydų bendruomenėje besitęsiančius iki šiol.

Radikalieji ortodoksai žydai į Pažadėtąją žemę žvelgia per minėtą dievobaimingumo prizmę, dabartinės žydų valstybės įkūrimą matydami kaip neteisėtą žmogaus įsikišimą į Dievo planą. *Neturei Karta*, įsikūrusi dar britų mandato laikais ir veikianti nuo XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigos, šiandien – viena geriausiai žinomų tokių radikalių požiūrių organizacijų⁵. Neigiamas požiūris į žydų valstybės atsiradimą formavosi greta sionistinio požiūrio į ją. Ypač kategoriškai prieš žydų valstybės įkūrimą pasisakė Rytų Europos rabinai. Paradoksalu, nes būtent šio regiono žydus nuo pogromų ar kitų grėsmių, plėtodami

žydų valstybės idėją, siekė apsaugoti Theodoras Herzlis ir jo šalininkai.

Jau po pirmojo sionistų kongreso 1897 m. Rytų Europos vyriausieji rabinai pasisakė prieš tai, kad Šventoji Žemė būtų verčiama žydų valstybe. Sionistai tapo veik labiausiai rabinų kritikuojamu objektu, atsidūrusiu vienoje gretoje su socialistais, o kartais pagal gaunamą kritiką juos gal net pralenkiantys. Rabinai neįleisdavo sionistų aktyvistų į sinagogas ar Toros studijų vietas, uždraudė savo tikintiesiems skaityti sionistinę literatūrą ir griežtai pasisakė prieš bet kokią politinį bendradarbiavimą su jais⁶. Ketvirtojo sionistų kongreso metais – 1900 m. – grupė įtakingiausių rabinų išleido „Šviesos knygą doriesiems, nusiteikusiems prieš sionistinį metodą“, kritikuojančią sionistinį judėjimą. Rabinai joje pateikė savo požiūrį į nacionalistinį sionizmo atspalvį: „Mes esame knygos tauta, ir nei Biblijoje, Mišnoje, Talmude, Midrašė, nei mūsų šviesaus atminimo mokytojų legendose nerastume paminėto žodžio „nacionalizmas“ – nei hebrajiško vadinio iš žodžio „tauta“, nei užuominų mūsų šviesaus atminimo mokytojų vartotomis kalbomis“⁷.

Konservatyviųjų požiūrių bendruomenės dalis matė nacionalinės valstybės kūrimą kaip žydams nenatūralų ir nepriimtina. Tokiai savo nuomonei pagrįsti jie rinkosi svarbiausiose tikėjimui knygose esančius argumentus ar užuominas į tai. Rabinai gyvenimą diasporoje matė kaip teisingiausią ir/ar nulemtą iš aukščiau. Rabinas Isaacas Mayeris Wise'as, Amerikos rabinų centrinės konferencijos įkūrėjas, viešai paskelbė sionizmą kaip netikrą mesianizmą ir būtent JAV, o ne Palestiną, nurodė kaip tikrąją žydų išsigelbėjimo nuo persekiojimų vietą⁸. Rodos, pats telkiamasis kaip galimybė apsaugoti nebuvo suvokiamas kaip neigiamas dalykas, tačiau tai, remiantis minėtu I. M. Wise'u, negalėjo vykti Palestinoje.

Stebėtina, bet ir pats T. Herzlis nebuvo susikoncentravęs išskirtinai ties Palestina. Jam

priimtini atrodė ir alternatyvūs kraštai Afrikoje ar Pietų Amerikoje. „Mes turime pasirinkti Palestiną ar Argentiną?“ – klausia jis savo knygoje „Žydų valstybė“, „Mes turime imti viską, kas duodama ir, kas yra pasirenkama žydų viešosios opinijos“⁹. Tokią savo nuomonę jis grindė ir veiksmis: šeštajame sionistų kongrese, diskutuojant Ugandos klausimu, jis įtikino kartu posėdžiavusius priimti Didžiosios Britanijos siūlymą kolonizuoti Rytų Afriką¹⁰. Tačiau T. Herclis buvo įžvalgas strategas ir puikiai nutukė Palestinos kone kaip prekės ženklo specifiką. Jis suvokė, kad jokia kita pasaulio valstybė neturės to, ką turi istorinė žydų tėvynė – sentimento. Tik mitas apie protėvių žemę galėjo pasitarnauti kaip vienas pagrindinių dirgiklių, nulemiančių individo ar jų grupės apsisprendimą keliauti į Pažadėtąją žemę ir kurti joje gyvenimą.

Aviezeris Ravitzkis savo straipsnyje, analizuojančiame Izraelį, pabrėžia dichotomišką žydų santykį su šia žeme. Izraelis yra kartu ir namai, ir šventoji, metafizinė vieta. „Namai (ar tėvynė) – sako jis, – saugo ir suteikia prieglobstį savo gyventojams, kurdami artumo ir komforto jausmą. Priešingai, sakralumas generuoja išaukštinimo ir baimės jausmą, sukeliantį drebulį. Tėvynė yra nacionalinė-istorinė, kai tuo tarpu šventumas yra religinė-normatyvinė kategorija. <...> Namai traukia, o šventumas reikalauja ar net grąsina. Ir, nepaisant minėtų skirtumų, šie du konceptai susilieja visoje žydų istorijoje“¹¹. Jie, persipindami vienas su kitu, tarpsta ir žydų tautinėje valstybėje.

Izraelio valstybės ir „naujojo žydo“ su(si)kūrimas

1948 m., susikūrus moderniai Izraelio valstybei, viso pasaulio žydų bendruomenės sąmonėje¹² atsirado vieta, kurią jau oficialiai buvo galima vadinti tautos namais. Kartu su nepriklausomybės paskelbimu buvo panaikinti beveik visi imigracijos apribojimai

žydams, ir per pirmuosius metus daugiau nei 200 000 žmonių iš keturiasdešimt dviejų šalių atvyko į Izraelį. 1950 m. priimtas sugrįžimo įstatymas nurodė, kad kiekvienas žydų tautybės asmuo turi teisę imigruoti į šią valstybę, o kiekvienas atvykęs – iškart tapti Izraelio piliečiu¹³.

Tačiau pirmasis valstybės gyvavimo dešimtmetis neapsiėjo be tam tikrų prieštara-
ravimų, susijusių su ankstyvąja imigracija į Izraelį. Nors religinės partijos niekada nesudarydavo daugumos Izraelio parlamente, bet besijungdamos į koalicijas jos sugebėdavo palenkti valdančiuosius savo pusėn ir veikti imigracinę politiką. Šeštajame dešimtmetyje paaiškėjo, kad Vidaus reikalų ministerija, prieš išduodama atvykusiems asmenims tautybės dokumentus, reikalauja nenuginčijamų žydų tautybės įrodymų, siedami religinę tapatybę su etnine. Nors žydų palikuonims pilietybė suteikiama pagal tėvo liniją, žydais jie neužrašomi, tradiciškai reikalaujama įrodyti savo žydiškumą pagal motinos liniją¹⁴. Nors sionistinės jėgos orientavosi į nacionalinės valstybės modelį, nesuteikdamos išorės bruožams ar kraujo grynui jokios reikšmės¹⁵, konservatyvusis religinių partijų blokas žydiškumą matė neatsiejamą nuo religijos, taip dar labiau siaurindamas tikrų ir vertų Izraelyje gyventi piliečių ratą.

Izraelio nepriklausomybės paskelbimas daliai pasaulio žydų bendruomenės reiškė gyvenimo diasporoje baigtį. Žydų išsibars-
tymui po pasaulį įvardyti yra vartojamos dvi sąvokos: *egzilis* (exile) ir *diaspora*. *Egzilis*, kurio hebrajiški atitikmenys yra *galut* arba *gola*, reiškia tremtį, buvimą nelaisvėje. Emocinė šio žodžio reikšmė nurodo į prievartinį išplėšimą iš namų, tėvynės. Kaip teigia Raphaelis Patai, žodis *egzilis* gali būti vartojamas tada, kai žydų gyvenama valstybė įstatymais, karine jėga, grasinimais mirtimi ar įkalinimu neleidžia jiems išvykti (tokiu atveju tiek Senojo Testamento laikų Egiptas, tiek, tam tikra prasme, ir XX a. antrosios pusės Sovietų

Sąjunga gali būti laikomi tokios tremtyje žydus laikančios valstybės pavyzdžiais)¹⁶. Galime sakyti, kad egziliniam suvokime tėvynė yra, bet individas trečiųjų jėgų yra verčiamas gyventi toli nuo jos.

Diasporos sąvoka spinduliuoja kiek kitokią emociją. Šio graikiško žodžio hebrajiški atitikmenys yra veiksmažodžiai *n'futzot* ir *t'futzot*, reiškiantys išsibarstymą, išsiskaidymą. Tremties būsenai yra būtinas kitos jėgos įsikišimas, o diasporinėje sąmonėje akcentuotinas pačios tautos savaiminis išsisklaidymas po įvairias pasaulio valstybes. Bibliniame aiškinime būtent diasporinis būvis laikomas emociškai sudėtingesniu, nes yra nulemtas ne istorinių aplinkybių, bet suvokiamas kaip Dievo bausmė, jo malonės netekimas¹⁷. Galvojant apie tokią būseną, akcentuojama benamystė, priverstinis gyvenimas svetimoje aplinkoje, neturėjimas kur grįžti ir nepelnytos tokio gyvenimo kančios. Tokia būseną jaučiama tik esant nuolatiniam ryšiui su istorine tėvynė. Jei asmuo atsisako tautinio išskirtinumo ir visiškai asimiliuojasi su gyvenamos valstybės visuomene, tiek diasporinis, tiek egzilinis būvis nebetenka prasmės. Egzilio ir diasporos suvokimas yra neįmanomas be santykio su tam tikru centru, kurio tauta yra netekusi ar iš kurio yra išsisklaidžiusi¹⁸.

Požiūris į diasporą kito ir pačiame Izraelyje. Sionistų vykdytas diasporos neigimas rėmėsi prielaida, kad neigiamos politinės, socioekonominės ir kultūrinės sąlygos, gyvenant kitose šalyse, stūmė žydus į pavojų tiek fiziškai, tiek moraliai. Buvo siekiama „normalizuoti žydų gyvenimą per teritorinį susikoncentravimą Izraelio žemėje; atstatyti joje žydų suverenitetą; <...> eliminuoti diasporines kultūras, ypač *jidiš*, ir jas pakeisti nauja sekuliaria hebrajiška kultūra; sukurti „sulydymo katilą“, kur hebrajų kultūra būtų dominuojanti; išnaikinti geto mentalitetą su jam būdinga psichologija ir trūkumais bei pakeisti jį *naujojo žydo* konstruktu“¹⁹.

Tuo tarpu *postsionistai* šlovino egzilį, diasporinį pasaulio žydų būvį. Jų manymu, diasporos neigimas reiškia ir pagrindinių judaizmo tiesų neigimą. Tęsdami ideologinį disputą, Danielio Gutweino teigimu, sionistai kiek peržiūrėjo savo diasporos neigimo teoriją ir teigė, kad *senoji diaspora* su savo slopinančia prigimtimi nustojo egzistuoti, o jos vietą užėmė visiškai kitokia *naujoji diaspora*. Holokaustas, Izraelio valstybės susikūrimas, pasaulinis dekolonizacijos procesas, galiausiai, Sovietų Sąjungos žlugimas likvidavo *senąją diasporą*, o *naujosios diasporos* žydai daugiau nebeturėjo kentėti dėl pilietinės, politinės, ekonominės ar socialinės atskirties ir diskriminacijos, nuo ko kentėjo *senoji diaspora*. Atsinaujinusi diaspora galėjo laisvai plėtoti savo kultūrą ir tapatumą bei laisvai identifikuotis su Izraelio valstybe²⁰. Suvokiant, kad diasporoje gyvenantys žydai lėčiau ar greičiau patyrė gyvenamos valstybės įtaką ir juos visus jungia tik skirtingai suvokiama tautybė (per kraują, kalbą, religiją, tradicijas, bet ne visada visus šiuos žymenis kartu), reikėjo perkurti *diasporos* ir *žydo* suvokimą. Štai kodėl buvo kuriami *naujos diasporos* ir *naujo žydo* konstruktai, kuriais vėlyvoji XX a. sionistinė srovė siekė išstumti ne tik slopinančią *senosios diasporos* prigimtį ir ten susiformavusį psichologinį žmogaus tipą, bet ir sukurti kuo homogeniškesnę Izraelio valstybės visuomenę.

Y. Slezkinė'as, analizuodamas žydų judėjimą į Izraelį bei naujos visuomenės susiformavimą šioje valstybėje, taip pat pabrėžia tam tikrą žydų mentaliteto pokytį, įvardydamas tai *merkurininkų* vartimu *apolonininkais*. „Izraelio žemė, – sako jis, – įkūnijo nepalenkiamą *apoloniškumą* ir totalinį, teritorinį bei išoriškai pasaulietinį žydų nacionalizmą. Kvalifikuočiausi pasaulio paslaugų klajokliai turėjo prisitaikyti prie visuotinio merkurizmo epochos, tapdami *apolonininkais*. Keisčiausias pasaulio nacionalizmas prašalčius turėjo paversti čiabuviais. Žydai turėjo

atrasti tikrąją savastį, nesielgdami kaip žydai²¹. Naujasis Izraelis, anot istoriko, įkūnijo jėgą, sėslumą, veržlumą ir gyvybingumą, naikindamas diasporos žydams būdingus bruožus, kuriuos jis vadina *merkuriniais*.

Tuo metu, kai visas pasaulis gręžėsi nuo nacionalizmo ir valstybių viduje siekė išvengti nacionalistinių nuotaikų, keliančių nemalonius Antrojo pasaulinio karo prisiminimus, Izraelis, Y. Slezkine'o teigimu, kūrėsi būtent ant nacionalizmo pagrindo. „Tik Izraelis tebegyveno europietišką ketvirtąjį dešimtmetį – tik jis tebebuvo amžinai jaunas, garbino atletiskumą ir neiškalbingumą, šlovino kovą ir slaptąją policiją, skatino pėsčiųjų žygius ir skautų veiklą, niekino dvejones bei savistabą, įkūnijo nesuardomą išrinktųjų vienybę ir atmetė daugumą savybių, tradiciškai siejamų su žydiškumu. Įsisąmoninus nacių vykdyto genocido mastą bei pobūdį ir šį suvokimą susiejus su sionistine pirmeivių tradicija, gimė nepaprastai galinga ir intensyvi karingumo kultūra“²². Naujoji žydų valstybė, remiantis Y. Slezkine'u, siekė performuoti žydus, pakeisti jų savybes, galbūt lėmusias nelengvą jų gyvenimą svečiose šalyse, prisitaikymą paversti karingumu, išsisklaidymą susikongravimu, šimtmečius vykusius persikėlimus – sėslumu. Visa tai buvo orientuota į D. Gutweino minėtą *naujojo žydo* kūrimą.

Simboliniai Izraelio vaizdiniai individualiose patirtyse

Simbolius ir epitetus, kuriais pokalbiuose su Lietuvos žydų bendruomenės nariais buvo apibūdinamas Izraelis, galime skirstyti į tam tikras grupes. Visų pirma tai – klasikiniai, sionistinių atspalvį turintys apibrėžimai, kuriuose pabrėžiamas (pasaulio) žydų bendruomenės, grupės žmonių jausmas Izraelio valstybei. Respondentas Jokūbas Izraelį įvardija *tėvyne*, *etnine tėvyne* ir akcentuoja, kad *mūsų vieta – ten*²³. Įvardis „mūsų“ čia gali turėti dvigubą reikšmę: sietinas su visa išvykstančia

šeima arba vartojamas pabrėžiant, kad Izraelis yra žydų valstybė, ir kiekvieno iš jų vieta yra būtent ten. Respondentas įvardija Izraelį *viena iš vieningiausių valstybių, kur visi bėdos metu yra broliai ir seserys, ir atiduos gyvybę už tą šventą žemę*. Matome, kad respondento pasakojime ir vėl akcentuojamas bendruomenės vieningumas, o greta *tėvynės* kaip nacionalinės-istorinės kategorijos paminima *šventa žemė* – religinį, sakralinį atspalvį turinti sąvoka. Taip patvirtinamas A. Ravitzkio minėtas šių dviejų kategorijų susijungimas kolektyvinėje žydų sąmonėje. Jokūbo pasakojime ryškus Izraelio idealizavimas, pašnekovui nepaliekama abejonės dėl gerųjų šios valstybės savybių.

Respondentas Dovydas, apibūdindamas nuotaikas ir požiūrį į Izraelį žydų bendruomenėje, taip pat jungia politinę ir religinę šios žemės reikšmes. Jo manymu, žmonėms Izraelio valstybė simbolizavo saugumą, vietą, kurioje galima apsisaugoti nuo tokių nelaimių, kokia ištiko žydus Antrojo pasaulinio karo metu. Tačiau, greta šio saugumo garanto, Izraelis būtinas kiekvienam religingam žydui: „yra 613 Dievo įsakymų <...> dalis Dievo įsakymų įvykdymo yra susieta su Šventąja žeme, Pažadėtają žeme. <...> Kad ir kur žydas gyventų, Izraelis visada bus labai svarbi dalis. Ir Izraelis žydams yra ne tik šalis, Izraelis žydams yra vertybė [...] galimybė žydams būti žydais“²⁴. Taigi čia ir vėl matome dviejų A. Ravitzkio išskirtų kategorijų susijungimą. Šalia saugumo garanto, kiekvienam pasaulio žydų bendruomenės nariui, anot respondento, Izraelis yra ir buvo vertybė, galimybė pilnai įprasminti savo žydiškumą ir, galiausiai, vykdyti su šia žeme susijusius Dievo įsakymus.

Respondentė Maja pabrėžia, kad jos giminės buvo sionistai, „gyveno Izraeliu ir, kai tik buvo galima, jie išvyko“. Dėstydamą savo požiūrį į šią valstybę, nors ir prisipažįsta matanti daug trūkumų, pabrėžia patriotiškumą, izraeliečių vieningumą: „žmonės niekada neturėjo savo tėvynės. Ir čia mušami, ujami ir

stumdomi jie turi vietą, kur jie gali būti patriotais. Vėlgi aš ne dėl visko sutinku, daug ko nesuprantu, kas vyksta Izraelyje <...> ir ten yra korupcija ir mafija, ir kas tik nori, bet pati valstybė, pati idėja, kad žmonės gali grįžti į tą valstybę, man labai graži. Man gražu, kad į kariuomenę visi eina, kad visi stengiasi ginti, o ne išsisukinėti nuo kariuomenės. <...> Pati Izraelio valstybė <...> na, sionizmas gerąją prasmę man patinka²⁵. Matome, kad respondentė pabrėžia būtent politinę Izraelio valstybės idėją. Akcentuojamas santykis tarp valstybės ir jos piliečio, kai valstybė suteikia piliečiui teisę būti apsaugotam nuo priešiško jo atžvilgiu, o pilietis įsipareigoja ją ginti, jai tarnauti, atsidėkoja patriotiškumu. Politinė ir religinė Izraelio valstybės kategorijos persidengia, iškildamos skirtingu intensyvumu, apmąstant žydų tautos kaip bendruomenės santykį su ja. Respondentės požiūris pagrįstas, kaip ji pati teigia, gerąją, taigi, ne radikaliai ir aklaiai nacionalistine, sionizmo puse.

Už geležinės uždangos gyvenusieji žydai Izraelį taip pat siejo ir su Golda Meir, valstybės ministre pirmininke. Respondentas Markas mini, kad „keli žmonės siekė, atvažiuavę į Izraelį tučtuojau susitikti su Golda Meir (tada – legendine ministre pirmininke, o mano akys jau tada – labai ribota moterimi), ir jų pasakojimai apie susitikimus su ponija Golda Meir buvo aprašomi laiškuose, ir darė Vilniuje fenomenalų įspūdį. Skaitydami laiškus, Vilniaus žydai – kandidatai tiesiog skrajojo per kambarius, o vėliau skaitė tai savo draugams ir verkė²⁶. Reikšdamas kritinį požiūrį į to meto Izraelio premjerę, respondentas tarsi pabrėžia, kad anaip tol ne su ja siėtų Izraelio valstybę, tačiau „keli žmonės“ vis dėl to ją laikė tam tikra simboliine žydų valstybės figūra, sukeliančia SSRS žydams dvigubus jausmus: džiaugsmą ir ašaras (grįstas nusiavyliu ar/ir sentimentalumu). Respondentas pasakojime mini septintojo dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo pradžioje²⁷ Vilniaus žydų

bendruomenėje sklandžiusias nuotaikas, tuo tarpu A. ir D. Eidintų monografijoje pateikiamas 1948 m., Izraelio nepriklausomybės metų, Goldos Meir, tuo metu – tik ambasadorės, susitikimo su Maskvos žydais aprašymas. Judėjų Naujųjų metų dieną ji kartu su visais ambasados darbuotojais patraukė į sinagogą ir „apstulbo, kai išvydo gatvę prieš sinagogą pilną žmonių – net keliolika tūkstančių žydų susirinko ir laukė jos priešais sinagogą, norėdami pabrėžti savo priklausomybę žydų tautai, kad kartu su izraeliečiais atšvęstų Izraelio gimimą. Jie apsupo ambasadorę ir labai tyliai kartojo jos vardą, spaudė iš visų pusių, liesdami ar net bučiuodami jos rūbus ir žiūrėdami į ją“²⁸. Būdama pirmoji Izraelio ambasadorė SSRS, minėtiems Maskvos, o ir kai kuriems kitų SSRS miestų žydams ji simbolizavo žydų valstybę, buvo šios valstybės įkūnijimas. Liesdami ar net bučiuodami jos rūbus, žiūrėdami į ją, Maskvos žydai pamatė ir prisilietė prie Izraelio valstybės, susitikdami su ja jie pabrėžė ir savo, kaip minima citatoje, priklausomybę žydų tautai. Niekas kitas tuo metu, turbūt, negalėjo kelti didesnio įspūdžio nei Golda Meir. SSRS žydams ji, gimusi Kijeve, buvo sava, artima, tokia kaip jie patys. Iš respondento pasakojimo aišku, kad tam tikras sentimentas jai kaip Izraelio valstybės simboliui buvo jaučiamas ir aštuntojo dešimtmečio Vilniuje.

Kita Izraeliui priskiriamų apibūdinimų ar simbolių grupė žymiai labiau varijuojanti. Čia patekę valstybės apibūdinimai, susiję su kiekvieno individualiu jausmu, sentimentu ir dažniausiai yra paveikti asmeninės patirties ar atskiros žmogaus istorijos. Zecharijai Plavinui, šiuo metu Izraelyje gyvenančiam, iš Lietuvos XX a. 8-ajame dešimtmetyje išvykusiam pianistui, prisimenant 1973 m., *Jom Kipuro* karo metus, suskamba sentimentas, jaudulys ir nerimas: „Artimuosiuose Rytuose tada išplieskė sunkus karas, Izraelis kovėsi su jį atakavusiais Egiptu ir Sirija. Daugelis išvykusių mano **bičiulių** [čia ir toliau išskirta

mano – S. Ž.] jau buvo mobilizuoti, mane apėmė siaubas. **Gražuolė mergaitė**, kurią buvau dangiškai įsimylėjęs, irgi darbavosi kariuomenėje, slaugė patekusius į nelaisvę sužeistuosius. Jau tada jaučiau, kad Izraelis, **mūsų mylima valstybė**, turėtų eiti kitu politiniu keliu (artimieji mane už tai bardavo)²⁹. Galėtume galvoti, kad šis atsiminimas, susijęs su *Jom Kipuro* karu, galėtų reikšti Z. Plavino, kaip žydų tautos nario, požiūrį į Izraelio valstybę, paremtą bendruomeniškumo, sentimentu šiai valstybei jausmu. Tokį santykio su valstybe pobūdį, žinoma, parodo įvardžio „mūsų“ vartojimas, tačiau šiame sakinyje autorius išsako kritiką Izraelio vyriausybės vykdomai politikai. Galime teigti, kad čia atskleidžiamas sveika kritika pagrįstas sentimentas tautinei žydų valstybei. Tačiau citatoje žymiai ryškesnis yra individualus ryšys su Izraeliu, pagrįstas „aš“ ir „mano“, o ne „mes“ ir „mūsų“ santykiu. Autorius mini savo bičiulių mobilizaciją, taip pat ir mylimos merginos darbą kariuomenėje. Rodos, pavojus, kuris dėl kritikuotinos Izraelio politikos iškilo jo artimiesiems žmonėms, nerimu, baime persidavė ir Z. Plavinui, lėmė jo individualų to meto jausmą tautinei žydų valstybei.

„Kultūros baruose“ spausdintas Z. Plavino tekstas pasakojo apie jo draugystę su Izraelio muziku Ben Zionu Orgadu. Ir būtent 1973 m. spalį, kai apmąstė artimų žmonių būseną žydų valstybėje, kai su tam tikra kritika įvertino jos politinę kryptį, autorius sakosi pirmą kartą išgirdęs apie B. Zioną Orgadą, pirmą kartą išgirdęs jo grojamą muziką. BBC laidos, transliuojamos rusiškai, kūrėjai skyrė šio kompozitoriaus kūrinį iš Sovietų Sąjungos emigruoti ketinusiems žmonėms, kuriems sovietinė valdžia neleido to padaryti. Ir būtent ši muzika, ne Izraelio vykdoma politika, ne ja grįstas patriotizmas atspindi Z. Plavino ryšį su jo tautos žeme: „Tikėjau, kad visas Izraelis yra pakylėtas ūpo, kokį išgirdau, klausydamas Orgado kūrinio“. Tarsi

vėl pabrėždamas šio ryšio individualumą, jis įrašo remarkoje: „Daug vėliau supratau, kad ten šią dvasią mažai kas pažįsta.“³⁰. Tai gi asmeninį santykį su Izraelio valstybe galėjo reikšti žymėti ryšys su ten gyvenančiais brangiais žmonėmis, o taip pat, kaip šiuo minėtu atveju, ir pro *geležinę uždangą* prasiškerbusi jos kultūra.

Simbolinės *refužnikų*³¹ judėjimo asmenybės Natano Sharanskio prisiminimuose Izraelio paveikslas yra daugialypis. Greta asmeninės istorijos, individualaus santykio, pabrėžiama ir tautos nario jausena. Tai galime matyti memuaruose cituotoje, teismo metu pasakytoje kalboje: „Mano artimieji ir draugai žino, koks stiprus buvo mano troškimas prisidėti prie **žmonos** [čia ir toliau išskirta mano – S. Ž.] Izraelyje [...] du tūkstančius metų **žydų tauta**, **mano tauta**, buvo išsklaidyta po visą pasaulį ir tikriausiai neteko jokių vilčių sugrįžti. Bet vis dėlto, kiekvienais metais užsispyrusiai sakydavo vienas kitam: *Leshana haba'a b'Yerushalayim* („kitais metais Jeruzalėje“). Ir šiandien, kai aš esu toliau negu bet kada anksčiau nuo savo svajonės, nuo savo tautos, nuo savo Avital ir kai daug sunkių kalinimo metų laukia priekyje, aš sakau **savo žmonai ir savo tautai**, *Leshana haba'a b'Yerushalayim*“³². Remiantis šia citata, galime matyti keletą Izraelio paveikslų sluoksnių, dengiančių vienas kitą. Ši teismo kalbos dalis, akcentuojanti N. Sharanskio siekį išvykti iš SSRS, pradedama aiškinimu, koks svarbus jam yra susijungimas su žmona Avital, jau gyvenančia Izraelyje. Ji, galima sakyti, yra tam tikra N. Sharanskio susikurto valstybės paveikslas ašis. Toliau jis mini savo tautą, žydų tautą, taip parodydamas didžiavimąsi savo priklausymu jai. Kol, galiausiai, sujungdamas individualų santykį su bendruomeniniu, jis kreipiasi tiek į žmoną, tiek į žydų tautą. Cituotoje ištraukoje galime matyti, kad N. Sharanskis savo kelionę į Izraelį, viltį kada nors tai įvyksiant sieja su egziliniu sugrįžimo į Pažadėtąją žemę troškimu. Savo

gyvenimui Izraelyje skirtą memuarų skyrių jis būtent ir pavadina – „Namai“³³.

Jau minėjome, kad kraštinieji žydų ortodoksai neigiamai žiūrėjo ir tebežiūri į Izraelio valstybės sukūrimą, suvokdami tai kaip žmogaus kišimąsi į Dievo planus. Sovietinio laikotarpio Lietuvos rašytojas Jokūbas Josadė, toli gražu nebūdamas tokiu radikaliu judėju, taip pat reiškė gana skeptišką požiūrį į Izraelį ir su juo susijusius žydų tapatybės pokyčius. Pakalbuiose su Jevsėjumi Ceitlinu, užrašytuose visai prieš mirtį, jis sako: „<...> kai aš ten [Izraelyje – S. Ž.] buvau tris mėnesius, man susidarė toks įspūdis: Izraelyje gimsta nauja tauta – izraeliečiai. Iki šiol, tūkstančius metų, mes buvome žydai. Dabar Izraelyje gyvens izraeliečiai... Skirtumas principinis. <...> Žydų istorijoje prasideda nauja era“³⁴. Žydai Izraelyje, J. Josadės vertinimu, – jau nebe žydai. Visi diasporoje įgyti tapatumo bruožai ten nyksta ir yra naikinami, idant būtų sukurta nauja Izraelio tauta. Jo nuomone, per tūkstančius metų diasporoje išsivystė „žydų teisingumo instinktas. Skleisti teisingumą pasidarė mūsų misija. <...> O Izraelis? Ten žiaurus pasaulis. Kaip ir Amerikoje. Kaip ir mažne bet kurioje šalyje. Ir – net žiauresnis. Juk Artimuosiuose Rytuose veikia jėgos faktoriai. Žydas tenai dažnai neturi pasirinkimo: prieš jį visada stovi arabas, pasirengęs iššauti. Beje, vėl pabrėžiu: ten ne žydai – izraeliečiai“³⁵. Diasporos tapatumą išlaikęs žydas J. Josadei yra unikalus. Kentėdamas ir kovodamas už teisingumą, jis atlieka tam tikrą misiją. Visas pasaulis yra žiaurus, visose pasaulio valstybėse tarpsta neteisybė, ir J. Josadė nenori, kad tautinė žydų valstybė būtų tokia pati. Jis, kaip apibūdina J. Ceitlinas, „nori matyti žydus kaip Marko Šagalo drobėse – svajonių sparnais plevenančius virš miestelio“³⁶. Ir tikrai J. Josadės požiūris į žydo tapatumą stebėtinai primena būdingą Šalom Aleichemo personažams. Kaip teigia Tevjė, vienas žinomiausių Š. Aleichemo personažų: „žydas turi gyventi viltimi, tikrai viltimi.

O jei reikia kolei kas vargą vargti? – Tai tam ir esame žydai pasaulyje, kaip sakoma, išrinktoji tauta“³⁷.

J. Josadė nereiškia jokio sentimentų tautinei žydų, o tiksliau, jo žodžiais tariant, izraeliečių valstybei. Laiške dukrai jis rašo: „Pagal visas iki šiol sugalvotas teorijas, juk Tu ne tik negrįžai, o priešingai, pabėgai nuo savo ištakų: išvykai į šalį, kurios niekada nematei – josios tradicijos Tau nežinomos, rūpesčiai ir interesai svetimi...“³⁸. Jo manymu, kraštas, kuriame esi gimęs ir subrendai kaip žmogus, yra tikroji tavo vieta. Žydų kolektyvinėje sąmonėje brandintas „Pažadėtosios žemės“, kaip tikrosios tėvynės, tautos ištakų, simbolis jam atrodo fikcija³⁹. Šią žydų tapatumo kaitos, žydo *versus* izraeliečio problemą J. Josadė atskleidė ir savo dramoje „Šuolis į nežinią“⁴⁰.

Galime matyti, koks skirtingas, įvairialypis ir daugiabriaunis buvo (tebėra?) Lietuvos (ir ne tik) žydų santykis su Izraeliu ir susikuriamas šios valstybės paveikslas. Vieniems tai buvo žydų tautos kaip nacijos namai, ilgai lauktas savo tėvynės, saugančios ir saugomos, sukūrimas. Būtent ši politinė, socialinė Izraelio kategorija, persidengdama su sakralia „pažadėtosios“, „šventosios“ žemės simbolika, tarpo kolektyvinėje Lietuvos žydų sąmonėje. Žinoma, bendruomenėje neabejotinai buvo ir ne vienas galėjęs pritarti J. Josadės nuomonei, atskleidžiančiai požiūrį į Izraelį kaip į kuriantį naują, tačiau nebe žydų, tautą ir naikinantį tokius brangius diasporinio tapatumo bruožus.

Išvados

Izraelis vis dar turi stiprų sakralios vietos vaizdinį. Jis ypač ryškus žmonių, esančių toli nuo jo, refleksijose. Būdamas įsivaizduojama vieta, jis idealizuojamas, jam skiriamas visą pasaulio žydų bendruomenę ne politiškai, o dvasiškai jungiančio elemento vaidmuo. Realus ar įsivaizduojamas, jis tampa trūkstama detale žydo portretui dėlionėje užpildyti.

Vieniems tai gali būti privaloma gyventi vieta, nes „tikras“ žydas turi gyventi žydų valstybėje. Kitiems užtenka būti lojaliems, kad ir gyvenant kitose valstybėse. Sakralumas šiuo atveju nesiejamas su radikaliajo ortodoksio judaizmo propaguojamu Izraelio vertimo tabu – vieta, prieštaraujanti mesianistinei ideologijai.

Individai formuoja savo santykį su Izraelio valstybe per asmeninius vaizdinius. Pasakojimuose ryškus Izraelio valstybės tapatinimas su sentimentus keliančiais šeimos nariais: žmona, mylimąja. Būnant toli nuo šios valstybės artimi žmonės ar kitos asmeninės teigiamus jausmus keliančios smulkmėnos (pvz., širdžiai miela muzika, dailės kūriniai) lemia teigiamo Izraelio paveiklo susikūrimą ir verčia jį „namais“.

Izraelio valstybė atlieka ir globėjos vaidmenį. Izraelis pasakojimuose tampa vieta, kur kiekvienas žydų bendruomenės narys gali jaustis saugus nuo persekiojimų, fizinių ir kitokių grėsmių. Paradoksalu, kad toks požiūris išlieka net tada, kai šiandieninė analizuojamos teritorijos geopolitinė padėtis lemia nuolatinį nesaugumo pojūtį.

Nuorodos

- ¹ Slezkine Y., *Žydų šimtmetis. Žydai šiuolaikinėje pasaulyje*, Vilnius: Tyto alba, 2010, p. 12.
- ² Mahler G. S., *Politics and Government in Israel: the Maturation of a Modern State*, Rowman and Littlefield Publishers, 2008, p. 55.
- ³ Eidintas A., Eidintas D., *Žydai, Izraelis ir palestiniečiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2007, p. 78.
- ⁴ Bendikaitė E., *Sionistinis sąjūdis Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 22.
- ⁵ Oficiali organizacijos prieiga internete: <http://www.nkusa.org>.
- ⁶ Sand S., *The Invention of the Land of Israel: From Holy Land to Homeland*, London, New York: Verso, 2014, p. 192–193.

- ⁷ Rabinovich L. S. Z., *The Book of Light for the Righteous, Against the Zionist Method*, Warsaw: Haltar, 1900, p. 18., cituota iš Sand S., *min. veik.*, p. 193: “We are the people of the book, and in the books of the Bible, the Mishnah and the Talmud, the Midrash, and the legends of our holy teachers of blessed memory, we find no mention of the word “nationalism“, neither in its Hebrew derivation from the word “nation“ nor in the intimations or the language of our teachers of blessed memory.”
- ⁸ Sand S., *min. veik.*, p. 190.
- ⁹ Herzl T., *The Jewish State, Minealon*, NY: Dover Publications, 1988, p. 95. Cituota iš: Sand S., *min. veik.*, p. 197.
- ¹⁰ Sand S., *min. veik.*, p. 197.
- ¹¹ Ravitzky A., *A Land Adored Yet Feared: The Land of Israel in Jewish Tradition, Homelands and Diasporas. Greeks, Jews and Their Migrations*, ed. Rozen M., International Library of Migration Studies, Vol. 2, 2008, p. 183.
- ¹² Vieni labiausiai nepritariančių šios valstybės egzistavimui yra kraštutiniai žydų ortodoksai antisionistai, laikantys tai nusižengimu Dievo įstatymui, mesijo laukimui. Plačiau žr. Rabkin Y. M. *A Threat from Within: a Century of Jewish Opposition to Zionism*, Winipeg-London: Fernwood Publishing/Zed Books, 2006.
- ¹³ Comay J. *The Diaspora Story: The Epic of the Jewish People among the Nations*, New York: Random House, 1980, p. 273.
- ¹⁴ Eidintas A., Eidintas D., *min. veik.*, p. 146, 150–151.
- ¹⁵ *Ten pat*, p. 150.
- ¹⁶ Patai R., *Tents of Jacob: The Diaspora – Yesterday and Today*, Prentice-Hall, 1971, p. 24.
- ¹⁷ *Ten pat*, p. 24–29.
- ¹⁸ Kitromildes P. M., *Diaspora, Identity, and Nation-building, Homelands and Diasporas. Greeks, Jews and Their Migrations*, London, New York: I.B. Tauris, 2008, p. 323–324.
- ¹⁹ Gutwein D., *Jewish Diaspora and The Privatization of Israeli Society, Homelands and Diasporas. Greeks, Jews and Their Migrations*, London, New York: I.B. Tauris, 2008, p. 305.
- ²⁰ *Ten pat*, p. 306–307.
- ²¹ Slezkine Y., *min. veik.*, p. 223.

- ²² *Ten pat*, p. 338.
- ²³ Elektroninis Jokūbo Josadės laiškas autorei, 2012 03 13, Asmeninis S. Žemaitytės archyvas.
- ²⁴ Autorės interviu su Dovydu, 2012 03 02, Asmeninis S. Žemaitytės archyvas.
- ²⁵ Autorės interviu su Maja, 2012 03 13, Asmeninis S. Žemaitytės archyvas.
- ²⁶ Elektroninis Marko laiškas autorei, 2012 02 06, Asmeninis S. Žemaitytės archyvas.
- ²⁷ Būtent tada Izraelio ministrė pirmininkė buvo G. Meir. Žr.: Eidintas A., Eidintas D., *min. veik.*, p. 359.
- ²⁸ Eidintas A., Eidintas D., *min. veik.*, p. 182.
- ²⁹ Plavin Z., Paliesti tiesą, *Kultūros barai*, 2009, nr. 12, p. 52.
- ³⁰ *Ten pat*.
- ³¹ „Refusnikai“ (angl. *Refuseniks*) – iš SSRS išvykti ketinę žydai, kuriems dėl įvairių, kartais visiškai nepagrįstų ir absurdiškų priežasčių, buvo neleidžiama to padaryti. Pavadinimas kilęs iš anglų kalbos veiksmažodžio *to refuse* – „atsakyti“, „atsisakyti“.
- ³² Sharansky N., *Fear no Evil*, New York: Random House, 1988, p. 224.
- ³³ *Ten pat*, p. 417.
- ³⁴ Ceitlinas J., *Ilgį pašnekesiai laukiant laimingos mirties*, Vilnius: Vaga, 1997, p. 123.
- ³⁵ *Ten pat*, p. 124.
- ³⁶ *Ten pat*, p. 127.
- ³⁷ Aleichem Š., *Apysakos*, Vilnius: Vaga, 1987, p. 292.
- ³⁸ Josadė J., Mano slapta skrynelė. Laiškas dukrai į Tel Avivą. *Laiškai iš Vilniaus į Tel Avivą. Dialogai ta pačia ir kitom temom.* Vilnius: Rosh Baltica, 1993, p. 93.
- ³⁹ *Ten pat*.
- ⁴⁰ Josadė J., *Šuolis į nežinią*, Vilnius: Pradai, 1995.

Sigita ŽEMAITYTĖ

THE PROMISED LAND: ISRAEL, SACRED PLACE AND NATION'S HOME

Summary

Often the diaspora fates of various nations are explained by invoking the history and experiences of none other than the Jewish people. For the Jews are a classical example of a diaspora people dispersed throughout the world but not having lost its sense of commonality. This paper analyzes the double image of the Promised Land, Israel, as it reveals itself in the stories told by members of the Jewish community and in the historiography devoted to this issue. On the one hand, Israel is surrounded by a certain aura of sacredness. It is regarded with awe as

God's Promised Land and also sentimentally as the land of one's forefathers and of the Jewish people's origins. On the other hand, with the appearance of Zionism at the end of the 19th c., the attitude towards the historical Jewish homeland changed by taking on a political coloration. Palestine and later Israel which achieved independence in 1948 became the home of, for, and to a nation; the place where, according to Theodore Herzl's vision, the world's Jewish community could hope to find refuge from various possible threats.

Egidijus BALANDIS

Ižymybių konstravimas, jų palaikymo praktikos ir JAV lietuvių bendruomenė XX a. I pusėje: kovinio sporto herojų atvejais

Įvairių sričių herojai ir ižymybės yra neatsiejama šiuolaikinės kultūros dalis. Yra teigiančių, kad šiuo metu mūsų elgesiui daugiau įtakos turi ne socialinės institucijos ar ideologinės doktrinos, bet žvaigždžių ir ižymybių pavyzdžiai¹. Sportas šalia muzikos ir kino yra vienas pagrindinių garsenybių šaltinių. XIX a. pab. – XX a. pr. į JAV emigravę lietuviai atsidadė šalyje, kurioje muzikos ir sporto žvaigždės ėmė vaidinti vis reikšmingesnį vaidmenį. Norom nenorom, stengdamiesi pritapti, jie taip pat persiėmė amerikietiškais pomėgiais, o užguitųjų būklė vertė ieškoti kultūrinės kompensacijos funkciją atliekančių herojų.

Nepaisant to, kad nemenka dalis sportininkų bei jų pasiekimų yra užfiksuoti, o nepastebėtas JAV lietuvių kilmės sporto žvaigždės ir jų pasiekimus galima atrasti įvairiuose anglakalbiuose enciklopediniuose leidiniuose, ši informacija retai pasako ką nors daugiau, nei rezultatai. Lieka neaišku, kokius ryšius su lietuviškąja bendruomene palaikė lietuvių sporto žvaigždės, ką šie sportininkai reiškė ir simbolizavo lietuviams, koks buvo žiniasklaidos vaidmuo, kuriant herojų portretus ir jų ižymumo kapitalą, kaip šis

kapitalas galėjo būti panaudotas, kokios buvo sportininkų palaikymo formos.

Taigi, mūsų tyrimo objektas neapsiriboja pačiais sportininkais ir sportiniais rezultatais, bet aprėpia jų ryšius su lietuviška bendruomene, žiniasklaidos, agentų siekius garsinti lietuvius sportininkus, konstruoti tam tikrus įvaizdžius ir herojų portretus, generuoti ižymumo kapitalą, taip pat – praktinius lietuvių bendruomenių lyderių bandymus panaudoti ižymybes saviems tikslams. Rašant darbą apie sportą, labiau priskirtiną kultūrinei istorijai, sunku neįtraukti į tyrimo objektą to, ką kultūros istorijos tyrinėtojai laiko *praktikomis*. Anot Peterio Burkės, būtent dėl posūkio praktikų tyrinėjimų link sporto istorija, lig tol palikta istorikams mėgėjams, tapo profesionalių tyrinėjimų objektu². Šiuo atveju daugiausiai dėmesio sulauks sportininkų palaikymo praktikos, koncentruojantis į boksininkus ir imtynininkus, siekiant atskleisti žymių JAV lietuvių sportininkų ryšius su lietuvių bendruomene XX a. I pusėje. Šiuo tikslu keliami tokie uždaviniai: 1) atskleisti, kaip buvo kuriamas ižymybės portretas ir generuojamas ižymumo kapitalas;

- 2) parodyti, kaip sporto žvaigždės galėjo būti išnaudojamos visuomeninio audinio stiprinimui;
- 3) atskleisti kovinio sporto įžymybių palaikymo praktikas.

Chronologinė tyrimo pradžia – pirmųjų žvaigždžių – profesionalių imtynininkų, sunkumų kilnotojų atsiradimas ir išgarsėjimas XX a. 1-ojo ir 2-ojo dešimtmečių sandūroje, nors žinių iš šio laikotarpio nėra itin daug. 4-ojo dešimtmečio pabaiga, kai, baigus karjerą Jackui Sharkiui-Žukauskui ir traukiantis kitiems garsiams imtynininkams, naujoji generacija vis labiau domėjosi kitomis sporto šakomis, žymi temos chronologinę pabaigą.

Darbe daugiausiai remiamasi to meto JAV ir JAV lietuvių leidiniais – *Chicago Tribune*, *Vienybė*, *Dirva*, *Varpas*, *Darbininkas*, *Jaunimas*, *Vytis*, *Laisvė*, *Argentinijos Lietuvių Balsas*. Laikraščiuose gausu tekstų, nuotraukų, skirtų vienam ar kitam sportininkui, varžybų aprašymų.

JAV istoriografijoje atsiranda vis daugiau įvairių etninių grupių sportinių patirčių aprašymų iš kultūrinės ir socialinės istorijos pozicijų³. Galima atrasti ir JAV lietuvių kilmės sportininkams skirtų darbų.⁴ Lietuviškoje istorijos mokslo erdvėje nėra plačiau tyrinėtas žvaigždžių ir herojų socialinis ir kultūrinis funkcionavimas JAV lietuvių visuomenėje, jų vaidmuo asimiliacijos ar tapatybės išsaugojimo procese, o dažniausiai, su itin retomis išimtimis⁵, koncentruotasi į jų pasiekimus atitinkamoje sporto šakoje. Nemažai vertingos faktografinės medžiagos pateikia *Amerikos lietuvių sporto istorijos* autorius Johnas Jakubs-Jakubauskas⁶. Nepriklausomoje Lietuvoje išėjusioje knygoje *Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorija* išeivijos istorijai skirtas skyrius buvo patikėtas ne istorikams profesionalams, o Lietuvos žurnalistui Vytautui Kazakevičiui, išeivijos sporto žurnalistams ir sporto veikėjams Sigitui Krašauskui bei Antanui Laukaičiui⁷. Keletas bandymų rašyti jėgos sporto, imtynių ir bokso

istorijas priklauso ir žurnalistui Rimgaudui Tiriliui. Knygose *Geležiniai vyrai, Nuo kaimo ristynių iki Pasaulio čempiono, Lietuvos vyrai ringe* daug dėmesio skiriama organizacinio sporto pradžia Lietuvoje, pristatomi jėgos ir kovinio sporto pionieriai, apžvelgiami ir JAV savo sporto aukštumų siekę sportininkai, tačiau, kaip ir daugeliu bandymų rašyti Lietuvos sporto istoriją atvejų, autorius nesistengė savo surinktos medžiagos įvairiapusiškiau analizuoti, įkontekstinti⁸. Daugiau dėmesio sulaukė viena ryškiausių lietuvių sporto išeivijoje žvaigždė – Jackas Sharkis-Žukauskas. Lietuvoje apie jį plačiai rašyta bokso populiarinimui skirtose knygoje *Bokso milžinai*, tačiau pagrindinis dėmesys skirtas kovoms, o didžiausią teksto dalį sudaro kelių puslapių apimties citatos iš Lietuvos laikraščių, nuotraukos⁹.

Tarp verslo, žiniasklaidos ir auditorijos: žvaigždžių portretų ir įžymybių *konstravimas*

Šiame darbe aptariamasis laikotarpis patenka į periodą, sporto istoriografijoje vadinamą „sporto herojų amžiumi“ (maždaug 1890–1950 m., tačiau paprastai itin išskiriamas XX a. 3-asis dešimtmetis). Britų istorikas Tonis Collinsas savo knygoje *Sport in Capitalist Society* akcentavo technologinės pažangos ir žurnalistikos reikšmę sporto populiarėjimo procese. Pasak jo, 3-ajame dešimtmetyje atsiradusi telefotografija, leidusi nuotraukas (kurių kokybę, savo ruožtu, gerino fotografijos technikos pažanga) persiųsti telegrafu, suteikė laikraščiams galimybę gerokai greičiau publikuoti akimirks iš sporto varžybų. Jo manymu, „be fotožurnalistikos Babė Ruthas, Jackas Dempsis, Suzanne Lenglen ir kitos pirmosios modernių laikų sporto superžvaigždės būtų tiesiog garsios“. Jis pabrėžė ir pokariu atsiradusių radijo transliacijų reikšmę – šios siūlė betarpiškumą, bendrą

dalyvavimo ir jaudulio jausmą, ko niekaip negalėjo padaryti spauda ar kino kronikos – „laikraščiai sporto žvaigždes pavertė gerai žinomomis, bet radijas kiekvienus namus pavertė arena, kiekvienus namus pavertė nesurežisuotos sporto varžybų dramos scena“¹⁰.

T. Collinsas suprato, kad technologinė pažanga tebuvo sporto populiarėjimo priemonė, bet ne priežastis. Priežastis jis kildino iš Pirmojo pasaulinio karo metais vykusią procesų ir įvykių: iš kaimų kilę kariai tarnaudami neretai pirmą kartą išbandydavo futbolą ar kitą sporto šaką ir grįžę iš tarnybos platino susidomėjimą; 1917 m. spalio perversmas Rusijoje, kurio išgąsdintos ir paskatintos Vakarų kompanijos ėmė greičiau kurti rekreacijos ir sporto infrastruktūrą savo darbuotojams; etninių valstybių susikūrimas žlugus Europos monarchijoms – sportas buvo ideali kultūrinė terpė tautos kūrimui – binarinė („mes“ prieš „juos“), paprasta (nereikalavo didesnių kultūrinių žinių suvokti lojalumo nacionalinei ar vietinei komandai idėją) ir universali (sportas galėjo suvienyti visas klases, palaikant komandą ar pavienį atletą, bei leido dalyvauti „nacionaliniame sporto projekte kaip dalyviui ar žiūrovui“) terpė¹¹.

Šios T. Collinso mintys nestebina – autorius jau įvade apsibrėžia besinaudosią istorinio materializmo prielaidą, matančia modernųjį sportą kaip „kapitalizmo produktą, suformuotą ir apibrėžtą klasinės visuomenės ir iš to kylančia moterų ir spalvotųjų pripažauda“¹². Tačiau toks paaiškinimas suponuoja tam tikrą beveik visada iš viršaus, valdančiųjų politikų ar dominuojančių klasių nuleistą, sporto supratimą ir nepalieka erdvės masėms pačioms, vartojant kultūrą, kurti savo prasmes. Be to, šie teiginiai labiau tinka Europai, o ne JAV, kurių lietuviai yra mūsų tyrimo objekto dalis. Amerikiečių istorikas Benjaminas G. Raderis, nors ir neatmetė žurnalistikos, radijo, sporto propaguotojų įnašo į *sporto herojų amžių*, labiau akcentavo tai, kad sporto dievaikių žvaigždyną sukūrė pati

amerikiečių publika, kuriai reikėjo kultūrinės kompensacijos funkciją atliekančių viešųjų herojų. Jie leido kompensuoti kylančią individo bejėgiškumo jausmą, tradicinės sėkmės formulės, Viktorijos laikų vertybių eroziją. Pasak jo, visuomenei darantis vis sistematizuotesnei, augo herojaus, galinčio pasiekti šlovės už sistemos ribų, poreikis. Herojai dabar buvo nebe verslininkai ar valstybės veikėjai, bet greičiau – filmų, televizijos ir sporto žvaigždės. B. G. Raderis išskyrė boksininkus, anot jo, labiausiai tarnavusius herojais darbininkų klasėms, neseniai atsikrausčiusioms etninėms mažumoms ar afroamerikiečiams¹³. Boksininkų pergalės įvairios kilmės imigrantams padėjo įveikti nepilnavertiškumo kompleksus, jų pasiekimai tarnavo kaip vienos ar kitos etninės grupės žmonių drąsos ir vyriškumo įrodymas, pagarbos iš aplinkinių įgijimo būdas ir bendruomeniškumo jausmo šaltinis¹⁴.

Etninių grupių patirtys buvo skirtingos, ir jų santykis su sportu ir jo žvaigždėmis priklausė nuo įvairiausių veiksnių: susidūrimo su sportu gimtojoje šalyje, socialinės padėties imigracijos šalyje, požiūrio į asimiliaciją, vyraujančios visuomenės nuostatų etninės grupės atžvilgiu, kasdienybės patirčių ar įvairiausių atsitiktinumų. Egidijus Aleksandravičius XX a. I pusės JAV lietuvių pasirinkimą garbinti sunkiosios atletikos ar kovinio sporto žvaigždes siejo su juodadarbių kasdienybės nulemta pagarba drąsai ir galiai – viską, kas susiję su šiais bruožais, buvo galima priskirti diasporos kolektyvinės savigarbos jausmų žadinimui. Anot jo, lietuviams, kaip ir kitoms pažemintųjų diasporoms, pergalės jėgos sporto rungtyse buvo stiprus kompensacijos vaistas¹⁵. Klasinio *habitus* reikšmę, renkantis mėgiamas sporto šakas, pabrėžė Pierre Bourdieu, pasak kurio, klasinis *habitus* apibrėžia reikšmę, suteiktą tam tikrai sportinei veiklai, ir naudą (įskaitant ir socialinę), kurios iš jos tikimasi¹⁶. Tai verta turėti omeny, žinant, kad, nepaisant atsirandančių

verslininkų profesionalų, dauguma lietuvių buvo juodadarbiai, ir žema socialinė padėtis persipynė su nepriklausymu dominuojančiai baltųjų anglosaksiškos kilmės protestantų grupei (WASP¹⁷).

Į JAV atvykusiems lietuviams taip pat teko susidurti su įvairiais iššūkiais. Santykiai su kitomis etninėmis grupėmis, istorinė atmintis, stebinčiųjų pažiūros, nuostatos įvairių problemų atžvilgiu ir kiti veiksniai lėmė, kokias prasmes kūrė sportininkus palaikantys lietuviai. Pavyzdžiui, Jacko Sharkio-Žukausko kovos su airių boksinkiniais lietuviams atrodė principinės. Galbūt dėl JAV lietuvių ir airių santykių praeities spaudoje taip daug žinučių apie kasdieninę trintį, lažybas, ginčus, kartais muštynes su airiais, kurie palaikė savuosius¹⁸. Kovos su juodaodžiu Harriu Willsu aprašymuose galima aptikti siekį pozicionuoti save kaip ne prastesnius už kitus amerikiečius, kaip baltosios Amerikos garbės gynėjus¹⁹. Nors šia tema to meto spaudoje daug nerašyta, dar ir 4-ojo dešimtmečio pabaigoje Čikagos lietuvių jaunimui skirtame leidinyje *Jaunimas* aptinkame straipsnį, kuriame svarstoma, kuris lietuvis galėtų tapti „baltąja viltimi“ Pasaulio sunkaus svorio bokso kategorijoje, kovoje dėl čempiono titulo su juodaodžiu Joe Louisu²⁰.

Greta tokių simbolinių krūvių etninių grupių sporto žvaigždės neretai palaikė vienokius ar kitokius ryšius su savo bendruomenėmis, kurios aktyviai sekė savo atletų pasirodymus, jais žavėjosi ir didžiavosi. Svarbu tai, kad, būdami įžymūs, sportininkai atliko telkiančią funkciją, būrusią gentainius į savą aplinką (bendruomenių salėse, prie radijo aparatų, arenose ir stadionuose, įvairiuose sportininkų pagerbimo banketuose, kurie sutraukdavo bendruomenės elitą, ir t. t.), kuriose buvo mezgami ryšiai, bendraujama peržengiant socialinius, kartų, lingvistinius, idėjinius ir kitus skirtumus, kas yra naudinga socialinio kapitalo generavimui. Gausybę atvejų, kai sportininkų ir sportinių renginių

dėka pavyksta surinkti pinigų labdarai, įvairiems bendruomeniniams ar gimtosios šalies reikalams, fiksuoja įvairių etninių grupių sporto istoriją tyrinėję autoriai. P. Levinas pateikė ne vieną pavyzdį, kaip lėšomis, surinktomis krepšinio rungtynių metu, žydų organizacijos paremdavo įvairius labdaros fondus ar vaikų vasaros stovyklas. Anot jo, taip visi, kurie dalyvavo varžybose kaip žiūrovai ar sirgaliai, išreiškė kolektyvinį susirūpinimą bendruomenės gerove, kas derėjo su ilgaamžė žydų *tzedakos* tradicija²¹. Žydų boksinkinai taip pat dalyvavo parodomosiose kovose, skirtose paremti Palestinos paramos fondą ar vietines žydų labdaros organizacijas. 1925 m. Charlis Rosenbergas, Phillas Kaplanas Niujorke kovojo mače, kurio metu buvo surinkti net 63 000 dolerių Hunts Pointo žydų ligoninei²². Legendinis Barnis Rossas, būdamas aistringas nepriklausomos Izraelio valstybės šalininkas, ne tik aukėjo labdarai, ne tik stengėsi surinkti pinigų sionistinėms organizacijomis, bet po 1948 m. netgi rūpino si ginklų gabenimu į Izraelį.

Pastaruoju metu socialinių mokslų atstovai vis dažniau diskutuoja apie greta socialinio, ekonominio, kultūrinio, simbolinio kapitalo formų iš nuolatinųjų reprezentacijų medijose atsirandantį autonomišką įžymumo kapitalą (angl. *celebrity capital*)²³. Toks kapitalas galįs būti konvertuojamas į kitas kapitalo rūšis ir panaudojamas ten – įžymybė gali reklamuoti kurią nors prekę, politiką ar politinį objektą, pati ryžtis pasinaudoti savo populiarumu einant į politiką, užmegzti reikšmingas pažintis ir taip gauti geresnę prieigą prie socialinio kapitalo. Įvairūs autoriai ginčijasi, kokios konkrečiai aplinkybės leidžia vienam ar kitam asmeniui tapti įžymybe, bet daugiau ar mažiau pabrėžiamos asmeninės savybės, medijų reikšmė (nuolatinė reprezentacija medijose yra esminė įžymumo kapitalo sąlyga), įžymybių industrija ir publikos poreikiai²⁴. Anot Artūro Tereškino, nemaža dalis populiariosios kultūros tyrinėtojų linkę manyti,

kad įžymybės dažnai tėra medijų ir įžymybių industrijos konstruojamas ir fabrikuojamas kūrinys, prekė (o, anot vokiečių Frankfurto kritinės teorijos atstovų Theodoro Adorno ir Maxo Horkheimerio, įžymybės yra „prievartos jėga, platinanti priespaudos ideologijas, kurios privilegijuoja ne paprastus žmones, o galingą elitą“, jų vaizdiniais žmonės esą apgaudinėjami ir ima tapatinti savo gyvenimą su įvairiais kultūrinės industrijos rezultatais), dažniausiai neturinti jokio talento ar išskirtinumo²⁵. Toks požiūris sulaukia ir kritikos – jis be reikalo nuvertina auditoriją. Įžymybių industrija negali paprastai ir tiesiogiai primesti įžymybės vaizdinio rinkai – auditorija vertina žvaigždžių autentiškumą ir, nors industrijos gali jas fabrikuoti ir pateikti pardavimui ir vartojimui, bet galiausiai būtent vartotojai sprendžia, kurias įžymybes jie labiausiai mėgsta ir kurių karjeros bus sėkmingos²⁶.

Manytume, kad sporte yra kur kas sunkiau sufabrikuoti įžymybę, nei daugelyje kitų sričių. Ypač kovinio sporto srityje ar sunkiojoje atletikoje akivaizdu, kas kam davė į kaulus ir kas iškėlė didesnę svorį (nors neatmestina, kad tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu įmanoma išgarsinti vieną ar kitą menkų gabumų sportininką ir, manipuliuojant tikslinės auditorijos etniniais ar kitais jausmais, sukelti jos susidomėjimą). Kiek atidžiau reikėtų vertinti JAV išpopuliarėjusias profesionaliąsias imtynes ir šią sporto šaką praktikavusius lietuvius, kurie savo srityje buvo iš tiesų talentingi – Juozas Šimkus trumpam buvo tapęs Pasaulio čempionu, J. Gansonas kovojo dėl titulo, K. Požėla laimėjo Europos čempionatą, o ir K. Sarpalius, ir J. Komaras, ir dar keletas kitų taip pat kovėsi su geriausiais to meto pasaulio imtynininkais. Galimas priekaištas, kuris tūlam iš viso leistų braukti profesionaliąsias imtynes iš sporto šakų sąrašo, – nemaža šių kovų dalis turėjo būti surežisuota (nors žiūrovai to dažnai nesuvokė), kadangi to meto

profesionaliosios imtynės jau buvo žengusios ne vieną žingsnį link to, kuo jos tapo vėliau – atvirai teatralizuotu šou. Kita vertus, pirmieji lietuviai imtynininkai savo profesionalias karjeras pradėjo dar iki režisūrai imant viršų, kai kurie iš jų (pvz., K. Sarpalius, J. Gansonas), iki pasukdami profesionalių kovų link, buvo padarę solidžią karjerą mėgėjų arenoje. K. Požėla puikių rezultatų pasiekė dar prieš atvykdamas į JAV, dalyvaudamas įvairiuose turnyruose Rusijoje, Kinijoje ir kitur. Už profesionalių imtynių arenas ribų puikiai atrodė ir į Lietuvą 1928 m. atvykęs minėtasis J. Šimkus, kuris, nors ir kovojo ne savo mėgstamu amerikietiškuoju stiliumi, o pagal graikų-romėnų imtynių taisykles, nušlavė visą eilę varžovų iš Lietuvos ir kitų Baltijos šalių.

Iš pačių imtynių aprašymų, ypač – tų, kurios vyko tarp lietuvių, lietuvių renginiuose, sunku pasakyti, ar jos taip pat galėjo būti režisuojamos – tikėtina, kad lietuviai norėjo išsiaiškinti ne tik geriausią aktorių, bet ir tą, kuris turi daugiau jėgos ir įgūdžių. Tačiau laikraščių puslapiuose jau galima aptikti žinučių, liudijančių, kad šou elementai skverbėsi ne tik į apsižodžiovimus spaudoje prieš grumtynes, bet į grumtynių lauką: „Ritosi pusantros valandos aktyvaus žaidimo tūkstantinės minios žmonių. Kadangi Komaras mėgsta riantis ir muštis, tai atletų komisija pavėlėjo ir Sarpaliui tuo pačiu būdu gintis, tik nesikandžioti ir nesispardyti. Bet Komaras, sakoma, neišlaikė ir įkando Sarpaliui kelis syk į sėdomą vietą. Bandė ir spirti, bet Sarpalius už tai jam kelis syk kojas užlaužė. Abu vaišino vienas kitą ir kumščiais. Žodžiu, kova buvo atkakli ir gana žiauri. Laimėjo Sarpalius, kas matyti publikai labai patiko. Jis gavo sidabrinę taurę, aukso medalį ir rožių vainiką“²⁷. *Vienybė* pateikė ir K. Sarpaliaus atsiųstą vertimą iš *Cleveland News* laikraščio, kuris taip esą nušvietė situaciją po imtynių: „Suskambinus varpą kumštynių užbaigai, Lietuvių delegacija, kurioje buvo ir penketas dailių merginų, įlipo į rinkį, įteikti Sarpaliui taurę ir gėlių

puokštę pavidale pasagos. Tuomet prasidėjo tikroji kova. Komaras buvo nusprendęs, kad jis tiek pat turi teisių prie taurės, kiek ir Karlas, kurį jis buvo pirmiaus paveikęs. Kaip tik viena mergina ištiesė ranką įteikti Sarpoliui trofėją, Juozas prisėlino ir iš jos rankų ištraukė. Čionai į rinkį įlipo Newburg Heights policijos viršininkas, Red Nelson, su savo trim policistais ir, padedant bokso komisijos, Chris Jordan, Charlie Marotta ir dvejeta ar trejeta kitų, pasisėkė taurė iš Komaro rankų atimti. Merginos ir Komitetas nusigando ir pabėgo iš rinkio, todėl Red Nelson ir misiniginiai guzikai ir kiti, įteikė taurę Sarpoliui²⁸. Tokie labiau spektaklį primenantys pasirodymai taip pat galėjo formuoti tam tikrą vieno ar kito imtynininko įvaizdį ir kelti žiūrovų susidomėjimą.

Kitą vertus, šešėlį galima mesti ir ant daugelio kitų sporto šakų, neišskiriant ir čia mums aktualaus kito populiaraus kovinio sporto – bokso. Varžybų rengėjų, verslo (pvz., lažybininkų) interesai ar net gangsterių aktyvi veikla, siekiant paveikti kautynių rezultatus, taip neleidžiant pasireikšti ir varžybų pabaigos nulemti tikriesiems sportininko gebėjimams ar kuriant įžymybę iš vienos ar kitos vidutinybės, jau seniai susilaukė istorikų ar kritikų amžininkų dėmesio ar net tapo dažnai sutinkama populiariosios kultūros (literatūros, muzikos, filmų) siužetų dalimi²⁹. JAV lietuviams komunistams, vieniems iš daugelio tokių kritikų, net neatrodė, kad imtynės kažkuo skirtųsi nuo bokso. Artėjant J. Sharkio-Žukausko kovai su M. Schmellingu, „Laisvėje“ tradiciškai buvo priekaištaujama sporto kapitalistams ir *kapitalistiniam sportui* apskritai. Viena amerikiečių laikraštyje pastebėjo, kad dėl imtynininkų Stranglerio Lewiso ir Richardo I. Schikato (beje, kilusio nuo Ragainės), rungtynių baigties buvo iš anksto sutarta, svarstė, kad „jeigu šitaip su ristikais, tai ne kitaip ir su čempioniškais kumštininkais; pas juos irgi laimėjimas ar pralaimėjimas eina pagal bokso

kapitalistų „orderį“³⁰. Net ir kitų pažiūrų lietuviams, kurie visa galva pasinėrė į sportą ir mėgavosi boksu, aistringai palaikydami J. Sharkį-Žukauską, pastarojo pralaimėjimai rodėsi esą nešvarių airių nacionalistinių ir finansinių interesų padariniai³¹. Vis dėlto jie nekvestionavo nei bokso, nei imtynių statuso, todėl ir šiame straipsnyje atsisakoma brėžti ribas tarp to, kur sportas, o kur – nebe, siekiant neišardyti visumos, kurią patys to meto žmonės suprato kaip sportą.

Lietuvių kovinio sporto atstovų įžymumo kapitalui atsirasti, šalia pačių sportininkų kultūrinio kapitalo (įgūdžių) ir jo pripažinimo (simbolinio kapitalo), pačios lietuviškos publikos poreikių ir susidomėjimo, labai padėjo ir nuolatinis žiniasklaidos dėmesys bei tam tikros įžymybių industrijos sporto srityje (visų pirma – imtynių) užuomazgos. Randantis daugiau imtynininkų ir norinčių tapti jų vadybininkais, spauda galėjo tapti erdve pastariesiems reklamuoti savo paslaugas. Žinoma, reikia pripažinti, kad lietuviški to meto laikraščiai buvo nuo bendruomenės labai neatitrūkusios institucijos. Jie atstovavo vienai ar kitai idėijinei srovei, partijai, organizacijai, o prie žmonių spaudą dar labiau artino korespondencija, kuri buvo siunčiama į laikraščius ir užimdavo nemenką dalį leidinio.

Į įžymybės kūrimo procesą įsitraukė pati žiniasklaida, sportininkai, auditorija ir sporto verslo pradininkai. Vienas pirmųjų šio sluoksnio atstovų, išbandęs laimę sporto srityje (nors nepanašų, kad sportas jam būtų atnešęs tikrai didelį pelną, lyginant su kitomis jo veiklos sritimis) buvo Jonas Kulis, sporto propagavimo veiklą pradėjęs apie 1912 m.³². Vienas iš straipsnių *Varpe*, Čikagos lietuvių liberalios srovės laikraštyje, buvo skirtas būtent jo veiklai teigiamai nušviesti. Jame skelbta, kad jis esąs „žinomas Chicagoj ir plačiai Amerikoje sporto mylėtojas ir ristių bei galynių rengėjas ir geras lietuvis“, tik jo pastangomis lietuvių sporto vardas pakilęs

svetimtaučių akyse ir atsiradę tiek daug pajėgių lietuvių imtynininkų. Straipsnyje apeliuojama į tautinius skaitytojų jausmus, išvardijant imtynininkus, kurie gali stoti į kovą „su kiekvienu pasaulio ristikū“. Dar vienas būdas apeliuoti į šiuos jausmus – sąmokslų teorija apie tai, jog lietuviams daromos tyčinės kliūtys. Minimas Jonas Majorukas (matyt, Johnny Meyers, kurio lietuviška kilmė kelia abejonių), pasaulio vidutinio svorio čempionas, kurį „svetimtaučių sporto trustas įsileido į savo tarpą“. Kitiems gi neva buvę sunku į jį įsibrauti, nes „**Trustas bijo, kad viena tauta neužvaldytų viso Amerikos ristikų sporto** [paryškinta mano - E. B.]“³³.

Žinoma, tarptautinių kovų skelbimuose ar aprašymuose taip pat buvo žaidžiama tautiniais jausmais. Itin daug džiaugsmo kėlė lietuvių pergalės prieš lenkus (nors ir kovoms su kitų tautų imtynininkais stengtasi pasitelkti šią kortą – artėjančią K. Sarpaliaus kovą su graiku Williamu Demetraliu *Varpas* pristatė kaip „karą“ tarp lietuvių ir „greko“; anot pranešimo „visi lietuviai rengiasi prie to karo“, šios „ristinės sukėlė labai daug ginčo tarpe visos Chicagos. Greikai visu smarkumu stoja už greką; o lietuviai už lietuvi“, graikai esą įsitikinę saviškio pergale³⁴), kurios suprastos kaip kovos tarp Lietuvos ir Lenkijos arba kovos dėl Vilniaus tęsinys. 1927 m. Jackui Gansonui įveikus lenką, *Vienybė* skelbė, kad Lietuva parbloškė Lenkiją³⁵, o kitame numeryje pastebėta (ar sukurta?), kad po šios pergalės jis „padarė furorą tarpe Lietuvių. Fabrikuose dabar eina ginčai tarpe Lietuvių ir Lenkų. Šie pastarieji baisiai ant Lietuvių įpykę ir pik-tai dabar atsišiepia: „Tai jau turbūt eisite su Gansonu atimti iš Lenkų Vilnių?!“³⁶; 1928 m. pradžioje po J. Komaro pergalės prieš Stanlį Stasiaką, *Darbininke* skelbta žinutė irgi buvo pripildyta kovos už Vilnių motyvais: „Po apie valandos vienas kito mėtymo ir tąsymo Komaras paguldė Stasiaką. Buvo girdėti kalbant lietuvius su lenkais, kad jau dabar Vilniaus klausimas išrištas. Sako, kad ir Komaras yr

taip pareiškęs“³⁷. Nežinia, ar J. Komaras taip išties kalbėjo, bet panašius sentimentus reiškė J. Gansonas, kai pradėjo rašyti straipsnius lietuvių užimtumo, organizavimosi ir sportavimo reikalais. Viena iš straipsnių jis pabrėžė: „Taigi, broliai Lietuviai, mokykitės atletikos ir būkite drąsūs ir stipri. Nesibijokit, kad jūsų priešas yra daug didesnis, ir gąsdina jus, – bet tverk už kojų ir tada – Vilnius bus mūsų sostinė“³⁸. Šio imtynininko patriotinėms nuostatoms ir siekiui palaikyti ryšius su lietuviais greičiausiai įtakos turėjo ne tik asmeniniai išskaičiavimai. Jo tėtis buvo Juozas Karabinas – knygnešys ir daraktorius, tad tam tikrą sąmoningumo pamoką sportininkas galėjo gauti jau šeimoje³⁹.

Tai, kad sportininko kilmė pritraukia jo etninės grupės gerbėjų į sales ir stadionus, buvo puikiai supratę to meto sporto organizatoriai, vadybininkai, klubų savininkai (tai galiojo ne tik imtynėse ar kitose individualiose sporto šakose, bet, pavyzdžiui, ir beisbole⁴⁰). Imtynių propaguotojams sportininko etninės kilmės išryškinimas, tarptautinių kovų rengimas ar tam tikrų rungtynių pristatymas kaip kova dėl tam tikros etninės grupės čempiono vardo, anot istoriko Scotto M. Beekmano, nors iš pažiūros atrodo ciniškai ir krypto į rasinių prietarų kurstymą, vis dėlto padėjo imtynėms išgyventi ekonominės depresijos metais⁴¹. Šie faktai neleidžia neatkreipti dėmesio į žiniasklaidos reikšmę ir pačių imtynininkų ar jų vadybininkų norą per ją sukonstruoti patrauklius auditorijai įžymybių vaizdinius.

J. Kulio medžiaga, kurią jis publikavo *Varpė*, leido derinti jo verslo interesus su veikliausiais nuoširdžiu leidinio siekiu burti lietuvius ir kelti pasididžiavimo savo kilme jausmą. Tautinės – liberalios krypties laikraščiai, kuriems priklausė ir *Varpas*, tuo metu įsiskommonino sporto reikšmę. 1924 m. vykusiame šios srovės laikraštinių suvažiavime buvo svarstomi sporto ir sporto skyrelių laikraščiuose reikalai. Tiesa, čia daugiausiai dėmesio

sulaukė būtinybė raginti jaunimą organizuotis į sporto ratelius, remti jau gyvuojančias draugijas, nutarta „rengti dirvą sukurt plačias visuomenės jaunimo organizacijas“⁴². Į šiuos tikslus, matyt, turėjo įsikomponuoti kūrimas ir garsinimas lietuviškų žvaigždžių, galėjusių būti pavyzdžiu jaunimui. Laikraštyje *Vienybė*, kur taip pat buvo publikuojami imtynininkų tekstai ir reklama, į sportininkus tai pat žvelgta kaip į Lietuvos garsintojus, lietuvių vienytojus, nevisavertiškumo komplekso naikintojus. Viena redakcijos straipsnyje raginta: „Mes turėtumėm remti visus mūsų pasižymėjusius sportininkus. Sharkey, Genewich, Zubris, Sarpalius, Komaras – tie visi vyrukai, veikdami ir pasižymėdami savo sporto šakoje, Amerikoniškai tariant „will put Lithuania on the map.“ Mes turėtumėm remti visus mūsų jaunimo sporto ratelius ir jų parengimus. Kasžin, gal iš jų pasirodys kita kokia sporto žvaigždė, kurią bus malonu pavadinti „Lietuviu“?“⁴³. Laikraščiai skubėjo kiek įmanoma greičiau fiksuoti vieno ar kito lietuvių sėkmės istorijas ir įtraukti juos į besirandantį žvaigždyną (jame, žinoma, itin ryškią vietą užėmė čia aptariami imtynininkai) – kai savo stebuklus lėktuvu ėmė demonstruoti Steponas Darius, *Vienybė* reiškė viltį, kad „jeigu p. Dariaus planai pavyks, tai Lietuvių vardas dar sykį su garbe praskambės Amerikoje. Prie garbingų iškilančių sveiko sporto žvaigždžių, kaip pugilisto Šarkio-Žukausko, ristiko Komaro, golfininko Barkausko, turėsime ir lakunijos pionierių Kap. Darių. Laisvoje Amerikoje gimęs ar bent augęs mūsų jaunimas suteiks mums visą eilę drąsių ir energingų sporto didvyrių“⁴⁴. Lietuviškieji laikraščiai nedarė ryškios takoskyros, nesiekė aprašyti vieną sporto šaką kaip svarbesnę už kitą, bet sąžiningai fiksavo kiekvieno lietuvių sėkmingą pasirodymą savojoje srityje.

Žiniasklaidą turėjo tenkinti (ir ne tik dėl galimos finansinės naudos parduodant puslapio plotą) ir tai, kad tarp imtynininkų ir jų vadybininkų nuolat kilo ginčai, keistasi

abipusiais kaltinimais bailumu, sukčiavimu, melu, priekaištais kitų vadybininkų atstovaujamiems imtynininkams dėl vengimo (dažniausiai pabrėžiant priešininko baimę) kovoti su jų proteguojamais. Kartais net vienas ar kitas laikraštis buvo linkęs spausdinti vieną ar kitą imtynininką palaikančias žinutes, nors sunkiai tikėtina, kad tai galėjo lemti sportininkų simpatijos laikraščio atstovaujamai ideologijai. Pasiskirstymas veikiau buvo atsitiktinis, ne itin griežtas (tas pats imtynininkas ar jo vadybininkas galėjo rašyti jį reklamuojantį ir kitus kritikuojančią tekstą ir į katalikišką, ir į tautininkišką, ir į socialistinį laikraštį), kintantis ir netrukęs pasidžiaugti, jei oponentų laikraščiuose besireklamaujantys sportininkai laimėdavo kovas prieš kitataučius.

Tokioje chaotiškoje „polemikoje“ skaitytojui turėjo būti sunkoka susigaudyti, kas teisus. Taip daugėjo intrigos, kuri pati taip pat galėjo didinti skaitytojų susidomėjimą sportu. Todėl *Varpas* nesibaimino publikuoti ir priešišką J. Kuliui Juozo Kuzmicko-Uktverio nuomonę, kurioje jis kaltino pirmąjį melagystėmis ir egoizmu: „Tai nesubrendęs žmogiukas, ir kiek matoma, kad jis niekad ir nesubręs. Jis nori save išsireklamuoti tik dėja nemoka. Kas matė, kad ristynių rengėjas save daugiau garsintų negu ristikus. Koks teatro rengėjas save daugiau garsina negu artistus? Koks rengėjas talpina savo paveikslus daugiau už veikiančių bei išpildančių programą. Jis tai daro ir tai yra jo didžiausia klaida“⁴⁵. Įsižeidęs J. Kulis taip pat pasitelkė ne tiek faktų, kiek emocijų kalbą: „O Kuzmickas Uktveris išmoko to biznio nuo Jono Kulio lapr. 12 d., 1923 m. ir dabar, gavęs kelis dolerius pelnyt, kad jau mandravoja, tai mandravoja. Kuzmickėli Uktveri, eikie palengva per ploną ledą, kad neįlužtum, nes sušlapsi“⁴⁶. Po šio atsako *Varpas* nutarė, kad toliau publikuoti tokius ginčus beprasmiška, ir bent šiame laikraštyje jie baigėsi. Tačiau tai nereiškia, kad ginčai apskritai nutilo – jų tik daugėjo, ir kai

kurių laikraščių redakcijos tapo nuolat lankomos vieno ar kito imtynininko, norinčio ką nors paskelbti, na o spauda savo ruožtu buvo linkusi užleisti dalį savo ploto nuolatiniams apsižodžiavimams.

Savo pranešimuose dažniausiai tai vienas, tai kitas vadinosi „lietuvų čempionu“. Neskaitant keleto imtynininkų, pasižymėjusių mandagiu tonu, kiti mėgo grasinti varžovams, kaltinti juos bailumu ir t.t., tačiau būta ir išimčių: keli sportininkai buvo santūresni, ragino sąžiningai išsiaiškinti jėgas be įžeidinių ir savigyros, K. Sarpalius ir J. Gansonas pasikeitė abipuse pagarba ir linkėjo vienas kitam sėkmės⁴⁷ (tiesa, suvokiant to meto itin į šou verslą orientuotą imtynių specifiką, neatmestina, kad ir tai buvo bandymas formuoti tam tikrą įvaizdį). Visus šiuos tris motyvus talpina *Vienybės* 1927 m. žinutė apie imtynininko Andžio Browno (Antano Brazausko) norą rungtis su J. Komaru, kurioje rašoma, kad „Andy Brazauskas-Brown labai skersuoja ant Komaro, kad Komaras daugiau gauna superavimų (mečių) risti, dėlto pareikalavo superuotojo Cliffordo kad jį superuotų su Komaru, kurį Brazauskas apsiima paristi. Jeigu jis negausių superavimo New Ridgewood arenoje, tai, Brazauskas, girdi: „Aš sutikęs Komarą gatvėje, jį parisiu, ir parodysiu Lietuviams, kad aš turiu teisę prie titulo Lietuvių čempiono.“⁴⁸. Nepaėjęs nė kelioms savaitėms, tas pats laikraštis paskelbė apie J. Komaro reakciją į šį A. Brazausko pranešimą: „Komaras šitą išgirdęs prašė „Vienybės“ įdėti atsiliėpimą, kad Komaras sutinka su Brazausku ristiš bile kurioje viešoje vietoje salėje, tik ne gatvėje ir ne ant stogo, – nuo kur galima visai netikėtai nusiversti žemyn, kas pačiam Brazauskui neišėtų į sveikatą. Komaras reikalauja, kad Brazauskas paduotų jam savo išlygas apie laiką, vietą ir t. t.“⁴⁹

To meto profesionalų imtynėse šou elementai, įvaizdis, aktoriniai sugebėjimai tapo vis svarbesni, o pats gebėjimas imtis ir sportiškumo principas vis rečiau lemdavo

surežisuotų varžybų baigtį. Ginčai ir imtynininkų populiarumas sukurstė intrigą, kurios atomazga galėjo tapti lietuvių čempionatas. 1927 m. jį organizuoti apsiėmė Klivlando lietuviai (regis, verslininkų iniciatyva). Žinoma, jį irgi lydėjo imtynininkų „ginčai“ – apie turnyrą sužinojęs J. Komaras vėl rašė: „Pirmiausia šaukiu Karolį Sarpalių persiristi su manim, nes jisai nesirito nė su vienu lietuviu ir nori vadintis čempionu Lietuvių ristikų. Jis nebuvo žinomas niekam tarpe Lietuvių, tik tai išlindo, kaip kokis ežys iš skylės ir užgiedojo, kad jisai yra čempionas. Ne, brolaus; tu ne esi joks čempionas. Aš tau tas tavo ilgas kojas taip palaužysiu, kad po ristynių nenorėsi nei čempiono diržo“⁵⁰.

Šie ginčai, tikri ar surežisuoti, rodo, kad vienu metu imtynininkai ir konkuravo dėl savo įžymumo kapitalo, ir didino bendrą jį imtynininkams skiriamos šios kapitalo rūšies dalį. Lietuviai imtynininkai geriau nei bet kurios kitos sporto šakos atstovai išnaudojo lietuviškąją spaudą ir net leidinių idėjinius nesutarimus. Tam įtaką greičiausiai darė tiek vadybininkų ar pačių imtynininkų įžvalgumas, tiek šio sporto populiarumas lietuvių tarpe, imtynininkų talentas, tiek pačių imtynių, kurių esmine dalimi darėsi šou, specifika.

Be teksto buvo pasitelkiama dar viena priemonė, skirta sukelti skaitytojų dėmesį imtynėmis. Galingus stotus demonstruojančių sportininkų nuotraukos taip pat buvo nuolatos publikuojamos, aprašant vieną ar kitą imtynininką ar reklamuojant artėjančią renginį. Dėmesys sportui ir fotografija žiniasklaidoje artino herojus prie masių. Anot Garrio Whannelo, ji padėjo pamatus sporto individualizacijai, dėl kurios atskiros žvaigždės įsigalėjo publikos vaizduotėje⁵¹. Individualizuotų žvaigždžių pririekia net ir komandinėms sporto šakoms, o imtynėse, siekiant pritraukti žiūrovų dėmesį, jų reikšmė, tikėtina, dar didesnė. Kaip teigia S. M. Beekmanas, šiam sportui, kuris neturėjo „namų

komandos“ ir aiškaus sezono, personų išvystymas buvo esminis aspektas, siekiant pritraukti žiūrovus į mačius, kur jie neturėjo jokių asmeninių interesų⁵². Roberto S. Cathcarto manymu, fotografija buvo geriausias tarpininkas perduodant atvaizdą, kurį laikė labai svarbiu (greta masinių leidinių, parūpinusių herojui žurnalistą – pasakotoją) herojaus garbinimo procese⁵³. Chrisui Rojekui atrodo, kad fotografija garsenybių kultūrai parūpino naujus išžymybių konstravimo būdus, suteikė naują reprezentacijos priemonę, kuri pakeitė spausdintą tekstą kaip pirminę išžymybės „ištransliavimo“ būdą. „Fotografijos kūrė šlovę akimirksniu ir visuotinę taip, kad spausdintas žodis negalėjo joms prilygti“⁵⁴.

JAV gyvenantiems lietuviams tokios fotografijos ir jų žiūrėjimas, turėjimas, kaupimas galėjo tarnauti ir kaip žvaigždės prie masių priartinančias veiksnys, kolektyvinės išžymybės priklausomybės bendruomenei patvirtinimas, ir kaip tam tikras idealas, siekiamybė. 1929 m. *Lietuvos Vychių* leidinys ragino kiekvieną lietuvį, lietuvę motiną įsigyti J. Sharkio-Žukausko paveikslą, kuriame tegul ieško „įkvėpimo savo karjeros ieškoti pasileidus; senesni, o ypač motinos, lai gimdo sūnus į jo raumenis ir tikrą kūno sudėjimą panašius“⁵⁵. Tikėtina, kad ir paties boksininko savivokai ir gyvenimo keliui formotis padėjo vaikystėje išvystas kito sportininko – imtynininko A. Kandroto – paveikslukas. 1935 m., ruošiantis minėti A. Kandroto veiklos sporte jubiliejų, spaudoje atsirado siužetas apie pastarojo pažintį su J. Sharkiu-Žukausku. Neva šis (į šią istoriją greičiausiai vertėtų žvelgti su tam tikra atsargumo doze) sakėsi esąs dėkingas imtynininkui, neleidusiam jam išsižadėti lietuviybės:

„Kartą mano tėveliai mane norėjo nusiųsti į kažin kokią pramogą. Sakė jie man, kad aš ten pamatysiu visko. Bet aš nėjau, atsakydamas tėvams, kad lietuviai nieko neturi, kuo būtų galima gerėtis, didžiuotis, tai

man visai nėra noro pas juos ir eiti. Sugrįžo jie vėlai, aš jau miegojau. Kitą rytą tėveliai man pasakojo, ką matę, ką girdėję. „Štai, – sako mamytė, – buvo ir žmogus, ką čia matai jo paveikslą. Parnešiau aš jį tau.“ Paėmiau aš tą atviruką, o tai buvo tavo, Kundrotai, paveikslas. Man taip patiko, kad aš ir guliau ir kėliau vis į jį žiurėdamas! Stiprus vyras! Arklių ant pečių užsimestų ir nueitų sau štvilpaukdamas! Ir dargi lietuvius!!! Aš juk ir lietuvius... Ir aš busiu sportininkas!.. Ir taip pagėjęs lavi-nausi boksavimo“⁵⁶.

JAV lietuvių imtynininkų paveikslukai, tikėtina, atsirasdavo lietuvių namuose ne tik laikraščių, bet taip pat ir atvirukų pavidalu. Žinoma, kad kai 1936 m. Argentinoje lankėsi J. Komaras, jo atvaizdai buvo pardavinėjami *Argentinios Lietuvių Balso* (jo puslapiuose tuo metu buvo gausu šio imtynininko nuotraukų), kuris kartais publikuodavo ir žmonių prašymus jų atsiųsti⁵⁷. Vasario 12-osios iškilmėse, kur imtynininkas dalyvavo, buvo galima laimėti dailininko B. Anelausko pieštą J. Komaro portretą, kurį laimėjo Elena Mikalauskaitė⁵⁸. Lietuvių laikraštis džiaugėsi, kad „Buenos Aires Luna Parko riestynių administracija paskleidė plakatus La Platoje ir Berise, kurie padabinti gražiu ir dideliu auksinio čempiono diržo laimėtojo, mūsų lietuvio Juozo Komaro paveikslu. **Lietuvių ir šiaip sportą mylinčių šeimų namuose Komaro paveikslas kabo garbingiausioje vietoje** [paryškinta mano – E. B.]“⁵⁹.

Paveikslėliai, fotografijos, plakatai galėjo būti skirti ir moteriškos lyties žiūrovėms patraukti – minėtasis Argentinos lietuvių laikraštis minėjo, kad varžybose lankėsi nemažai moterų ir merginų⁶⁰; po J. Gansono kovos su K. Sarpaliumi *Vienybėje* taip pat buvo pažymėta, kad „buvo daug ir lietuvių moterų; kai kuri dar ir apsiverkė iš dramatiškos ir greitos riestynių pabaigos“⁶¹; dar gerokai anksčiau, 1924 m., imtynių tarp K. Poželos ir V. Biekšos aprašyme *Darbininko* laikraštyje pažymėta, kad „moteris, kiek tik jų svetainėj

buvo, visos stojo už Poželą. Ir kurgi nestos, kad jis toks miklus, gražus ir mandagus vyrukas⁶². Sunku pasakyti, ar toks dažnai į moteris imtynių varžybose atkreipiamas dėmesys patvirtina, kad lietuviai vadybininkai ir sporto propaguotojai sąmoningai suvokė ir išnaudojo šią galimybę, bet, imtynininko Jimo Londos (kuris buvo bene pirmasis „sekso simbolis“ imtynių sporte ir kurio pasirodymų pažiūrėti traukė minios moterų) pavyzdys JAV 4-ajame dešimtmetyje rodė, kad sportininko išvaizda jau galėjo tam pasitarnauti⁶³.

Tačiau sportininkų garsinimas nebuvo tik verslo sluoksnių, visuomenės lyderių ar žiniasklaidos veiksmas, skirtas „nemąstančioms masėms“. Auditorija, skaitytojai, ieškantys kultūrinės kompensacijos funkciją atliekančių herojų, patys jautė poreikį įsitraukti į įžymybių kultūros plėtrą, tapo sportininkų sekėjais, garsintojais, aprašytojais. Jie nuolat siuntė korespondenciją iš vienos ar kitos lietuvių kolonijos į laikraščius, siekdami pristatyti vieną ar kitą pasižymėjusį lietuvių sportininką, užfiksuoti susitikimą su jais. Ne išimtis buvo ir šiame skyriuje aprašomi imtynininkai bei boksininkai. Pavyzdžiui, 1927 m. lietuvis iš Utikos rašė į *Vienybę* apie savo susitikimą su tame mieste rungtyniavusiu imtynininku K. Sarpaliumi. Žinutės autorius sakėsi kalbėjęs su juo apie Lietuvą, o šis reikškęs padėką lietuvių spaudai už jo rėmimą, dėkojo „tėvams ir visiems tautiečiams už nepamiršimą Lietuvių kalbos ir tautybės“. Teksto autoriui rūpėjo pabrėžti, kad K. Sarpalius daro garbę lietuviams, yra geras patriotas⁶⁴. 1928 m. lietuvis iš Vaterburio rašė į *Vienybę* apie profesionalią bokso karjerą pradedantį ir garsėjantį Jacką Kelli-Dobilaitį. Žinia, nors ir trumpa, parašyta pagal panašų šabloną, kaip ir daugelis anksčiau aptartų tekstų. Viltasi, kad šis boksininkas užimsias J. Sharkio-Žukausko vietą, pastebima, kad jis esąs „puikus vyrukas, myli Lietuvių kalbą, gatvėje visuomet lietuviškai kalba ir nesidrovi

pasirodyti Lietuviu kaip kiti minkštagalviai, kad bijosi“⁶⁵. Tais pačiais metais skaitytojas iš Pensilvanijos miesto Allentowno rašė apie boksininko Tonio Youkonio kovą, kartu siuntė iškarpą iš Filadelfijos laikraščio su „džiaugsmu, kad mūsų tautiečiui teko laimėti“⁶⁶.

Tačiau didžiausias aptariamojo meto herojus buvo J. Sharkis-Žukauskas, ir lietuvių spaudoje matomas labai ryškus bandymas kalti herojaus portretą, konstruoti įžymybę netgi su tam tikrom socialinės kontrolės apraiškom. Šis bandymas buvo kiek netipinis. Nei šiam boksininkui, nei jo agentui nereikėjo rašinėti į lietuvišką spaudą. Lietuvių auditorija, lietuvių bendruomenė ir pati žiniasklaida turėjo pakankamai noro ir jėgų tai daryti. Paradoksalu, bet įžymybės konstravimui gana gerai išnaudotas 1927 m. jo pralaimėjimas J. Dempšiui. Kai kurių tyrinėtojų manymu, sporto herojaus-ikonos konstravimui kartais pralaimėjimas gali būti naudingesnis. Gebėjimas grįžti po nuosmukio, efektingas pralaimėjimas šiuo atveju gali būti naudingesni nei negarbinga ar neefektinga pergalė⁶⁷. Lietuviai taip ir matė savo boksininko pralaimėjimą: jis kovojęs garbingai ir gerai, o priešininkas, anot jų, pažeidė taisykles. Kalti lietuviams liko airių nacionalistiniai interesai, o lietuvių žiniasklaida romantizavo savo sportininko laikyseną, gebėjimą kilniai priimti pralaimėjimą. *Draugas* savo redakcijos straipsnyje publikavo besišypsančio J. Sharkio-Žukausko nuotrauką ir rašė: „jis šypsojosi prieš muštynes su galinguoju savo spēka Dempsey, šypsosi ir dabar, nors ex čempiono ranka jį parbloškė ir jis laiku nebeatsikėlė, todėl pralaimėtojų suolant atsisėdo. Bet jis nepralaimėjo. Jis tebeturi savo nepaprastą energiją, narsumą, pasiryžimą ir jaunystę.“ Pabrėžta, kad jis – optimistas, stiprios valios, drąsus, sveikas kūnu ir dvasia, geras katalikas, ištikimas tėvams, Lietuvai ir Amerikai. Taip bandyta ne tik tapatintis su herojumi, bet ir priartinti jį prie savų vertybių

ir idealaus tipo. Reikšminga buvo tai, kad boksininkas rodė nekompleksuojančio žmogaus pavyzdį, reikalui esant galinčio juokauti, parodyti, kad lietuvius nebūtinai turi būti susikaustęs, uždaras ir pernelyg rimtas, ir tokio savo boksininko elgesio epizodus spauda uoliai gaudė. *Vienybės* redakcija manė, kad boksininkas buvo laisvėjimo iš pavergėjų primesto nevisavertiškumo komplekso simbolis, o jo pasiekimai reiškė, kad lietuviai niekuo ne prastesni už kitus. Jo elgsena, jo atkaklumas buvo sektinas pavyzdys, kad reikia „siekti ir net pralaimint siekti savo tikslų, neabejojant, nepaisant nepasisekimų ir kliūčių, visuomet žiūrėti į ateitį ir eiti be atodairos pirmyn. Kartą ant visados lietuviuos turi išnykti tas nelemtas vadinamasis „Inferiority Complex“, kuris laiko prislėgęs lietuvius, ir kurį lietuviuos išauklėjo Lietuvos engėjai per porą šimtmečių.“ Lietuvių socialistų leidiniai taip pat džiaugėsi J. Sharkio-Žukausko laimėjimais, jų pranešimų turinys taip pat buvo labai patriotiškas, tačiau jie kritikavo katalikus už tokį herojaus portreto išnaudojimą. 1933 m. Čikagoje per pagerbimo vakarą socialistų *Naujienoms* klievavo, kad renginys buvęs kontroliuojamas katalikiškos organizacijos ir tarnavo jos tikslams. Socialistų dienraštis kalbas apibūdino kaip „pamokinančias“, daugiausia akcentuota, kad boksininkas itin vertina lietuvių tautą ir kad pagarba jam – ilgaamžė. Pats J. Sharkis-Žukauskas *Naujienų* korespondentui paliko gerą įspūdį savo bandymu kalbėti lietuviškai ir šmaikštauti⁶⁸.

Kovinio sporto įžymybės, įžymumo kapitalas ir lietuviškoji bendruomenė

Igyta šlovė sportininkams leido dalį jos paaugoti (arba parduoti) Lietuvos ir lietuvių reikalams. Šia galimybe naudojosi XX a. I pusės JAV lietuvių kolonijų bei organizacijų lyderiai ir verslininkai, norėdami pasitarnauti bendram labui. Neatsisakydami prisidėti prie

visuomeninių reikalų, imtynininkai, leido (nors numanu, kad už pasirodymus piknikų metu jie gaudavo atlygį) naudotis veikliams bendruomenių lyderiams savo įžymumo kapitalu kaip priemone generuoti ekonominį ar net socialinį kapitalą. Tačiau nereikia manyti, kad tai buvo vienpusiška imtynininkų auka bendruomenei. Tarpusavyje konkuruojantiems sportininkams tai galėjo būti būdas pasireklamuoti, pritraukti daugiau savo profesionalių kovų gerbėjų.

Panaudoti imtynininkus kaip priemonę pinigams rinkti lietuviai bandė ne kartą. Dar 1911 m. Čikagos lietuviai rengė bendrą su lenkais imtynių turnyrą, kurio tikslas buvo paremti lietuvių ir lenkų organizacijas. *Chicago Tribune*, informavęs apie šį renginį, nenurodė, kokioms konkrečiai organizacijoms turėjo atitekti pelnas, bet minėjo, kad varžyboms vadovavo Jonas Tananevičius⁶⁹. Jis buvo ne vieną verslo šaką išbandęs verslininkas, leidėjas, savo kompanijoje leidęs dienraštį *Katalikas*. Žinoma, kad jis buvo lietuvių spaudos draugijos iniciatorius⁷⁰. Kitame numeryje *Chicago Tribune* pastebėjo, kad žiūrovų nebuvo itin daug, o pagrindinėje kovoje A. Kandrotas neturėjo šansų prieš žymų lenkų imtynininką Stanislausą Zbyszko⁷¹.

Vėliau susiklosčiusi politinė situacija Lietuvoje, išeivių noras prisidėti prie šalies nepriklausomybės, paskatino ir lietuviuos imtynininkus įnešti tam tikrą indėlį. 1915 m. Čikagoje, Šv. Jurgio parapijos salėje buvo surengtas imtynininkų pasirodymas, kurio pelnas skirtas Lietuvos karo aukoms paremti⁷². 1918 m. balandžio mėn. ten pat buvo surengtas turnyras, kurio metu surinktas lėšas numatyta paaugoti Lietuvos nepriklausomybės reikalams. Dalyvavo imtynininkai Karolis Sarpalius, Juozas Šimkus, čekas Ottas Propotnikas ir kiti sportininkai. Renginio metu surinkta 167,71 dolerių pelno, kuris buvo patikėtas Čikagos lietuvių laikraščiui *Lietuva*⁷³. Žinoma, ši suma atrodo kaip lašas jūroje bendroje didžiulėje aukoje, kurią 1915–1920 m.

Lietuvos valstybės kūrimo reikalams surinko JAV lietuviai, bet reikia turėti omenyje, kad tai buvo vienadieniai lokalūs renginiai, už kurių nestovėjo masinės tautinės, religinės ar politinės organizacijos. Šie renginiai rodo, kad JAV lietuviai jau mokėjo žvaigždes (ne tik sporto) panaudoti bendruomenės labui, bei atspindi tam tikrą sportininkų sąmoningumo lygį ir ryšį su bendruomene. Šis ryšys nenutrūko ir vėliau: 1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių, imtynininkas Petras Baltrėnas pasiūlė Klivlande surengti imtynes, o pelną skirti vilniečių šelpimui. Renginių organizuoti ėmėsi Lietuvių prekybos rūmai, o dalyvauti sutiko sportininkai Juozas Komaras, Jackas Gansonas (kaip teisėjas). *Dirva* kvietė varžybose apsilankyti visus apylinkės lietuvius „be pažiūrų skirtumo“, nes „šelpimas Vilniečių yra reikalas ir katalikų, ir tautininkų, ir socialistų, ir komunistų“⁷⁴.

Dažnai įvairios organizacijos imtynininkų (rečiau – boksininkų mėgėjų) pasirodymus rengdavo savo piknikų bei kitokių suėjimų metu, ir jie, tikėtina, didino renginių lankomumą bei pelną. Toje pačioje *Dirvoje* 1931 m. Jonas Jarus svarstė, kad „kiek patirta, Lietuviai turi daugiausia patraukimo prie imtynių arba tam panašių kitų dalykų, kurie parodo kūno stiprumą. Tą suprantam iš parengimų ir publikos atsilankymo. Kada tik būna piknikai su imtynėmis, tai vis sutraukia daugiau publikos negu į paprastus piknikus“⁷⁵. Šį sporto žvaigždžių vaidmenį suvokė ir *Lietuvos Vyčiai*, kurių leidinys *Vytis* savo vedamajame 1929 m. ragino organizatorius: „Lyginai dabar, pačius smagiausius savo karjeros metus Sharkis eina. Neleiskim tai begalinei energijai vien svetimų padangėse žaibuoti. Nors vieną kokią spindulėlį pasilaikykim ir sau. Vyčiai! apie Bostoną, New Yorką, Scrantus, Pittsburghą, Clevelandą, Chicagą, iškelkit Sharkiui kokią ypatingą puotą. Ir nors ke tvirtį jaunimo jo suvadinto sau pasilaikykite, o pradžia turėsit“⁷⁶. Šiam autoriui net atrodė, jog lietuviai per mažai išnaudoja įžymybės,

potencialą: „Duok tą patį Sharkį airiams, paliokams, ar kitiems, matytumei, ką iki šiol su juo jau būtų padarę! Gi mes, it katinas pele, neva meilaujam, bet gi toji meilė nieko neduoda mums, o Sharkiui jau veik paskutinį lietuvių kvapą iš gerklės stumia“⁷⁷. Tiesa, kartais nereikėjo kviestis pačio boksininko – detroitiečiams užteko renginio metu turėti radijo aparatą, per kurį buvo klausoma bokso varžybų, kad organizuotas renginys būtų sėkmingas. Už mintį jie dėkojo dar anksčiau tai išbandžiusiems klivlandiečiams⁷⁸.

1927 m. vasarą *Sandaros* organizacija rengė pikniką Pitsburge, kurio svarbus akcentas buvo imtynininko K. Sarpaliaus pasirodymas. Rengėjai liko patenkinti, nes žmonių buvo daug ir pavyko surinkti kelis šimtus dolerių, o tą pačią dieną rengtas komunistų piknikas neįvyko⁷⁹. Nors pastarieji taip pat suvokė, kad imtynininkus galima išnaudoti auditorijai pritraukti. Dar 1928 m. *Dirva* užsiminė apie komunistinės Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos (ALDLD) 22-osios kuopos rengtas imtynes, kuriose turėjo dalyvauti vienas pajėgiausių pasaulyje savo svorio kategorijoje profesionalių imtynininkų lietuvis Jackas Gansonas⁸⁰. 1932 m. birželį komunistų laikraštis *Laisvė* (be kita ko, čia nuolat buvo skelbiami pranešimai apie vieno ar kito lietuvių profesionalo kovas) skelbė apie tris piknikus, skirtus leidiniui paremti. Bruklina, be įvairių orkestrų pasirodymo, numatytos ir imtynės tarp ALDLD (pabrėžiant, kad jie – aktyvūs darbininkų judėjimo dalyviai) priklausančių imtynininkų; Filadelfijoje rengtame piknike numatytos kelios kovos, o vienoje iš jų turėjo pasirodyti vienas pajėgiausių lietuvių imtynininkų, profesionalas Karolis Požėla. Kaip ir galima nuspėti, piknikų metu turėjo skambėti ideologinės prakalbos. Bruklina turėjo apsilankyti JAV Komunistų partijos pirmininkas Williamas Z. Fosteris ir kitas žymus šios partijos veikėjas Jamesas W. Fordas⁸¹. Taip paradoksaliai profesionalaus sporto, nuolat kritikuoto

pačių komunistų kaip turinčio savyje bene visas kapitalizmo ydas (marksistai jame matė vyraujančio gamybos būdo atsikartojimą bei komercializaciją, išnaudotojus ir išnaudojamuosius, nelygybę, nacionalizmą, imperializmą, darbininkų skaidymą ir atitraukimą nuo politikos⁸²; lietuviškoje komunistinėje spaudoje tokios kritikos taip pat būta – Jacko Sharkio-Žukausko kovų aprašymus nuolat lydėjo aiškinimai apie sporto kapitalistų interesus, rezultatų klastojimą, nacionalistinę amerikiečių politiką⁸³), atstovai galėjo tapti instrumentu suburti gausesnes auditorijas savų idėjų sklaidai, nors gal ir neišnaudojamu taip intensyviai ir atvirai, kaip, pavyzdžiui, 5-ajame dešimtmetyje į JAV lietuvių komunistų dėka atvykusio ir apsigyvenusio itin gabaus pianisto Vytauto Bacevičiaus atveju⁸⁴.

Komunistai nebuvo vienintelė lietuvių ideologinė jėga, šitaip naudojanti sportininkus. Kaip jau minėta, 1933 m. Čikagos lietuvių socialistų *Naujienos*, aptardamos renginį, skirtą garsiajam lietuvių boksininkui pagerbti, kritikavo jį, teigdamos, kad renginys buvo katalikiškos organizacijos suplanuotas ir jos tikslams panaudotas, o kalbos buvusios pamokslaujančio pobūdžio. Dar ryškiau J. Sharkio-Žukausko žvaigždės statusas buvo išnaudojamas 1938 m., kai jis tapo Demokratų partijos kandidato į Masačusetso valstijos gubernatorių Jameso M. Curlio politinės kampanijos dalyviu. Kampanijos metu buvęs boksininkas organizavo renginius, rėžė kalbas lietuviams, įstojo į kai kurias lietuviškas organizacijas. Laikraštyje *Amerika* buvo pastebėta, kad J. M. Curlis (nors pakviesti jį galėjo ir Bronius Petrusevičius, kuris buvo lietuvių politinio komiteto šiam politikui paremti pirmininkas⁸⁵) jį pasikvietė, žinodamas jo populiarumą lietuvių tarpe, o spalio 9 d. surengtame susirinkime „dalyvavo įvairiausių pakraipų ir net skirtingų tikėjimų lietuviai ir visi iššauktieji bent viešai pareiškė remsią Curley kandidatūrą. Tokius pareiškimus padarė [...] ir nuo seno

įsiregistravę respublikonai, kaip adv. Bagočius ir pryčeris Kubilius. Pats Šarkis buvo žymiausias svečias. Jis kalbėjo lietuviškai ir angliškai ir, matyt, smagiai jautėsi. [...] Iš tokio mišraus ir gausingo susirinkimo nepasireiškė nė vienas priešingas balsas. Opiausi ir tragingiausi lietuvių tautos įvykiai nesuvienijo taip lietuvių, kaip „suvienijo“ vienas senas airis politikas“⁸⁶. Politinėje reklamoje, kuri buvo skelbiama laikraštyje *Darbininkas*, boksininko vardu taip pat naudotasi: „Mes lietuviai esame darbo žmonės ir kadangi demokratų partija visados stovi už darbo žmonių reikalus, tai mums pakeliui su demokratų partija. Jack Sharkey tam pilnai pritaria ir jis jau yra užmezgęs ryšius su demokratų partija ir jos kandidatais, kurie yra pasižadėję suteikti lietuviams lygybę su kitomis tautomis, jei mes sugebėsime eiti iš vieno ir vieningai paremsime jų partijos kandidatus“⁸⁷. Tai jau buvo žvaigždės prestižo panaudojimas kiek kitokiu lygmeniu, nei minėti imtynininkų dalyvavimo lietuviškoje veikloje pavyzdžiai. Jie, nors ir atvirai rėmė Lietuvos nepriklausomybę, dalyvavo įvairių ideologinių organizacijų renginiuose, bet neteko matyti, kad bent vienas deklaruotų konkrečias politines pažiūras, remtų ir reklamuotų kurį nors politiką ar partiją.

Sportininkų palaikymo praktikos

Nors šie faktai daug pasako apie sportininkų ryšius su platesnėmis lietuvių masėmis, klaidinga būtų įžvelgti tik šią funkciją, užmirštant simbolinę sporto žvaigždžių reikšmę ir be išskaičiavimo lietuvių jiems visur ir visada reikštą meilę, paramą, šilumą ir intensyvų sportininkų palaikymą. Viena iš akivaizdžiausių tokio palaikymo praktikų buvo lankymasis rungtynėse ir tiesioginis sirgimas už savo palaikomus sportininkus. Ne visada užtenka duomenų išsiaiškinti konkretų auditorijos dydį. Žinomi pavienių

varžybų lankytojų skaičiai neleidžia išvesti kiek patikimesnio vidurkio. Kartais žiūrovų būdavo du – trys tūkstančiai, lietuvių imtynėse su garsesniais varžovais skaičius galėdavo būti ir keturženklis, bet kiek iš jų lietuvių – neaišku. Pavyzdžiui, manyta, kad K. Sarpaliaus ir J. Gansono kovą stebėjo du – trys tūkstančiai žiūrovų, kurių trečdalis buvo lietuviai⁸⁸. Net ir geriau žinomas milžiniškų auditorijų, kurias sutraukdavo J. Sharkio-Žukausko kovos, skaičius nepadeda išsiaiškinti, kiek tarp sirgalių būta lietuvių, o pasakyti, kiek jų sutraukdavo mažiau žinomi profesionaliai besiboksuojantys tautiečiai, – dar sunkiau. Trūksta informacijos ir apie sirgalių elgesį, kuri leistų daryti medžiagos kiekiu paremtus apibendrinimus. Vis dėlto, pasitaikančios nuotrupos leidžia bent šiek tiek pajusti atmosferą, tvyrojusią imtynių ar bokso varžybose. Jei, kaip atskleidė D. Petrauskaitė savo knygoje apie muzikinį JAV lietuvių gyvenimą, XX a. I pusės ne itin išsilavinę lietuviai gaudavo nemažai pastabų dėl triukšmingo ir nesupratingo elgesio koncertų metu⁸⁹, tai sporto varžybose jie galėjo kur kas laisviau lieti savo emocijas ir be didesnės baimės būti sukritikuotiems skanduoti palaikymo šūkius. Jei vadovausimės P. Bourdieu ir juo besirėmusiu J. Fiske, toks auditorijos elgesys atspindėjo labiau liaudiškiems, žemesniųjų sluoksnių atstovams būdingą mažą distanciją tarp žiūrovo ir žvaigždės. Anot pirmojo, „darbininkų klasės skonis linksta prie dalyvavimo – tai reiškia, kad skaitytojas dalyvauja meno kūrinio potyryje, o meno kūrinys dalyvauja kasdieninio gyvenimo kultūroje“, „vienas esmingiausių skirtumų tarp populiariųjų pasilinksminimų – liaudiškų Pančo ir Džudės lėlių vaidinimų, profesionalų reslingo imtynių, cirko, net kaimynystėje esančio senojo kino teatro ar futbolo rungtynių – ir buržuazinių pasilinksminimų yra auditorijos dalyvavimas. Pirmuoju atveju jis yra nuolatinis ir išreikštas (šūksniai, švilpimas), kartais tiesioginis (įsiveržimas į sceną ar į žaidimo aikštę)“⁹⁰.

Lietuvių publika aistringai įsijausdavo palaikydama vieną ar kitą sportininką. Žinutė spaudoje apie J. Komaro ir K. Požėlos imtynes teigė, kad žiūrovai, kurių galėjo būti per du tūkstančius, buvo nepatenkinta J. Komaro elgesiu ir „tiek įdūko jog šoko mušti Komarą. Jeigu ne šerifas, tai kažin kas būtų atsitikę su Komaru“⁹¹. Kai pastarasis imtynininkas 1939 m. grįžo iš Argentinos, savo nuotykius iš kelionės jis papasakojo *Dirvos* laikraščiu. Jis sakėsi girdėjęs publikos šūkius „Juozai, laikykis, nepasiduok!“, vienas aistrulis šaukdamas žadėjęs išvirti gerų lietuviškų kopūstų, o kitas atsisaukdamas suriko: „barščiai geresni už kopūstus“⁹². Minėtina, kad, jam apsilankius vienoje ar kitoje šalyje, lietuviai gausiai lankė kovas, kurios tapdavo švente, labai didžiavosi savo tautiečiu ir tuo, kad argentiniečiai, jį pristatydami, irgi nuolat pabrėždavo tautybę. Lietuviai išdidžiai vadino jį *El Centauro*, nuolatos kvietėsi į įvairius renginius, o pats imtynininkas dažniausiai neatsisakydavo dalyvauti, yra aukojęs pinigų lietuviškai mokyklai⁹³. Neišsisuko jis nuo dėmesio ir trumpam nuvykęs į Urugvajų – sužinoję apie J. Komaro atvykimą „ir nuėjo visi lietuviai ūrmu, pasigėrėt savo tautiečio herkulesiška jėga“, o į Urugvajaus lietuvių Juozo Ramono restoraną, kur buvo surengtos iškilmingos vaišės, susirinko daugelis žymių šios kolonijos veikėjų⁹⁴.

Kažką šūkauti neabejotinai turėjo ir daugybė lietuvių, besilankiusių J. Sharkio-Žukausko kovose, nors informacija šiuo atveju skurdi. Regis, kovos su juodaodžiu H. Willsu metu lietuviai rėkė: „duok, duok velniui“⁹⁵. Tikėtina, kad lietuviai stadionuose ar arenose galėjo dainuoti ir vieną iš keleto labai populiarių dainų apie šį boksininką – tai buvo vienintelis taip apdainuotas ir tiek eilėraščių sulaukęs sportininkas. Be jo, regis, tik J. Komaras galėjo pasigirti tapęs kūrybos objektu. Kai dar 1935–1936 m. šis imtynininkas lankėsi Argentinoje, lietuviai apie jį kūrė lietuviškas ir ispaniškas daineles⁹⁶, tačiau tekstų

surasti, deja, nepavyko. Tuo tarpu dainos ir eilėraščiai apie J. Sharkį-Žukauską buvo publikuojami lietuviškuose laikraščiuose, išliko net garso įrašų su dainomis, atliekamomis Antano Vanaigaičio, Mahanojaus „Lietuviškosios mainerių orkestrės“. Dainos, dainuotos įvairių pasilinksminimų, koncertų metu, dažniausiai – paprastos, pasakojančios apie vienos ar kitos kovos eigą, sumuštus lietuvių priešus, nebandoma ieškoti kokių nors brutalumą maskuojančių simbolių. Šiek tiek pašiepiamas lietuvių pomėgis lažintis⁹⁷. Kai kurie eilėraščiai anglų kalba, skaitytojų siųsti į leidinius, rodo, kad J. Sharkis-Žukauskas galėjo būti tas simbolis, kuris vienijo besiformuojančio kalbos barjero skiriamus tautiečius. Šie kūrinių buvo dar paprastesnės formos, neaukšto kūrybinio lygio, tačiau pilni patriotinio turinio bei meilės ir paramos boksiniui.

Ne tik kalbinius, bet ir kitokius (kartų, idėjų ir pan.) skirtumus lietuviai turėjo įveikti, sirgdami už savo mylimą sportininką tiek arenose, tiek prie radijo imtuvų. Šie susitikimai klausyti kovų transliacijų, kuriuos rengė tai organizacijos, tai vieno ar kito laikraščio redakcija, kupini didelių emocinių išgyvenimų, bendravimo (tuose renginiuose dažnai, be kovos sekimo, būta ir kitų programos dalių), ragino lietuvius burtis, telkė juos į bendruomenę, gilino jų ryšius. Susitelkimo prie radijo aprašymai spaudoje rodo, kad būta daug įtampos, tvyrojusios tiek susibūrimuose, tiek ir privačiuose būstuose. Žinomas lietuvių mirties prie radijo aparato atvejis taip pat liudija, kaip pasikeitė lietuvių galvosena. Kai prieš dešimt metų savo svorio kategorijoje čempionu tapo Jurgis Čepulionis, daugeliui tai tebuvo džiugus faktas, o J. Sharkio-Žukausko kovos jau kėlė įtampą lietuviams visame pasaulyje. Tai leidžia spėti, kad per tuos kelerius metus lietuvių kultūroje, mąstyme, asimiliacijos ir akulturacijos procesuose įvyko nemažas pokytis, ir JAV aplinka jau darė didelę įtaką. Juk, kaip teigia socialiniai

psichologai, kultūra formuoja emocijas. Ji sukuria priežastį emocijoms vystytis, apibrėžia, kaip jos turėtų būti išgyvenamos ir reiškiamos. Kultūra daro įtaką emocijoms per kognityvius išraiškos ir elgesio komponentus. Konkrečioje kultūrinėje aplinkoje susiformavusios žmogaus vertybės lemia ir dėl ko reikėtų džiaugtis ar pykti, ir kaip, kam ir kada reikėtų tą pyktį ar džiaugsmą rodyti⁹⁸.

Dar viena paplitusi paramos savo sportininkams išraiškos forma – pagerbimo vakarai. Jų galėjo tikėtis įvairias sporto šakas praktikuojantys atletai. Dar apie 1924 m. buvo ketinama surengti jubiliejinį imtynių turnyrą, skirtą paminėti penkiolikos metų lietuvių dalyvavimo šiame sporte jubiliejų bei pagerbti jau dviejų mirusių imtynininkų – J. Pišniaus ir B. Jaro – atminimą⁹⁹. Didelio savo sportinės veiklos dvidešimtpenkmečio minėjimo (regis, šis skaičius buvo kiek suapvalintas, nes savo sportinį kelią imtynininkas pradėjo dar prieš 1910 m.), kurį organizavo specialiai tam susibūręs Bruklino lietuvių komitetas, sulaukė ir A. Kandrotas 1935 m. Renginiui buvo užsakyta didelė salė, atvyko ir J. Sharkis-Žukauskas, apsilankė Lietuvos generalinis konsulas Povilas Žadeikis, dainavo Elena Sadauskaitė, Operetės choras, dainininkai Kazys Kriaučiūnas, Margarita Česnavičiūtė, Pranas Stankunas, Violeta Tamkiūtė, pianistė Ratikevičiūtė, koncertavo ukrainiečių grupė, grojo du orkestrai. Taip pat vyko J. Sharkio-Žukausko vadovaujamos bokso bei paties A. Kandroto vedamos imtynių rungtynės. Po visos programos iki vidurnakčio tęsėsi šokiai, o žmonių galėjo būti iki pusantro tūkstančio. Šia proga buvo išleista ir knygelė apie sportininko praeitį¹⁰⁰. Jubiliejų paminėjimai, pagerbimo vakarai ar net vieno ar kito imtynininko trofėjinės taurės, čempiono diržai, paveikslukai, išstatyti vieno ar kito laikraščio redakcijos vitrinose,¹⁰¹ artino žvaigždes prie bendruomenės, tvirtino jų kolektyvinę priklausomybę. Taip sportas, o ypač – imtynės, jau darėsi tam tikru

bendruomeniniu reiškiniu su savo istorija, atmintimi ir žvaigždėmis. 1927 m. Lietuvos Prekybos rūmai Niujorke J. Sharkiui-Žukauskui surengė didelį banketą, kuriame dalyvavo apie 400 žmonių. Lankėsi Lietuvos Generalinis konsulas H. Rabinavičius, Prekybos rūmų pirmininkas K. Strumskis, *Vienybės* redaktorius J. O. Širvydas, muzikas Juozas Babravičius, įvairių lietuvių organizacijų atstovai ir daug kitų bendruomenės lyderių. Po JAV ir Lietuvos himnų ir kalbų, boksininkas žadėjo į kitą susitikimą atvykti jau tapęs Pasaulio čempionu. Salė šaukė, plojo, vienas senukas, pasak pranešimo *Vienybėje*, su ašaromis akyse boksininkui sakęs: „tu esi geras Lietuvis“. J. Sharkiui-Žukauskui atsiėmus dovaną, baigėsi vakarienė ir prasidėjo ilgai užsitęsę šokiai¹⁰². 1933 m. Čikagos lietuviai jam taip pat surengė pagerbimo vakarą. Salėje melstasi, šokta, dainuota, džiaugtasi, kad vakaras buvęs „labai lietuviškas“, boksininkas kalbėjęs lietuviškai ir iki vėlumos su visais bendravęs ir dalijęs autografus¹⁰³.

Prie palaikymo praktikų galima priskirti ir lažybas. Gausiausiai aprašomi spaudoje lažybų atvejai susiję su J. Sharkio-Žukausko kovomis. Tačiau, matyt, pasitaikydavo lažybų ir kitų kovų atvejais. Artėjant dviejų lietuvių imtynių grandų – J. Gansono ir K. Sarpaliaus – kovai, *Vienybė* stebėjosi, kad „derybų (betų) vienok nesiskubina Lietuviai daryti. Daugelis atlyžo nuo laižybų dar nuo Šarkio – Dempso kumštynių, kuriose kiti po kelet šimtų dolarių prakišo“¹⁰⁴. Ko gero, būtent J. Sharkio-Žukausko kovos labiausiai paskatino lažybų bumą trečiajame dešimtmetyje. Lietuviški laikraščiai, nors ir nebuvo labai palankūs šiai veiklai, visgi neskubėjo smerkti laimę bandančių tautiečių, kartais net su entuziazmu rašydavo apie lošimus. Štai artėjant minėtai lietuvių boksininko kovai su J. Dempziu, pasak žinutės *Vienybėje*, vienas lietuvis „jau nešiojasi sertifikuotą čekį už \$3,000 ir ieško žmonių, kurie sutinka eit į lažybas už Dempši. Jis gi tuos pinigų stato

už Sharkey.“ Sunkoka patikėti, kad lietuviai galėjo sau leisti statyti lažybose tokias sumas, bet kad būta entuziazmo, rodo ir kitos žinutės. Čikagos *Drauge* skųstasi: „Visur eina „betai“ už Šarkį. Tik gaila, kad lietuviai neranda „betininkų“, nes airišiai nelabai pasitiki savo buv. čempionu“. Skaitant daugelį tokių žinučių susidaro įspūdis, kad lošimus skatino ne tik siekis praturtėti. Tai buvo ir būdas išreikšti pasitikėjimą savo palaikomu sportininku. Boksininkas savo gerbėjams kuriam laikui suteikė pasitikėjimo galimybę labai neramiame ir nesaugiam gyvenime. Vis dėlto pralaimėjimas J. Dempšiui turėjo greitai sudaužyti šias iliuzijas ir, net jei *Vienybė* skelbė, jog „didžiama net ir savo lažybas pralaimėjusių, visai savo kilnaus vientaučio Šarkio nekeikia. Jie greičiau randa kaltybės aplinkybėse, kuriose prisiėjo jaunam Šarkui išsilaikyti šią didžią kovą“, bendras lažybų kiekis ir sumos turėjo gerokai sumažėti¹⁰⁵.

Priešingai, nei įvairių amerikietišκών komandinių sporto šakų, kurios lietuvių diasporoje tuo metu dar nebuvo itin populiarios ir suprantamos, imtynių ir bokso dėka (dėl jų specifikos ir aiškumo) Amerikos lietuviai galėjo pristatyti universalias žvaigždes, pajėgias tapti populiariomis įvairiose šalyse ir pačioje Lietuvoje. J. Sharkis-Žukauskas buvo pirmo ryškumo žvaigždė visame lietuvių pasaulyje, nepaisant to, kad, atrodo, niekada, išskyrus keletą pavienių atvejų, nesusitiko su jokios kitos šalies varžovais. Profesionalios imtynės kur kas sunkiau įsivaizduojamos be klajojimo, todėl garsieji lietuviai pabuvojo ir įvairiose Šiaurės ir Pietų Amerikos šalyse bei Europoje, ir užsukdavo į Lietuvą. Po viešnagės Argentinoje J. Komaras nuvyko į Londoną, kur taip pat susilaukė lietuvių dėmesio¹⁰⁶. Dėmesio ir pagarsinimo netrūko ir J. Šimkui, kuris 1928 m. *Dirvos* redaktoriaus Kazio Karpavičiaus pastangų dėka lankėsi Lietuvoje ir rungėsi su vietiniais ir kaimyninių šalių imtynininkais. 1933 m. vasarą į Lietuvą atvyko K. Požėla ir Vincas Bartašius.

Nepaisant to, kad jų pagrindinis kelionės tikslas buvo pailsėti, draugų paprašytiems jiems teko pademonstruoti savo jėgas. *Lietuvos aidas* džiaugėsi, kad, nepaisant beveik nebuvusios reklamos, į *Makabi* stadioną Kaune sugužėjo apie pusantro tūkstančio žmonių. V. Bartašius savo kovoje įveikė latvį, o K. Požėla nepaliko vilčių žymiai sunkesniai Lietuvos imtynininkui Vladui Labanauskui. Po rungtynių K. Požėla, nors ir buvo labai nusivylęs jam sudarytomis sąlygomis, džiaugėsi galėjęs pasirodyti savo tautiečiams¹⁰⁷. Nestebina tad, kad 1937 m. *Jaunimo* laikraščiu Čikagoje paskelbus populiariausių jaunųjų lietuvių dešimtuką ir paaiškęs, kad imtynių žvaigždės JAV ėmė prarasti savo statusą, iš Londono atėjo J. Liūdžiaus laiškas, kuriame priekaištauta, kad dešimtuke nėra imtynininkų V. Bartašiaus ir K. Požėlos, o didelė dalis dešimtuke buvusių vardų Britanijos lietuviams esą mažai ką sako¹⁰⁸.

Taigi imtynininkai buvo itin svarbūs ir bene reikšmingiausi iš visų sportininkai pirmosios generacijos išeivių bendruomeniniame gyvenime. Jų pasirodymai giliai įsismelkę į tautiečių atmintį, nors nė vienas iš atletų negalėjo savo populiarumu konkuruoti su J. Sharkiu-Žukausku. Buvo ir daugiau artimų bendruomenei sportininkų: Eddis Bensonas, Petė Wistertas buvo profesionalūs boksininkai, abu priklausė *Lietuvos Vyčių* organizacijai, pirmasis net žaidė krepšinį už vienos iš organizacijos kuopų komandą¹⁰⁹. Tikėtina, kad ir daugiau „kumštinių“ priklausė įvairioms organizacijoms, tačiau, nors kartais ir aprašomi spaudoje, netapo tokio masto įžymybėmis, nesulaukė tokių palaikymo praktikų ir bandymų iš jų nukalti herojų portretus.

Apibendrinimas

1) Kovinio sporto atstovų įžymumo kapitalas buvo kaupiamas bendromis žiniasklaidos, vadybininkų, pačių imtynininkų ir

auditorijos pastangomis. Imtynininkai geriau nei bet kurios kitos sporto šakos atstovai išnaudojo lietuviškosios žiniasklaidos puslapius, kuriuos, pasitelkdami tekstą bei fotografiją ir žaisdami etniniais jausmais, pavertė savo reklamos, ginčų su oponentais lauku. Besiginčydami ir besireklamuodami imtynininkai tiek konkuravo dėl įžymumo kapitalo vienas su kitu, tiek ir bendromis pastangomis didino įžymumo kapitalo dalį, tenkančią visiems imtynininkams apskritai. Ryškiausia kovinio sporto žvaigždė buvo boksininkas J. Sharkis-Žukauskas. Nors jo, kaip įžymybės lietuviškojoje žiniasklaidoje, konstravime, lyginant su imtynininkų atvejais, trūko agentų ir paties sportininko indėlio, greičiausiai dėl jo fenomenalių pasiekimų, vien žiniasklaidos pastangų buvo daugiau nei pakankama. Kelios lietuvių ideologinės srovės bandė šį herojų išnaudoti savo idėjų sklaidai ir net galimai matė jį kaip socialinės kontrolės įrankį.

2) Vienomis ryškiausių JAV lietuvių sporto žvaigždžių buvę boksininkai ir imtynininkai palaikė glaudžius ryšius su savo tautiečiais. Jų įžymumo teikiamą potencialą visuomeniam audiniui stiprinti pastebėjo ir išnaudoti ragino įžvalgesni bendruomenės lyderiai. Jų manymu, sporto įžymybės leido sutraukti į renginius ir organizacijas daugiau žmonių (kas kartais buvo panaudojama vienu ar kitu idėjų sklaidai), surinkti daugiau lėšų tų organizacijų ar Lietuvos reikalam. J. Sharkio-Žukausko įvaizdis, net jam ir baigus karjerą, buvo pasitelktas 1938 m. reklamuoti ir propaguoti Demokratų partijos kandidatus lietuvių elektorate.

3) Kovinio sporto atstovų palaikymo praktikos apėmė lankymąsi varžybose, šūkius, daineles, eilėraščius, lažybas, sportininkų pagerbimo vakarus. Pastebimas lietuvių sporto gerbėjų elgesys liudijo žemesniųjų sluoksnių atstovams būdingą siekį megzti itin glaudų santykį su savo žvaigždėmis. Sportas darėsi tam tikru bendruomeniniu reiškiniu su savo istorija, atmintimi, žvaigždėmis, turnyrais,

vykusiais savose erdvėse, gerbėjais, vadybininkais ir lietuviškosios medijos dėmesiu bei intrigomis. Priešingai nei amerikiečių komandinio sporto žvaigždžių, imtynininkų ir boksininko J. Sharkio-Žukausko vardai buvo žinomi ir gerbiami įvairiuose lietuvių diasporos kraštuose, o nuvykę į vieną ar kitą šalį, šie JAV sportininkai visada susilaukdavo lietuvių dėmesio.

Nuorodos

- ¹ Tereškinas A., *POPkultūra: jausmų istorijos, kūniški tekstai*, Vilnius: Kitos knygos, 2013, p. 56.
- ² Burke P., *What is Cultural History?*, Cambridge: Polity, 2008, p. 59.
- ³ Levine P., *Ellis Island to Ebbets Field: Sport and the American Jewish Experience*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1992; Burgos A. Jr., *Playing America's Game: Baseball, Latinos, and the Color Line*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2007; Regalado S. O., *Nikkei Baseball: Japanese American Players from Immigration and Internment to the Major Leagues*, Urbana, Chicago, Springfield: University of Illinois Press, 2013; Gems G., *Sport and the Shaping of Italian-American Identity*, Syracuse: Syracuse University Press, 2013.
- ⁴ Kashatus W. C., *One-Armed Wonder: Pete Gray, Wartime Baseball, and the American Dream*, Jefferson: McFarland, 1995; Kelly J., *Mr. Notre Dame – The Life and Legend of Edward Moose Krause*, Lanham, Md.: Diamond Communications, 2002.
- ⁵ Senn A. E., *American Lithuanians Bring Basketball To Lithuania, A Research Seminar In Black And White*, Kaunas: VDU, 2004, p. 144–149.
- ⁶ Jakubs-Jakubauskas J., *Amerikos lietuvių sporto istorija*, 1966.
- ⁷ Kazakevičius V., Krašauskas S., Laukaitis A., *Lietuvių išeivijos sportas, Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorija* (red. H. Šadžius), Vilnius, 1996, p. 291–340.
- ⁸ Tirilis R., *Geležiniai vyrai*, Vilnius, 2010; Tirilis R., *Lietuvos vyrai ringe*, Vilnius: Hansa info, 1999; Tirilis R., *Nuo kaimo ristynių iki Pasaulio čempiono*, Vilnius, 2007; Tirilis R., *Lietuvos boksui 90*, Vilnius, 2013.
- ⁹ Karalevičius S. L., *Bokso milžinai: Iš Pasaulio ir Lietuvos bokso istorijos*, Kaunas: Arx Baltica, 2007, p. 283–351.
- ¹⁰ Collins T., *Sport in Capitalist Society: A Short History*, London, New York: Routledge, 2013, p. 86.
- ¹¹ *Ten pat*, p. 86–91.
- ¹² *Ten pat*, p. viii.
- ¹³ Rader B. G., *American Sports: From the Age of Folk Games to the Age of Televised Sports*, New Jersey: Paearson, 2006, p. 139; *ten pat*, p. 147.
- ¹⁴ Riess S. A., *City Games: The Evolution of American Urban Society and the Rise of Sports*, Urbana, Chicago: University of Illinois Press, p. 110–111; *ten pat*, p. 122.
- ¹⁵ Aleksandravičius E., *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013, p. 193.
- ¹⁶ Bourdieu P., *How Can One Be a Sports Fan?*, *The Cultural Studies Reader* (ed. S. During), London, New York: Routledge, 2001, p. 437.
- ¹⁷ White Anglo-Saxon Protestant.
- ¹⁸ Balandis E., *Sporto herojaus funkcija JAV lietuvių visuomenėje: Jacko Sharkio-Žukausko atvejis 1926–1936 m.*, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2014, nr. 2 (18), p. 87–100.
- ¹⁹ *Ten pat*, p. 11–12.
- ²⁰ Dobar A., *With Our Leather Pushers, Jaunimas*, 1938, nr. 11, p. 6.
- ²¹ Levine P., *min. veik.*, p. 38.
- ²² *Ten pat*, p. 160.
- ²³ Tiesa, kai kurie tyrinėtojai buvo linkę atmesti šios rūšies autonomiškumą ir laikė jį simbolinio kapitalo dalimi. Plačiau apie šią diskusiją ir bendrai apie įžymumo kapitalą žr.: Driessens O., *Celebrity capital: redefining celebrity using field theory*, *Theory & Society*, 2013, t. 42, p. 543–560; Gunter B., *Celebrity Capital: Assessing The Value of Fame*, New York: Bloomsbury, 2014.
- ²⁴ O. Driessens, *min. veik.*, p. 547–549.
- ²⁵ Plačiau žr.: Tereškinas A., *min. veik.*, p. 54.
- ²⁶ Čia O. Driessensas pateikė Richardo Dyerio ir Francesco Alberoni atsaką, žr.: Driessens O., *min. veik.*, p. 547.
- ²⁷ Sarpalius *Lietuvių Ristikų Čempionas, Vienybė*, 1927, nr. 111, p. 1.

- ²⁸ Ginčiuose tarpe Komaro ir Sarpalio už čempionatą, *Vienybė*, 1927, nr. 135, p. 4.
- ²⁹ Daug spalvingų pavyzdžių pateikia iš literatūros tyrimų lauko ateinanti Boddy K., *Boxing: A Cultural History*, London: Reaktion Books, 2008; taip pat žr.: Riess S. A., *min. veik.*, p. 177–181, *ten pat*, p. 257. Kalbama, kad ir Jacko Sharkio pralaimėjimą Primo Carne-rai 1933 m. kovoje dėl titulo galėjo lemti ne tik sportiniai gabumai: Levine P., *min. veik.*, p. 182.
- ³⁰ J. U., Tuščias lermas dėl Šarkio – Šmelingo kumštynių, *Laisvė*, 1932, nr. 142, p. 6.
- ³¹ Balandis E., *min. veik.*, p. 96.
- ³² Kulis J., Atsakymas Kuzmickui-Uktveriui, *Varpas*, 1924, nr. 23, p. 5.
- ³³ Kulis J., *Varpas*, 1923, nr. 1, p. 7.
- ³⁴ Karas lietuvio su greku. Lietuviai visi ren-giasi prie to karo, *Varpas*, 1924, nr. 19, p. 6.
- ³⁵ J. A. M., Lietuva parbloškė Lenkiją, *Vienybė*, 1927, nr. 126, p. 6.
- ³⁶ Jack Ganson risis su Tom Lurich, *Vienybė*, 1927, nr. 127, p. 6.
- ³⁷ Vilniaus klausimas išrištas, sako Komaras, *Darbininkas*, 1928, nr. 5, p. 7.
- ³⁸ Ganson J., Ką reiškia atletika, *Vienybė*, 1927, nr. 138, p. 4.
- ³⁹ 1913 m. iš Lietuvos išvykęs Jackas Gansonas, regis, dar prieš pradėdamas savo sportinin-ko karjerą bendradarbiavo lietuvių spaudoje (žr.: Jurinas, Lietuvis – Amerikos ristikų čempionas – Kaune, *Sekmadienis*, 1936, nr. 8, p. 9.), 1936 m., prieš pat savo tėčio mirtį lankėsi Lietuvoje, „Lietuvos žinios“ pastebėjo, kad jis „labai įdomaujasi Lietu-vos vidaus santvarka, spaudos būkle etc.“ (žr.: Iš Kalifornijos Lietuvon atvyko lietuvis ristikas impresarijus, *Lietuvos žinios*, 1936, nr. 41, p. 7); prieš išvykdamas iš Lietuvos jis paaukojo šimtą litų Vytauto Didžiojo muzie-ju (žr.: Jackas Gansonas – Karabinas Vytau-to Didžiojo fondo rėmėjas, *Lietuvos žinios*, 1933, nr. 45, p. 6.).
- ⁴⁰ Apie beisbolo klubų savininkų ir vadybinin-kų siekius pritraukti fanus samdant vienos ar kitos kilmės žaidėją žr.: Levine P., *min. veik.*, p. 109, *ten pat*, p. 112.
- ⁴¹ Beekman S. M., *Ringside: A History of Pro-fessional Wrestling in America*, Westport: Praeger, 2006, p. 65.
- ⁴² Protokolas, *Varpas*, 1924, nr. 22, p. 5.
- ⁴³ Lietuviai, pirmyn!, *Vienybė*, 1927, nr. 63, p. 2.
- ⁴⁴ Lietuvių vardas oro sporte, *Vienybė*, 1927, nr. 80, p. 2.
- ⁴⁵ Kuzmickas-Uktveris J., *Varpas*, 1924, nr. 21, p. 5.
- ⁴⁶ Kulis J., Atsakymas Kuzmickui-Uktveriui, *Varpas*, 1924, nr. 23, p. 5.
- ⁴⁷ Sarpolis K., Pranašauja Gansonui didelę ateitį, *Vienybė*, 1927, nr. 144, p. 4; Ganson J., Gansonas pasirengęs ristus su Sarpoliu, *Vie-nybė*, 1927, nr. 145, p. 6.
- ⁴⁸ Brazauskas sako, kad Komaras jo bijąs, *Vie-nybė*, 1927, nr. 49, p. 6.
- ⁴⁹ Komaras atsiliepia Brazauskui, *Vienybė*, 1927, nr. 53, p. 6.
- ⁵⁰ Komaras J., Ristikas Komaras iššaukia Sar-palių, *Vienybė*, 1927, nr. 64, p. 6.
- ⁵¹ Whannel G., *Media Sport Stars: Masculini-ties and moralities*, New York: Routledge, 2005, p. 31.
- ⁵² Beekman S. M., *min. veik.*, p. 64.
- ⁵³ Cathcart R. S., From Hero to Celebrity: The Media Connection, *American Heroes in a Media Age* (red. J. Drucker, R. S. Cathcart), New Jersey: Hampton Press, 1994, p. 38.
- ⁵⁴ Rojek Ch., *Celebrity*, London: Reaktion, 2001, p. 128.
- ⁵⁵ Balandis E., *min. veik.*, p. 94; Morkus, Iš po mano balanės, *Sharkey, Vytis*, 1929, nr. 4, p. 66.
- ⁵⁶ Steponaitis J., Antanas Kundrota – mūsų sporto veteranas, *Vienybė*, 1935, nr. 31, p. 3.
- ⁵⁷ Siliūnas E., Linkėjimai iš Patagonijos, *Argen-tinos Lietuvių Balsas*, 1936, nr. 279, p. 4; Vinevičius S., *Argentinijos Lietuvių Balsas*, 1936, nr. 284, p. 6.
- ⁵⁸ Giedraitis N., Šitaip minėta Vasario 16 Ar-gentinoj, *Argentinijos Lietuvių Balsas*, nr. 284, p. 5.
- ⁵⁹ Naujokaitis B., Atvažiuoja Komaras, *Argen-tinos Lietuvių Balsas*, nr. 298, p. 4.
- ⁶⁰ Reporteris, Pasaulinis ristikas Juozas Ko-maras aplankė Berisso lietuvis, *Argentinijos Lietuvių Balsas*, 1935, nr. 271, p. 7.
- ⁶¹ J. A. M., Gansonas – Naujas Lietuvių ristikų čempionas!, *Vienybė*, 1928, nr. 17, p. 6.
- ⁶² Požėla laimėjo, *Darbininkas*, 1928, nr. 123, p. 4.
- ⁶³ Beekman S. M., *min. veik.*, p. 64.

- ⁶⁴ Buornal V., Dr. Sarpaliaus atsilankymas, *Vienybė*, 1927, nr. 7, p. 3.
- ⁶⁵ Waterburio Lietuvis, Nauja žvaigždė. Boksius Jack Kelley-Dobilaitis, *Vienybė*, 1928, nr. 83, p. 4.
- ⁶⁶ Baranauskas V., Lietuvis Jukonis laimėjo kumštynes nuo Levinskio, *Vienybė*, 1928, nr. 102, p. 3.
- ⁶⁷ Holt R., Mangan J. A., Prologue: Heroes of a European Past, *European Heroes: Myth, Identity, Sport* (ed. Holt R., Mangan J. A., Lanfranchi P.), Oxon, New York: Routledge, 2013, p. 6.
- ⁶⁸ Balandis E., *min. veik.*, p. 93–94. Kaip vieną iš herojaus funkcijų socialinę kontrolę nurodo ir sporto sociologai: Delaney T., Madigan T., *Sociology of Sport: An Introduction*, Jefferson: McFarland, 2009, p. 69. Citatos šioje pastraipoje, žr.: Jis nepralaimėjo, *Draugas*, 1927, nr. 171, p. 2; Lietuvis – Čempionas, *Vienybė*, 1932, nr. 74, p. 2; Korespondentas, Pagerbimas ir paagitavimas, *Naujienos*, 1933, nr. 215, p. 6.
- ⁶⁹ Mat Bouts For Dexter Park, *Chicago Daily Tribune*, 1911, nr. 101, p. 20.
- ⁷⁰ Kuizinienė D., Lietuvių spaudos draugija, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, t. 13, p. 184.
- ⁷¹ Hammerlock, Zbyszko Is an Easy Victor, *Chicago Daily Tribune*, 1911, nr. 104, p. 19.
- ⁷² Hold Benefit Wrestling Show for War Relief, *Lietuva*, 1915 04 23, prieiga internete: http://flps.newberry.org/article/5423970_3_0335.
- ⁷³ Wrestlers Earn \$150 for Lithuania's Independence, *Lietuva*, 1918 04 19, prieiga internete: http://flps.newberry.org/article/5423970_2_1589.
- ⁷⁴ Imtynės Vilniečių šelpimui, *Dirva*, 1939, nr. 50, p. 8.
- ⁷⁵ Jarus J., Manoma rengti atletikos vakarus, *Dirva*, 1931, nr. 42, p. 8.
- ⁷⁶ Morkus, Iš po mano balanos, Sharkey, *Vytis*, 1929, nr. 2, p. 25.
- ⁷⁷ Morkus, Iš po mano balanos, Sharkey, *Vytis*, 1929, nr. 7, p. 154.
- ⁷⁸ Detroit, Michigan, *Vytis*, 1928, nr. 2, p. 53.
- ⁷⁹ Virbickas J., Iš Sandariečių pikniko, *Vienybė*, 1927, nr. 99, p. 3.
- ⁸⁰ Sporto korespondentas, Sportas, *Dirva*, 1928, nr. 35, p. 6.
- ⁸¹ Laisvės naudai piknikai, *Laisvė*, 1932, nr. 138, p. 4.
- ⁸² Plačiau apie marksistų ir neomarksistų kritiką modernaus sporto atžvilgiu bei šios kritikos kritiką žr.: Guttman A., *From Ritual To Record: The Nature of Modern Sports*, New York: Columbia University Press, 2004 (1978), p. 57–80, *ten pat*, p. 168.
- ⁸³ Balandis E., *min. veik.*, p. 90–91.
- ⁸⁴ Apie šio fortepijono meistro atvykimą į JAV, komunistų bandymus jį išnaudoti savo tikslams ir tai, kaip kitos lietuvių srovės žvelgė į Vytautą Bacevičių žr.: Petrauskaitė D., *min. veik.*, p. 261–279.
- ⁸⁵ Lankėsi, *Darbininkas*, 1938, nr. 76, p. 2.
- ⁸⁶ A., Spalių 9 d. minėjime dalyvavo kun. J. Balkūnas ir Jack Sharkey, *Amerika*, 1938, nr. 43, p. 4.
- ⁸⁷ Petrusevičius B., Balsuokite už Demokratų Kandidatą į Gubernatorius, *Darbininkas*, 1938, nr. 82, p. 8.
- ⁸⁸ Gansonas prieš Sarpolį, *Vienybė*, 1928, nr. 16, p. 6; Internetiniame tinklaraštyje, skirtame imtynininkui Maurice'ui Tillet, yra surinkta informacijos iš įvairių JAV spaudos leidinių apie jo trenerį lietuvių K. Poželą ir jo imtynes. Iš nuorašuose pateikiamų lankomumo duomenų matyti, kad kai kurias jo kovas stebėjo 10 000 – 20 000 žmonių, prieiga internete: <http://deathmaskofmauricetillet-theangel.blogspot.lt/p/karl-pojella.html>.
- ⁸⁹ Petrauskaitė D., *min. veik.*
- ⁹⁰ Fiske J., *Populiariosios kultūros supratimas*, Vilnius: Žara, 2008, p. 118; P. Bourdieu citata iš: Bourdieu P., *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984, p. 487–488.
- ⁹¹ Ten buvęs, Komaro – Požėlos čempionato ristinės, *Vienybė*, 1927, nr. 112, p. 5.
- ⁹² Komaras J., Mano kelionė į Pietų Ameriką. Skelbimai visame mieste su mano atvaizdu Centauro pavidale. Mano Pirmutinis laimėjimas, *Dirva*, 1939, nr. 21, p. 6.
- ⁹³ Tėvų komiteto padėka, *Argentinios Lietuvių Balsas*, 1936, nr. 289, p. 7.
- ⁹⁴ Korespondentas, Urugvajaus lietuviai pagerbė stipruolį Komarą, *Argentinios Lietuvių Balsas*, 1935, nr. 272, p. 5. Rašoma, kad „dalyvavo Urugvajaus Lietuvių Centro pirmininkas A. B. Gumbaragis, DULR U. skyriaus išdininkas J. Mockevičius su žmona,

- U. L. C. vice pirm. Mineika, Dainos ir Meno d-jos sekr. Štendelis, J. Malinauskas, J. Pranevičius, ristikas St. Maisandukas, Cislinskas, A. Kudelis, Ramonai, J. Drutenis ir daugelis kitų visuomenininkų ir žinomų Urugvajaus lietuvių.“
- ⁹⁵ Lietuvis Sharkey nukumščiojo juoduką Wills visais punktais, *Vienybė*, 1926, nr. 123, p. 1.
- ⁹⁶ Naujokaitis Z., Dainuškos Komaro garbei, *Balsas*, 1936, nr. 300, p. 5.
- ⁹⁷ Balandis E., *min. veik.*, p. 92–93.
- ⁹⁸ Legkauskas V., *Socialinė psichologija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 109.
- ⁹⁹ Reporteris, Didelės ristynės ir spėkos rodymas, *Varpas*, 1924, nr. 11, p. 6.
- ¹⁰⁰ Sharkis atvažiuoja į Brooklyną. Šį sekmadienį dalyvauja Arcadia Hall A. Kundroto Jubil. Iškilmėse, *Vienybė*, 1935, nr. 35, p. 6; Kilmininkas P., Po Koncertus ir Pramogas pasidairius, *Vienybė*, 1935, nr. 36, p. 5; Knygelė apie stipruolį Kundrotą, *Vienybė*, 1935, nr. 37, p. 6.
- ¹⁰¹ Žinoma, kad K. Sarpaliaus laimėta lietuvių čempiono taurė stovėjo „Vienybės“, o 1939 m. iš Pietų Amerikos parvežtus laimėjimus J. Komaras demonstravo „Dirvos“ lange. Žr.: Sarpaliaus trofėjus, *Vienybė*, 1928, nr. 8, p. 6; Komaras Laimėjo, *Dirva*, 1939, nr. 11, p. 6.
- ¹⁰² Šauniausias priėmimas Sharkey-Žukausko Brooklyne, *Vienybė*, 1927, nr. 20, p. 6.
- ¹⁰³ Balandis E., *min. veik.*, p. 90.
- ¹⁰⁴ Gansonas prieš Sarpolį, *Vienybė*, 1928, nr. 16, p. 6.
- ¹⁰⁵ Balandis E., *min. veik.*, p. 94; \$3,000 už Sharkey!, *Vienybė*, 1927, nr. 76, p. 6; Žinių žinėlės, *Draugas*, 1927, nr. 169, p. 6; Sugrįžo Vinča, *Darbininkas*, 1929, nr. 75, p. 7; Būki-me sportail, *Vienybė*, 1927, nr. 90, p. 2.
- ¹⁰⁶ J. L. Lithuanian Wrestler In London, *Jaunimas*, 1937, nr. 5, p. 4.
- ¹⁰⁷ K. Požėla ritosi Kaune, *Lietuvos Aidas*, 1933, nr. 153, p. 6–7. Apie šį JAV lietuvių imtynininkų vizitą dar žr.: Akinis Pr. B., Europos čempionas K. Požėla Žeimely, Šiaurės Lietuva, 1933, nr. 28, p. 5; Ir Kaunas matė K. Požėlos imtynes, *Rytas*, 1933, nr. 155, p. 5; Sunkiosios atletikos rungtynės, *Lietuvos žinios*, 1933, nr. 155, p. 6.
- ¹⁰⁸ Liudzius J., Impressions And Reflections On Seeing “Jaunimas”, *Jaunimas*, 1937, nr. 2, p. 3.
- ¹⁰⁹ Maspeth Sport Lover, K of L Lodge 110, Maspeth, N.Y., *Vytis*, 1929, nr. 3, p. 53; Wistortas nugalėtojas, *Vytis*, 1929, nr. 4, p. 83.

Egidijus BALANDIS

LITHUANIAN-AMERICAN COMBAT SPORTS HEROES IN THE EARLY 20TH CENTURY

Summary

The most popular sports among first-generation Lithuanian immigrants to the United States were those of the fighting kind: wrestling and boxing. It is these that saw the appearance and creation of the first Lithuanian sports heroes and celebrities. In the early decades of the 20th c. professional wrestlers and later outstanding boxers received much attention from Lithuanian community media, which together with the sports promoters, fans, and the athletes themselves created the celebrity capital that these

wrestlers and boxers enjoyed. Due to their constant presence in the media these Lithuanian sport stars built up a renown that was used by the more enterprising community leaders to draw larger audiences to charitable fund-raising and commercial events. On the one hand, the sportsmen themselves usually were not averse to maintaining and strengthening ties with their ethnic kinsmen. On the other, community support for the combat sportsmen found expression in organizing and attending their competitions

as well as banquets in their honor; betting on them; and creating and promoting slogans, songs, and poems related to them. Unlike many stars of American team sports, Lithuanian-American wrestlers and boxers like Jack Sharkey-Žukauskas were well-known

and honored in all communities of the global Lithuanian diaspora; and if they went to some country outside the United States, these Lithuanian-American sportsmen were feted in the local Lithuanian communities there as well.

Iš archyvų

Gintarė LUKOŠEVIČIŪTĖ

Antano Vaičiulaičio XX a. 7–9 dešimtmečių dalykinė korespondencija profesoriui Broniui Vaškeliui

Lietuvių rašytojas – prozininkas ir poetas, literatūros kritikas ir stilistas, redaktorius, vertėjas, diplomatas Antanas Vaičiulaitis (1906–1992) gimė ir augo netoli Vilkaviškio, Didžiųjų Šelvių kaime.

Šviesios atminties, iškili ir talentinga asmenybė intelektualiai brendo tarpukario Kaune, studijuodama lietuvių ir prancūzų literatūrą tuometiniame Lietuvos universitete¹. XX a. 4-ajame dešimtmetyje eilėraščiuose ir apsakymuose išryškėjus A. Vaičiulaičio kūrybiniam talentui, rašytojo kūrybą netrukus vainikavo romanas *Valentina*². Išnaudodamas kūrybinį potencialą, A. Vaičiulaitis ne tik publikavo savo eilėraščių, apsakymų, pasakų rinkinius, kelionių aprašymus ir lietuvių literatūros studijas, bet ir prisidėjo prie *Visuotinės literatūros istorijos* sudarymo³, aktyviai bendradarbiavo ir redagavo lietuvišką spaudą, rašė literatūros kritikos straipsnius, vertė lietuvių kilmės autorių kūrybą iš prancūzų į lietuvių kalbą.

Antrojo pasaulinio karo metai, politinis nestabilumas, okupacijos atmosfera buvo nepalanki kūrybinei veiklai, todėl didžioji dalis inteligentų pasitraukė į Vakarus. Kai kurie iš jų prisidėjo prie pastangų saugoti Lietuvos valstybės tęstinumą, užimdami pareigas

Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. Prie tokių asmenų galima priskirti ir A. Vaičiulaitį,ėjusį pasiuntinybės atašė pareigas Lietuvos atstovybėje prie Šventojo Sosto Romoje 1940–1941 metais⁴. Vis dėlto, netrukus rašytojui teko emigruoti į Jungtines Amerikos Valstijas⁵. Ten gyvendamas ir dirbdamas, A. Vaičiulaitis atgaivino savo kūrybines galias, aktyviai puoselėjo ir skleidė lietuvių kultūrą ir literatūrą. Autoriaus intelektualinę, kultūrinę veiklą pagrindžia ir liudija jo korespondencijos palikimas – laiškai, adresuoti teatrologui ir literatūrologui profesoriui Broniui Vaškeliui (g. 1922).

Šioje publikacijoje skelbiama penkiolika Antano Vaičiulaičių laiškų, rašytų JAV, ir saugomų prof. B. Vaškeliui archyve, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institute.

Nors neseniai pasirodė A. Vaičiulaičio korespondencijos rinktinė, kurioje paskelbta daugiau nei 1 200 rašytojo laiškų įvairiems adresatams⁶, knygoje yra tik vienas laiškas, oficialiai skirtas prof. B. Vaškeliui⁷. Šioje publikacijoje skelbiama korespondencija papildys laiškų rinktinės sudarytojų atliktą darbą, leis geriau pažinti A. Vaičiulaičio asmenybę ir kūrybinę veiklą JAV 1964–1986 metais.

Skelbiama korespondencija pateikta originali, nekoreguojant rašybos ir skyrybos ypatumų. Daugelis A. Vaičiulaičio laiškų, adresuotų prof. B. Vaškeliui, buvo rašyti ranka. Laiškai, spausdinti mašinėle, – be lietuviškų raidžių, tačiau A. Vaičiulaitis visada jas sužymėdavo rašikliu. Tekstuose yra santrumpų, įvairių kūrinių pavadinimų, gausu asmenvardžių ir slapyvardžių. Visi jie paaiškinti nuorodose.

Spausdintai korespondencijai priskiriami 3 rašytojo laiškai, datuoti 1964 m. kovo 27 d., 1979 m. sausio 9 d. ir tų pačių metų gegužės 15 d. Apskritai, visas susirašinėjimas yra formalus pobūdžio ir atskleidžia dalykinius dviejų inteligentų ryšius, išskyrus 1980 m. gegužės 16 d. laišką, kurio turinys parodo daugiau asmeniškumo, nei dalykiškumo.

Korespondencijos pradžia – 1964 m. kovas, nors tada prof. B. Vaškeliui parašytas tik vienas laiškas. Jame A. Vaičiulaitis atskleidžia savo siekį pristatyti lietuvių rašytojų, poetų kūrybą plačiai visuomenei, verčiant tekstus iš lietuvių į anglų kalbą. Taip pat minimi Fausto Kiršos kūriniai, siūloma skelbti daugiau straipsnių apie Jurgį Baltrušaitį, Antaną Strazdą ir Mykolą Vaitkų. Po šio laiško abu inteligentai maždaug 10 metų nesusirašinėjo, ir du sekantys rašytiniai liudijimai atsiranda tik 1974 m. Tų metų rugpjūtį į prof. B. Vaškelį kreipiamasi dėl publikacijų, rengiamų Vinco Krėvės-Mickevičiaus ir J. Baltrušaičio mirties metinėms paminėti. Laiške pastebimas autoriaus susidomėjimas prancūzų rašytojų kūryba, ką liudija A. Vaičiulaičio siekis rašyti apie Stendalį⁸. Apie rengiamą darbą, susijusį su prancūzų rašytoju, akcentuojama ir gruodžio mėnesio laiške, kuriame aptariama ir XX a. 8-ojo dešimtmečio viduryje Lituanistikos instituto JAV organizuojama konferencija bei tai progai skirtas A. Vaičiulaičio rengiamas straipsnis apie vyskupo Motiejaus Valančiaus raštus.

A. Vaičiulaičio intencija susisiekti su prof. B. Vaškeliu, aptarti dalykinius, su litua-

nistineveiklasusijusius reikalus, suintensyvėja 1977 m., kai laiškų profesorius buvo parašyta daugiausiai per visą aptariamą periodą – penki. Tų metų sausio 18 d. laiške akcentuojama idėja parengti *Lietuvių literatūros istoriją* anglų kalba. Vasario 14 d. laiške pastebimas autoriaus interesas pagerbti gimimo ir/ar mirties metinių proga lietuvių kilmės visuomenės veikėjus, rašytojus – pavyzdžiui, Oskarą Vladislovą Milašį, Mariją Pečkauskaitę – Šatrijos Raganą, Juozapą Albiną Herbačiauską, Joną Basanavičių. Vasario 25 d. laiške grįžtama prie literatūros istorijos idėjos, siūloma į jos skyrius įtraukti lietuvių rašytojo, redaktoriaus Prano Naujokaičio asmenybę. Tų pačių metų kovo 18 d. A. Vaičiulaitis apgailestauja, kad jam pačiam tiek daug darbų apimti nepavyks, todėl siūlo į kūrybinę ir leidybinę veiklą įtraukti literatūros kritiką Vytautą Aleksandrą Jonyną, o pats galėtų užbaigti veikalus apie prancūzų rašytojus, įtraukdamas ir Onorė de Balzaką, kuris XIX a. viduryje lankėsi Lietuvoje – Tauragėje. Vėlenis – kovo 28 d. – laiškas kartoja mintis dėl straipsnio rašymo apie J. Herbačiauską.

Egzistuoja du 1978 m. laiškai, kurių vienas – balandžio 21 d. – išryškėja autoriaus siekis į įvairiakalbės literatūros istorijos rašymą įtraukti daugiau išeivijos atstovų, kaip antai, literatūros tyrinėtoją, vertėją Birutę Ciplijauskaitę, poetą, kritiką ir vertėją Alfonsą Šešplaukį-Tyruolį bei kalbininką, semiotiką, mitologijos tyrinėtoją Algirdą Julijų Greimą. Tuo tarpu rugpjūčio 29 d. laiškas iškrinta iš konteksto, nes jame užrašytas tik profesoriaus, poeto, vertėjo, literatūros tyrinėtojo Tomo Venclovos adresas Kalifornijoje, JAV.

Taip pat skelbiami trys laiškai, parašyti 1979 m. Juose užfiksuota dar viena A. Vaičiulaičio idėja – parengti anglų kalba monografiją apie Kristijoną Donelaitį, skirtą 200-osioms jo mirties metinėms. Į kūrybinį – intelektualinį darbą norima įtraukti profesorius Rimvydą Šilbajorį, T. Venclovą ir B. Vaškelį.

Metais vėliau parašytas vienas laiškas, kuris nukrypsta nuo organizacinės – kultūrinės tematikos ir yra siųstas asmeniniais tikslais – prof. B. Vaškeliui kviečiamas atvykti paviešėti į Vaičiulaičių namus Bethesdoje, JAV. Laiško autorius adresatui nubraižė žemėlapi, pažymėdamas pagrindines gatves ir atstumus, vedančius link jo namų. Pastebima, kad nuo 1980 m. susirašinėjimas buvo nutrūkęs, ir tik 1986 m. pavyko užfiksuoti vieną A. Vaičiulaičio laišką prof. B. Vaškeliui, kur grįžtama prie *Lietuvių literatūros istorijos* idėjos, tačiau suvokta, kad laiko stoka neleis parašyti tiek, kiek autorius buvo užsibrėžęs. Iš laiško turinio akivaizdu, kad A. Vaičiulaitis sovietmečiu lankėsi Vilniuje, Lietuvių kalbos ir literatūros institute, palaikė ryšius su lietuvių literatūros tyrinėtojais ir kritikais, gyvenančiais tuometinėje Lietuvoje.

Taigi, A. Vaičiulaičio laišakai prof. B. Vaškeliui yra reikšminga išeivijos kultūrinio gyvenimo ir palikimo dalis. Daugelis jų atspindi išeivijos sąmoningumą, bandymus organizuotis ir poreikį rūpintis lituanistinės veiklos sklaida, lietuvių kūrybos populiarinimo klausimais ne tik ne tik tarp dipukų, bet

ir naujosios kartos atstovų, o galbūt ir kitataučių – tai liudija bandymai leisti leidinius įvairiomis kalbomis. Korespondencijos autorius neapleidžia ir savo pomėgio, atrasto dar studijų laikais, – prancūzų kūrybos. A. Vaičiulaitis ne tik stengiasi gilintis į šios literatūros atstovų stilistiką, tekstus, bet ir bando sieti juos su Lietuva, ieško istorinių ryšių.

Galima teigti, kad kiekviename laiške išryškėja nemažai idėjų, susijusių su lietuvių išeivijos kultūrinio gyvenimo gerinimo galimybėmis. Turėdamas įvairių sumanymų, organizacinių gebėjimų ir ryžto, intelektualas A. Vaičiulaitis dėjo pastangas tam įgyvendinti, siekdamas įtraukti ir kitus išeivius į kūrybinį, leidybinį, lietuvių kultūros puoselėjimo ir ugdymo darbą. Nors dalis rašytojo sumanymų nebuvo realizuoti, tačiau straipsniai įvairiuose periodiniuose leidiniuose apie minėtus lietuvių literatūros veikėjus ir jų kūrybą, taip pat XX a. 10-ojo dešimtmečio pradžioje pasirodžiusi *Lietuvių egzodo literatūra 1940–1990* neabejotinai liudija A. Vaičiulaičio idėjų tikslingumą ir prasmingumą išsaugoti raštu paliudytą tautinę kultūros gyvastį.

1) Vašingtonas, 1964 m. kovo 27 d.

Vašingtonas 1964. III. 27.

Mielas p. Vaškeli,

Apie Faustą Kiršą Lituanui rašiau 1962 m. nr. 3°. Tai ir buvo mano lietuviškojo straipsnio santrauka anglų kalba¹⁰. Tačiau Kiršą reikėtų dar atžymėti Lituanus skiltyse¹¹. Manau, kad geriau būtų išversti kuo daugiau jo eilėraščių, kaip tai buvo padaryta su H. Nagiu¹². Kiršos Smūtkelis¹³ jau buvo įdėtas į Lituanus, o daugiau jo vertimų būtų sunku surasti. Tad reiktų patiem šiuo reikalu pasirūpinti.

Manau, iš Lietuvių Poezijos Antologijos¹⁴ būtų galima versti Abejojimus¹⁵, Kambarį, kuriame dainuoju, Klajūną¹⁶, Laišką Obelaitėms, Pavakariais Dievulis eina¹⁷. Iš Šventųjų Akmenų¹⁸ rinkinio siūlyčiau tokius eilėraščius kaip Šventas Akmuo, Žaidimas Vienumoje, Pavasario Gėlės. Iš Tolumų rinkinio – Lango į Sodą ir gal dar ką. Iš paskesnių jo eilėraščių Aiduose prieš porą metų buvo labai gražus Dainos gimimas¹⁹. Būtų galima pagalvoti apie ištrauką iš Pelenų²⁰.

Apie Jurgį Baltrušaitį²¹ Jūs galėtumėte parašyti. Jei tai būtų trumpesnis dalykas, galėtume tuojau įspausinti jį apžvalgą Aiduose. O jeigu tai būtų visas straipsnis, tektų palaukti iki rudens, nes dar turime baigti su V. Maciūno²² straipsniu apie Strazdelį²³, ir jau yra surinktas ilgesnis

straipsnis apie Mykolą Vaitkų²⁴. Tai ir užimtų literatūrinių straipsnių vietą ligi atostogų. Apie Jurgį Baltrušaitį galėtume rašyti ir specialesne tema, pvz., apie jo lietuvių²⁵ kalbą. Kadaisė šia tema man daug įdomių minčių žodžiu²⁶ pabėrė A. Salys²⁷. Beje, po mirties apie Baltrušaitį aš esu parašęs straipsniuką į Books Abroad²⁸.

Geriausio linkėjimai Jums –

A. Vaičiulaitis

2) Vašingtonas, 1974 m. rugpjūčio 10 d.

Vašingtonas, 1974. VIII. 10.

Mielas Profesoriau,

Siunčiu laišką apie Stendhalį²⁹.

Pasižiūrėkit, kaip Jums atrodytų.

Pradžią būtų galima pakeisti – pradėti nuo kitų prancūzų rašytojų kelionių Lietuvon – žodžiu, nuo viduramžių. Verčiant, prancūziškus tekstus galėčiau surasti.

Aš truputį sužinojau apie Jūsų planus.

Kai kas man kitaip atrodytų.

Pvz. V. Maciūnas³⁰ galėtų rašyti knygą apie V. Krėvę³¹ Amerikoje, Jūs³² – sukurti savo veikalą apie Baltrušaitį³³, K. Ostraukas³⁴ – apie Biliūną³⁵, aš – baigti apie prancūzus ir t. t.

Kiti galėtų kibti prie Jūsų minėtų dalykų.

Daug labų Jums ir šeimai

A. Vaičiulaitis

3) Vašingtonas, 1974 m. gruodžio 4 d.

Vašingtonas, 1974. XII. 4.

Mielas Profesoriau,

Peržiūrėjau straipsnį apie Valančių, – jis Instituto³⁶ suvažiavimo³⁷ paskaitai netinka: yra bendras, biografija, raštai, ir t.t. Apie stilius ten beliko tose koks puslapis³⁸.

Taigi, šis dalykas atkrenta.

O tuo tarpu šoksiuosi papildyti išnašas apie Stendhalį³⁹.

Geriausio linkėjimai Jums trims.

Vaičiulaitis

4) Bethesda, 1977 m. sausio 18 d.

Bethesda, 1977. I. 18.

Mielas Daktare,

Aš siūlau grįžti prie lietuvių literatūros istorijos anglų kalba ir ieškoti vieno žmogaus, kuris ją paruoštų. Kai imasi keli, matote, nieko neišeina – nei iš vieno, nei iš kito plano.

Tuo tarpu man neateina į galvą, kas galėtų literatūrų istoriją rašyti. Kartais man kyla mintis: o kodėl ne Jūs?

Kai kada man nagai niežti, bet kai pamatau – jau per vėlu... Ir keletą metų vis ten nepriečiau prie darbo.

O šiaip visi tie stumdymaisi gan liūdnei nuteikia, – juk seniai reikėjo padaryti.
Su gerais linkėjimais Jums ir šeimai –

A. Vaičiulaitis

5) Bethesda, 1977 m. vasario 14 d.

Bethesda 1977. II. 14.

Mielas Daktare,

Didelis ačiū už bibliografiją apie A. Vienuolį⁴⁰. Kelis dalykus įtraukiau į straipsnį enciklopedijai⁴¹.

Dar kalbant apie Instituto⁴² reikalus man atėjo į galvą, kad į Čikagos programas reikėtų įtraukti ką nors (o gal ir visus) iš šių metų sukaktuvininkų. Tai dr. J. Basanavičius⁴³, O. V. Milašius⁴⁴ ir Šatrija Ragana⁴⁵. Iš pernykščių būtų įdomus Herbačiauskas⁴⁶.

Su gerais linkėjimas Judviem –

A. Vaičiulaitis

6) Bethesda, 1977 m. vasario 25 d.

Bethesda 1977. II. 25.

Mielas Profesoriau,

Kalbėjau su Tomu Venclova⁴⁷. Jis sakėsi Jus žinąs ir sutiko dalyvauti simpoziumuose⁴⁸ ar su paskaitom Čikagoje lapkričio mėnesį. Smulkiau Jūs išsiaiškinsit su juo. Aš jam paduosiu Jūsų adresą. Šiandien čia yra vakaronė su juo, o vakar jis kalbėjo Atstovų Rūmuose⁴⁹ (Commission on Security and cooperation in Europe)⁵⁰. Kalifornijoje turėtų būti už poros savaitių – po New Yorko (ten vakaronę jis turi rytį) ir po Čikagos.

Ar negalėtumėt paskolinti juostelę – su Pūkelevičiūtės⁵¹ pasikalbėjimu apie Milašį. Broliai⁵² <...> pasidarytų kopiją – ir grąžintume Jums greitai. O atsiųskit mano adresu.

Daug labų Jums trims! –

A. Vaičiulaitis

P.S. Kodėl neįtraukus į literatūros skyrius Pr. Naujokaičio⁵³ – A. V.⁵⁴

7) Bethesda, 1977 m. kovo 18 d.

Bethesda, 1977. III. 18.

Mielas Daktare,

Žadėjau greitai atsakyti, tad ir rašau.

Su paskaita apie Herbačiauską⁵⁵ vargiai man išeis, nes po ranka trūktų medžiagos. O kaip, jei pakalbinti Jonyną iš Montrealio⁵⁶

Aš galėčiau lengviau susidoroti su tokia tema: „Balzakas Lietuvoje“⁵⁷. Tai būtų panašu, kaip su Stendhaliu⁵⁸. Bet ir tai nesu tikras, ar važiuočiau į Čikagą. Bet ši tema man lengviau eitų... Tiesa, ši tema ne tokia aktuali visų sukaktuvių metams.

Tad štai mano nei šioks nei toks atsakymas.

Daug linkėjimų Jums! –

A. Vaičiulaitis

8) Bethesda, 1977 m. kovo 28 d.

Bethesda, 1977. III. 28.

Mielas Daktare,

Floridoje buvau užsukęs pas Vl. Kulboką⁵⁹ – maniau, kad jis turi Herbačiausko⁶⁰ raštus. Pasirodo, kad jis nieko neturi. Tai mudu abu atkrintam paskaitai apie Herbačiauską, nes reikėtų po ranka turėti jo kritikos raštus, reikiamą periodiką, kur jis rašė / pvz. „Naująją Romuvą“⁶¹ ir kt. /, ir grožinius jo raštus. Gal visa tai susirastų Pensilvanijos u-to⁶² bibliotekoje, ar pas ką nors Čikagoje. Tad ten reikėtų ieškoti ir paskaitininko⁶³.

Geriausi linkėjimai Jums –

Vaičiulaitis

9) Bethesda, 1978 m. balandžio 21 d.

Bethesda, 1978. IV. 21.

Mielas Profesoriau,

Norėčiau pratęsti mūsų kalbą telefonu aną dieną.

Aš nuo senokai galvoju, kad be Ciplijauskaitės⁶⁴ dar reikėtų pajudinti A. Šešplaukį⁶⁵ ir A. Greimą⁶⁶.

Su A. Šešplaukiu kadaise esu kalbėjęs ir jis sutiktų rašyti lietuvių literatūros istoriją vokiškai. Tai jis padarytų tiesiai vokiečių kalba.

A. Greimas, kaip didelis vardas, būtinai turėtų duoti lituanistinį veikalą prancūzų kalba⁶⁷. Vieni sako, kad jis galėtų duoti knygą apie lietuvių mitologiją, kiti – tautosaką, lietuvių kultūrą, net istoriją. Mano galva, jis galėtų paversti ir lietuvių literatūros istoriją.

V. Trumpa⁶⁸ pirmoj vietoj pasiūlė mitologiją, kai jam užsiminiau apie temą A. Greimui.

Jei pavyktų šiuos tris užvaryti⁶⁹, iš tikrųjų būtų didelė pradžia.

Beje, ką girdėjot iš V. Maciūno?⁷⁰

Geriausi linkėjimai Jums!

Vaičiulaitis

10) Bethesda, 1978 m. rugpjūčio 29 d.

Bethesda, 1978. VIII. 29.

Mielas Profesoriau,

Štai adresas, kurį žadėjau Jums atsiųsti:

T. Venclova⁷¹

948 18th St. Apt. D.

Santa Monica, California 90403

Jeigu Jūs patirtumėt, kad jo adresas būtų pasikeitęs, atsiųskit man naują.

Geriausi linkėjimai Jums visiems!

A. Vaičiulaitis

11) Bethesda, 1979 m. sausio 9 d.

Bethesda, 1979. I. 9.

Mielas Profesoriau,

Noriu pasiguosti Jums: Šilbajoris⁷² atsisakė rašyti Donelaičio⁷³ monografiją anglų kalba. Davė daug motyvų, bet nė vienas nėra per daug tvirtas.

Gal dar atsimenate, kad andai telefonu ilgokai kalbėjomės apie Donelaičio monografiją. Aš tada Jums sakiau, kad jeigu Šilbajoris nesutiktų, Jūs turėtumėte pasiimti šį tikrai įdomų ir vertingą darbą. Taigi ir prašau Jus: drūčiai pagalvokite ir sutikite. Sąlygas žinote: laiko būtų apie dveji metai. Lietuvių Fondas⁷⁴ į šį projektą pažiūrėjo palankiai ir paprašė sąmatos: honoraro autoriui ir kiek reikėtų pamokėti kokiai geresnei universitetinei leidyklai.

Šį laišką Jums rašau, paprašytas ir Kultūros Tarybos pirmininko A. Radžiaus⁷⁵. Jis pats nediršo išsyk į Jus kreiptis, kadangi sakėsi Jūsų nepažįstąs. Bet po šio mano laiško gal ir pats Jums paskambins ar parašys – pasitarti ir nutarti. O jeigu Jums reikėtų, jo telefonas yra toksai: 301-727-1935.

Tikėdamasis palankaus atsakymo, siunčiu Judviem geriausius linkėjimus.

A. Vaičiulaitis

12) Bethesda, 1979 m. balandžio 19 d.

Bethesda, 1979.IV.19.

Mielas Profesoriau,

Vėl noriu sutrukdyti Jus – vis tuo pačiu reikalu – Donelaičio monografija⁷⁶.

Klausimas gi toks: ar nutarėte ją rašyti patsai? Su ta sąlyga, kad laikas būtų ilgesnis.

Tai parašykite ar paskambinkite man greitai, nes aš turiu painformuoti Kultūros Tarybą⁷⁷.

Ir dar vienas prašymas: gal Jūs, o gal Jūsų žmonelė⁷⁸ turite Vilniaus planą? Man labai reikėtų, nes užsirašiau ekskursijai. Ieškojau Lietuvoje išleistose knygose apie Vilnių ir neradau.

Geriausius linkėjimai Judviem!

A. Vaičiulaitis

P.S. Beje, per didelį vargą suradau T. Venclovą⁷⁹. Jis sakosi dar ne pradėjęs, bet atrodo, kad ligi metų padarys savo dalį. Apie mane institutui galite sakyti – jau pradėjo. Aš suvažiavime nebūsiu – kaip tik dėl tos kelionės.

T. Venclovos adresas:⁸⁰

10824 Lindbrook, Apt. 308

Los Angeles, Ca 90024

13) Bethesda, 1979 m. gegužės 15 d.

Bethesda, 1979. V. 15.

Mielas Profesoriau,

Sekmadienį čia netikėtai atsirado iš Kalifornijos Tomas Venclova⁸¹ – pasikalbėti su Ginzburgu⁸².

Ta proga jo pasiteiravau, ar jis būtų linkęs parašyti Donelaičio monografiją, kuri būtų išleista kokio universiteto Amerikoje anglų kalba. Jis šiuo reikalu tikrai susidomėjo ir paprašė jam dar laiškų šį klausimą priminti. Galutinai nieko nešnekejom. Aš jam dar priminiau, kad dėl šio dalyko buvote Jūs kalbintas.

Taigi, ką Jūs apie tai galvojate? Ir jeigu Venclova sutiktų, ir rašytų lietuviškai, ar Jūs padėtumėte surasti gerą vertėją į anglų kalbą, kai to prireiktų?

Kadangi reikalas greitas, gal man paskambintumėt kurį rytą į namus. Arba laukčiau greito laiškučio.

Daug labų Jums visiems –

A. Vaičiulaitis

14) Bethesda, 1980 m. gegužės 16 d.

Bethesda, 1980. V. 16.

Mielas Profesoriau,
Pastogės dalykai Jums jau sutvarkyti. Joana⁸³ kviečia Jus nakvoti pas mus, nors įspėja, kad prabangos nebus.

Prašau ir aš.

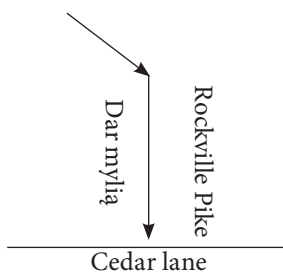
Tad labai lauksim.

Ir daug linkėjimų abiem!

Vaičiulaitis

P. S. Pas mus kelias toks:⁸⁴

Rd. 270⁸⁵ iki Rockville Pike

Prie šviesos į Cedar Lane sukti po kairei. Pirma gatvė po kairei yra Chanute Dr.⁸⁶.

15) Bethesda, 1986 m. gruodžio 4 d.

Bethesda, 1986. XII. 4.

Mielas Profesoriau,

Aš pergaltavau ir pamačiau, kad lietuvių literatūros istorijos⁸⁷, kiek aš jos buvau pasiėmęs, neturėsiu nei jėgų, nei laiko parašyti. Taigi šis reikalas reikėtų pertvarkyti. Lli⁸⁸ visai neatsisakau – galėčiau paimiti senųjų literatūros i-jų:⁸⁹ Donelaičio⁹⁰ ar gal dar už jį. Žinoma, devyniolik-tam amžiui geriausias būtų V. Maciūnas⁹¹, bet kas jį beprikalbina.

Kadaise Lituanistikos Institutas⁹² buvo man atsiuntęs avanso honorarui 500 dolerių. Čia tuos pinigus grąžinu.

Kai rugsėjo mėnesį buvau Vilniuje, V. Kubilius⁹³ man sakė, kad jis su A. Zalatorium⁹⁴ rašo lietuvių literatūros istoriją, kuri bus išleista anglų kalba⁹⁵. Kaip ji atrodys, plačiau man neaiškino.

Vilniaus universitete netikėtai pasitaikė užtikti Jūsų katedros⁹⁶ dėstytoją Kelertienę⁹⁷. Čia Jūs ją matote nuotraukoje. Man iš galvos išsprūdo tų dviejų stovinčių vyrų pavardės, taip pat kairėje sėdinčios moters. Jei žinotumėt – parašykite man. Nuotrauką galite pasilaiakyti⁹⁸.

Lietuvių kalbos ir literatūros institute⁹⁹ manęs teiravosi eilės datų, ypač dramaturgų. Gal Jums teko kur užtikti Juozo Cicėno¹⁰⁰ mirties datą, taip pat Č. Butkio¹⁰¹. Abu jie rašė dramas.

Geriausi likėjimai Jums!

A. Vaičiulaitis

Nuorodos

¹ 1922 m. įsteigtas Lietuvos universitetas tokiu pavadinimu veikė iki 1929 m., 1930–1939 m. – Vytauto Didžiojo universitetas, 1940 m. – Kauno universitetas, 1941 m. – grąžintas Vytauto Didžiojo universiteto vardas, taip vadinamas ir šiandien.

² Vaičiulaitis A., *Valentina*, Kaunas, 1936.

³ *Visuotinė literatūros istorija, 2 dalis*, vadovėlis aukštesniosioms mokykloms, sud. A. Vaičiulaitis, J. Ambrazevičius, J. Grinius, Kaunas, 1932.

⁴ *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai*, sud. V. Paplaušienė, Kaunas, 2006, p. 7, *ten pat*, p. 77–78; Jonušauskas L., *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*, Vilnius, 2003, p. 326.

⁵ Liulevičienė A., Antanas Vaičiulaitis, *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990*, red. K. Brazdūnas ir R. Šilbajoris, Čikaga, 1992, p. 225.

⁶ *Antanas Vaičiulaitis. Laiškai*, sud. I. Čiužauskaitė, E. Juknytė, N. Klišenė, Vilnius, 2013.

⁷ *Ten pat*, p. 878.

⁸ Stendalis (Stendhal) yra prancūzų rašytojo, vieno iš pirmųjų realistų, Marie-Henri Beyle (1783–1842), pseudonimas.

⁹ Faustas Kirša (1891–1964) – lietuvių poetas ir publicistas, XX a. 5–6 dešimtmečiais susirašinėjęs su A. Vaičiulaičiu [*Antanas Vaičiulaitis. Laiškai*, 2013, p. 551–561]; *Lituanus* – Amerikos lietuvių žurnalas, 1954–2004 m. publikavęs straipsnius anglų kalba literatūros, meno ir istorijos temomis. Jame buvo išspausdinta A. Vaičiulaičio, pasirašiusio slapyvardžiu A. Raginis, straipsnio apie Faustą

Kiršą santrauka, žr.: Raginis A., Poet Faustas Kirša, *Lituanus*, vol. 8, Nr. 3, Chicago, 1962, p. 85–86.

¹⁰ *Lituanus* buvo leidžiamas tik anglų kalba. A. Vaičiulaitis XX a. 6–7 dešimtmečiais ragino J. Aistį, B. Brazdžionį ir S. Santvarą parašyti į *Aidus* apie Fausto Kiršos kūrybą [*Ten pat*, p. 202, 285, 287–288, 389–391, 394]. Galiausiai šio žurnalo 4-ajam numeriui – Aug. Raginio pseudonimu – tekstą parašė pats (*Faustas Kirša: šventieji akmenys, Aidai*, 1952, nr. 4, p. 184.). 1961 m. F. Kiršos 70 m. jubiliejaus proga A. Vaičiulaitis skaitė apie jį pranešimą [*Ten pat*, p. 395]. Be to, publikavo straipsnį, žr.: Žvilgsnis į Fausto Kiršos kūrybą, Vaičiulaitis A., *Aidai*, 1961, nr. 3. Galbūt kalbama apie vieną iš minėtų straipsnių.

¹¹ Šis laiškas rašytas praėjus beveik trimis mėnesiams po F. Kiršos mirties 1964 01 05. A. Vaičiulaitis ir toliau skatino savo kolegas palikti rašytinį liudijimą – atminimą apie poeto kūrybą ir išleisti jo tekstų rinktinę [*Ten pat*, p. 331, 402, 824].

¹² Henrikas Nagys (1920–1996) – lietuvių poetas, literatūros ir meno kritikas, vertėjas.

¹³ *Smūtkelis – rūpintojėlis* [*Kalbos patarimai 4. Leksika: skolinių vartojimas*, sud. D. Mikulėnienė ir A. Dvylytė, Vilnius, 2013, p. 57], šiuo atveju kalbama apie F. Kiršos poezijos rinktinės *Tolumos* eilėraščių pavadinimu *Smūtkelis*.

¹⁴ *Lietuvių poezijos antologija*, sud. J. Aistis ir A. Vaičiulaitis, Čikaga, 1951.

¹⁵ Eilėraštis *Abejojimai* yra penktosios F. Kiršos eilių knygos *Maldos ant akmens* dalis, žr. Kirša F., *Maldos ant akmens*, Kaunas: Sakalas, 1937.

- ¹⁶ *Kambarys, kuriame dainuoja ir Kļajūnas* – iš F. Kiršos poezijos rinkinio *Giesmės*, žr. Kirša F., *Giesmės*, Kaunas: Šviesa, 1934.
- ¹⁷ *Laiškas obelaitėms ir Pavakariais Dievulis eina* – iš F. Kiršos eil. knygos *Tolumos*, žr. Kirša F., *Tolumos*, Dillingen: Mūsų kelias, 1947.
- ¹⁸ *Šventieji akmenys* – F. Kiršos poezijos rinkinys, išleistas JAV, Bruklina, 1951 m.
- ¹⁹ Kirša F., Dainos gimimas, *Aidai*, nr. 3, 1961.
- ²⁰ *Pelenai* – F. Kiršos dviejų dalių satyrinė poema, išleista atskirais tomiais 1930 ir 1938 m., perleista Lietuvoje po autoriaus mirties 1969 m.
- ²¹ Jurgis Baltrušaitis (1873–1944) – poetas ir diplomatas. 1964 m., kai rašomas A. Vaičiulaičio laiškas, minimos 20-osios J. Baltrušaičio mirties metinės.
- ²² Vincas Maciūnas (1909–2003) – literatūros tyrinėtojas.
- ²³ *Strazdelis* – kunigas ir poetas Antanas Strazdas (1760–1833). Žr.: Maciūnas V., Pluoštas dokumentų apie Antaną Strazdą, *Aidai*, 1964, nr. 5 ir nr. 6.
- ²⁴ Mykolas Vaitkus (1883–1993) – rašytojas, kunigas. Žr.: Santvaras S., Milžinų paunksmėje brendęs rašytojas – poeto Mykolo Vaitkaus 80 metų sukaktis, *Aidai*, 1964, nr. 4.
- ²⁵ Nors visas šio laiško tekstas yra spausdintas, šioje vietoje A. Vaičiulaitis ranka įrašė žodį „lietuvių“.
- ²⁶ Žodis „žodžiu“ įrašytas ranka.
- ²⁷ Antanas Salys (1902–1972) – lietuvių kalbininkas.
- ²⁸ *Books Abroad* (liet. *Knygos užsienyje*) – vienas pirmųjų periodinių literatūros žurnalų JAV, pradėtas leisti 1927 m. Oklahomos universiteto iniciatyva. Leidinio pavadinimas nuo 1977 m. – *World Literature Today*.
- ²⁹ Stendalis, žr. 8 nuorodą.
- ³⁰ Vincas Maciūnas, žr. 22 nuorodą.
- ³¹ Vincas Krėvė (1882–1954) – lietuvių literatūros klasikas, profesorius, visuomenės ir politikos veikėjas. A. Vaičiulaitis siūlo rašyti knygą apie V. Krėvę, skirtą 20-osioms jo mirties metinėms.
- ³² Bronius Vaškėlis (g. 1922) – profesorius, literatūrologas, teatrologas.
- ³³ Jurgis Baltrušaitis, žr. 21 nuorodą. 1974 m., kai rašytas A. Vaičiulaičio laiškas profesoriui B. Vaškeliui, minimos 30-osios J. Baltrušaičio mirties metinės.
- ³⁴ Kostas Ostrauskas (1926–2012) – dramaturgas, literatūros istorikas ir kritikas.
- ³⁵ Jonas Biliūnas (1879–1907) – lietuvių literatūros klasikas, lyrinės prozos pradininkas.
- ³⁶ Lituanistikos institutas (angl. *Institute of Lithuanian Studies*), įsteigtas 1951 m. JAV.
- ³⁷ Lituanistikos instituto suvažiavimas įvyko 1975 m. Klivlande.
- ³⁸ 1975 m. *Aiduose* nr. 5 pasirodė A. Vaičiulaičio straipsnis *Vyskupo Motiejaus Valančiaus raštų stilius*. Panašios tematikos pranešimas galėjo būti perskaitytas Lituanistikos instituto suvažiavime 1975 m. [Antanas Vaičiulaitis. *Laiškai*, 2013, p. 455].
- ³⁹ Stendalis, žr. 29 nuoroda.
- ⁴⁰ Antanas Vienuolis (1882–1957) – rašytojas, dramaturgas.
- ⁴¹ Tikriausiai kalbama apie *Lietuviškosios enciklopedijos*, tomo nr. 37 papildymą 1985 m. Arba straipsnis galėjo būti rengiamas anglakalbiui leidiniui *Encyclopedia Lituanica* (liet. *Lietuviškoji enciklopedija*), kurio pasakutinis leidimas pasirodė 1978 m.
- ⁴² Žr. 36 nuorodą.
- ⁴³ Jonas Basanavičius (1851–1927) – Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjas, Nepriklausomybės Akto signataras, pirmasis laikraščio *Aušra* redaktorius. 1977 m., kai rašytas A. Vaičiulaičio laiškas, buvo minimos 50-osios J. Basanavičiaus mirties metinės.
- ⁴⁴ Oskaras Vladislovas Milašius (1877–1939) – lietuvių kilmės poetas, rašęs prancūzų k. 1977 m. – O. V. Milašiaus 100 metų jubiliejus.
- ⁴⁵ *Šatrijos Ragana* – lietuvių rašytojos Marijos Pečkauskaitės (1877–1930) slapyvardis. 1977 m. – jos 100 metų jubiliejus.
- ⁴⁶ Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944) – lietuvių rašytojas, literatūros kritikas.
- ⁴⁷ Tomas Venclova (g. 1937) – lietuvių poetas, literatūros tyrinėtojas, profesorius.
- ⁴⁸ Simpoziumas – mokslo konferencija, skirta kokiai nors temai aptarti.
- ⁴⁹ JAV Atstovų rūmai.
- ⁵⁰ Europos saugumo ir bendradarbiavimo komisija, dar vadinama Jungtinių Valstijų Helsinkio komisija, buvo įkurta 1976 m. JAV. Į komisijos sudėtį įėjo 9 nariai iš

- JAV Atsovy rūmų, 9 – iš JAV Senato ir po 1 narį iš Valstybės, Gynybos ir Prekybos departamentų.
- ⁵¹ Birutė Pūkelevičiūtė (1923–2007) – lietuvių poetė, dramaturgė ir prozininkė.
- ⁵² Sunkiai įskaitomas žodis.
- ⁵³ Kalbama apie *Lietuvių literatūros istoriją*; Pranas Naujokaitis (1905–1984) – lietuvių rašytojas, redaktorius, žurnalistas, 1973–1976 m. sudarė keturis *Lietuvių literatūros istorijos* tomus.
- ⁵⁴ Antano Vaičiulaičio inicialai. Pastarasis A. Vaičiulaičio teksto sakinyse rašytas laiško paraštėje.
- ⁵⁵ Herbačiauskas A. J., žr. 46 nuorodą.
- ⁵⁶ Vytautas Aleksandras Jonynas (1918–2004) – literatūros kritikas, 1944 m. pasitraukė į Vakarus, dirbo ir gyveno Kanadoje, Monrealyje.
- ⁵⁷ 1843 m. spalio 10 d. Honoré de Balzakas (1799–1850), prancūzų literatūros klasikas, vienintelį kartą lankėsi Lietuvoje, Tauragėje, per kurią keliavo iš Peterburgo, ten susitikęs su mylimąja, lenkų kilmės bajoraite Evelina Hańska (Rzewuska). Tą dieną Lietuvoje parašytas jo laiškas E. Haškai pirmą kartą išspausdintas Vilniuje leistame žurnale *Švyturys* 1976 m.; A. Vaičiulaičio straipsnio apie Balzaką nepavyko aptikti, nors jis buvo pradėtas, tačiau, ko gero, liko nebaigtas.
- ⁵⁸ Stendalis – žr. 29 nuorodą.
- ⁵⁹ Vladas Kulbokas (1908–2000) – literatūros tyrinėtojas, pedagogas.
- ⁶⁰ Juozapas Albinas Herbačiauskas – žr. 46 nuorodą.
- ⁶¹ *Naujoji Romuva* – kultūros, meno ir literatūros žurnalas, leistas 1931–1940 m. Kaune, nuo 1994 m. – Vilniuje. Į leidinį rašė ir J. A. Herbačiauskas.
- ⁶² Universiteto.
- ⁶³ Tikriausiai paskaitų medžiagos.
- ⁶⁴ Birutė Ciplijauskaitė (g. 1929) – lietuvių literatūros tyrinėtoja ir vertėja.
- ⁶⁵ Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis (1909–2006) – lietuvių poetas, vertėjas.
- ⁶⁶ Algirdas Julius Greimas (1917–1992) – lietuvių kalbininkas, semiotikas, eseistas.
- ⁶⁷ 1944 m. A. J. Greimas pasitraukė į Prancūziją, apsigynė daktaro disertaciją, ten gyveno ir dėstė, įkūrė prancūzų kalbos tyrimų draugiją, prisidėjo prie Paryžiaus semiotikos mokyklos susiformavimo, tyrinėjo mitologiją, daugumą veikalų rašė prancūzų kalba. Dėl šių priežasčių jo vardas įamžintas Prancūzijoje: *Chaussee* gyvenvietėje jo garbei pavadinta aikštė, o ant namo, kuriame gyveno, atidengta atminimo lenta.
- ⁶⁸ Vincas Trumpa (1913–2002) – istorikas ir žurnalistas.
- ⁶⁹ Sunkiai įskaitomas žodis.
- ⁷⁰ Vincas Maciūnas, žr. 22 nuorodą.
- ⁷¹ Tomas Venclova, žr. 47 nuorodą.
- ⁷² Rimvydas Šilbajoris (1926–2005) – literatūros tyrinėtojas ir kritikas.
- ⁷³ Kristijonas Donelaitis (1714–1780) – lietuvių grožinės literatūros pradininkas, evangelikų liuteronų kunigas. Ko gero, monografija turėjo būti ruošia K. Donelaičio 200-osioms mirties metinėms pažymėti.
- ⁷⁴ Lietuvių Fondas (angl. *Lithuanian Foundation*) – 1962 m. JAV, Ilinojaus valstijoje įsteigta organizacija, kurios pagrindinis tikslas – lietuvių puoselėjimas ir išlaikymas, lituanistinio švietimo, kultūros, lietuviškų veiklos centrų, knygų leidybos rėmimas.
- ⁷⁵ Antanas Radžius – JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkas.
- ⁷⁶ Žr. laišką nr. 11) Bethesda, 1979 m. sausio 9 d., žr. 73 nuorodą.
- ⁷⁷ JAV Lietuvių Bendruomenių Kultūros Taryba.
- ⁷⁸ Prof. B. Vaškelio žmona Stasė Vaškelienė.
- ⁷⁹ Tomas Venclova, žr. 47 nuorodą.
- ⁸⁰ T. Venclova nuo 1977 m. gyveno ir dirbo JAV.
- ⁸¹ Tomas Venclova, žr. 47 nuorodą.
- ⁸² Galbūt tai Aleksandras Ginzburgas – sovietų disidentas, rašytojas, 1979 m. emigravęs iš TSRS į JAV.
- ⁸³ Joana Abramikaitė-Vaičiulaitienė (1920–2003) – A. Vaičiulaičio žmona.
- ⁸⁴ Laiške pateikiamas A. Vaičiulaičio nubraižytas planas, kaip pasiekti jo namus.
- ⁸⁵ *Road 270* – kelias Bethesdaje, Merilande, kurio numeris 270, pavadinimas – *Washington National Pike*. Jis išveda į kelią *Rockville Pike*.
- ⁸⁶ *Chanute Drive* gatvėje Bethesdaje, Merilande, gyveno A. Vaičiulaitis su šeima.

- ⁸⁷ A. Vaičiulaitis kalba apie knygą *Lietuvių Egzodo literatūra 1945–1990*, redaguotą K. Bradūno ir R. Šilbajorio. Ją rašant, bendradarbiavo ir pats A. Vaičiulaitis – knygoje yra jo straipsnis *Pulgis Andriušis*. Knyga išleista Čikagoje 1992 m.
- ⁸⁸ *Lietuvių literatūros istorijos*.
- ⁸⁹ Istorijų.
- ⁹⁰ Kristijonas Donelaitis, žr. 73 nuorodą.
- ⁹¹ Vincas Maciūnas, žr. 22 nuorodą. V. Maciūnas daugiausiai nagrinėjo XIX a. literatūrą. Manoma, kad jis galėjo būti įsitraukęs į literatūros istorijos rengimo darbą, tačiau dėl nežinomų priežasčių XX a. 9-ojo dešimtmečio pradžioje šio darbo atsisakė [*Antanas Vaičiulaitis. Laiškai*, 2013, p. 353, 878].
- ⁹² Lituanistikos institutas, žr. 36 nuorodą.
- ⁹³ Vytautas Kubilius (1926–2004) – lietuvių literatūros tyrinėtojas, kritikas, profesorius.
- ⁹⁴ Albertas Zalatorius (1932–1999) – lietuvių literatūros tyrinėtojas, kritikas, profesorius.
- ⁹⁵ *Lithuanian Literature* (liet. *Lietuvių literatūra*), red. V. Kubilius, A. Zalatorius, A. Samuelionis, Vilnius, 1997.
- ⁹⁶ 1984–1992 m. prof. Bronius Vaškelis dirbo Lituanistikos katedros vedėju Ilinojaus universitete Čikagoje.
- ⁹⁷ Violeta Kelertienė (g. 1942) – lietuvių literatūros tyrinėtoja. 1984–1993 m. dirbo Ilinojaus universiteto Čikagoje Lituanistikos katedroje, kuriai vadovavo prof. B. Vaškelis, dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą. 1993 m. V. Kelertienė perėmė katedros vedėjo pareigas.
- ⁹⁸ VDU Lietuvių išėivijos institute, tarp B. Vaškelių archyvų ir A. Vaičiulaičio profesoriui siųstų laiškų, šios nuotraukos aptikti nepavyko.
- ⁹⁹ Lietuvių kalbos ir literatūros institutas įkurtas Vilniuje 1952 m. (nuo 1941 m. kaip du atskiri skyriai veikė Lietuvių kalbos ir Lietuvių literatūros institutai). 1953 m. buvo įkurtas Lietuvių tautosakos institutas, kurio pagrindu Lietuvių kalbos ir literatūros institutas nuo 1990 m. reorganizuotas į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą.
- ¹⁰⁰ Juozas Cicėnas (g. 1891 m., mirties data nežinoma) – lietuvių dramaturgas. 1923 m. žurnale *Pavasaris* išspausdinta komedija *Aitvaras*, 1929 m. – drama *Našlaičiai*; komedijos ir dramos buvo statomos teatre. 1944 m. pasitraukė į Vakarų.
- ¹⁰¹ Česlovas Butkys (1894–1988) – teisininkas ir rašytojas.

Recenzijos

Vytis ČIUBRINSKAS

Kalba ir identitetas lietuvių diasporoje

Emigrantai: kalba ir tapatybė. Kolektyvinė monografija. [Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 232 p.

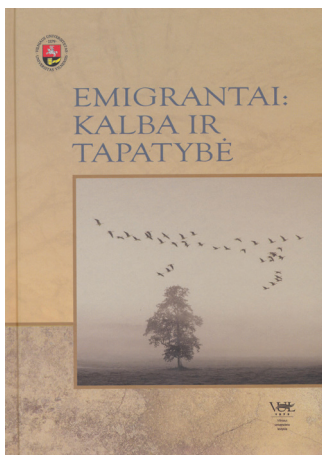
Migracijos problematika, tiksliau, jos keliama iššūkiai valstybei ir tautai, patenka į Lietuvos mokslo tarybos strateginių tyrimo krypčių sąrašą ir kartu į įvairių socialinių bei humanitarinių mokslų tarpdisciplininio dėmesio akiratį. Neatsitiktinai pastaruoju metu gausėja išsamiais ir ilgalaikiais empiriniais lietuviškosios migracijos tyrimais paremtų veikalų, ypač kolektyvinių monografijų, parašytų vykdant nacionalinio mokslo programas. Naujausi darbai dėmesį skiria tokiems svarbiems jos aspektams, kaip Lietuvos gyventojų migracijos daugiakryptiškumas, migrantų identiteto konstravimas bei diasporos potencialo panaudojimo galimybės.

Pirmąjį aspektą knygoje „Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija“ gvildena Egidijus Barcevičius ir Dovilė Žvalionytė (moksl. red.)¹. Antrąjį – Vytis Čiubrinskas (sudarytojas) leidinyje „Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose“² bei Daiva Dapkutė ir kt.

knygoje „Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje“³, o trečiąjį – Dangis Gudelis (moksl. red.) veikale „Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę“⁴.

Šiame kontekste džiugu atsiversti dar vieną knygą apie šiuolaikinę lietuvių emigraciją. Svarbu, kad ji skirta retai nagrinėjamam migracijos studijų objektui – migrantų kalbai, tačiau tiriant ją ne lingvistiniu, o socialiniu ar sociolingvistiniu aspektu, pastarąjį atskleidžiant tiek per komunikatyvumą, tiek ir per idėjinę-moralinę bei per kalbos politikos ir kalbinio identiteto prizmę.

Dėl tokio užmojo knyga vertintina kaip novatoriška ir iš dalies priskirtina lingvistikos antropologijos sričiai. Nebūdamas nei sociolingvistikos, nei lingvistikos antropologijos specialistas, negaliu pakankamai profesionaliai jos komentuoti. Tačiau vienas momentas palengvina mano užduotį ir knygai suteikia stipresnį tarpdisciplininį aspektą: jos objektas, t. y. migrantai ir kalba, kaip juos

vienijantis labai svarbus veiksnys. Per ją bandoma atskleisti emigrantų ir lietuvių kilmės asmenų, gimusių diasporoje, kultūrinę identitetą, tam tikrus ugdymo bei šeimos kalbos politikos bruožus.

Emigrantai: kalba ir tapatybė yra parengta sociolingvistinio tiriamojo projekto „Emigrantų kalba“, vykdyto 2011–2013 metais, remto Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, vykdytų empirinių tyrimų duomenų pagrindu. Didžiausią šio projekto darbą nuderbo Vilniaus universiteto kalbininkės, bendradarbiaudamos su socialinės geografijos atstovėmis. Projektui vadovavo patyrusi sociolingvistė Meilutė Ramonienė, derinusi sudėtingą lingvistikos ir geografijos jungtį, buvusi recenzuojamos kolektyvinės monografijos mokslinė redaktorė bei viena iš knygos įvado „Globalizacija, emigracija ir lietuvių kalba“, metodologinės dalies ir išvadų autorių. Svarbiausios autorės – Viktorija Baranauskienė (geografė), Eglė Gudavičienė (kalbininkė), Kristina Jakaitė-Bulbukienė (kalbininkė), Dovilė Krupickaitė (geografė), ir Loreta Vilkenė (kalbininkė) – gilinasi į įvairius diasporos struktūros, kalbos vartojimo, kalbos ir identiteto sąsajų klausimus, siekdamas pagrindinio tikslo – „išanalizuoti įvairiuose žemynuose, įvairiose šalyse gyvenančių skirtingų emigracijos bangų, skirtingų kartų lietuvių emigrantų kalbinį elgesį, kalbos ir tapatybės sąsajas“ (p. 11). Toks apibrėžimas atrodo labai ambicingai vien savo užmoju – aptarti emigrantus, esančius „įvairiuose žemynuose, įvairiose šalyse, skirtingų bangų ir kartų“, bei tikslui pasiekti pasirinkta „specialia tyrimo metodika“, t. y. derinant tiek kiekybinių, tiek ir kokybinių tyrimų metodologiją. Tai suteikia veikalui solidumo ir, suderinus abi tyrimų kryptis, leidžia pasitikėti rezultatais.

Vykusiai suformuluota kiekybinio tyrimo imtis – „lietuviai emigrantai, kurių bent vienas iš keturių senelių yra/buvo lietuvis, ir kurie ne Lietuvoje gyvena ne mažiau nei trejus

metus“ (p. 31). Tik pastebėtina, kad imties dalyviai a priori įvardijami *lietuviais*. Tai rodo tam tikrą išankstinę nuostatą, todėl, mano supratimu, daug taiklesnis imties įvardijimas – *lietuvių kilmės asmenys*, dažnai vartojamas visoje knygoje, taip pat ir sinonimiškai su *lietuviais*. Tokia sinonimika yra ribotumas, ypač nagrinėjant identitetą, kuris, kaip monografijoje pabrėžiama, yra konstruojamas pačių besiidentifikuojančiųjų. Beje, ir pačios imties ką tik minėtame formulavime, kalbant apie *senelius*, jie apibrėžiami kaip „yra/buvę lietuviai“. Tokio pat apibūdinimo, manyčiau, būtų verta laikytis, leidžiant visiems tyrimo imties dalyviams patiems identifikuotis, t. y. apsispręsti „(ne)būti lietuviais“.

Kita vertus, nepaisant to, kad paprastai laikoma, jog kiekybinių tyrimų apklausos duomenys gali pateikti tik pačias bendriausias tam tikro reiškinių tendencijas (šiuo atveju – emigrantų kalbinio elgesio bei kalbinių nuostatų trajektorijas), pagirtinas kiekybinio tyrimo klausimynas: jame nevengta atvirų klausimų, ir taip neabejotinai palengvintas kelias susieti kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenis.

Kokybinis tyrimas knygoje pristatomas gana siaurai, giluminiai ir pusiau struktūruoti interviu susiejami į bendrą visumą, nepateikti pusiau struktūruoto interviu klausimai (pasitenkinama tik bendrųjų gairių nurodymu – p. 39) bei tyrimų eigos scenarijus, todėl sunku susidaryti pilnesnį lietuviškosios emigracijos ir diasporos kalbinį paveikslą: dominuoja amerikietiška vokiškas diasporos kalbinės elgsenos ir kalbinių nuostatų vaizdas. Iš 177 informantų, patekusių į šį tyrimą, didžioji dauguma yra iš JAV (101) ir iš Vokietijos (43), be to, lieka neaišku, kiek interviu yra giluminiai, o kiek – pusiau struktūruoti. Vis dėlto, pats knygos turinys įrodo kokybinio tyrimo kokybę – citatos yra ištis iškalbingos. Tai įtikina, kad interviu (bent jau dalis jų) yra „savotiškos kalbinės biografijos“ (p. 39).

Galima surasti daug pagiriamųjų žodžių atskiruose knygos skyriuose išryškėjusiam

išties novatoriškų tikslų siekiui, pvz., išsiaiškinti ideologinius lietuvių kalbos išlaikymo emigracijoje motyvus (p. 75), juos sugretinant su praktiniais (bendravimo su giminėmis Lietuvoje ir kt.) tikslais. Dar labiau pažymėtinos taiklios, teorija ir tyrimų patirtimi pagrįstos bei naujausia tyrimų medžiaga gausiai iliustruotos įžvalgos, pvz., apie migrantinės šeimos kalbos politikos palyginamumo svarbą emigracinių bangų ir kartų aspektu (K. Jakaitė-Bulbukienė) bei, pvz., kad dalies emigrantų ateities nesiejimo su Lietuva aspektas nenuneigia kilmės šalies svarbos (L. Vilkienė). Taipogi pažymėtinas ambicingas bandymas ieškoti sąsajų tarp kalbinio ir kultūrinio identiteto, taip visu aštrumu iškeliant ne tik identitetinį, bet ir tiesiogiai sociokultūrinėje antropologijoje itin atidžiai gvildenamą tarpkultūrinio supratimo klausimą.

L. Vilkienė, pritardama Jolantos Kuznečovienės minčiai, kad emigrantų „identitetas konstruojamas erdvėje tarp praeities ir dabarties, kurios abi greičiausiai sudaro tęstinumą negu atskirus pasaulius“⁵, ją papildodo, taikliai įvardydamą kaip „gyvenimą tarp praeities ir dabarties – tarp dviejų kalbų ir dviejų kultūrų“ (p. 183). Toks gyvenimas, kaip kad autorė taikliai pastebi, formuoja „svetur gyvenančiam lietuviui ar lietuvių kilmės asmeniui būdingą kultūrinį hibridiškumą... [ir] galima manyti, kad dažnas individas yra dvikultūris“ (p. 184). Norėtusi pridurti, kad vis dažniau – daugiakultūris, ir tai yra šiandieninės epochos bruožas, atsiskleidžiąs per lietuviškąjį transnacionalizmą, kurį pastaruoju metu teko tyrinėti atskirai tiek tarp migrantų, tiek ir tarp valstybės(ių) paribyje gyvenančiųjų bei tarp tautinių mažumų gyventojų⁶. Tokio gyvenimo studijos ištis reikalauja sutelktinių tarpdisciplininio tyrimo pastangų, tad džiugu kad sociolingvistės čia taria savo svarų žodį.

Pažymėtinos dar kelios pastabos. Kaip ryški tendencija krinta į akis ne vienoje vietoje

išsakytos pabrėžtinai patriotinės respondentų ir informantų nuostatos. Susidaro bendras informantų „elitiškumo“ įspūdis, t. y. didelė tikimybė, kad į klausimus atsakė labiausiai išsilavinę, skaitmenines technologijas įvaldę ir, ko gero, lietuvių kalbos išlaikymu ir/ar pačia lietuvybe labiausiai suinteresuoti asmenys. Ir dar, spėčiau, nemaža dalis – priklausantys antrajai (politinės emigracijos – „dipukų“) bangai, kuriai, beje, įprasta kalbėti visos „susipratusios“ diasporos vardu⁷.

Knygos pradžia, pirmosios dalies pirmas skyrius gali pasirodyti perkrautas statistinės informacijos apie itin detalius migracijos skaičius ir nepateikiantis pakankamai informacijos apie migracijos bangas, ypač – apie antrąją bangą kuri, kaip minėjau, savo pobūdžiu itin skiriasi nuo pirmosios ir trečiosios, ir reikalauja papildomo dėmesio. Jau vien todėl, kad kituose skyriuose politinės migracijos respondentų/informantų duomenys išsiskiria, ir tampa sudėtinga juos vertinti.

Antrosios dalies pirmame skyriuje dvi-prasmiskai atrodo gimusiųjų Lietuvoje, bet gyvenančių kitur (pvz., Vokietijoje) vos kelių metų, bei svetur gimusiųjų (pvz., JAV) ir jau senyvo amžiaus žmonių sujungimas į vieną grupę. Taip nepakankamai išskiriant migrantų ir diasporos grupes, nepalyginant šalių, nepakankamai atskiriant politinę ir darbo migracijas, bet darant apibendrinimus.

Monografijai būtų labai pravertusi dalykinė rodyklė, tačiau, kita vertus, malonu knygos gale aptikti išsamią visų dalių santrauką anglų kalba, neabejotinai padėsiančią užsienio skaitytojams apčiuopti tyrimo kontūrus ir rezultatus.

Nepaisant minėtų ir nepaminėtų pastabų, *Emigrantai: kalba ir tapatybė* liudija atliktą novatorišką tyrimą ir puikų jo rezultatą. Knyga palieka solidaus darbo įspūdį ir norisi jos mokslinei redaktorei bei autorėms palinkėti kuo didžiausios sėkmės, toliau gilinantis į vis sudėtingesnę tiek žmonių, tiek ir kalbų migracijos bei kultūrinio-kalbinio identiteto problematiką.

Nuorodos

- ¹ Barcevičius E., Žvalionytė G. (moksl. red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius: Vaga, 2012, 368 p.
- ² Čiubrinskas V. (sud.), *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2011, 204 p.
- ³ Dapkutė D., Celešiūtė I., Jovaišienė D., Kuzmickaitė D., Saldukas L., Ūsaitė K., *Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje*, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos išeivijos institutas, Klaipėda: Baltic Printing House, 2012, 256 p.
- ⁴ Gudelis D., (moksl. red.), Gečienė I., Nevinskaitė L., Jakulevičienė L., Klimavičiūtė L., Kanopkaitė S., *Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę*, Vilnius: Saulelė, 2015, 368 p.
- ⁵ Kuznecovienė J., Lietuvių tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje, *Filosofija. Sociologija*, 2009, t. 20, nr. 4, p. 283–291.
- ⁶ Čiubrinskas V., Daukšas D., Kuznecovienė J., Labanauskas L., Taljūnaitė M., *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*, Vilnius: Versus Aureus, 2014, 148 p.
- ⁷ Čiubrinskas V., Diaspora as a Resource of Homeland Nationalism Forged Overseas and Contested Back Home. The Case of Lithuanian-Americans, Kokot W., Giordano Ch., Gandelsman-Trier M. (eds.), *Diaspora as a Resource, Comparative Studies in Strategies, Networks and Urban Space*, Zurich: LIT Verlag, 2013, p. 105–119.

Andžela MARTINKEVIČ

Paroda ir pirmoji knyga apie Hamburgo menininkę Aliutę Mečys

Iki 2014 m. pabaigos Vokietijoje gyvenusios dailininkės Aliutės Mečys (Metschies, Meczies (1943–2013) kūryba buvo žinoma vos keletui Lietuvos žmonių. Po to, kai Kaune, Mykolo Žilinsko galerijoje 2014 m. gruodžio mėn. įvyko jos kūrybos paroda „Aliutė“, Lietuvoje kilo didžiulis susidomėjimas šia menininke. Tai – pirmoji paroda Lietuvoje, išsamiai pristaciusi lietuvių ir vokiečių kilmės Aliutės Mečys asmenybę ir kūrybą. Dviejose galerijos salėse eksponuota dalis 1978–2004 m. sukurtų tapybos darbų, piešinių, scenografijos eskizų, spektaklių plakatų. Taip pat demonstruoti ir asmeniniai dailininkės daiktai (suknelė, paltas, batai, kėdė), išlikę archyviniai dokumentai (Hamburgo lietuvių bendruomenės spaudiniai, kvietimai į renginius, laiškai, fotografijos).

Paroda sulaukė nemažo atgarsio visuomenėje, kai kurie žiūrovai lankėsi parodoje keletą kartų. Vienus traukė sudėtingos Aliutės paveikslų temos ir tragiškas, kartais gąsdinantis turinys,

kitus nepaprastai domino Aliutės Mečys gyvenimo istorija, kūrybinė veikla Vakarų Europos teatruose, draugystė su garsiuoju kompozitoriumi Györgiu Ligečiu (György Ligeti), siekis suartėti su Lietuva ir lietuvių bendruomene Hamburge. Informacijos spragas parodos lankytojai galėjo bent iš dalies užpildyti, įsigiję informatyvų parodos katalogą². Kol kas tai – apskritai vienintelis leidinys apie šią

dailininkę, apimantis analitinį menotyrininkės Rasos Andriušytės-Žukienės tekstą, menininkės tapybos ir scenografijos kūrinių reprodukcijas, rankraščio fragmentus, biografijos duomenis. Tai – nedidelio formato, paprasta knyga akį patraukiančiu sodraus raudonio viršeliu. Toks knygos įvaizdis atitinka Aliutės Mečys charakterį: ji buvo kukli, nesiekianti dėmesio, bet kartu – tokia stipri asmenybė, kokios nebuvo įmanoma nepastebėti.

Katalogas apima Aliutės Mečys biografiją su svarbiausiais jos akcentais, pradedant nuo esminių dailininkės gyvenimo datų,

išsilavinimo ir baigiant jos įkvėpimo šaltinių bei psichologinių kūrybos aspektų aptarimu. Visa tai archyvuose surinko ir skaitytojui suprantama forma nuosekliai pateikė Rasa Andriušytė-Žukienė. Svarbu, kad katalogas yra dvikalbis, prieinamas užsienio skaitytojams³. Nors tekste pritrūko kai kurių menininkės biografijos elementų (pavyzdžiui, taip ir liko nežinomas dailininkės motinos vardas, nerasta duomenų apie šeimos gyvenimą Koblence, pirmuosius Aliutės žingsnius į meno pasaulį), bet apskritai to, kas yra šiame parodos leidinyje, pilnai užtenka susidaryti bendrą išpūdį apie dailininkės gyvenimą, jos vidinį pasaulį. Tekstas informatyvus, įdėtos kelios išraiškingos fotografijos, gausu kūrinių reprodukcijų, todėl lieka vietos ir gilesnėms individualioms skaitytojų interpretacijoms bei apmąstymams.

Jau buvau užsiminusi apie itin estetišką ir tikslingą knygos dizainą. Verta paminėti, kad jį sukūrė Milda Kairaitienė, Lietuvoje pripažinta knygų dizainerė iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus. Būtent jos dėka knyga yra patogaus dydžio ir maloni lytėti (parinktas ypatingos kokybės popierius), šriftai ir teksto išdėstymas nevargina akių: aiškiai atskirtos pastraipos, tinkamai apgalvoti nuotraukų ir naudojamų šriftų dydžiai. Išraiškingos ir kokybiškos nuotraukos⁴ kelia susidomėjimą, leidžia įsigilinti į dailininkės Aliutės Mečys kūrybą bei vidinį pasaulį iš arti. Traukianti žvilgsnį ir labai išpūdinga yra katalogo visuma: prislopintos, bet intensyvios raudonos spalvos viršeliai gražiai kontrastuoja su kiek priblukusios juodos spalvos juostele kiekvieno puslapio krašte. Tai – puikus grafinis sprendimas, minimaliomis priemonėmis taikliai nusakantis menininkei būdingą kūrybinį nerimą ir jos įtemptą, iracionalių ar tragiškų pojūčių kupiną vidinį gyvenimą. Turbūt neatsitiktinai viename pokalbyje su pianiste Raminta Lampsatyte Aliutė yra pasakiusi: „Nėra normalaus žmogaus šiame pasaulyje, bent aš tokio nesu

sutikusi. Niekas nebuvo ir nebus normalus. Užtat yra realybė ir ji – irealybė.“

Aliutė Mečys augo pokario Vokietijoje, grynai patriarchalinėje, šilumos vaikui nespinduliavusioje vokietės ir lietuvio šeimoje. Kaip teigė pati dailininkė, vaikystėje jai buvo draudžiama netgi piešti, tačiau, paauglystėje susirgus, daktarai patarė tėvams leisti dukrą studijuoti meną. Taip Aliutė atsidūrė Miuncheno dailės akademijoje, ją sėkmingai baigė ir pradėjo dirbti scenografe bei kostiumų dailininke garsiuose operos teatruose Hamburge, Stokholme, Londone. Kaip kataloge minima, apie darbo teatre etapą žinoma nedaug, bet galima teigti, kad Aliutės Mečys apokaliptinės vizijos pirmą ryškų pavidalą įgavo kuriant Györgio Ligečio operos „Le grand Macabre“ scenografiją ir kostiumus. Su Ligečiu, vengrų ir žydų kilmės kompozitoriumi, vienu svarbiausių Vakarų muzikos avangardo kūrėjų, Aliutę Mečys siejo draugystė, meilė ir kūrybinis bendradarbiavimas. Aliutės paveikslai liudija, kad jos vidinis ryšys su kompozitoriumi buvo komplikotas, bet nepaprastai stiprus. Jos įnašas į Ligečio muzikinę karjerą didžiulis, bet tai ligi šiol menkai nušviesta. Jos scenografija, skirta operai „Le grand Macabre“, buvo labai stiprus Ligečio kaip kompozitoriaus sėkmės veiksnys.

Išdirbusi teatro dailininke vienuolika metų, Aliutė Mečys staiga nutraukė scenografės karjerą ir, atsisakiusi pasiūlymų dirbti teatre, atsidėjo tapybai. Jos kūryba – autentiškas asmens išgyvenimų ir visuomenės reiškinių komentaras. Menas, kupinas nerimo, baimės, psichikos prieštaraimų, vienišumo, asmens skilimo vaizdinių. Tokie paveikslai grąžina mus į praeitį ir leidžia suprasti žmogų, išgyvenusį karą, jautusį kolektyvinę kaltę dėl II pasaulinio karo padarinių, o vėliau sutrikdytą meilės ir laisvės suteiktų galimybių.

Dailininkės kūriniuose vystytos egzistencialistinio turinio kupinos apokaliptinės

temos – karas, senatvė, mirtis, pasaulio ir žmogaus kūno irimas. Egzistencinę krizę, pasaulio ir žmogaus dvasinį nuosmukį paveiksluose įkūnija susenę, sunykę, raukšlėti, deformuoti ir skylėti žmonių kūnai. Dailininkės kūriniai – autentiškas, tikroviškas vidinių dramų ir pasaulio, visuomenės reiškinių atspindys, slapčiausių žmogaus troškimų, baimių, nerimo, kaltės, asmenybės daugialypumo ir prieštaravimo vizualizavimas.

Paroda Kaune surengta praėjus metams po menininkės mirties. Menininkei mirus, jos darbai buvo perduoti „Dailininkų palikimų forumui“ – visuomeninei organizacijai, besirūpinančiai Anapilin iškeliavusių menininkų kūrybinių palikimu. „Dailininkų palikimų forumas“, bendradarbiaudamas su Kauno muziejais, suteikė galimybę lietuviams artimiau susipažinti su iki šiol menkai girdėta ir tyrinėta pokario menininkės kūryba. Dar 2013 m. galerija „Aukso pjūvis“ Vilniaus meno mugėje buvo pristatiusi žiūrovams kuklią Aliutės Mečys instaliaciją, tačiau tuomet ji nei didesnio lankytojų susidomėjimo, nei atgarsio spaudoje taip ir nesulaukė. Paroda M. Žilinsko galerijoje ir solidus katalogas – pirmieji tvirtesni žingsniai, įvertinant menininkės kūrybinį palikimą.

Apibendrinant galima drąsiai teigti, kad, nepaisant sunkaus archyvinio darbo ir pastangų parvežant paveikslus į Lietuvą,

įspūdingasis Aliutės Mečys kūrybos pasaulis gyvuos žmonių sąmonėje ir atmintyje dar ne vieną dešimtmetį. Gali būti, kad jos kontroversiški, mirtimi ir nusivylimu dvelkiantys paveikslai kai kuriuos žmones šokiravo. Bet gal to ir reikia? Kad žmonės niekada nepamirštų, koks žiaurus ir negailestingas yra karas, kokie žiaurūs gali būti žmonės ir kokia nykuma, beviltiškumas gali apimti tai supratu... Mano nuomone, šis katalogas yra ne tik puikus menotyrininkų, leidėjų ir muziejininkų komandos darbas. Jis atkreipia dėmesį į karo padarinius vidiniam žmogaus gyvenimui ir meniškai sielai.

Nuorodos

- ¹ Parodos kuratorė – menotyrininkė, VDU Menų fakulteto dėstytoja Rasa Andriušytė-Žukienė. Paroda „Aliutė“ M. Žilinsko galerijoje Kaune veikė nuo 2014 12 05 iki 2015 m. sausio.
- ² *Aliutė*. Dailininkės Aliutės Mečys (1943–2013) asmenybė ir kūryba. Parodos knyga, sud., įžanginio straipsnio autorė – Rasa Andriušytė-Žukienė. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2014.
- ³ Tekstus į anglų kalbą vertė Palmyra Sakalauskienė.
- ⁴ Skaitmeninių vaizdų autoriai – Edgaras Austinskas, Audrius Kapčius, Džiugas Palukaitis.

Kronika

2015 06 01 – 2015 11 01

Visuomenėje

2015 m. gegužės 9 d. įvyko Lietuvių verslo ir profesionalų klubo Stokholme steigiamasis susirinkimas. Susirinkime dalyvavo 22 lietuviai, kurie pritarė Iniciatyvinės grupės pasiūlymui įsteigti Klubą. Klubas sieks skatinti Stokholme ir aplink jį gyvenančių Lietuvos verslininkų, menininkų, mokslininkų ir kitų profesionalų bendravimą ir bendradarbiavimą, kuriant Lietuvos atstovų tinklą. Bus siekiama tapti patirties, informacijos ir kontaktų centru Švedijoje, numatomi renginiai, skatinantys keistis idėjomis, pažinti Švediją ir tobulėti. Klubas bus susitikimų vieta, kur smagu bendrauti ir leisti laisvalaikį. Be to, bus tęsiamas bendradarbiavimas Lietuvos Respublikos Ambasada Švedijos karalystėje ir *Global Lithuanian Leaders* organizacija, siekiama bendradarbiauti su Lietuvos Respublikos valstybinėmis institucijoms, nevyriausybiniėmis organizacijoms bei asocijuotomis verslo struktūromis, verslininkais ir kultūros veikėjais. Klubas plėtos ryšius su Švedijos verslo ir nevyriausybiniėmis organizacijomis,

keičiantis patirtimi, informacija, bei skleidžiant žinias apie Lietuvos mokslininkus, menininkus, verslininkus ir verslo kultūrą. Išrinkta Klubo Valdyba: pirmininkė – Rūta Smertinienė, tikrieji nariai – Audrius Masiulionis, Martynas Urbelionis, Veronika Paulauskas ir Dainius Jurevičius, pavaduojantys nariai – Regina Molina, Vita Gartė ir Donatas Skidzevičius.

2015 m. gegužės 20–23 d. Danijos sostinėje Kopenhagoje vyko festivalis „Lietuvių dienos“. Antrąjį kartą vykstantį renginį organizavo Danijos lietuvių jaunimo sąjunga. Vienas iš festivalio renginių – gegužės 22 d. vykusio konferencija „Lietuvos ir Danijos visuomenės: dinamika ir pokyčiai per pastaruosius 25-erius metus“. Anglų kalba vykusį renginį sveikinimo kalbomis pradėjo Danijos lietuvių jaunimo sąjungos pirmininkas Dominykas Jaugelis bei Lietuvos Respublikos ambasadorius Danijos Karalystėje Vytautas Pinkus. Konferencijoje dalyvavo LRT laidų vedėja Rita Miliūtė, Lietuvos eksporto Danijoje atstovė bei Danijos Prekybos Rūmų Kopenhagoje pirmininkė Danguolė Gailevičiūtė, danų kalbos mokytojas ir patarėjas

karjeros klausimais Kalbų centre Kopenhagoje kompozitorius Casperas Hernandezas Cordesas. Renginį moderavo danų žurnalistas Uffe Gardelis.

2015 m. gegužės 31 d. Dubline įvyko Airijos lietuvių krepšinio diena, subūrusi krepšinio žaidėjus, jų šeimas ir sirgalius iš visos Airijos. Tai – jau antras labdaros organizacijos „Airijos lietuviams rūpi“, gyvuojančios vos metus, renginys. Airijoje įsikūrusi organizacija, kurioje savanoriauja keletas mamų, siekia savo kilnia veikla padėti vėžiu sergantiems vaikams Lietuvoje, aktyviai bendradarbiauja su Lietuvos labdaros organizacija „Mamų unija“. Praėjusių metų rudenį vykusio pirmojo renginio – Labdaros vakarienos, kurios metu vaikams buvo surinkti daugiau nei 4 000 eurų – sėkmė pastūmėjo organizaciją tęsti pradėtą veiklą. „Airijos lietuvių krepšinio diena – tai šventė ir visai šeimai, ir krepšininkams. Džiaugiamės, jog pavyko taip puikiai sujungti didžiausią lietuvių aistrą – krepšinį – ir kartu padėti sergantiems vaikams“, – pasakojo viena iš organizacijos savanorių Vilma Žemaitienė. Krepšinio diena sulaukė rėmėjų dėmesio iš įvairių Airijos lietuvių verslo organizacijų bei individualių asmenų, kurie dosniai aukojo ir įsteigė įvairių prizų renginio dalyviams bei loterijai. Iš viso buvo surinkta 2 840 eurų suma, kuri keliaus į Lietuvą ir bus panaudota palengvinti vėžiu sergančių vaikų kasdienybę.

2015 m. spalio 20–21 d. Tel Avive, Izraelyje, vyko VII Pasaulio lietuvių ekonomikos forumas (PLEF). Lietuvos ekonomikos ateities perspektyvas siekė nubrėžti gausus verslo, politikos ir mokslo elito atstovų desantas. Didžiausiame išeivijai skirtame renginyje mokslininkai bei ekspertai kvietė į Lietuvos ir forumą šiemet priimančio Izraelio ekonomiką pažvelgti per mokslo ir inovacijų prizmę, dėmesį telkiant į gyvybės mokslus,

aukštąsias technologijas, energetikos, žemės ūkio, maisto pramonės inovacijas, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą. Taip pat daug dėmesio buvo skirta Lietuvos energetiniam saugumui.

PLB pozicija referendumo dėl dvigubos pilietybės klausimu ir PLB XV seimo veiklos apžvalga

2015 m. liepos 15–17 d. Vilniuje posėdžiavo XV Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Seimas, kuriame dalyvavo apie 150 delegatų iš 33 pasaulio valstybių. Naująją Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininke išrinkta Dalia Hanke iš Vokietijos.

2015 m. liepos 15–17 d. Vilniuje posėdžiavęs XV Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Seimas priėmė 12 rezoliucijų:

- Dėl solidarumo ir paramos Ukrainai;
- Dėl demokratinių vertybių išsaugojimo;
- Dėl pilietybės išsaugojimo;
- Dėl dvigubos pilietybės;
- Dėl balsavimo internetu;
- Dėl balsavimo aktyvumo;
- Dėl Vasario 16-osios gimnazijos;
- Dėl pasaulio lietuvių bendruomenės fondo;
- Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos dokumentuose;
- Dėl komunikacijos;
- Dėl profesinės veiklos Lietuvoje;
- Dėl „Pasaulio lietuvio“ leidybos.

Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Seimas vyksta kas treji metai. Jis sprendžia svarbiausius pasaulio lietuvių reikalus, renka PLB Valdymą, Kontrolės komisiją ir PLB Konfliktų sprendimo komitetą. Su rezoliucijų turiniu susipažinti galima

pasinaudojus prieiga internete: <http://plbe.org/xv-pasaulio-lietuviu-bendruomenes-seimo-rezoliucijos/>.

2015 m. rugpjūčio 27 d. PLB Valdyba (PLB) nepritarė LR Vyriausybės sprendimui dėl dvigubos pilietybės referendumo.

2015 m. rugpjūčio 19 d. LR Vyriausybė priėmė sprendimą sutikti su LR Teisingumo ministerijos siūlymu pritarti grupės LR Seimo narių iniciatyvai kitų metų spalio 9 d. kartu su Seimo rinkimais surengti privalomąjį referendumą dėl LR Konstitucijos 12-ojo straipsnio pakeitimo.

PLB Valdyba džiaugiasi, kad Vyriausybė pripažįsta pilietybės klausimo svarbą ne tik emigravusiems, bet ir jų artimiesiems bei politikams Lietuvoje ir ieško būdų tai spręsti, tačiau pasiūlytam Vyriausybės sprendimui rengti referendumą nepritaria.

PLB mano, jog konkretus pilietybės išsaugojimo klausimas nėra susijęs su bendruoju dvigubos pilietybės institutu, bet visiškai atitinka Konstitucijos 12-ajame straipsnyje minimus „atskirus atvejus“, todėl nesukelia būtinybės keisti Konstituciją referendumu, o gali būti išspręstas papildant pilietybės įstatymą.

Mūsų kaimynai latviai šį klausimą jau išsprendė, dvigubą pilietybę suteikdami buvusiems tremtiniais ir jų palikuonims, šiuo metu gyvenantiems kitose šalyse, taip pat latviams, turintiems NATO, Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos sutarčiai priklausančių šalių pilietybę. Išimties tvarka Latvijos Respublikos pilietybę suteikta keliasdešimčiai tūkstančių latvių kilmės asmenų Australijoje, Brazilijoje ir Naujojoje Zelandijoje. Pilietybę gaus ir užsienyje gimę, bet kitos šalies piliečiais pripažinti latvių vaikai, jeigu ją turės bent vienas iš tėvų.

PLB pabrėžia, kad ji pritartų 2016 m. referendumui tik tuo atveju, jei bus įgyvendintos visos trys PLB XV Seimo rezoliucijoje

įvardintos sąlygos: 1) pakeistas Referendumo įstatymas, 2) įvestas saugumą užtikrinantis internetinis balsavimas, 3) pasiektas visų parlamentinių frakcijų susitarimas. Neįgyvendinus šių sąlygų, referendumas turėtų būti rengiamas ne anksčiau kaip 2019 m. kartu su savivaldybių tarybų arba Prezidento rinkimais.

Nors Vyriausybė ir pritarė Teisingumo ministerijos parengtai naujai formuluotei, kuria siūloma papildyti Konstitucijos 12-ojo str. 2-ąją dalį, garantuojant Lietuvos Respublikos piliečiams teisę pagal kilmę išsaugoti Lietuvos pilietybę, įgijus kitos valstybės pilietybę, ji puikiai supranta, kad įstatyminės referendumo laimėjimo sąlygos labai griežtos, ir būtinas labai aktyvus piliečių dalyvavimas bei vieningas pritarimas. PLB prašo LR Seimą pakeisti Referendumo įstatymą sudarant galimybes Konstitucijos 12-ojo straipsnio pakeitimą referendume priimti įprasta referendumo įstatymo priėmimo tvarka, t. y. pritarus daugiau kaip pusei piliečių, dalyvavusių referendume, bet ne mažiau nei 1/3 piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus.

PLB, matydama, kaip lėtai Seime svarstomi ir rengiami įstatymų projektai, abejoja, kad įmanoma iki kitų Seimo rinkimų tinkamai pasiruošti referendumui.

PLB sutinka, kad tai būtų gera proga įvesti ir išbandyti internetinį balsavimą kaip papildomą balsavimo priemonę, ypač patogią Lietuvos piliečiams užsienyje išreikšti savo valią, o sėkmingas tokios sistemos įdiegimas paneigtų nepagrįstas abejones dėl kibernetinio saugumo.

PLB abejoja, kad dėl išvardytų priežasčių ir laiko stokos tai pavyks, todėl prašo prigimtinių pilietybės teisės klausimą (ir išvykusiems po 1990 m. kovo 11 d. bei užsienyje gimusiems jų vaikams) spręsti ne rengiant milijonus Lietuvos valstybės biudžetui kainuosiantį ir

galbūt neįvyksiantį referendumą, o taisant įstatymus.

PLB pastebi, kad svarstant 2006 m. pilietybės įstatymą, LR Konstituciniam Teismui prigimtinės pilietybės teisė nebuvo pristatyta nei svarstyta. Nebuvo svarstytas ir prigimtinės pilietybės savanoriško atsisakymo klausimas. Atsižvelgiant į tai, kitus Konstitucijos straipsnius galbūt būtų galima keisti ne referendumu, bet įstatymais, kuriuos galėtų priimti dar šios kadencijos Seimas.

PLB ragina LR Seimą ir Prezidentę nepriarti Vyriausybės siūlymui rengti referendumą. Taip bus ir išvengta šiuo metu realios rizikos, susijusios su Rusijos valstybės Baltijos valstybių atžvilgiu vykdoma priešiška politika, ir sutaupytos milžiniškos valstybės biudžeto lėšos.

PLB pasisako ne už neribotą dvigubą pilietybę, bet už prigimtinės pilietybės išsaugojimo teisę. Esame viena nedaloma tauta – nesvarbu, kur gyventume ir kokią pilietybę turėtume. Jeigu norime mažinti emigraciją, sugrąžinti lietuvius į Lietuvą, leisti jiems jaustis reikalingais tėvynei, turime suteikti galimybę išsaugoti prigimtinei pilietybei. Taip paskatinsime užsienyje gyvenančius lietuvius saugoti ir perduoti kitoms kartoms lietuviybę, pajusti pareigą protėvių žemei ir nenukirsime lietuviškų šaknų ateities išeivijos kartoms.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir institucijų prie LRV santykių su lietuvių išeivija apžvalga

2015 m. birželio 5 d. LR Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius pakvietė užsienio lietuvius telktis bendram darbui, nes „įgyvendinama „Globalios Lietuvos“ idėja sklinda vieningomis tautos ir valstybės pasitangomis“. Jis pasidžiaugė, kad užsienio lietuviams aktualūs klausimai tapo trylikos

„Globalios Lietuvos“ programą vykdančiųjų institucijų darbo integralia dalimi.

Užsienio reikalų ministerijos koordinuojama „Globalios Lietuvos“ programa buvo pristatyta ir Lietuvos Respublikos Seimo bei Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijoje, kuri teigiamai įvertino atliktą didelį, reikšmingą ir labai naudingą užsienyje gyvenantiems lietuviams darbą. Užsienio lietuvių departamento direktorė Gintė Damušytė Užsienio lietuvių reikalų koordinavimo komisijoje Vyriausybėje apžvelgė programą kartu su ją įgyvendinančių institucijų atstovais, su nuo 2012 m. vykdoma „Globalios Lietuvos“ programa supažindino į suvažiavimą Užsienio reikalų ministerijoje susirinkusius garbės konsulus.

2015 m. liepos 3–5 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius su darbo vizitu lankėsi Čikagoje, kur dalyvavo didžiausiame užsienio lietuvių metų renginyje – Šiaurės Amerikos lietuvių dainų šventėje.

„Tautai labai svarbu tradicijos – Lietuvai jos ypač reikšmingos, nes jos sutvirtina, daro mus susitelkusius, kartais net pasitar nauja kaip ginklas ir daugiau nei prieš dvidešimt metų apgynė laisvę. Šiandien mes neturime savęs skirstyti į išeivius, į ateivius. Turime tas pačias šaknis, tą pačią tėvynę, kurios niekas iš mūsų neatims. Esame ta pati tauta“, – sakė L. Linkevičius, sveikindamas susirinkusiuosius.

Vizito Čikagoje metu ministras susitiko su didžiausio lietuvišką veiklą užsienyje remiančio fondo „Lietuvių fondas“ tarybos pirmininku Sauliumi Čyvu, valdybos pirmininku Mariumi Kasniūnu, kitais vadovybės nariais. Susitikime aptartas Užsienio reikalų ministerijos ir „Lietuvių fondo“ bendradarbiavimas ir galimybė per fondo finansuojamus projektus stiprinti užsienio lietuvių ryšį su tėvyne.

Susitikime su lietuvių bendruomenės atstovais – Pasaulio lietuvių bendruomenės

pirmininke Danguole Navickiene, JAV lietuvių bendruomenės tarybos pirmininku Juozu Polikaičiu bei valdybos pirmininke Sigita Šimkuvienė ir Kanados lietuvių bendruomenės valdybos pirmininke Joana Kuraite-Lasienė – buvo kalbama apie lietuvių bendruomenių stiprinimą, konstruktyvų bendradarbiavimą su Lietuvos institucijomis ir visuomene.

2015 m. liepos 13 d. Lietuvos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis Niujorke vienai seniausių JAV lietuvių organizacijų „Tautos fondas“ įteikė Užsienio reikalų ministerijos garbės ženklą „Lietuvos diplomatinės žvaigždė“.

„Tai – vienintelis lietuvių fondas JAV, kuris daug dėmesio skiria ne tik lietuvių, bet ir Lietuvai. Esame dėkingi „Tautos fondui“ už tai, kad tęsė garbingas Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto tradicijas, nuolat rėmė Lietuvos mokyklas ir jaunimą“, – įteikdamas apdovanojimą sakė Ž. Pavilionis. Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Julius Pranevičius padėkojo „Tautos fondui“ už aktyvų bendradarbiavimą su konsulatu, lietuvių bendruomene Niujorke ir veiklą Lietuvoje. „Tautos fondas“ – vienas aktyviausių lietuvių židinių ir puoselėtojų rytinėje pakrantėje. Jo veiklą ir pagalbą jaučiame ne tik Niujorke, bet ir Lietuvoje“, – teigė J. Pranevičius.

Pagrindinis „Tautos fondo“ tikslas – puoselėti lietuvių kalbą ir ugdyti lietuviškumą. Ši organizacija ypač daug prisideda, remdama Lietuvos kultūrą ir švietimą. Didžiausia „Tautos fondo“ lėšų dalis skiriama švietimui, Vilniaus krašto mokykloms ir jų moksleiviams, teikiamos stipendijos, fondo lėšomis leidžiamos knygos. Kiekvienais metais projektų vystymui, paramai ir stipendijoms skiriama daugiau kaip 200 000 JAV dolerių.

2015 m. liepos 29 d. Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius susitikęs su naująja

Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) valdybos pirmininke Dalia Henke siūlė, kad ši 42 šalyse gyvenančius lietuvius jungianti organizacija pasaulinės įtampos metu būtų bendrame informaciniame lauke su Lietuva.

„Atnaujinus Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos komisijas, jų sudėtį, reikia dar glaudžiau bendradarbiauti su atitinkamomis vyriausybėmis institucijomis ir partneriais“, – sakė L. Linkevičius.

Ministras ypač atkreipė dėmesį į galimybes naujai įsteigta PLB Ekonomikos komisijai palaikyti ryšius su trejus metus sėkmingai veikiančia Ekonominės diplomatijos taryba, teikiančia pasiūlymus Vyriausybei dėl atstovavimo Lietuvos ekonominiams interesams užsienyje.

PLB valdybos pirmininkė D. Henke teigiamai įvertino bendradarbiavimą su Užsienio reikalų ministerija, supažindino ministrą su PLB Seimo priimtomis rezoliucijomis dėl aktualių užsienio lietuviams klausimų – balsavimo internetu, pilietybės išsaugojimo ir solidarumo su Ukraina bei pasaulio ukrainiečių bendruomene.

Susitikime aptartas dvigubos pilietybės klausimas bei galimos priemonės, siekiant didesnio užsienio lietuvių aktyvumo Lietuvos Respublikos rinkimuose. Ministras ir pirmininkė kalbėjo apie pasirengimą Valsybės atkūrimo šimtmečio minėjimui. Pažymėta, kad minint sukaktį, būtina daugiau dėmesio skirti užsienio lietuviams ir užsienio auditorijoms, o PLB yra pasirengusi teikti konkrečius siūlymus.

2015 m. liepos 29 d. Seimo Pirmininkė Loreta Graužinienė priėmė į Lietuvą atvykusią naujai išrinktą Vokietijoje gyvenančią Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) pirmininkę Dalią Henke. Susitikimo metu Parlamento vadovei buvo pristatytos liepos viduryje XV Pasaulio lietuvių bendruomenės Seimo priimtose rezoliucijos. Ypač didelis dėmesys

buvo skirtas klausimui dėl Lietuvos Respublikos pilietybės išsaugojimo po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo svetur išvykusiems lietuviams. Pasak D. Henke, Pasaulio lietuvių bendruomenės Seimas laikosi nuomonės, kad užsienio lietuviai turi prigimtinę teisę į Lietuvos Respublikos pilietybę. Pateiktoje rezoliucijoje šiuo klausimu teigiama, kad, įgijus kitos šalies pilietybę, Lietuvos Respublikos pilietybė turėtų būti išsaugoma asmenims (taip pat jų palikuonims), kurių tėvai, seneliai ar jie patys buvo Lietuvos piliečiai iki TSRS okupacijos pradžios 1940 m. birželio 15 d. ir išvyko iš nepriklausomos Lietuvos po 1990 m. kovo 11 d., tikėdamiesi neprarasti Lietuvos pilietybės. Seimo Pirmininkė Loreta Graužininė pritarė, kad reikia ieškoti šio klausimo sprendimo būdų. „Nuo 1990 m. iš Lietuvos išvyko jau trys kartos, todėl Pasaulio lietuvių bendruomenės Seimo keliamas Lietuvos pilietybės išsaugojimo klausimas yra labai aktualus. Džiaugiuosi, kad į šią problemą pradėta žiūrėti nauju aspektu, tačiau teisininkai turėtų atsakyti, ar tai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, – kalbėjo Seimo vadovė.

2015 m. rugsėjo 19 d. Užsienio reikalų ministerijoje vyko seminaras Rytų kraštų lietuvių jaunimui. Į tris dienas trukusį renginį atvyko 22 Lietuvos pilietybę turintys arba lietuvių kilmės jaunuoliai iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Gruzijos ir Armėnijos.

„Užsienio reikalų ministerija visuomet pasirengusi būti pasaulio lietuvių jaunimo partnere, jiems savo gyvenamose šalyse atstovaujant Lietuvai, skleidžiant objektyvią informaciją apie Lietuvos pasiekimus, tikslus, prisidedant prie demokratinų vertybių puoselėjimo“, – sakė L. Linkevičius.

Seminaro metu jaunimas susitiko su Lietuvos diplomatais, akademikais, ekonomistais, žurnalistais, su kuriais diskutavo aktualiomis tarptautinių santykių, verslo galimybių

Lietuvoje, informacijos galių ir grėsmių temomis, jiems buvo pristatytos įvairių Lietuvos institucijų teikiamos projektinės veiklos galimybės, „Globalios Lietuvos lyderių“, „Kurk Lietuvai“ organizacijų veikla, prie kurios kviečiami prisijungti ir Rytų kraštuose gyvenantys lietuviai. Seminaro dalyviai taip pat susitiko su Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos, norinčios stiprinti savo tinklą Rytų šalyse, atstovais. Trečiąją seminaro dieną jaunimas lankėsi Lietuvos Respublikos Seime, kur susitiko su Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininku Benediktu Juodka, komiteto nariais.

Su jaunimu seminaro metu susitiko ir aktyvus visuomenininkas Algirdas Kaušpėdas, o vieną iš vakarų jie praleido su dainininku Jurgiu Didžiuliu, kurio asmeninis pavyzdys (J. Didžiulis gimė ir augo Kolumbijoje, vėliau gyveno JAV), tikimasi, dar labiau paskatins atvykusį jaunimą puoselėti lietuvių, saugoti savo lietuviškas šaknis, mokytis lietuvių kalbos.

2015 m. rugsėjo 25–26 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius su vizitu lankėsi Klivlande, kur dalyvavo JAV Lietuvių bendruomenės XXI Tarybos sesijoje.

„Artėja Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis. Tai – dar viena proga visam pasauliui pristatyti Lietuvą – modernią, inovatyvią ir kuriančią valstybę. Globalią Lietuvą, kurios dalis esate ir Jūs. Negalime skirstytis į ateivius ir išeivius. Turime veikti vieningai, mokėti didžiuotis savo ir savo tautiečių pasiekimais. Kelias, kuriuo ėjo JAV Lietuvių bendruomenė, yra labai svarbus ir išskirtinis, kuriant šiandieninę Lietuvą. Nuoširdžiai dėkoju už tai. Šimtmetis – puiki proga ir vėl susitelkti. Švęskime šimtmetį visame pasaulyje kartu“, – sakė ministras kreipimesi į sesijos dalyvius.

Vizito metu ministras taip pat susitiko su Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo

ir sporto sąjungos metinio suvažiavimo dalyviais bei 2016 metų Tautinių šokių šventės komiteto atstovais, apsilankė Šv. Kazimiero parapijoje, padėjo gėlių ant Prezidento A. Smetonos ir S. Smetonienės kapų Visų Šventųjų kapinėse Čardone, taip pat aplankė Lietuvos Garbės konsulatą.

Ministrą vizito metu lydėjo Lietuvos ambasadorius JAV Rolandas Kriščiūnas, Lietuvos Generalinis konsulas Čikagoje Marijus Gudynas, Lietuvos Garbės konsulė Ingrida Bublys ir Lietuvos ambasados JAV Ministrė patarėja Lyra Puišytė-Bostroem.

2015 m. spalio 3 d. Lietuvių bendruomenės narių rūpesčiu Čekijos sostinėje Prahoje duris atvėrė šeštadieninė lietuvių kalbos mokyklėlė „Debesynas“. „Norime sukurti erdvę ryšiui su Lietuva, ugdyti vaikų norą priimti lietuvių kaip savo tapatybės dalį ir mokyti lietuvių kalbos – todėl pasirinkome šūkį *Prieiga prie Lietuvos*. Tikimės, kad mokyklėlė taps nauju bendruomenės centru ne tik vaikams, bet ir suaugusiems“, – sako mokyklėlės iniciatorė ir vadovė Eglė Raudonikienė. Patalpas mokyklėlei ir bibliotekai bei paramą suteikė Lietuvos Respublikos ambasada Prahoje. Keturioms mokytojoms – Eglei Raudonikienei, Gedai Montvilaitei-Sabaitienei, Aurelijai Galinytei ir Alinai Kiškytei – talkins savanoriai bendruomenės nariai, Čekijoje besimokantys studentai.

2015 m. spalio 9 d. Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius, duodamas interviu apie *Globalios Lietuvos* idėją, tvirtino, kad ji yra sietina su „Lietuvoje ir užsienyje gyvenančia Lietuvos tauta, jungiama bendros lietuviškosios tapatybės ir istorinės atminties, kuri, naudodama kūrybinį savo potencialą, aktyviai įsitraukia į Lietuvos pilietinį, politinį, ekonominį, kultūrinį gyvenimą ir prisideda prie modernios Lietuvos kūrimo. Šiandien, praėjus daugiau nei ketveriems metams

nuo *Globalios Lietuvos* – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą 2011–2019 m. programos – starto, galime pastebėti nemažai teigiamų pokyčių, tarp jų – ir Lietuvos institucijų, užsienio lietuvių bendruomenių ir organizacijų vykdomus projektus, iniciatyvas, renginius, kurių kasmet įvyksta net po kelis šimtus. <...> Nuo 2012 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, įgyvendindama *Globalios Lietuvos* idėją, daugiausia dėmesio skiria kelioms pagrindinėms sritims: užsienyje gyvenančių lietuvių ir užsienio lietuvių organizacijų ryšiams su Lietuva stiprinti, šių organizacijų ir jų gebėjimams išlaikyti tautiškumą tobulinti, geresnėms sąlygoms mokytis lietuvių kalbos sudaryti bei bendruomeniškumui skatinti. Didelis dėmesys skiriamas komunikacinei erdvei, siekiama užmegzti ir palaikyti ryšius su Lietuvos diasporos profesionalais – asmenimis, nebūtinai priklausančiais bendruomenėms, tačiau pripažintais savo gyvenamoje šalyje ir pasiekusiais nemažų laimėjimų profesinėje srityje, galinčiais konkrečiais projektais prisidėti prie valstybės pažangos kūrimo.

Jau beveik penkerius metus *Globalios Lietuvos* programa bendram darbui sutelkia trylika valstybės institucijų (ministerijų, departamentų, kitų įstaigų), kurios, vykdydamos joms priskirtas funkcijas, tokias kaip lituanistinis švietimas, Lietuvos kultūros bei meno sklaida ar verslo ryšių skatinimas, vadovaujasi bendra vizija bei tikslais ir taip įgyvendina prasmingus projektus, išvysto pažangesnes, labiau sutelkiančias idėjas. <...> *Globalios Lietuvos* idėja grįsta suvokimu, kad esame viena valstybė – visi Lietuvoje gyvenantys žmonės: lietuviai, lenkai, rusai, totoriai, ukrainiečiai, žydai, baltarusiai – ir kiekvienas užsienyje gyvenantis lietuvis ar su Lietuva save siejantis asmuo yra svarbus ir reikalingas Lietuvai. Turbūt tikrai galima apibendrinti, kad valstybės pažangos kodas – mūsų susitelkimas ir vienybė. O vieningi mes

galime būti tik jungiami tos pačios idėjos ir aktyviai siekdami tų pačių tikslų dėl savo šalies, kad ir kur begyventume. Pasklidusi *Globalios Lietuvos* idėja būtent ir skatina abipusį partnerystę ir pagarba grįstą Lietuvos valstybės ir jos diasporos bendradarbiavimą, skatina užsienio lietuvių puoselėti lietuvių kalbą, lietuvių tautinį tapatumą, stiprinti jų tarpusavio bendravimą ir politinius, pilietinius, ekonominius, kultūrinius ryšius su Lietuva. Praktiškai įgyvendinama *Globalios Lietuvos* idėja sklinda tik abipusiai vieningomis tautos ir valstybės pastangomis. Lietuviškoji tapatybė, bendruomeniškumas, noras bendradarbiauti su Lietuva yra tie vertybiniai pagrindai, ant kurių kartu statome modernios ir klestinčios valstybės ateitį.“

2015 m. spalio 8 d. LR Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius dalyvavo susitikime su Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos (PLJS) atstovais, kur buvo svarstomos 2016 m. liepos mėnesį rengiamo PLJS suvažiavimo „Globalios (Pasaulio) Lietuvos kūrimas“ gairės.

Premjeras pažymėjo, kad išsilavinimą kitose šalyse įgijusių ar darbo patirtį turinčių jaunų žmonių protai ir talentai – neįkainojamas indėlis. Jis sakė tuo įsitikinęs asmeniškai, susipažinęs su jaunų profesionalų, programos „Kurk Lietuvai“ dalyvių, greitai ir kompetentingai Vyriausybės kanceliarijoje atlikta užduotimi.

Programa „Kurk Lietuvai“ – kol kas vieninga profesinio tobulinimo ir gerosios užsienio praktikos pritaikymo programa, suteikianti galimybę jauniems profesionalams savo žiniomis, idėjomis, darbo kultūra prisidėti prie modernios Lietuvos kūrimo. „Noriu pabrėžti, kad užsienyje studijas baigusio jaunimo, turinčio galimybę padirbėti viešojo sektoriaus institucijose, pateiktos išžvalgos ir pasiūlymai pritaikomi praktikoje. Ir tai labai svarbios sritys. Pavyzdžiui,

2015–2016 m. siūlomos temos – talentų pritraukimas, sprendžiant aukštos kvalifikacijos darbuotojų trūkumo problemas, užsienio kapitalo turto įmonių steigimosi skatinimas, aukštojo mokslo kokybės gerinimas per verslo ir mokslo partnerystės stiprinimą bei kitos“, – vardijo Vyriausybės vadovas, pridurdamas, kad pernai rudenį ši programa išplėsta į savivaldybes. Dviejų programos dalyvių projektas – Anykščiuose suburtas bendruomenių verslo paramos tinklas – gavo Europos regioninio bendradarbiavimo organizacijos apdovanojimą. Trumpai supažindinęs su Vyriausybės prioritetiniais darbais, Ministras Pirmininkas paminėjo, kad Lietuva yra tarp Europos Sąjungos lyderių, įgyvendindama vadinamąjį verslo greitkelio – startuolių projektą, skatinantį 18–29 m. jaunimą tapti verslesniu, įgyvendinti savo verslo idėjas, steigti įmones, sukurti darbo vietas sau bei kitiems. Prie to labai prisidėjo įvairūs edukaciniai renginiai, skirti tiek startuolių motyvacijai, verslo įgūdžių ugdymui, stažuotėms ar ilgalaikiai profesionalų programai, tiek ir tiems, kurie padeda startuoliams kurtis.

2015 m. spalio 17 d. Lietuvos ambasadoje Jungtinėje Karalystėje įvyko metinis lietuvių organizacijų Jungtinėje Karalystėje (JK) susitikimas, skirtas Vienybės deklaracijos įgyvendinimui. Renginyje diskutuota apie lietuvių bendruomenės organizacijų vieningo iššūkius, pasirengimą minėti valstybės atkūrimo šimtmetį, „Globalios Lietuvos“ programą, apžvelgtos Pasaulio lietuvių bendruomenės aktualijos.

„Tik būdami vieningi, susitelkę, galėsime pasiekti visų lietuvių širdyse esantį stiprios, klestinčios Lietuvos tikslą“, – pabrėžė susitikime dalyvavęs užsienio reikalų viceministras Mantvydas Bekešius.

2014 m. spalio 25 dieną lietuvių organizacijų JK vadovai ir atstovai pasirašė Vienybės

deklaraciją – dokumentą, kuriuo buvo išreikštas noras, nepriklausomai nuo interesų ir veiklos sričių, glaudžiau bendradarbiauti, kartu spręsti Lietuvos diasporai aktualius klausimus, aktyviau dalyvauti Lietuvos valstybės gyvenime, mokslo, kultūros ir sporto veikloje.

2015 m. spalio 24 d. Kijeve oficialiai darbą pradėjo šeštadieninė lietuvių mokykla. Penkiasdešimt į skirtingas amžiaus grupes suskirstytų moksleivių galės mokytis lietuvių kalbos, kultūros ir tradicijų.

„Džiaugiuosi, kad nuo šiol Kijevo lietuviai ir Lietuvos draugai, norintys pažinti mūsų kultūrą, turės galimybę tai padaryti. Tikiu, kad norinčiųjų išmokti mūsų kalbos, susipažinti su lietuvių literatūra, papročiais ir tradicijomis skaičius nuolat augs“, – teigė susirinkusiuosius į atidarymo šventę sveikinęs Lietuvos ambasadorius Ukrainoje Marius Janukonis.

Kijevo Maironio lietuvių kultūros draugijos ir Lietuvos ambasados Ukrainoje iniciatyva mokyklėlė atkūrė savo veiklą po trejų metų pertraukos. Pamokos joje vyks kiekvieną šeštadienį.

2015 m. spalio 24 d. Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius, atvykęs į Islandijos sostinę Reikjaviką dalyvauti Šiaurės ir Baltijos šalių (NB8) ministrų pirmininkų susitikime, išvakarėse susitiko su Islandijos lietuvių bendruomenės atstovais. Trumpai pristatęs Lietuvos politines ir ekonomines aktualijas, premjeras padėkojo bendruomenės atstovams už nuoširdžią ir prasmingą veiklą, garsinančią mūsų šalies vardą ir vienijančią už tėvynės ribų atsідurusius tautiečius.

„Norėčiau padėkoti už susitikimą ir paraginti, nepaisant mus skiriančio atstumo, būti kartu ir kurti Lietuvos ateitį. Tik veikdami išvien sėkmingai puoselėsime savo kultūrą, saugosime tautinį tapatumą ir išlaikysime

ryšį su Lietuva“, – sakė Vyriausybės vadovas.

2008 m. įkurta Islandijos lietuvių bendruomenė vienija per šimtą šešiasdešimt narių, jos veiklos centras – sekmadieninė Lituanistinė mokykla, kurioje dirba 5 mokytojos, mokosi 50 mokinių. Islandijos statistikos departamento duomenimis, 2014 m. pabaigoje šioje šalyje gyveno 1659 Lietuvos Respublikos piliečiai.

Premjeras susitiko su Lietuvos garbės konsulu Islandijoje Andresu Magnussonu, su kuriuo trumpai aptarė užsienio politikos, ekonomikos ir energetikos klausimus, padėkojo už veiklą, skirtą Lietuvos ir Islandijos ryšių stiprinimui.

2015 m. lapkričio 6–8 d. Vokietijos Štutgarto apylinkėje įvyko metinis Vokietijos lietuvių bendruomenės suvažiavimas, kuriame apžvelgta bendruomenės metų veikla bei diskutuota kitų metų tikslų, veiklos stiprinimo klausimais.

Susirinkusius Vokietijos lietuvių bendruomenės (VLB) narius pasveikino Lietuvos ambasadorius Vokietijoje Deividas Matulionis. Jis padėkojo už prasmingą bendruomenės veiklą puoselėjant lietuvių kalbą, kultūrą, tradicijas.

Renginyje dalyvavusi Užsienio reikalų ministerijos (URM) Užsienio lietuvių departamento laikinoji direktorė Lina Žukauskaitė VLB apylinkių atstovams pristatė „Globalios Lietuvos“ programą, kurios veiklas, skirtas užsienio lietuvių ryšiams su Lietuva stiprinti, vykdomas net trylikos Lietuvos institucijų, koordinuoja Užsienio reikalų ministerija.

Dalyviai aktyviai domėjosi Užsienio reikalų, Švietimo ir mokslo, Kultūros, kitų ministerijų ir įstaigų siūlomomis projektinėmis ir kitokios veiklos galimybėmis, URM Užsienio lietuvių departamento organizuojamais seminarais, mokymo programomis.

2015 m. lapkričio 10 d. Seimo Pirmininkė Loreta Graužinienė, tą dieną vykusiamie Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos posėdyje teigė, kad rinkimų sistema iki 2020 m. turėtų keistis, o balsavimą internetu pirmiausiai galėtų išbandyti svetur gyvenantys lietuviai.

Parlamento vadovė pažymėjo, kad parlamentinės partijos šiuo metu yra sutarusios vykdyti Konstitucinio teismo sprendimą ir perbraižyti rinkimų apygardų ribas 2016 metų Seimo rinkimams, tačiau esminių pakeitimų rinkimų sistemoje kitamet nebus. Taip pat sutarta jau dabar pradėti ieškoti bendro sutarimo dėl kardinalių rinkimų sistemos pakeitimų 2020 metams.

Pasak Seimo Pirmininkės, šiuo metu vyksta intensyvios diskusijos dėl pasiūlytų rinkimų sistemos modelių. Pagal vieną iš jų, užsienio lietuvių siekis turėti savo rinkimų apygardą galėtų būti realizuotas, jeigu 140 Seimo narių būtų renkami dvimandatėse rinkimų apygardose, o vienas Seimo narys galėtų būti renkamas apygardoje, skirtoje svetur gyvenantiems tėvynainiams.

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentė ir lietuvių išeivija

2015 m. birželio 5 d. Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė susitiko su Lietuvos garbės konsulais. Tai – jau šeštasis tradicinis susitikimas, į kurį atvyko 123 garbės konsulai iš 62 valstybių. Tokie susitikimai rengiami kas treji metai nuo 2001 m.

Prezidentės teigimu, garbės konsulai yra Lietuvos ryšys su kitų valstybių piliečiais ir jose gyvenančių lietuvių bendruomenėmis.

„Garbės konsulams tenka labai svarbus vaidmuo garsinant Lietuvos vardą pasaulyje, ginant jos interesus, skatinant mūsų šalies ekonominius, verslo ir kultūrinius ryšius su užsienio valstybėmis, skleidžiant objektyvią informaciją apie Lietuvą kitų šalių žmonėms.

Tai ypač aktualu dabar, kai regiono saugumui kyla grėsmės ir vyksta informacinis karas“, – sakė Prezidentė.

Susitikime taip pat kalbėta apie ekonominę diplomatiją, naujų rinkų lietuviškiems gaminiais paiešką, verslo ir užsienio investicijų skatinimą. Prezidentė pabrėžė, jog garbės konsulų indėlis skatinant Lietuvos verslo bendradarbiavimą su kitų šalių verslininkais yra labai reikšmingas valstybės ekonomikai.

Pasak šalies vadovės, Lietuva sėkmingai įveikė ekonominius sunkumus ir tarptautinėje erdvėje yra pripažįstama kaip patikima verslo partnerė. Lietuvos ekonomika yra viena sparčiausiai augančių, o nedarbo lygis – greičiausiai mažėjantis visoje ES. Turime gerai išsilavinusių ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų, šalyje daugėja tiesioginių užsienio investicijų, verslo paslaugų centrus Lietuvoje atveria pasauliniai gigantai „NASDAQ“, „AIG“ ir „Skandia“.

Prezidentė pakvietė garbės konsulus aktyviai prisidėti atveriant naujas galimybes ir rinkas Lietuvos verslui, pritraukiant investicijas, skatinant bendravimą tarp žmonių.

Šiuo metu Lietuva yra paskyrusi daugiau kaip 190 garbės konsulų 84 pasaulio valstybėse.

2015 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Gedulo ir vilties bei Okupacijos ir genocido dienų minėjimuose pagerbė sovietmečio aukų ir pasipriešinimo kovų dalyvių atminimą.

Valstybės vadovė dalyvavo iškilmingame minėjime Seime ir vėliavos pakėlimo ceremonijoje Nepriklausomybės aikštėje bei pasakė kalbą pagerbimo ceremonijoje prie paminklų politiniams kaliniams ir tremtiniam Aukų gatvėje Vilniuje.

Prezidentė pabrėžė, kad prieš 75-erius metus mūsų tauta buvo išniekinta, pavergta, bet sugebėjo išgyventi.

„Sovietų okupacija mūsų valstybei reiškė negailestingą tautos, žemės ir lietuviybės naikinimą. Tačiau atsiranda norinčių paniekininti, pakeisti faktus, o svarbiausia – ištrinti mūsų atmintį. Po 75-erių metų išlieka be galo svarbu, kad kiekvienas, kas gali liudyti, liudytų tiesą“, – sakė šalies vadovė.

Pasak Prezidentės, toji atmintis – yra mūsų viltis, kad kiekvienas Lietuvos vaikas atsimins Lietuvos istoriją ir žinos, kad patys esame atsakingi už valstybę, jos laisvę ir gerovę.

Šalies vadovė kvietė negailėti jėgų ir ryžto, ginant Lietuvą. Mūsų stiprybė – tvirtas apsisprendimas, kad Nepriklausomybė – brangiausia, ką turime.

2015 m. liepos 10 d. Prezidentė Dalia Grybauskaitė priėmė Argentinos Respublikos ambasadorės Lietuvoje Patricijos Beatriz Salas skiriamuosius raštus.

Šalies vadovė pasveikino ambasadorę liepos 9-ąją paminėtų Argentinos Nepriklausomybės paskelbimo šimtas devyniasdešimt devintųjų metų proga ir aptarė Lietuvos ir Argentinos bendradarbiavimą prekybos ir švietimo srityse.

Valstybės vadovės teigimu, dvišalė partnerystė turi daug potencialo kurti bendrus mokslo ir verslo projektus informacinių technologijų, gyvosios gamtos mokslų ir inovacijų srityse. Prezidentė taip pat pabrėžė bendradarbiavimo švietimo srityje svarbą ir paragino skatinti studentų mainus tarp Lietuvos ir Argentinos. Lietuvių bendruomenė Argentinoje – antra pagal gausą Pietų Amerikoje, ji puoselėja senas tradicijas, turi ilgą, XIX amžiuje prasidėjusią istoriją.

2015 m. liepos 10 d. Prezidentė Dalia Grybauskaitė priėmė Urugvajaus Rytų Respublikos ambasatoriaus Pablo Ernesto Scheinerio Correos skiriamuosius raštus.

Šalies vadovė su ambasadoriumi aptarė potencialų Urugvajaus bendradarbiavimą su Lietuva ir su Europos Sąjunga. Valstybės galėtų vykdyti bendrus mokslo ir verslo projektus informacinių technologijų, gyvosios gamtos mokslų ir inovacijų srityse, taip pat bendradarbiauti pristatant šalių kultūras. Lietuvos ir Urugvajaus diplomatiniai santykiai buvo užmegzti 1931 m. Urugvajus nepripažino Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą. Lietuva ir Urugvajus diplomatinius santykius atkūrė 1993 m.

Urugvajuje gyvena nedidelė, kelių tūkstančių lietuvių kilmės bendruomenė, tačiau ji yra ypač aktyvi. Jos nariai rengia šventes Lietuvos nacionalinių švenčių progomis, puoselėja lietuvių kalbą, organizuoja kultūrinius renginius.

2015 m. liepos 23 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė dalyvavo šventiniame JAV Sumnerio Welleso deklaracijos 75-ųjų metinių minėjime „Kartu mes tikime laisvė“.

Lietuvai itin svarbia Sumnerio Welleso deklaracija JAV pareiškė nepripažįstanti Baltijos šalių aneksijos ir pradėjo penkis dešimtmečius trukusią Baltijos valstybių okupacijos nepripažinimo politiką.

„Principinga JAV pozicija nepripažinti Baltijos šalių prievartinės aneksijos tapo žinia visam pasauliui, kad teisė negali būti įgyjama jėga. Deja, ir šiandien matome, kad tas pats kaimynas naudoja jėgą, siekdamas įgyti teisę į kitų tautų teritoriją. Todėl Lietuva didžiulais jėgomis, kurioms per 75 metus laisvė išliko vertybe ir kurios gina ją iki šiol,“ – sakė Prezidentė.

Šalies vadovė pabrėžė, jog Sumnerio Welleso deklaracijoje įtvirtintos vertybės išlieka kaip niekad aktualios ne tik Ukrainai, Gruzijai, Moldovai, bet ir Baltijos šalims.

„Esame dėkingi mūsų partnerei ir draugei JAV, kuri padėjo Lietuvai išlaikyti

tikėjimą, iškęsti okupaciją ir kurios palaikymą jaučiame ir šiandien,“ – Vašingtono aikštėje susirinkusiems šventės dalyviams sakė Prezidentė.

1940 m. liepos 23 dieną, paskelbdamos Sumnerio Welleso deklaraciją ir atsisakydamos pripažinti Baltijos šalių aneksiją, JAV padėjo Lietuvai išsaugoti dalį diplomatinio atstovybių ir užtikrinti, kad mūsų šalies balsas būtų girdimas per visą okupacijos laikotarpį.

2015 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Tel Avive atidarė pirmąją istorijoje Izraelio litvakų forumą. Kreipdamasi į šaknų Lietuvoje turinčius žydus ir jų palikuonis, Prezidentė pabrėžė ypatingą litvakų indėlį kuriant Lietuvos ryšius su pasauliu ir pakvietė puoselėti tai, kas jungia lituvių ir žydų tautas.

Litvakai – didelė ir garbinga žydų bendruomenė, turinti daugiau nei 600 metų istoriją. Daug jos atstovų padeda Lietuvą suartinti su valstybėmis, kuriose esama žydų diasporos. Ši viešojo diplomatija sėkmingai tarnauja Lietuvai – pristato mūsų šalį visame pasaulyje, padeda megzti ryšius su investuotojais.

„Lietuvos žydai ir jų palikuonys, pasaulyje garsėjantys litvakų vardu, atliko ypatingą vaidmenį kuriantis abiem valstybėms – ir Lietuvai, ir Izraeliui. Litvakai buvo, yra ir bus vieni aktyviausių Izraelio visuomenės, verslo, kultūros ir politikos veikėjų. Jie aktyviai reiškėsi visuose demokratinės Lietuvos seimuose – tiek tarpukariu, tiek atkūrus mūsų šalies nepriklausomybę. Daug kultūros, mokslo ir verslo atstovų ir toliau kuria būtent Lietuvoje ar garsina gimtosios šalies vardą pasaulyje. Ateitis priklauso nuo mūsų geros valios ir bendrų pastangų, todėl kviečiu puoselėti ryšius, kurie mus jungia“, – sakė Prezidentė forumo atidarymo kalboje.

Prezidentė pabrėžė, kad litvakai neabejotinai prisideda ir prie perspektyvaus ekonominio bendradarbiavimo potencialo didinimo. Tai patvirtina šiuo metu Tel Avive vykstantis Pasaulio lituvių ekonomikos forumas, liudijantis Lietuvos ir Izraelio glaudžių ekonominių santykių svarbą.

Valstybės vadovė pakvietė visus – ir Izraelyje, ir visame pasaulyje gyvenančius – litvakus toliau puoselėti ryšius su Lietuva, kur jie visuomet laukiami tūkstančių draugiškų žmonių, pasiruošusių įgyvendinti bendras idėjas.

Izraelyje gyvena apie 200 000 litvakų. Tarp jų – žymus valstybės veikėjas, buvęs Izraelio Prezidentas, Nobelio taikos premijos laureatas Shimonas Peresas, buvęs Izraelio Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Aharonas Barakas, Izraelio Ministras Pirmininkas Benjaminas Netanyahu. O Prezidentas Reuvenas Rivlinas – garsaus Vilniaus Gaono mokinio palikuonis. Trys pirmieji Izraelio prezidentai taip pat buvo litvakai.

Vytauto Didžiojo universitete (VDU)

2015 m. rugpjūčio 7 d. VDU didžiojoje auloje (Gimnazijos g. 7) vyko stažuotių programų, skirtų Lietuvoje besisvečiuojantiems užsienio studentams, uždarymas.

Lietuvių išeivijos studentų stažuotėse (LISS) ir vasaros stažuotių programoje „Summer Internship Program“ (SIP) Kaune dalyvavo trisdešimt vienas studentas iš užsienio – vasarą jie atliko profesinę praktiką, mokėsi lietuvių kalbos ir susipažino su šiuolaikine Lietuva.

Uždarymo ceremonijos metu stažuotių programų dalyviams įteikti VDU sertifikatai, liudijantys apie sėkmingai atliktą praktiką ir įskaitytus akademinius kreditus, kurie

bus atitinkamai įvertinti, studentams po vasaros grįžus į savo šalies universitetus.

Renginyje dalyvavo LISS programos vadovė Ina Stankevičienė, VDU bendruomenės nariai bei studentus praktikai priėmusių įmonių atstovai. Programų dalyviai profesinius įgūdžius lavino įmonėse UAB „Kauno vandenys“, AB „Kauno energija“, UAB „Craft bearings“, UAB „Ekotakas“, UAB „Nextury Ventures“, LR Seime, Kauno ir Vilniaus miestų savivaldybėse, Lietuvos banke ir t. t.

Kasmet rengiamos LISS stažuotės skirtos studentams, kalbantiems lietuviškai arba turintiems lietuviškų šaknų, tuo tarpu SIP programoje dalyvauti gali visi besidomintys mūsų šalimi ir galimybe įdomiai bei naudingai praleisti vasarą.

Daugiausiai jaunimo atvyko iš JAV ir Kanados – jie dalyvavo LISS programoje, kuri vyko jau septintus metus, bendradarbiaujant Vytauto Didžiojo universitetui ir JAV lietuvių bendruomenei. Tuo tarpu naujoje SIP programoje šiemet dalyvavo šešiolika studentų iš Ukrainos, Ispanijos, Vengrijos, Pietų Korėjos, Prancūzijos ir kitų šalių.

Abiejų stažuotčių programų dalyviai susitiko įvadinės savaitės metu Vytauto Didžiojo universitete. Čia jie klausėsi universiteto dėstytojų ir absolventų paskaitų apie šiuolaikinės Lietuvos aktualijas, mokėsi lietuvių kalbos. Dalyviams buvo skirta ir speciali kultūrinė-pažintinė programa, kurios metu jie susipažino su Kaunu, Vilniumi, Trakais, Rumšiškėmis, mokėsi gaminti cepelinus, dalyvavo kituose užsiėmimuose ir ekskursijose.

Studentų stažuotčių programos – didesnio socialinio VDU projekto, vadinamo *Pasaulio lietuvių universitetu (PLU)*, dalis. PLU tikslas – skatinti Lietuvos ir kitų pasaulio kraštų mokslininkų bei studentų bendradarbiavimą ir kūrybinius mainus, burti lietuvių išeiviją bei pritraukti visus, besidominčius

šiuolaikine Lietuva, jos gyvenimu, tradicijomis ir kultūra.

2015 m. lapkričio 16–19 d. Vytauto Didžiojo universitete viešėjo ir paskaitas skaitė Kanadoje gyvenantis lietuvių rašytojas, *Humber School for Writers* direktorius ir dėstytojas, Antanas Šileika. Rašytojas yra keturių knygų autorius, trys jo knygos (romanai „Bronzinė moteris“, „Pogrindis“ ir novelių knyga „Pirkiniai išsimokėtina“) yra išverstos į lietuvių kalbą. Lietuvos istorijos temos, lietuvių adaptacijos svetimame krašte problemos yra A. Šileikos kūrybos pagrindas. Autorius pristatė savo kūrybą, biografiją, novelių rinkinį „Pirkiniai išsimokėtina“, romanus „Bronzinė moteris“ ir „Pogrindis“ bei skaitė paskaitą „Baltijos šalys keturiuose naujose Amerikos ir Kanados knygose: nematomos tampa pastebimos“.

Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje

2015 m. birželio mėn. prasidėjo prezidentinės bibliotekos pastato rekonstrukcijos darbai. Darbus vykdo UAB „Avona“, laimėjusi viešąjį konkursą ir pasiūlusi palankiausias rekonstrukcijos sąlygas.

Rekonstrukcijos darbai finansuojami Lietuvos Respublikos Vyriausybės, paskyrusios namo remonto darbams 3 milijonus litų (868 860 Eur). Rekonstrukcijos metu bus sutvarkytas namo stogas, fasadas ir vidus, įrengta palėpė ir liftas, atnaujinta skaitykla. Baigus remontą, antrame ir trečiame aukšte bus įrengta prezidentinės bibliotekos ekspozicija. Iki šiol naudojimui nepritaikytoje palėpėje atsiras bibliotekos-muziejaus personalo patalpos. Pastatas bus pritaikytas neigaliams ir garbingo amžiaus žmonėms – čia bus įrengtas liftas.

1910 m. statytas namas turi daug unikalių ir saugotinų kultūros paveldo vertybių – originalių medinių durų, langų, unikalių langinių. Iki šiol nepasikeitė autentiškas namo išplanavimas, išlikę lubų dekoracijos. Vertingos ir saugotinos namo dalys restauruojamos arba keičiamos identiškomis, idant nenukentėtų namo savitumas, išliktų pastato dvasią kurianti autentika.

Viso rekonstrukcijos projekto įgyvendinimo kaina siekia 3 800 000 litų (1 100 556 Eur). Šiuo metu biblioteka-muziejus ieško trūkstatų lėšų rekonstrukcijai pabaigti.

2015 m. birželio 11 d. Prezidentas Valdas Adamkus Lenkijos ir Lietuvos bendradarbiavimo ir dialogo forumo buvo apdovanotas Ježio Giedroycio premija. Premija suteikiama už asmeninį indėlį į Lietuvos ir Lenkijos, kartu – visos Centrinės ir Rytų Europos atsinaujinimą bei taikų bendradarbiavimą. Šiemet premija skirta ir poetui, publicistui, vertėjui Tomui Venclovai.

2015 m. birželio 11 d. Prezidentinė biblioteka sulaukė gerų žinių iš *Lietuvių fondo* (*Lithuanian foundation*), kurie skyrė bibliotekos muziejaus projektui 8 000 JAV dolerių. Tai – ne pirma didžiausio lietuviško fondo parama bibliotekai-muziejui. Fondas jau yra pervedęs bibliotekai 7 000 dolerių paramą.

2015 m. birželio 18 d. Prezidento Valdo Adamkaus biblioteką pasiekė parama iš JAV. 25 000 JAV dolerių paskyrė *Horizons foundation INC*. Išeivijos visuomenininko Liūto Mockūno prieš kelis dešimtmečius įkurtas fondas *Akiračių* mėnraščiui remti ir išlaikyti šiuo metu uždaromas. Todėl fondo uždarymo reikalus tvarkantis Vytautas Germanas dalį lėšų paskyrė Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus reikalams.

Be tikrai svarbios praktinės naudos, svarbi ir simbolinė *Akiračių* fondo parama. Valdas Adamkus, *Santara-Šviesa* ir *Akiračiai* buvo ir yra artimi liberalios demokratijos, pagarbos žmogui idėjomis, kurių plėtra ir sklaida rūpinasi Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus.

2015 m. birželio 24 d. Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka muziejus sulaukė milžiniškos Kazickų šeimos fondo paramos. 125 000 JAV dolerių perlaida pasiekė biblioteką birželio mėn. pradžioje. Parama skirta prezidentinės bibliotekos projekto plėtotei, pastato rekonstrukcijos ir ekspozicijos kūrimo reikalams.

Birželio 23 d. prezidentinėje bibliotekoje apsilankė Kazickų šeimos fondo Valdybos pirmininkė ir prezidentė Jūratė Kazickaitė. Viešnią lydėjo fondo biuro Vilniuje generalinis direktorius Zenonas Bedalis. Svečiai apžiūrėjo rekonstrukcijai paruoštą prezidentinės bibliotekos pastatą ir susitiko su bibliotekos-muziejaus valdybos nariu prof. Egidijumi Aleksandravičiumi bei įstaigos direktoriumi Arūnu Antanaičiu. Susitikimo metu kalbėtasi apie V. Adamkaus prezidentinės bibliotekos kūrimo reikalus, aptartos tolimesnės Kazickų šeimos fondo ir bibliotekos bendradarbiavimo bei rėmimo galimybės.

Liepos 13 d. biblioteką-muziejų aplankė Kazickų šeimos fondo Niujorko biuro direktorė Neila Baumilienė. Apžiūrėjus statybų aikštelę virtusį pastatą, buvo kalbėtasi fondo ir bibliotekos bendradarbiavimo klausimais.

2015 m. rugsėjo 18 d. Prezidentinės bibliotekos kūrėjai džiaugiasi prasidėjusia muziejaus rekonstrukcija ir lietuvių išeivijos parama. Šie metai Prezidento Valdo Adamkaus

bibliotekos-muziejaus entuziastams įsimins kaip labai reikšmingas prezidentinės bibliotekos kūrimo etapas. Birželį prasidėjo pastato rekonstrukcijos darbai. Biblioteka-muziejus įsikurs Kauno centre, S. Daukanto gatvėje, istoriniame name, kuriame tarpukariu buvo Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija.

Giedrius JANAUSKAS

Šaltiniai:

www.iseivijosinstitutas.lt;
<http://www.pasauliolietuviai.lt>;
<http://adamkuslibrary.lt>;
www.president.lt;
www.urm.lt;
<http://plbe.org>;
www.delfi.lt;
www.lrs.lt;
www.lrv.lt.

Apie autorius

ANTANAITIS Arūnas

Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus direktorius, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas
El. paštas a.antanaitis@hmf.vdu.lt

BALANDIS Egidijus

Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros doktorantas
El. paštas e.balandis@hmf.vdu.lt

ČIUBRINSKAS Vytis

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros profesorius, Socialinės antropologijos centro vadovas
El. paštas v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

DUMČIUS Valdas

Vytauto Didžiojo universiteto Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos programos magistras
El. paštas v.dumcius@hmf.vdu.lt

GUDŽIŪNAITĖ Jolita

Vytauto Didžiojo universiteto Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos programos magistrė
El. paštas j.gudziunaite@hmf.vdu.lt

JANAUSKAS Giedrius

Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto mokslo darbuotojas
El. paštas g.janauskas@hmf.vdu.lt

KUIZINIENĖ Dalia

Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių literatūros katedros profesorė, Lietuvių išeivijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja
El. paštas d.kuiziniene@hmf.vdu.lt

LUKOŠEVIČIŪTĖ Gintarė

Vytauto Didžiojo universiteto Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos programos magistrė
El. paštas g.lukoseviciute@hmf.vdu.lt

MARTINKEVIČ Andžela

Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakulteto studentė

El. paštas andzela.martinkevici@gmail.com

PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ Asta

S. ir S. Lozoraičių muziejaus vedėja, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto mokslo darbuotoja

El. paštas a.briediene@hmf.vdu.lt

SKIRIUS Juozas

Lietuvos edukologijos universiteto profesorius, Visuotinės istorijos katedros vedėjas

El. paštas juozas.skirius@leu.lt

URBONAITĖ Karolina

Vilniaus universiteto TSPMI Lyginamosios politikos programos magistrė

El. paštas karolina.urbonaite@gmail.com

ŽEMAITYTĖ Sigitą

Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros doktorantė

El. paštas s.zemaityte@hmf.vdu.lt

Reikalavimai straipsniams

Akademiniis žurnalas *Oikos* (gr. kalba „namai“) yra skirtas šiuolaikinės migracijos, Lietuvos migracijos politikos, diasporos istorijos ir kultūros problemoms aptarti. Leidinyje spausdinami originalūs moksliniai ir apžvalginiai straipsniai, recenzijos, archyvinų dokumentų publikacijos.

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis.

Straipsnių apimtis – iki 1 autorinio lanko (40 000 spaudos ženklų), recenzijų – iki 0,25 autorinio lanko (10 000 spaudos ženklų). Dėl didesnės apimties publikacijų reikia iš anksto susitarti su redakcija. Tekstai redakcijai pateikiami A4 formato *Times New Roman* 12 šriftu, 1,5 eilutės intervalu.

Žurnalui *Oikos* teikiami straipsniai yra vertinami dviejų redaktorių kolegijos paskirtų recenzentų.

Leidinyje skelbiami tik anksčiau neskelbti straipsniai. Jie turi atitikti akademiniams straipsniams keliamus reikalavimus. Juose turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, pristatyta analizuojamos problemos tyrimų būklė, pateiktos tyrimo išvados, nurodyti šaltiniai ir literatūra. Prie lietuviškai skelbiamo mokslinio teksto turi būti pridėta santrauka anglų ir lietuvių kalbomis

(600–1000 spaudos ženklų). Prie nelietuviškai skelbiamo straipsnio būtina santrauka lietuvių kalba.

Pastabos ir nuorodos pateikiamos straipsnio pabaigoje, numeracija ištisinė. (Nuorodos ir pastabos daromos per insert / endnote.) Nuorodos straipsnio pabaigoje pateikiamos pagal tokią schemą:

- **Nurodant knygą:** autoriaus pavardė, vardas, leidinio pavadinimas, leidimo vieta, leidykla, leidimo metai ir puslapis, iš kurio cituojama. Prireikus nurodomas leidinio tomas.
- **Nurodant straipsnį iš knygos:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, knygos pavadinimas, leidimo metai, leidykla, puslapis, iš kurio cituojama.
- **Nurodant straipsnį iš periodinio leidinio:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, periodinio leidinio pavadinimas, leidimo metai, numeris, puslapis, iš kurio cituojama.

Citatos išskiriamos dvigubomis kabutėmis nekeičiant šrifto ir neišskiriant tekste kitaip.

Lietuviškame tekste nelietuviški asmenvardžiai rašomi originalo forma. Pirmą kartą

tekste yra pateikiamas visas vardas, pavardė, toliau galima rašyti tik to paties asmens pavardę. Dažniausiai vartojami vietovardžiai, apie kuriuos žinių galima rasti prieinamose enciklopedijose, lietuvių kalba rašomi tradiciškai, pagal tarimą. Reti ir negirdėti pavadinimai, neturintys transliteracijos, rašomi originalo rašyba.

Bendradarbiai ir autoriai siųsdami savo straipsnį turi nurodyti savo vardą, pavardę, atstovaujamą instituciją, mokslo laipsnį, el. pašto adresą, telefoną.

Oikos redaktorių kolegijai pateikiamas kompiuteriu surinktas tekstas ir išspausdintas vienas straipsnio egzempliorius.

Straipsnius, recenzijas prašome siųsti į Lietuvos išeivijos institutą (S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, el. paštas darb.lii@hmf.vdu.lt. Informacija tel. (8 37) 32 78 39) arba redaktoriaus pavaduotojai Daliai Kuizinienei el. paštu d.kuiziniene@hmf.vdu.lt.

Žurnalas recenzuojamas ir dedamas tarptautinėse EBSCO publishing duomenų bazėse <http://www.epnet.com/>.

Submission Guidelines

Oikos (from the Greek word meaning *home*) is a scholarly journal devoted to discussing contemporary migration, Lithuanian migration policy, and problems of diaspora history and culture. The journal publishes original scholarly research and review articles, critical notices, and archival documents.

Texts are published in Lithuanian or English. Articles should not exceed 40,000 characters (with spaces) in length; critical notices should not exceed 10,000 characters in length. Texts should be submitted on A4-size paper and set in Times New Roman type with 1.5 line spacing.

Texts to be published in *Oikos* are evaluated by two reviewers assigned by the editorial board. The journal publishes just those texts that have not been published previously. They must meet the usual requirements set for scholarly texts, including a statement of the research purpose; an indication of the overall state of research with respect to the problem under analysis; a statement of the conclusions reached; and a disclosure of the sources and of the literature used. If the scholarly text is submitted in Lithuanian, it must be accompanied by summaries (from 600 to 1000 characters) in English

and Lithuanian. If the text is in English, it must be accompanied by a summary in Lithuanian.

Footnotes consecutively numbered must be placed at the end of the text as follows.

In case of a book, the order is: author's last and first names; book title (and volume, if necessary); location of publication; publisher; year of publication; and page number(s) quoted from.

In case of an article from a book, the order is: author's last and first names; title of article; title of book; year of publication; publisher; and page number(s) quoted from.

In case of a journal article, the order is: author's last and first names; title of article; title of journal; year of publication; issue number; and page number(s) quoted from.

Quotations are to be enclosed in double quotes and written out in the same type and with no other distinctive markings.

In a Lithuanian-language text, non-Lithuanian personal names are to be written in their original form. Their first occurrence requires using the full first and last names; subsequent occurrences may be limited to just the last name (of the same person). The most frequently used place-names (information

about which may be found in ordinary encyclopedias) are to be written in Lithuanian as traditionally pronounced; rarely used or little known names having no transliterations are to be written in their original orthography.

When submitting their articles to be considered for publication, contributors and authors must indicate their first and last names, institution, academic degree, e-mail address, and telephone number.

Articles should be submitted in electronic form together with one printed copy to the Lithuanian Emigration Institute (S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas; darb.lii@hmf.vdu.lt; 8 37 327 839) or to the Assistant Editor Dalia Kuiziniene at d.kuiziniene@hmf.vdu.lt.

Oikos is peer-reviewed and included in EBSCO databases at

<http://www.ebscohost.com/>

Oikos : lietuvių migracijos ir diasporos studijos / Vytauto Didžiojo universitetas. Lietuvių išeivijos institutas; redakcinė kolegija: Egidijus Aleksandravičius ... [et al.]. – Nr. 1 (2006)– . – Vilnius: Versus Aureus, 2006– .
Nr. 2 (20)– . – 2015. – 181 p. – Bibliografija išnašose.

OIKOS

2015 Nr. 2 (20)

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

ISSN 1822-5152 (spausdintas)

ISSN 2351-6461 (internetinis)

Redaktorius *Arnas Ališauskas*

Serijos dailininkė *Kornelija Buožytė*

Maketuotoja *Almina Zajauskienė*

Išleido „Versus aureus“ leidykla

Rūdninkų g. 18, LT-01135 Vilnius

info@versus.lt | www.versus.lt

Spausdino „BALTO print“

Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

info@baltoprint.com | www.baltoprint.com